

Maailman sosiaalifoorumin julkisuudet

**Kansalaisjärjestöjen ja -liikkeiden roolista
globaaleissa julkisissa keskusteluissa**

Yleisen sosiologian pro gradu –työ

13.10.2003

Tuomas Ylä-Anttila

Helsingin yliopisto

Sosiologian laitos

Sisällys

<u>1. JOHDANTO: JULKISUUDET, LIIKKEET JA GLOBAALIN HALLINNAN RAKENTEET</u>	2
<u>1.1 Globalisoituvaa päätöksentekoa, globalisoituvaa kansalaistoimintaa</u>	5
<u>1.2 Julkisuusnäkökulma poliittiseen päätöksentekoon ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin</u>	9
<u>1.3 Liikenäkökulma julkisuusteoriaan</u>	17
<u>1.4 Aineisto ja menetelmät</u>	19
<u>2. PORVARILLINEN JULKISUUS JA YHTEISKUNNALLISET LIIKKEET</u>	25
<u>2.1 Porvarillisen julkisuuden tehtävä ja luonne: rationaalisella keskustelulla säätyjärjestystä vastaan</u>	25
<u>2.2 Porvarillisen julkisuuden perusta ja vaikutuskeinot: liikkeet, järjestöverkostot ja tiedotusvälineet</u>	33
<u>2.3 Kansallisista porvarillisista julkisuuksista sosiaalifoorumien globaaleihin julkisuuksiin</u>	40
<u>3. SOSIAALIFOORUMIN JULKISUUKSIEN TEHTÄVÄ JA LUONNE: TALOUS/POLITIikka JA JULKISUUS JATKUVANA KAMPPAILUNA</u>	45
<u>3.1 Maailmantaloustalouden hallitsijat ja sosiaalifoorumien vastajulkisuudet</u>	45
<u>3.2 Käytännöt tasa-arvoisen keskustelun luomiseksi</u>	58
<u>3.3 Vaikeudet ihanteiden saavuttamisessa</u>	61
<u>4. VERKOSTOT SOSIAALIFOORUMIN PERUSTANA JA VAIKUTUSKEINONA</u>	69
<u>4.1 Miten sosiaalifoorumi organisoidaan</u>	70
<u>4.2 NIGD – think tank</u>	76
<u>4.3 SASK – ammattiyhdistysliikkeen järjestö</u>	82
<u>4.4 Attac – globaali kansalaisjärjestö</u>	90
<u>5. TIEDOTUSVÄLINEET SOSIAALIFOORUMIN PERUSTANA JA VAIKUTUSKEINONA</u>	99
<u>5.1 Sosiaalifoorumien syntykonteksti: globalisaatiokeskustelu globalisoituvassa, kaupallistuvassa mediassa</u>	99
<u>5.2 Uutistulvassa vastavirtaan: miten sosiaalifoorumi näkyy ”vanhoissa medioissa”</u> ..	103
<u>5.3 Maailman sosiaalifoorumi ja internet</u>	112
<u>6. JOHTOPÄÄTÖKSET</u>	120
<u>6.1 Maailman sosiaalifoorumien julkisuuksien tehtävä, luonne, perusta ja vaikutuskeinot</u>	120
<u>6.2 Julkisuuksien perustasta ja vaikutuskeinoista: kommentteja habermaslaiselle julkisuusteorialle</u>	127
<u>7. LÄHTEET</u>	136
<u>Kirjallisuus</u>	136
<u>Muut lähteet</u>	142

1. Johdanto: Julkisuudet, liikkeet ja globaalin hallinnan rakenteet

Tämän tutkimuksen keskeinen argumentti on, että globaalien julkisuuksien ja niihin liittyvien yhteiskunnallisten liikkeiden synty on avainasemassa globaalin demokratian kehittymisen kannalta, samaan tapaan kuin kansallisten julkisuuksien ja liikkeiden synty oli tärkeää kansallistenvaltiollisten demokratioiden synnylle.

Demokratian perusinstituutioita ovat edustukselliset päätöksentekorakenteet sekä näiden toiminnan mahdollisuudet takaava ja rajat asettava perustuslaillinen järjestys. Globaalilla tasolla tällaisia rakenteita ei ainakaan vielä ole olemassa. Demokratiaan kuuluvat kuitenkin myös julkisen keskustelun käymisen ja kansalaismielipiteen muodostamisen instituutiot sekä kansalaisliikkeiden toiminta. Lähestyn kysymystä globaalin demokratian, julkisuuksien ja liikkeiden suhteesta ottamalla tapaustutkimukseni kohteeksi Maailman sosiaalifoorumin, joka määrittelee itsensä yhteiskunnallisten liikkeiden globaalien keskustelujen paikaksi. Erityisesti keskityn tarkastelemaan foorumin suomalaisia osallistujia.

Maailman sosiaalifoorumi syntyi vastavetona liike-elämän huippujohdajien jo kolmenkymmenen vuoden ajan järjestetyille, nykyisin Maailman talousfoorumin nimellä tunnetulle vuosittaiselle tapaamiselle. Vuonna 2000 järjestettiin Ranskalaisten *Le Monde Diplomatique* -lehden ja Attac-järjestön johdolla Zürichissä *Toinen Davos* -niminen, Maailman talousfoorumin vastatapahtumaksi tarkoitettu kansalaisjärjestötapaaminen. Pian tämän jälkeen joukko brasilialaisia järjestöjä alkoi kehittää ajatusta laajemman Davosin vastatapahtuman järjestämisestä. Brasilialaisen liike-elämän yhteiskuntavastuuta edistävän CIVES-järjestön johtaja Oded Grajew ja Brasilian katolisen kirkon järjestöissä toiminut Francisco Whitaker tapasivat *Le Monde Diplomatiquen* johtaja ja Ranskan Attacin puheenjohtaja Bernard Cassenin ja sopivat yhteistyöstä Maailman sosiaalifoorumin järjestämiseksi. Kahdeksan brasilialaista järjestöä perustivat komitean käytännön järjestelyjen hoitamista varten. (Teivainen 2002b, 623.)

Foorumi päätettiin järjestää Porto Alegren kaupungissa, joka on tunnettu kortteliparlamenteistaan ja osallistavan budjetoinnin järjestelmästään,

jonka kautta kansalaiset pääsevät suoraan vaikuttamaan kaupungin rahan-
käyttöön. Porto Alegren kaupungissa sekä Rio Grande do Sulin osavaltios-
sa, jossa kaupunki sijaitsee, valtaa pitää Brasilian työväenpuolue *Partido dos*
Trabalhadores (PT). Kun osavaltion ja kaupungin hallitukset suostuivat tar-
joamaan foorumille tiloja ja rahallista tukea, olivat edellytykset tapahtuman
järjestämiseen olemassa. Osallistujien määrä yllätti järjestäjät: foorumi ko-
kosi viitisen tuhatta eri järjestöjen virallista edustajaa 117 maasta sekä tu-
hansia brasilialaisaktivisteja. Vuonna 2002 virallisten edustajien määrä nou-
si yli 12 000:een (123 maasta) ja vuonna 2003 rikottiin 20 000:en virallisen
edustajan raja. Sekä 2002 että 2003 virallisiksi edustajiksi rekisteröityneiden
lisäksi paikalla oli useita kymmeniä tuhansia muita osallistujia. Vuonna
2003 osallistujien kokonaismääräksi on arvioitu jopa 100 000. (Patomäki &
Teivainen 2003, 132.)

Sosiaalifoorumi on kehittynyt yhdestä vuosittaisesta tapahtumasta
maailmanlaajuiseksi prosessiksi. Maanosittaisia foorumeita on järjestetty
Aasiassa, Afrikassa ja Euroopassa ja maakohtaisia foorumeita kymmenissä
maissa, myös Suomessa. Maailman sosiaalifoorumin päätapahtumaan
Porto Alegressa Suomesta on matkustanut joka vuosi hiukan edellistä suu-
rempi, vuonna 2003 noin parikymmenpäinen delegaatio.

Maailman sosiaalifoorumi on edelleen sen verran tuore ilmiö, että
varsinaisia sitä koskevia empiirisiä tutkimuksia ei tietääkseni ole julkaistu.
Erilaisia lyhyitä foorumia kuvailevia raportteja ja foorumin merkitystä
pohtivia tekstejä on ilmestynyt jonkin verran. Nisula & Sehm-Patomäki
(2003) selvittää foorumin taustaa ja käytäntöjä sekä kokoa yhtein eri
maalaisten osallistujien lyhyitä kirjoituksia sosiaalifoorumista suomeksi.
Teivainen (2002b) esittelee foorumin globalisaatiokritiikin siirtymisenä
vastustamisesta vaihtoehtojen esittämiseen ja korostaa sen tarjoamaa mah-
dollisuutta eteläisen ja pohjoisen pallonpuoliskon maista tulevien toimijoi-
den välisiin, molemminpuolisiin oppimisprosesseihin. Seoane ja Taddei
(2002) kertovat kaksi tarinaa, joiden kohtaamisen paikka Porto Alegre hei-
dän mukaansa on: yhden MAI-sopimuksen kaatumisen sekä Seattlen ja
Prahan suurmielenosoitusten kautta kehittyneestä ”anti-neoliberaalista liik-
keestä” ja toisen 1990-luvun alusta alkaen Latinalaisessa Amerikassa pää-
tään nostaneesta uudenaikaisesta yhteiskunnallisesta liikehdinnästä. Water-
man (2002b) puolestaan käsittelee lyhyesti muutamia sosiaalifoorumin
mahdollisia ongelmakohtia ja pohtii erityisesti sen yhteyksiä ”vanhaan”
vasemmistoon ja työväenliikkeeseen. Lisäksi Fisher ja Ponniah (2003) ovat
koonneet foorumin keskustelujen synnyttämiä tai niitä pohjustamaan laa-
dittuja tekstejä kirjaksi. He pyrkivät myös nostamaan esiin kirjan teksteissä
ilmeneviä erimielisyyksiä ja yhtäläisyyksiä ja arvioimaan näiden merkitystä.
Lyhyitä analyyseja sosiaalifoorumista on julkaistu myös esim. New Left

Review'n globalisaatiokritiikkiä käsittelevässä kirjoitussarjassa *Movement of Movements* (Hardt 2002; Mertes 2002; Sader 2002; Wallerstein 2002).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Maailman sosiaalifoorumia esimerkkinä kehittymässä olevista globaaleista julkisen keskustelun käymisen ja kansalaistoiminnan muodoista. Etenen vertaamalla syntymässä olevia globaaleja julkisuuksia ja liikkeitä niihin kansallisen tason julkisuuksiin ja liikkeisiin, jotka näyttelivät keskeistä roolia kansallisten demokratioiden synnyssä. Vertailen kansallisia ja globaaleja julkisuuksia tarkastelemalla niiden itselleen asettamaa tehtävää ja tästä seuraavaa käsitystä julkisen keskustelun luonteesta, sitä millaisten instituutioiden ja toimintatapojen luomalle perustalle ne rakentuvat sekä sitä, miten ne voivat vaikuttaa poliittisiin päätöksiin.

Kansalliset porvarilliset julkisuudet syntyivät 1700-luvulla. Ne asettivat tehtäväkseen feodaalisen yhteiskuntajärjestyksen vastustamisen. Syntyperään perustuvien valta-asemien järjestelmä haluttiin korvata kaikkia tasaveroisesti kohtelevalla, järkeen perustuvalla hallintatavalla. Ajatus perustui käsitykseen julkisen keskustelun luonteesta rationaalisena, tasa-arvoisten osallistujien argumentointina, jonka tuloksena saavutettiin objektiivisesti ottaen kaikkien osallistujien kannalta paras mahdollinen ratkaisu. Porvarillisen julkisuuden kriitikoiden Hegelin ja Marxin mukaan tämä käsitys julkisuuden luonteesta kuitenkin perustui epärealistisiin oletuksiin kapitalistista talousjärjestelmää ohjaavien lakien luonnonlainkaltaisuudesta ja niille perustuvaan käsitykseen rationaalisuudesta.

Keskustelun käymiselle institutionaalisen pohjan tarjosivat kansalaisjärjestöjen verkostot sekä kansallisvaltion laajuiseen levitykseen yltävä lehdistö. Keskeisessä roolissa kansallisten keskustelujen kehittymisessä oli yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta.

Maailman sosiaalifoorumin globaalit julkisuudet vetoavat niin ikään ajatukseen, että päätöksenteon tulisi perustua julkisessa keskustelussa muodostettavalle kansalaismielipiteelle. Ne kuitenkin eroavat kansallisista porvarillisista julkisuuksista sekä tehtävänsä, itseymmärryksensä, perustavien instituutioidensa että vaikutuskanaviensa suhteen.

Sosiaalifoorumin julkisuudet jatkavat siinä mielessä porvarillisen julkisuuden kriitikoiden projektia, että ne ottavat tehtäväkseen taloudellisen ja poliittisen välisen rajan kyseenalaistamisen. Ne eivät pyri herruussuhteiden korvaamiseen järjellä, vaan perustavat toimintansa käsitykseen julkisuuden luonteesta jatkuvana konfliktina, mutta juuri siksi välttämättömänä. Kuten kansallisten porvarillisten julkisuuksien, myös sosiaalifoorumin julkisuuksien perustana ovat kansalaisjärjestöjen verkostot. Foorumin järjestelyistä vastaavat elimet on rakennettu olemassa olevien verkostojen pohjalle, ja myös seuraamieni suomalaisosallistujien foorumilla toteuttamat projektit

perustuivat globaalien yhteistyöverkostojen hyödyntämiseen. Ainakin suomalaisosallistujien osalta näyttää siltä, että erilaiset verkostot ovat myös foorumin julkisuuksien tärkeä keino vaikuttaa päätöksentekoon. Tällaisen vaikuttamisen kanavia ovat järjestöverkostojen ja hallinnollisten tahojen kohtaamispaikkana toimivat politiikkaverkostot.

Toisaalta välttämätön perusta globaalien julkisuuksien olemassaololle on myös levikiltään globaalien tiedotusvälineiden olemassaolo. Sosiaalifoorumin keskustelut leviävät sekä suuren yleisön massamedian, pienempien erikoistuneiden tiedotusvälineiden, että internetin tarjoamien uusien kanavien välityksellä. Nämä tiedonvälityskanavat ovat paitsi foorumin julkisuuksien olemassaolon ehto, myös kanava päätöksentekoon vaikuttamiseksi.

Tarkastelen Maailman sosiaalifoorumille kokoontuvien kansalaisliikkeiden toimintaa tapana osallistua julkiseen keskusteluun. Teoreettisesti kyse on siis uudenlaisen, julkisuuden käsitteestä liikkeelle lähtevän näkökulman avaamisesta yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen. Toisaalta yhteiskunnallisten liikkeiden tarkastelu julkisuuksina tarjoaa myös uusia aineksia julkisuusteorian uudelleenarviointiin. Julkisen keskustelun sosiologisen analyysin on otettava huomioon julkisuuksien perustana toimivien järjestöverkostojen, niiden vaikutuskanavana yhä useammin toimivien politiikkaverkostojen sekä julkisuuksien keskinäisiin valtakamppailuihin liittyvien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminta.

1.1 Globalisoituva päätöksenteko, globalisoituva kansalaistoiminta

Sosiaalifoorumin globaalit julkisuudet kehittyvät tilanteessa, jossa kansalliset edustuksellisen demokratian instituutiot kohtaavat uusia vaikeuksia ja globaalia hallintaa ohjaa kansalainen ja ääni –periaatteen sijaan monin paikoin dollari ja ääni –periaate.

On tullut tavaksi puhua demokratian paradoksista: yhä kasvavaa osaa maailman maista hallitaan jollain tapaa demokraattisesti, mutta samaan aikaan siellä missä demokratialla on pitkät perinteet, sen nähdään olevan kriisissä. Edustuksellisten demokraattisen järjestelmien kriisiä ounastelivat jo 1950-luvun lopun yhdysvaltalaiset massayhteiskuntateoreetikot (esim. Mills 1956) ja viimeistään 1970-luvulla kriisipuhetta kuultiin sekä oikealta että vasemmalta (ks. Held 1996, 240-253). Tarina luokkaidentiteettien ja niille perustuvien puolueiden rappiosta, yksilöllistymisestä, valtion legitimitetin horjumisesta jne. on tuttu.

1990-luvun tuoma uutuus keskusteluun on puhe demokraattisesti hallittujen kansallisvaltioiden suvereniteetin menetyksestä globalisaation seurauksena. Valtioiden vaikutusvallan menetystä erityisesti talouden

sääntelijöinä julistavat innokkaimmin ne, jotka haluaisivat mielellään nähdä valtiollisen sääntelyn loppuvan tykkänään (Hirst & Thompson 1999). Uusia kansallisvaltiot ylittäviä vallankäytön muotoja kuitenkin syntyy jatkuvasti – ja ne ovat harvoin millään tapaa demokraattisia.

Ylikansallisten päätöksentekorakenteiden demokratiavaje

Gloobaalien poliittisten instituutioiden tehtävät ja niiden valta on määritelty epämääräisesti: niiden muodollinen julkilausuttu asema ja niiden päätösten käytännön vaikutukset ovat usein kaksi täysin eri asiaa. Osassa näistä instituutioista, kuten YK:n yleiskokouksessa, valtaa käyttävät kansallisten edustuksellisten järjestelmien valitsemat edustajat ja ääniä on jokaisella maalla yksi. YK:n yleiskokouksen rooli maailmanpolitiikassa on kuitenkin kaventunut viime vuosikymmeninä huomattavasti ja vallankäyttäjiksi ovat nousseet erityisesti kansainväliset talousjärjestöt (Patomäki & Teivainen 2003, 30-32, 38).

Näistä Maailman kauppajärjestö WTO sekä Kansainvälinen valuuttarahasto IMF ja Maailmanpankki toimivat muodollisesti YK:n alaisuudessa. Käytännössä järjestöt ovat kuitenkin hyvin itsenäisiä ja niiden päätöksenteon demokraattisuudessa on toivomisen varaa. WTO:ssa jokaisella maalla on muodollisesti yksi ääni, mutta käytännössä rikkaiden pohjoisen pallonpuoliskon maiden voimakkaat virkamieskoneistot valmistelevat usein päätökset valmiiksi paketeiksi, joita sitten tarjotaan huonommilla resursseilla neuvotteluja käyville köyhille maille kaikki tai ei mitään –periaatteella (Dutt 2001, 30-31; Stegemann 2000). Näiden valmisteluprosessien epädemokraattisuuden lisäksi WTO:n ongelmana demokratian kannalta on, että siellä tehtävät jäsenvaltioita sitovat sopimukset ottavat kansallisilta edustuksellisen demokratian instituutioilta pois oikeuksia päättää talouspolitiikasta (Patomäki & Teivainen 2003, 94).

Bretton Woods –instituutioissa eli IMF:ssä ja Maailmanpankissa äänivalta jakautuu kunkin maan rahoitusosuuden mukaan dollari/ääni –periaatteella. Erityisesti Yhdysvallat onkin laistanut YK:n jäsenmaksuistaan ja sijoittanut dollarinsa sinne missä niillä saa äänivaltaa. Yhdysvalloilla, Japanilla, Saksalla, Ranskalla ja Iso-Britannialla on IMF:ssä yhteensä 40% äänivallasta. Käytännössä päätöksistä äänestetään hyvin harvoin – yleensä ehdotuksia tekevät arvioivat ennakolta kuka olisi milläkin kannalla ja jättävät todennäköisesti vastustusta herättävät ehdotukset tekemättä. Siksi ”voidaankin sanoa, että yksikään johtokunnan jäsen...ei voi tehdä mitään merkittävää päätöstä ilman Yhdysvaltojen ja nykyään myös Euroopan tärkeimpien maiden ja Japanin hyväksyntää” (Swedberg, 1986, 379, sit. Patomäki & Teivainen 2003, 60). Maailmanpankin päätöksentekojärjestelmät ja äänivalta jakautuvat varsin samaan tapaan. Myös se toimii käytännössä yllä

lueteltujen suurten rikkaiden maiden ehdoilla. (Patomäki & Teivainen 2003, 75).

IMF ja Maailmanpankki toimivat periaatteessa vain lainanantajina, eivät neuvottele kaikkia jäsenmaita sitovia sopimuksia. Käytännössä lainoihin asetetaan tiukkoja ehtoja siitä, millaista politiikkaa niiden vastaanottajamaiden on harjoitettava. Lainojen saannin ehtona toteutettavilla rakennesopeutusohjelmilla on kauaskantoisia sosioekonomisia seurauksia. Niiden toteuttaminen johtaa taloudellisesti heikkoihin valtiollisiin rakenteisiin, jotka pyrkivät talouden tasapainottamiseen, mutta eivät laajaan väestön hyvinvoinnin turvaamiseen tai pitkäjänteiseen taloudellisen kehityksen suunnitteluun (mt., 65). Velkojistaan riippuvaisilla köyhillä eteläisen pallonpuoliskon mailla ei ole muita mahdollisuuksia kuin totella näitä suosituksia, vaikka niiden demokraattisesti valitut hallitukset muuta haluaisivat. Ehdoista poikkeamisen seurauksena talousinstituutiot lakkaavat lainaamasta rahaa velkaantuneille maille, minkä jälkeen yleensä myös yksityiset sijoittajat vetävät pääomansa pois ja seuraa rahoituskriisi.

Tapaustutkimuksia Bretton Woods –instituutioiden vaikutuksesta köyhien maiden talouspolitiikkaan on olemassa runsaasti. Esimerkiksi Teivainen (2002) kuvaa edellä kuvatun kaltaisen rahoituskriisiin johtaneen tapahtumaketjun 1980-luvun lopun Perussa ja sitä seuranneen paluun uusliberaaliin talouskuriin. Deacon ym. (1997, 91–152) puolestaan esittelevät IMF:n ja Maailmanpankin voimakasta vaikutusta itäisen Euroopan entisten sosialistimaiden sosiaalipolitiikan (tai sellaisen puutteen) muotoilussa. Patomäen ja Teivaisen (2003, 226) mukaan 60–80 maailman maan talouspolitiikka on velkariippuvuuden vuoksi vahvasti riippuvaista Yhdysvalloista ja Bretton Woods –instituutioista. Niiden vaikutusvallan lisääntymisestä esimerkiksi suhteessa YK:hon kielii sekin, että kun YK:n henkilökunnan määrää on jatkuvasti supistettu, Bretton Woods –instituutioissa sitä lisätään. Maailmanpankilla on nykyisin enemmän työntekijöitä (10 000) kuin YK:lla, IMF:ssä työskentelee n. 3000 ihmistä (mt., 60, 78).

Kansalaistoiminnan globalisaatio

Edustuksellisen järjestelmän lisäksi demokratian tukipilareita ovat julkisen keskustelun käymisen ja kansalaismielipiteen muodostamisen käytännöt sekä kansalaisten järjestöt. Edustuksellisten instituutioiden vaikeudet ja globalisaation muuttama politiikan tekemisen konteksti onkin saanut yhteiskuntatieteilijät pohtimaan näiden kahden muun demokraattisen osallistumismuodon mahdollisuuksia. Uudet keskustelut kansalaisyhteiskunnasta (Cohen & Arato 1992; Keane 1988; Keane 1998), kansalaisuudesta (ks. Kymlicka 2001, 284–326), alapolitiikasta (Beck 1995) ja osallistavasta

demokratiasta (Barber 1984) jne. ovat vastauksia demokraattisen politiikan nykyiseen tilanteeseen.

Julkisen keskustelun käymisen instituutiot ja kansalaisjärjestöt ovat kansallisella tasolla vakiintuneita poliittisen osallistumisen tapoja. Sanan- ja kokoontumisvapauksien kaltaiset kansalaisoikeudet on kirjattu kaikkien demokraattisina pitämiemme valtioiden perustuslakeihin, tiedotusvälineiden riippumattomuus on yleisesti tunnustettu ihanne ja kansalaisjärjestöjen perustaminen erilaisia asioita ajamaan on yleistä. Myös kollektiivisen toiminnan keinoin kuten mielenosoituksilla asiansa esiin tuovat yhteiskunnalliset liikkeet on nykyisin hyväksytty varsin normaaliksi osaksi demokraattista politiikkaa (Della Porta & Diani 1999, 1; Neidhart & Rucht 1991; Tarrow 1994).

Erilaiset kansalaistoiminnan tavat saavat myös yhä uusia globaaleja ulottuvuuksia. Kansainvälisesti toimivien kansalaisjärjestöjen määrä kasvoi vuosien 1909 ja 1991 välillä 178:sta 4620:een. Erityisesti 1980-luvulta alkaen kansainvälisesti verkostoituneiden kansalaisjärjestöjen määrä on kasvanut voimakkaasti myös eteläisen pallonpuoliskon maissa. Esimerkiksi African NGO Environment Network –verkoston jäsenjärjestöjen määrä kasvoi vuoden 1982 21 järjestöstä 210:een vuonna 1988 ja edelleen 530:een vuonna 1990. (Rucht 1999, 210–211.)

Yhteiskunnallisia liikkeitä on toiminut ylikansallisella tasolla jo kauan. Varhaisimmista mainittakoon Britanniasta Yhdysvaltoihin levinnyt orjuuden vastainen liike (Keck & Sikkink 2000) sekä internationalistinen työväenliike. Näiden pioneerien ajoista maailma on kutistunut ajan ja tilan ulottuvuuksilla melko lailla, minkä seurauksena nykyisten ylikansallisten liikkeiden toimintaedellytykset ovat parantuneet huomattavasti. Tällaisia liikkeitä ovat esimerkiksi ympäristöliikkeet ja se kapitalistisen talouden globalisoinnin seurauksia viime vuosina kritisoiimaan noussut, globaalien oikeudenmukaisuuden liikkeeksi (*global justice movement*) joskus kutsuttu liike, jonka toimintaan Maailman sosiaalifoorumikin liittyy.

Samoin kuin kansallisessa politiikassa, myös ylikansallisesti on kehitetty joitakin tapoja, joilla kansalaisten näkemyksiä tuodaan mukaan päätöksentekoon. Esimerkiksi jotkut YK:n alajärjestöt ja sittemmin myös mm. Maailmanpankki ovat luoneet mekanismeja, joiden kautta kansalaisjärjestöt voivat ainakin periaatteessa osallistua päätösten muotoiluun. Näiden vaikutuskanavien merkityksestä on kuitenkin esitetty monensuuntaisia arvioita. Joidenkin mielestä ne tarjoavat kansalaisjärjestöille todellisia vaikuttamisen mahdollisuuksia, toisten mukaan kyse on lähinnä järjestelyistä joiden tarkoitus on tuoda globaalien hallinnan organisaatioille legitimitettä ilman että niiden tekemät päätökset juurikaan muuttuvat (Brown & Fox 2001, 43–45).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen Maailman sosiaalifoorumilla koontuvia globaaleja kansalaisliikkeitä julkisen keskustelun kävijöinä. Seuraavassa esittelen käyttämäni julkisuuden käsitteen sekä sen kautta avautuvan näkökulman modernin yhteiskunnan valta- ja talousjärjestelmiin sekä yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Etenen asettamalla julkisuusnäkökulmani vastakkain yleisemmän, valta- sekä talousjärjestelmien ja kansalaisyhteiskunnan vastakkainasettelusta liikkeelle lähtevään tarkastelutapaan.

1.2 Julkisuusnäkökulma poliittiseen päätöksentekoon ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin

Puhuttaessa julkisuudesta voidaan tarkoittaa ainakin kolmea asiaa. Ensinnäkin kyse on julkisuuden normatiivisista periaatteista ja niille rakentuvasta yhteiskunnan julkisesta alueesta. Tällöin tarkoitetaan valistusaikana syntynyttä periaatetta, jonka mukaan rationaalisten, autonomisten yksilöiden yhteisön on hallittava itseään muodostamalla keskustelussaan julkinen mielipide. Periaate kehittyi kansallisvaltion kehityksen myötä ja vakiintui merkitsemään sitä, että demokratiassa kansalaiset saavat vapaasti keskustella ja osallistua julkisen mielipiteen muodostamiseen, ja että päätöksentekijöiden on periaatteessa toteltava julkista mielipidettä. Yksimielisyyttä julkisen alueen normeista ei vallitse edelleenkään, vaan julkisuuteen kuuluvien asioiden joukon ja keskustelun osallistujajoukon rajoja vedetään jatkuvasti uudelleen keskustelun kuluessa.

Toiseksi julkisuudella voidaan tarkoittaa mediajulkisuutta, ts. niitä instituutioita joiden välityksellä julkista keskustelua moderneissa demokratioissa käydään. Yhteiskunnan julkinen alue on syntynyt tiettyjen teknisten innovaatioiden ja niille perustuvien instituutioiden kehityksen tuloksena. Aluksi keskustelun paikkoja olivat torikokoukset, porvariston kahvilat ja salongit sekä lehdistö. Nykyisin näiden rinnalle ovat nousseet teknisinä keksintöinä sähköiset joukkotiedotusvälineet ja viimeisimpänä digitaalinen media sekä internet, ja näitä keksintöjä hyödyntävinä instituutioina yleisradioyhtiöt, globaalit kaupalliset televisiokanavat ja mediayhtiöt sekä erilaiset internetin instituutiot pienistä keskusteluryhmistä miljoonien ihmisten päivittäin käyttämiin portaaleihin ja hakukoneisiin.

Kolmas tapa ymmärtää sana julkisuus tulee eteen, kun pohdimme, miten kansalaismielipidettä käytännössä muodostetaan: keskusteluja käymään syntyy julkisuuksia (*publics*). Kahta ensin käsiteltyä tapaa ymmärtää julkisuus vastaa englannin kielen käsite *public sphere*, joka on itse asiassa käännös Jürgen Habermasin (1989 [1962]) saksaksi käyttämästä käsitteestä *Öffentlichkeit*. Sana tarkoittaa suurin piirtein samaa asiaa kuin suomen kielen julkisuus, mutta englannin kielessä sitä vastaavaa yhtä sanaa ei ole. Suomen kielestä puolestaan puuttuu ilmaus englannin kielellä kirjoitettavien yhteis-

kuntateoreetikoiden substantiiville *a public*. *Public* käännetään joskus yleisöksi, mikä ei kuitenkaan tämän tutkimuksen kannalta ole sopiva käänнос. John Dewey, jonka teokseen *The Public and Its Problems* (1927) usein viitataan puhuttaessa julkisuudesta tässä mielessä, tarkoitti julkisuudella (*a public*) joukkoa ihmisiä, joka kokoontuu aktiivisesti keskustelemaan jostakin heille yhteisestä ongelmasta. Julkisuus siis muodostuu yhteisesti tunnistetun ongelman ympärille, ja ongelman pysyessä ja laajetessa julkisuudet voivat kiteytyä instituutioksi (Kunelius 1999, 42; Dewey 1927). Kyse ei ole yleisöstä, joka voitaisiin mieltää myös joukoksi passiivisia kuuntelijoita (vrt. englannin *audience*). Tämän vuoksi käytänkin tässä työssä myös substantiivin *a public* käännökseenä sanaa julkisuus, monikossa julkisuudet.¹

Julkisuutta tässä merkityksessä on kenties tarkimmin pyrkinyt määrittelemään Michael Warner teoksessaan *Publics and Counterpublics* (2002, 65–124). Warnerin perusteellista esitystä tämän tutkimuksen tarpeisiin mukailleen julkisuuden (*a public*) voidaan määritellä olevan *itsejärjestynvä keskustelun kierron luoma sosiaalinen tila, joka koostuu subteista toisilleen vieraiden ihmisten välillä*². Toisilleen vieraat ihmiset matkojen päässä voivat siis liittyä julkisuudessa kiertävän keskustelun välityksellä yhteen ja muodostaa tuon keskustelun kautta olemassa olevan sosiaalisen tilan. Tällaisia julkisuuksia on olemassa lukematon määrä ja jokainen joka ymmärtää kirjoitettua tekstiä, kuultua puhetta tai osaa antaa merkityksiä muunlaisille julkisuudessa kiertäville symboleille – jokainen modernissa yhteiskunnassa elävä ihminen siis – on jatkuvasti mukana useissa julkisuuksissa.³ Tällaisen julkisuuskäsityksen etu on, että se kiinnittää huomion siihen, että julkisuuksia on useita ja niiden keskinäiseen kilpailuun siitä, kuka onnistuu vaikuttamaan julkiseen

¹ Viestintätutkijat Veikko Pietilä ja Seija Ridell (1998) ovat ehdottaneet suomen kieleen public-käsitteen vastineeksi uudissanaa julkiso. Tähän sanaleikkiin ryhtymisen sijasta jatkan tässä työssä linjalla jonka havaitsin hyväksi suomentaessani Craig Calhounin aihetta käsittelevää artikkelia (Calhoun 2001) ja käänän sanat public/publics sanoilla julkisuus/julkisuudet.

² Warner luonnehtii julkisuutta seitsemällä kriteerillä: Julkisuus on 1) Itseorganisoi-tuva, 2) Suhde muukalaisten välillä, 3) Julkisuudelle osoitettu puhe on yhtä aikaa henkilökohtaista ja ei-henkilökohtaista, 4) Julkisuus rakentuu vain saamallaan huomiolle 5) Julkisuus on refleksiivisen keskustelun kierron luoma sosiaalinen tila, 6) Julkisuudet toimivat historiallisesti keskustelunsa kierron temporaalisuuden mukaan ja 7) Julkisuus on runolista maailmanrakentamista (*poetic world-making*).

³ Julkisuus on nimenomaan moderni ilmiö siinä mielessä, että esiteollisissa yhteiskunnissa suuri osa ihmisten kontakteista toisiin oli kasvokkaisia ja vasta tiedonvälityksen kehittymisen ja lukutaidon yleistymisen myötä julkisuus vuorovaikutusmuotona sellaisten ihmisten välillä, jotka eivät kohtaa kasvoikkain, tuli mahdolliseksi.

mielipiteeseen ja ihmisten, erityisesti poliittista päätöksentekovaltaa käyttävien päätöksiin.

Julkisuudet ja poliittisen vallan sekä talouden järjestelmät

Varsin vakiintunut tapa ajatella julkisen keskustelun ja kansalaistoiminnan suhdetta poliittiseen päätöksentekoon perustuu ajatukseen valtion ja talouden järjestelmistä sekä niiden vastakohtaksi asettuvasta kansalaisyhteiskunnasta. Kapitalistisen talousjärjestelmän ja demokraattisten kansallisvaltioiden syntyessä alettiin liberaalissa ajattelussa valtio ja yhteiskunta nähdä erillisinä kokonaisuuksina. Valtio näyttäytyi ikään kuin välttämättömänä pahana järjestyksen ylläpitämiseksi, ja se tuli asettaa autonomisen kansalaisyhteiskunnan kontrolliin. Tällaisen asetelman siemenet ovat nähtävissä jo John Locken (1632–1704) ajattelussa, ja myöhemmässä brittiläisessä liberalismissa valtion ja kansalaisyhteiskunnan erottelu on keskeisessä asemassa. Esimerkiksi Thomas Paine kirjoitti vuonna 1776: ”Yhteiskunta syntyy halustamme ja valtio ilkeytemme tähden; ensin mainittu edistää onnellisuuttamme positiivisesti yhdistämällä mieltymyksiämme, jälkimmäinen negatiivisesti rajoittamalla paheitamme...Yhteiskunta on kaikissa olotiloissaan siunaus, valtio parhaimmillaankin vain välttämätön paha.” (Paine 1989, 3, sit. Pulkkinen 1998, 27–28).

Viime aikoina yhteiskuntafilosofiassa käytyyn uuteen kansalaisyhteiskuntakeskusteluun keskeisesti vaikuttaneet Jean L. Cohen ja Andrew Arato määrittelevät kansalaisyhteiskunnan olevan ”sosiaalisen kanssakäymisen alue talouden ja valtion välillä, joka koostuu ennen kaikkea intiimistä piiristä (erityisesti perheestä), järjestöistä (erityisesti vapaaehtoisista kansalaisjärjestöistä), yhteiskunnallisista liikkeistä ja julkisesta keskustelusta” (Cohen & Arato 1992, ix). Kansalaisjärjestöt, yhteiskunnalliset liikkeet ja julkinen keskustelu määrittellään tällöin vastakohtaksi valtion ja talouden alueille. Malli on normatiivinen siinä mielessä, että sen mukaan kansalaisyhteiskunnan tulisi olla valtiosta ja taloudesta irrallinen ja myös näiden toimintaa jollain tavoin ohjaava yhteiskunnan alue.

Cohenin ja Araton valtio/talousjärjestelmä/kansalaisyhteiskunta –jaottelun kaltaisen asetelman sosiologisen järjestelmäteorian kielelle puettuna on esittänyt Jürgen Habermas kommunikatiivisen toiminnan teoriassaan (Habermas 1984; Habermas 1987). Parsonsia ja Luhmannia seuraten Habermas ajattelee modernin yhteiskunnan eriytyneen autonomisiin alajärjestelmiin, joita Habermasin käsitteistössä edustavat valtiollisen hallinnon ja kapitalistisen talouden järjestelmät. Järjestelmille vastakkaista yhteiskunnan aluetta Habermas kutsuu elämismaailmaksi, joka vastaa suurin piirtein Cohenin ja Araton kansalaisyhteiskuntaa, aluetta talous- ja hallintojärjestelmien ulkopuolella. Habermasin mukaan vallan kielellä operoiva hallin-

tojärjestelmä ja rahan kielellä operoiva talousjärjestelmä pyrkivät kolonisoimaan elämismaailman, alistamaan sen vallan ja rahan instrumentaalisille logikoille. Vuorovaikutus järjestelmien ja elämismaailman välillä tahtoo siis järjestelmien luonteesta johtuen olla yksisuuntaista. Teorian normatiivinen implikaatio on, että järjestelmien kolonisointipyrkimys tulisi pyrkiä estämään. Elämismaailma – mukaan lukien julkisuudet, järjestöt ja liikkeet – tulisi pyrkiä pitämään järjestelmistä irrallaan.

Tässä tutkimuksessa lähdän liikkeelle Habermasin varhemmin esittämästä julkisuuden historiallisen muotoutumisen analyysistä (Habermas 1989 [1962]). Pysin avaamaan näkökulmaa, josta käsin vuorovaikutus julkisuuksien sekä kansalaisjärjestöjen ja vallan sekä talouden järjestelmien välillä ei näyttäytyisi lähtökohtaisesti ongelmana, vaan jossain määrin välttämättömänä tosiasiana, joka on otettava sosiologisen analyysin kohteeksi. Pysin analysoimaan sitä, miten julkisuuksien olemassaolo on mahdollista järjestelmien olemassaolon määrittämässä kontekstissa ja erityisesti sitä, miten julkisuudet pyrkivät vaikuttamaan järjestelmien toimintaan. Kah-tiajako järjestelmien ja kansalaisyhteiskunnan tai elämismaailman välillä voi olla käyttökelpoinen työkalu pyrittäessä luomaan normatiivisia ihanteita yhteiskunnallisten suhteiden järjestämiseksi. Tärkeää on kuitenkin myös analysoida järjestelmien ja kansalaisyhteiskunnan/elämismaailman alueisiin kuuluviksi miellettyjen toimijoiden tosiasiallisessa olemassa olevia vuorovaikutussuhteita. Julkisuuden suhteen tärkeää on hahmotella keskustelua ohjaavia ihanteita, mutta myös analysoida sitä, millaisille institutionaalisille järjestelyille julkisuuksien olemassaolo perustuu ja mitä ovat niiden vaikuttamisen keinot.

Julkisuusnäkökulmasta keskustelun tuloksena syntyvä kansalaismielipide on demokratian perusta; demokratia tarkoittaa juuri sitä, että päätökset tehdään kansalaisten vapaassa keskustelussaan muodostaman mielipiteen mukaisesti. Hallintojärjestelmä näyttäytyy tällöin joukkona päätöksentekorakenteita, joiden tekemisiin päätöksiin eri aiheista keskustelemaan kokoontuneet julkisuudet voivat pyrkiä vaikuttamaan.

Parlamentin voidaan ajatella olevan eräänlainen päätösvaltainen, ylin julkisuus, jolla on valta keskustelunsa päätteeksi julistaa se kanta, jonka taakse enemmistö keskustelussa kääntyi, kaikkia sitovaksi yleiseksi laiksi (ks. Fraser 1992, 134). Demokraattiset päätöksentekorakenteet ovat tästä näkökulmasta ikään kuin julkisen keskustelun periaatteen täydennyksiä. Käytännöllisistä syistä kaikki kansalaiset eivät voi ottaa osaa kaikkiin heidän elämänsä kannalta relevantteihin keskusteluihin, minkä lisäksi jossain vaiheessa keskustelu on puhallettava hetkeksi poikki ja tehtävä päätös. Sen vuoksi on olemassa edustuksellinen järjestelmä ja parlamenttien sisäinen äänestyskäytäntö.

Julkisuudet voivat pyrkiä vaikuttamaan päätöksentekoon sekä parlamenteissa ja muissa edustuksellisissa päätöksentekorakenteissa, että vaikuttamalla hallinnollisten tahojen (virkamieskoneistot ym.) tekemiin päätöksiin, siltä osin kun näillä on parlamentaarista kontrollista itsenäistä päätöksentekovaltaa. Voidaan ajatella, että julkisuuksien tulisi olla poliittisen vallan järjestelmistä täysin riippumattomia, siihen kriittisesti suhtautuvan keskustelun paikkoja. Käytännössä on kuitenkin myös niin, että valtajärjestelmät voivat niin halutessaan pyrkiä tarjoamaan olemassaolon edellytyksiä julkisuuksille, joiden esiin tuomat erilaiset näkökulmat voivat tarjota aineksia kansalaisten mielipiteitä huomioon ottavalle päätöksenteolle. Niinpä valtajärjestelmät voivat pyrkiä edesauttamaan julkisuuksien syntyä, esimerkiksi rahoittamalla julkiseen keskusteluun osallistuvia tutkimuslaitoksia tai kansalaisjärjestöjä tai tarjoamalla tiedonvälityskanavia (kuten yleisradiot), joissa pyritään erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien esittämien näkökulmien esiintuomiseen julkisessa keskustelussa.

Talousjärjestelmä näyttäytyy julkisuusnäkökulmasta niin ikään yhtäältä julkisuuksien toiminnalle resursseja tuottavana alueena. Keskustelun käyminen varsinkin asiantuntijatietoa vaativista monimutkaisista kysymyksistä vaatii tutkimustiedon tuottamista, mikä ei ole ilmaista. Nykyisenkaltaisen julkisen keskustelun kannalta välttämättömät tiedotusvälineet toimivat niin ikään joko kapitalistisen markkinatalouden tuottamalla resursseilla tai (vähenevässä määrin) valtion talousjärjestelmästä verotuksen keinoin ulosmittaamalla varoilla. Toisaalta julkinen/yksityinen –jaottelussa talousjärjestelmä sijoittuu yksityisen alueelle. Kapitalistinen talousjärjestelmä toimii sitä tutkivan ja legitimoivan uusklassisen taloustieteen mukaan teoriassa parhaiten silloin, kun talouden toimintaan ei puututa poliittisesti. Tästä näkökulmasta se, mikä määrittää taloudelliseksi, määrittyy tällöin myös poliittisen julkisen keskustelun ulkopuoliseksi, yksityiseksi ja poliittisesti neutraaliksi alueeksi. Julkisuuksien tehtäväksi tulee tällöin käydä keskustelua siitä, mitkä asiat määrittää taloudelliseksi ja siten yksityiseksi ja mitkä taas katsotaan kuuluvaksi yhteisten asioiden alueeseen ja siten julkisen keskustelun käsiteltäviksi.

Julkisuudet ja kansalaisliikkeet sekä -järjestöt

Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimus rakentaa yleensä edellä esitellyn kaltaiselle valtajärjestelmän ja kansalaisyhteiskunnan erottelulle. Esimerkiksi Sidney Tarrow (1994, 3) mukaan liikkeet ovat kollektiivisia haasteita valtaapitäville. Liikkeet siis näyttäytyvät poliittisen toiminnan keinona, jonka avulla ne, joilla ei ole valtaa, voivat pyrkiä haastamaan ne joilla valtaa on. Liikkeitä on määritelty useilla eri tavoilla, mutta yleensä määritelmiä yhdistää ajatus siitä, että vallattomat esittävät vaatimuksia valtaa pitävälle

kollektiivisen toiminnan keinoin – mielenosoituksin, vetoomuksin jne. (ks. esim. Tarrow 1994, 3-4; della Porta & Diani 1999, 14–15). Tällaisessa asetelmassa liike lakkaa olemasta, kun sen esittämiä vaatimuksia aletaan ottaa huomioon. Liikkeen toimijoille tarjoutuu tällöin mahdollisuuksia edistää asiaansa valtarakenteiden sisäpuolella ja tarve konfrontaatiolle ja protestoinnille vähenee. Näin on tapahtunut esimerkiksi työväenliikkeen päästes- sä kolmikantakabinetteihin ja vihreiden institutionalisoituessa poliittiseksi puolueeksi.

Tällainen käsitys liikkeistä on pitkälti ohjannut myös liikkeiden ja tiedotusvälineiden välisen suhteen tutkimusta, jonka voidaan sanoa muodostuneen miltei omaksi tutkimusalueekseen liiketutkimuksen kentällä (ks. Neveu 1999, 22–23). Kun liike määritellään kollektiiviseksi toiminnaksi valtajärjestelmän ulkopuolella ja sitä vastaan, massamedian rooliksi nähdään välittää liikkeen protestin viesti valtaapitäville. Tällöin huomion kohteeksi nousee esimerkiksi se, millaiset protestitapahtumat saavat huomiota tiedotusvälineissä (Oliver & Myers 1999) tai se, millä tavalla media (ymmärrettynä itsenäiseksi toimijaksi) mahdollisesti vääristää liikkeen viestiä välittäessään sitä valtaapitäville (Smith & McCarthy & McPhail & Augustyn 2001). Esimerkiksi Smithille ym. (mt., 1400) liikkeet ovat ”määritelmällisesti politiikassa ulkopuolisia (*political outsiders*)” ja tiedotusvälineet välittävät näiden ulkopuolisten viestiä poliittisessa valtajärjestelmässä sisällä oleville. Samaan tapaan kuin valtarakenteisiin sekaantuneet liikkeet tuntuvat olevan liiketutkimuksen jollain tapaa ongelmallinen jäännöskategoria, politiikan sisäpiiriläisten osallistuminen mielenosoituksiin mediahuomion saavuttamiseksi on tällaisessa liikkeiden ja median suhteiden tutkimuksessa alaviitteillä kuitattava poikkeustapaus:

Huomautamme, että kaikki mielenosoitukset Washingtonissa eivät ole ’poliittisten ulkopuolisten’ järjestämiä. Osan järjestävät politiikan sisäpiiriläiset kuten kongressiedustajat ja puolue-eliitit, jotka käyttävät tätä ’ulkopuolisuusstrategiaa’ vahvistaakseen vaikutusvaltaansa mobilisoimalla julkista mielipidettä tiettyjen poliittisten agendojen taakse. (mt., 1400, alaviite 4).

Jos lähtökohdaksi otetaan julkinen keskustelu demokraattista yhteiskuntaa konstituoivana periaatteena, näkökulma liikkeisiin sekä niiden ja tiedotusvälineiden suhteisiin muuttuu. Keskustelua on kansallisvaltion kokoisissa poliittisissa yksiköissä käytävä tiedotusvälineiden välityksellä, koska kaikki kansalaiset eivät voi kokoontua *Agoralle* keskustelemaan. Keskusteluihin osallistuvat sekä poliittisen valtajärjestelmän sisäpiiriläiset, talousjärjestelmän vaikuttajat että muut kansalaiset, jotka keskustelevat kukin poliittisten, taloudellisten, sukupuolten välisten yms. valtaepätasapainojen määrittelemästä asemasta käsin. Liikkeet ovat tällöin yksi keino osallistua keskusteluun, tai von Clausewitzin kuuluisaa lausahdusta mukaillakseni: keskuste-

lun jatkamista toisin keinoin. Liikkeet pyrkivät kollektiivisen toiminnan avulla tuomaan keskusteluihin syystä tai toisesta kuulumattomiin jääviä näkökulmia ja mielipiteitä.⁴

Tarve yhteiskunnalliselle liikkeelle siis syntyy, kun jonkin julkisuuden osallistujat tuntevat, että tuota julkisuutta yhdistävä ongelma näyttää olevan mahdotonta nostaa yleisempään keskusteluun ja poliittisen päätöksenteon agendalle pelkästään puhumalla. Tällöin asialle voidaan hankkia huomiota ryhtymällä kollektiiviseen toimintaan, kuten mielenosoituksiin. Liikkeen muodostuminen vaatii lisäksi, että poliittinen mahdollisuusrakenne on suotuisa, ts. näyttää siltä, että kollektiivinen toiminta voi tarjota mahdollisuuden nostaa asia esiin (vrt. Tarrow 1994, 17–18).

Kansalaisjärjestöt puolestaan ovat julkisuusnäkökulmasta instituutioksi kiteytyneitä keskustelunkävijöitä. Ne syntyvät, kun jossakin keskustelussa päädytään johtopäätökseen, että käsillä olevan asian edistäminen vaatii keskustelun ohella pysyvää, organisoitunutta toimintaa. Järjestö voi syntyä suoraan jonkin julkisuuden toiminnan tuloksena, tai välillisesti siten, että julkisuus synnyttää liikkeen, joka institutionalisoituu järjestöksi. Toisaalta kun järjestöjä on olemassa, ne muodostavat verkostoja, jotka tarjoavat perustan uusien keskustelujen avaamiselle, uusien julkisuuksien ja liikkeiden synnylle. (vrt. Warren 2001, 61; Eley 1992, 296–301; della Porta & Diani 1999, 124–127).

Tässä tutkimuksessa käsittelen Maailman sosiaalifoorumille kokoontuvia kansalaisliikkeitä ja –järjestöjä sellaisiksi järjestäytyneinä julkisuuksina, globaalien julkisten keskustelujen osanottajina. Tärkeimmät kysymykseni ovat (1) *Minkä tehtävän nämä julkisuudet asettavat itselleen ja millainen on niitä ohjaava käsitys julkisen keskustelun luonteesta* sekä (2) *Mikä on se institutionaalinen ja teknologinen perusta, jolle julkisuudet rakentuvat, ja miten ne vaikuttavat päätöksentekoon?*

Etenen vertaamalla Maailman sosiaalifoorumin globaaleja julkisuuksia kansallisten julkisuuksien syntyvaiheeseen. Luvussa 2 pyrin vastaamaan esittämiini kysymyksiin 1700-luvulta alkaen syntyneiden kansallisten julkisuuksien suhteen.

Kansalliset porvarilliset julkisuudet asettivat tehtäväkseen feodaalisen yhteiskuntajärjestyksen haastamisen, ja niiden itseymmärrys perustui käsitykselle julkisuuden luonteesta rationaalisenä, kaikkien osallistujien kan-

⁴ Alaviitteeksi tästä näkökulmasta jää se ilmeinen huomio, että tiedotusvälineillä toki on oma sisäinen toimintalogiikkansa, jota muokkaavat mm. toimitustyön käytännöt sekä tiedotusvälineiden rahoitus mainoksin tai verotuloin. Poliittisen keskustelun analyysissä on siis otettava huomioon, että joukkotiedotusvälineet toimivat poliittisen keskustelun portinvartijoina, eivätkä ole vain tyhjä taulu, johon joka päivä valikoituu n kappaletta parhaista eri keskustelijoiden esittämistä argumenteista.

nalta edullisten kompromissien etsimisenä. Perustan näiden julkisuuksien olemassaololle tarjosivat kansalaisjärjestöjen verkostot. Niiden vaikutusvalta ei käytännössä perustunut ainoastaan rationaaliseen keskusteluun, vaan julkisuudet kamppailivat vaikutusvallasta ja kehittyivät yksittäisten asiakysymysten ympärille syntyneiden konfliktien kautta. Näiden konfliktien selvittelyssä keskeistä oli keskustelun lisäksi kollektiivinen toiminta yhteiskunnallisissa liikkeissä.

Järjestöverkoston lisäksi perustan kansallisen tason julkisuuksien synnylle loi kansalliseen levikkiin yltävien tiedotusvälineiden kehitys. Tiedotusvälineet toimivat kuitenkin myös julkisuuksien kanavana vaikuttaa päätöksentekoon: keskustelut voivat vaikuttaa päätöksiin pelkällä olemassaolollaan, jos ne tavoittavat tarpeeksi suuren määrän ihmisiä – tai pienen, mutta vaikutusvaltaisen joukon.

Luvuissa 3-5 tarkastelen Maailman sosiaalifoorumin globaaleja julkisuuksia suhteessa kansallisten julkisuuksien kehityksestä tekemiini havaintoihin. Sosiaalifoorumin julkisuudet asettavat tehtäväkseen talouden ja politiikan välisen rajan kyseenalaistamisen. Ne eivät elättele toiveita siitä, että julkisuudessa valtasuhteet voitaisiin korvata rationaalisuudella, vaan ymmärtävät julkisen keskustelun luonteeltaan valtasuhteiden luomassa kontekstissa tapahtuvaksi konfliktien rauhanomaisen selvittelyn tavaksi.

Luvussa 4 käsittelen verkostoja julkisuuksien perustana ja vaikutuskanavana. Kuten kansalliset julkisuudet, Maailman sosiaalifoorumin julkisuudet rakentuvat kansalaisjärjestöjen verkostoille. Järjestöverkoston ja hallinnollisten tahojen kohtaamispaikkana toimivat politiikkaverkostot ovat niille myös uudenlainen kanava vaikuttaa päätöksentekoon.

Luvussa 5 puolestaan keskityn tiedotusvälineisiin Maailman sosiaalifoorumin julkisuuksien perustana ja vaikutuskanavana. Samaan tapaan kuin kansalliseen levikkiin yltävien tiedotusvälineiden synty oli edellytys kansallisten julkisuuksien synnylle, globaalit julkisuudet perustuvat globaalien tiedotusvälineiden olemassaololle. Läsnäolo tiedotusvälineissä on myös poliittisen vaikuttamisen tapa, minkä vuoksi sosiaalifoorumin toimijat näkevät paljon vaivaa keskustelujensa nostamiseksi kansainvälisen median huomion kohteeksi.

Tutkimuksen lopuksi teen historiallisen tarkasteluni sekä sosiaalifoorumin julkisuuksia koskevien tutkimustulosteni perusteella joitakin julkisuusteoriaa koskevia huomautuksia. Näitä pohjustaakseni esittelen seuraavassa lyhyesti julkisuusteorian keskeisen vaikuttajan, Jürgen Habermasin käsityksen julkisuuden rakennemuutoksesta kapitalistisissa hyvinvointivaltioissa.

1.3 Liikenäkökulma julkisuusteoriaan

Julkisuusteorian kehitykseen todennäköisesti eniten vaikuttanut nykyklassikkoteos on Jürgen Habermasin *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1989 [1962]). Julkisuudesta ja julkisesta mielipiteestä käytiin toki keskustelua jo tätä ennen. Julkiseen mielipiteeseen skeptisesti suhtautuvia klassisia tekstejä ovat esim. Tönnies (1922) ja Lippmann (1922) ja julkisuuden tärkeyttä demokratian kannalta korostaa jo mainittu Dewey (1923) (joka itse asiassa on vastaus skeptikko Lippmanille). Arendt (2002 [1958]) puolestaan käsittelee modernin konsumerismin tuhoisaa vaikutusta julkisen elämän kannalta paljolti samanlaisin äänenpainoin kuin Habermas muutamaa vuotta myöhemmin. Juuri Habermasin historiallis-teoreettinen analyysi julkisuuden rakennemuutoksesta on kuitenkin vaikuttanut kaikkein voimakkaimmin demokratia- ja julkisuusteoriaan sekä myös mediatutkimukseen (Dahlgren 2002, 4-5). 1960–70 luvuilla keskustelua herättänyt teos jäi 1980-luvulla osin Habermasin järjestelmäteorioiden varjoon, mutta 1990-luvulla siitä on jälleen oltu kiinnostuneita ainakin angloamerikkalaisessa (mm. Calhoun 1992) sekä ranskalaisessa (Neveu & Francois 1999) keskustelussa.

Strukturwandel on kirjoitettu nk. Frankfurtin koulukunnan immanentin kritiikin perinteessä. Habermas analysoi julkisuuden aate- ja reaalihistorian kehitystä, tutkii porvarillisen julkisuuden syntyvaiheessaan itselleen asettamaa tehtävää ja tästä seuraavaa käsitystä julkisuuden luonteesta. Analyysin perusteella hän konstruoi julkisuuden normatiivisen ihanteen, jota sitten käyttää oman aikansa julkisuuden kritisointiin. Kyseessä on siis ideologia-kritiikin muoto, jossa pyritään osoittamaan, että kapitalistinen, liberaalidemokraattinen järjestelmä pettää omat ihanteensa, lupaa jotain sellaista mitä se ei kykene tarjoamaan.

1960-luvun Saksassa (ja tuon ajan kapitalistis-demokraattisissa kansallisvaltioissa yleensäkin) porvarillisen julkisuuden synnyn myötä muotoutuneet rationaalisen ja tasa-arvoisen keskustelun ihanteet eivät Habermasin mukaan enää toteudu. Tämä johtuu siitä, että kapitalismin kehittymisestä kasvavan työväenluokan ja pääomanomistajien ristiriidan leimaamaksi teollisuuskapitalismiksi oli seurannut myös julkisuuden rakennemuutos (*Strukturwandel*). Kun työväenkysymys nousi politiikan keskiöön ja suuret työt tekevät massat alkoivat osallistua politiikkaan, keskustelu muuttui Habermasin mukaan rationaalista konsensuksen etsimisestä voimasuhteita mittaavaksi eturyhmäpolitiikaksi. Työn ja pääoman välistä ristiriitaa pyrittiin lievittämään luomalla hyvinvointivaltio. Korporatistisen hyvinvointivaltion synty johti Habermasin mukaan valtion ja kansalaisyhteiskunnan yhteensulautumiseen ja rationaalis-kriittisen julkisen keskustelun rappioon. Lisäksi sähköiset joukkoviestimet näyttäytyivät Habermasille

pelkästään kulutuksen kohteina, keskustelun välineiksi niistä ei hänen mukaansa ollut. Oltiin tultu tilanteeseen, jossa julkisuus oli jälleen samankaltaista kuin feodaalisessa yhteiskunnassa. Hallitsijat puhuivat ja kansan ainoana tehtävänä oli hurrata tai buuata – omia ehdotuksiaan se ei televisioidensa äärestä noussut tekemään.⁵

Tämän tutkimuksen kannalta tärkeän *Strukturwandelista* tekee siinä esitetty terävä analyysi porvarillisen julkisuuden itselleen ottamasta tehtävästä ja sen syntyessä muodostuneista käsityksistä, jotka koskevat julkisuuden luonnetta ja sitä sääteleviä normeja. Habermas kuvaa varsin vakuuttavasti, miten julkisen keskustelun ajatus on muodostunut tärkeäksi osaksi ymmärrystämme demokratiasta ja tarjoaa siten motiivin tämän tutkimuksen yritykselle etsiä globaalin demokraattisen kehityksen siemeniä globaaleista julkisuuksista. Habermasin kuvaus kansallisen porvarillisen julkisuuden tehtävästä ja luonteesta tarjoaa myös hyvät lähtökohdat sosiaalifoorumien globaalien julkisuuksien itselleen asettaman tehtävän sekä tähän liittyvien julkisuuden luonnetta sekä sitä sääteleviä normeja koskevien käsitysten tarkasteluun.

Habermasin julkisuustarkastelun ongelmana nähdäkseni kuitenkin on juuri keskittyminen ainoastaan porvarillisen julkisuuden itselleen asettamaan tehtävään ja sen normeihin. Rajausta motivoi Habermasin immanentin kritiikin projekti: hän pyrkii tuottamaan historiallis-sosiologisesti perustellun esityksen siitä, millaisille normeille julkisuus tulisi pitkälle kehittyneissä kapitalistis-hyvinvointivaltiollisissa yhteiskunnissa perustaa.⁶ Julkisuuden normeihin keskittyminen kuitenkin johtaa Habermasin esittämään idealisoidun kuvan porvarillisesta julkisuudesta. Habermas olettaa, että kunhan keskustelua käydään, se varmasti myös vaikuttaa päätöksentekoon. Hän jättää liian vähälle huomiolle ne instituutiot ja käytännöt, joille

⁵ Tässä kohdin Habermasin käsitykset heijastelevat selkeästi hänen opettajiensa Adornon ja Horkheimerin pessimistisiä näkemyksiä massayhteiskunnasta ja massakulutuksesta.

⁶ Adekvaattien julkisuuden normien etsimistä voidaan itse asiassa pitää jonkinlaisena koko Habermasin tuotannon läpi kulkevana punaisena lankana. Kun vielä *Strukturwandelissa* Habermas etsi julkisuuden ihannetta porvarillisen yhteiskunnan historiasta, kommunikatiivisen toiminnan teoriassa (Habermas 1984; Habermas 1987) hän pyrkii löytämään kritiikilleen universaalin mittapuun perustamalla sen kielifilosofiseen puheaktiteoriaan. Kommunikatiivisen toiminnan teorian lähtökohtana on, että kieleen on sisäänrakennettu pyrkimys molemminpuoliseen ymmärrykseen ja konsensuksen tavoitteluun. Tästä näkemyksestä lähtien Habermas määrittelee ideaalisen puhetilanteen, jonka tulisi hänen mukaansa toimia mallina julkisen keskustelun käymiselle. Kyseessä on siis sosiologiseen analyysiin perustuva, mutta perimmäisiltä tavoitteiltaan filosofinen, normatiivisia ihanteita hahmottelemaan pyrkivä tarkastelu. Tämä tutkimus puolestaan on ensisijaisesti sosiologinen, julkisuuksien toimintaa käytännössä analysoiva.

julkisuuksien olemassaolo perustuu ja erityisesti ne mekanismit, joiden kautta toiset keskustelut vaikuttavat päätöksentekoon enemmän kuin toiset. Etsiessään ihannetta Habermas unohtaa tärkeitä osia todellisuudesta.

Habermas kyllä analysoi kapitalistisen talousjärjestelmän kehitystä ehtona uudenlaisen julkisuuden synnylle sekä lehdistöä sen teknisenä ja institutionaalisenä välineenä sekä kahvila- ja keskustelusalonki-instituutioiden kehitystä. Keskustelulle pohjan tarjoavat kansalaisjärjestöjen verkostot sekä kollektiivisen toiminnan keinoin keskustelua jatkavat yhteiskunnalliset liikkeet sen sijaan jäävät lähes täysin huomiotta. Tämän tutkimuksen kansallisia porvarillisia julkisuuksia käsittelevässä osassa (luku 2) pyrin täydentämään Habermasin esitystä porvarillisen julkisuuden tehtävästä ja luonteesta analysoimalla myös sen perustaa ja vaikutuskeinoja. Kiinnitän huomioni kansalaisjärjestöverkostoihin julkisuuksien perustana sekä tiettyjä poliittisia projekteja toteuttamaan syntyneiden yhteiskunnallisten liikkeiden ja kollektiivisen toiminnan rooliin eri julkisuuksien kamppaillessa keskenään siitä, kenen puheet vaikuttavat poliittisiin päätöksiin. Näitä kansallisista porvarillisista julkisuuksista tekemiäni havaintoja hyödynnän sitten vertaamalla sosiaalifoorumin julkisuuksien itselleen asettamaa tehtävää ja käsitystä julkisuuden luonteesta sekä normeista Habermasin esittelemiin porvarillisen julkisuuden tehtävään ja normeihin (luku 3), tarkastellessani sosiaalifoorumin järjestöverkostoja sosiaalifoorumin perustana ja politiikkaverkostoja sen keinona vaikuttaa päätöksentekoon (luku 4) sekä globalisoituvaa tiedonvälitystä sosiaalifoorumin julkisuuksien syntyehtona ja vaikutuskanavana (luku 5).

Tarkastelun tuloksena näyttäisi siltä, että porvarillinen julkisuus ei ollut lainkaan niin rauhallista ja ”rationaalista” kuin Habermas antaa ymmärtää, eivätkä suurten massojen mukaantulo poliittiseen keskusteluun, painostusryhmäpolitiikan kehitys ja sähköisen massamedian synty merkinneet julkiselle keskustelulle lainkaan niin dramaattista muutosta huonompaan suuntaan kuin hän esittää.

1.4 Aineisto ja menetelmät

Lähestyn tässä tutkimuksessa yhteiskunnallisten liikkeiden, globaalien julkisuuksien ja globaalin demokratian välisiä suhteita Maailman sosiaalifoorumia koskevan tapaustutkimuksen avulla. Verratessani sosiaalifoorumin globaalien julkisuuksien itselleen asettamaa tehtävää ja käsitystä julkisuuden luonteesta kansallisten julkisuuksien syntyvaiheeseen käytän aineistonani periaatteessa koko foorumia koskevaa materiaalia. Foorumin organisoimista ja sen pohjana olevia järjestöverkostoja sekä näiden yhteyksiä poliittisen vallan ja talouden järjestelmiin tarkastelen niin ikään koko foorumin tasolla.

Paneutuessani yksityiskohtaisemmin foorumilla kokoontuvien verkostojen toimintaan ja niiden tapoihin vaikuttaa päätöksentekoon politiikkaverkostojen ja tiedotusvälineiden kautta keskityn foorumin suomalaisosallistujien tarkasteluun, käyttäen materiaalinani suomalaisten haastatteluja, heidän tuottamiaan dokumentteja sekä suomalaista media-aineistoa. Tämä yhtäältä siksi, että syvempään analyysiin on mahdollista tämänkaltaisen tutkimuksen puitteissa ryhtyä vain käyttäen esimerkkinä muutamaa foorumilla toteutettavaa projektia ja että kattavan media-aineiston kerääminen ja vertaileva analyysi useamman maan osalta vaatisi jo kokonaan oman tutkimuksensa. Toisaalta keskittyminen suomalaisosallistujiin voidaan nähdä paitsi rajoituksena, myös vahvuutena. Se nimittäin mahdollistaa globaalin julkisen keskustelun ja kansallisten keskustelujen sekä päätöksentekorakenteiden välisen vuorovaikutuksen tarkastelun.

Koska Maailman sosiaalifoorumi ilmoittaa peruskirjassaan olevansa yhteiskunnallisten liikkeiden keskustelun ja verkottumisen paikka, tutkin sitä sellaisena: joukkona liikkeiden verkostoille rakentuvia julkisuuksia. Globaalien keskustelujen käymisen paikkana sosiaalifoorumi on nähdäkseeni sillä tavalla uudenlainen ilmiö, että sen tarkastelu vaatii uudenlaisen teoreettisen näkökulman kehittelyä – ja kääntäen, tarjoaa myös materiaalia sosiologisen julkisuusteorian uudelleenarviointiin.

Tutkimuksen empiirisessä osassa olen pyrkinyt mahdollisimman monipuoliseen erilaisten aineistojen käyttöön, kuten tapaustutkimuksissa usein on tapana. Aineistoni koostuu koko foorumia käsittelevistä kirjallisista lähteistä (sekä painetuista että sähköisistä), käyttöni saamasta sekä itse keräämästäni etnografisesta materiaalista, suomalaisosallistujien haastatteluista, heidän tuottamistaan kirjallisista dokumenteista ja internet-aineistosta sekä suomalaisten tiedotusvälineiden julkaisemasta sosiaalifoorumia koskevasta materiaalista.

Tämä tutkimus sai alkunsa osallistumisestani France Télécomin tutkimusosaston kokoaman kansainvälisen tutkimusryhmän työhön, joka selvitti internetin ja muun uuden median sekä tiedotusvälineiden osuutta Maailman sosiaalifoorumin järjestämisessä vuonna 2002. Muutamissa kohdin viittaa jo ko. tutkimuksen raportissa *La Place des technologies d'information et communication dans le Forum social mondial* (Aguiton & Cardon & Carmagnat 2002) esitettyihin tuloksiin. Hyödynnän mm. raportin sisältämää, paikan päälle Porto Alegreen matkustaneiden tutkimusryhmän jäsenten keräämää etnografista materiaalia. Haastatteluaineistoni sekä media-aineistoni on kerätty ko. tutkimusta varten.

Haastattelin 7 suomalaista Maailman sosiaalifoorumiin vuonna 2002 osallistunutta henkilöä heidän palattuaan Porto Alegresta. Haastatellut olivat etupäässä tässä tutkimuksessa esimerkeiksi valitsemieni kolmen suo-

malaisjärjestön, Network Institute for Global Democratizationin (NIGD), Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskuksen (SASK) ja Suomen Attacin jäseniä. Käytin haastateltujani informanteina, eli haastatteluja yhtenä tapana hankkia tietoa siitä, mitä sosiaalifoorumilla tapahtuu. En siis pyri haastattelujen suhteen syvempään analyysiin tai esimerkiksi osallistujien foorumista esittämien tulkintojen tai osallistumiskokemusten kartoittamiseen. Koska haastateltujen esittämät käsitykset sosiaalifoorumista ovat kuitenkin yksilöiden subjektiivisia muistikuvia ja tulkintoja tapahtuneesta, olen pyrkinyt tarkastamaan haastateltujen esittämien väitteiden paikkansapitävyyden kysymällä samoja asioita ristiin useammilta henkilöiltä ja turvautumalla lisäksi kirjallisiin lähteisiin sekä osallistuvaan havainnointiin. Osan haastatteluista nauhoitin, muutamista tein vain muistiinpanoja.

Valitsin haastateltavani osallistujajärjestöjen omia verkostoja seuraamalla, eli pyytämällä jokaista haastateltua luettelemaan kaikki muut hänen tietämänsä sosiaalifoorumin suomalaisosallistujat. Tällaisen menettelyn ongelmana on, että esittämiäni väitteitä suomalaisosallistujien lukumäärästä ja keskinäisestä verkostoituneisuudesta on mahdotonta varmistaa sataprosenttisesti. On siis periaatteessa mahdollista, että tavoittamani muutaman kymmenen suomalaisosallistujan lisäksi foorumille osallistui vaikkapa sata toisistaan täysin tietämätöntä suomalaista. Pidän tätä kuitenkin varsin epätodennäköisenä, muun muassa siksi, että foorumin suomalaisosallistujat ovat tietoisesti pyrkineet keskinäiseen yhteistyöhön ja olen seurannut tätä yhteistyötä varsin pitkään.

Sana sosiaalifoorumista on levinnyt erilaisia siitä mahdollisesti kiinnostuneiden ihmisten todennäköisesti seuraamia tiedonvälityskanavia pitkin: suomalaisosallistujien järjestämässä yhteisissä kokouksissa joihin halukkaita kutsuttiin mm. eri kansalaisjärjestöjen sähköpostilistoilla, erilaisissa julkaisuissa sekä järjestöjen ja henkilöiden välisissä verkostoissa. Tästä huolimatta tapasin vuonna 2003 Porto Alegressa yhden suomalaisen, joka oli saapunut paikalle olematta aiemmin yhteydessä muihin suomalaisosallistujiin.

Koska keskityn suomalaisosallistujien suhteen kuvailemaan kolmen esimerkiksi nostamani projektin toteutusta sekä tarkastelemaan kanavia, joiden kautta nämä pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekoon, en pidä mahdollisten minulle tuntemattomaksi jääneiden suomalaisten foorumiosallistujien olemassaoloa vakavana ongelmana. Ainakin olen onnistunut tavoittamaan ne, joiden osallistuminen foorumiin on herättänyt huomiota tiedotusvälineissä ja jotka vaikuttavat päätöksentekoon kehityspoliittisen politiikkaverkoston kautta.

Samoin kuin haastattelut, myös media-aineistoni keräsin France Télécomin tutkimusta varten, ja aineisto liittyy siis vuoden 2002 sosiaali-

foorumiin. Saadakseni vertailukohdan sosiaalifoorumiutisoinnille, keräsin myös sen vastatapahtumaa, Maailman talousfoorumia koskevan uutismateriaalin. Seurasin tiedotusvälineitä kahden viikon ajan alkaen sosiaalifoorumin alkua edeltävästä päivästä. Keräsin sosiaali- ja talousfoorumeita koskevat kirjoitukset Suomen neljästä suurimmasta suomenkielisestä päivälehdestä (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Turun Sanomat ja Kaleva) ja suurimmasta ruotsinkielisestä (Hufvudstadsbladet) sekä kaikista puoluelehdistä (Uutispäivä Demari, Kansan Uutiset, Tiedonantaja, Vihreä Lanka, Nykypäivä ja Suomenmaa). Näiden lisäksi seurasin muutaman sosiaalifoorumin jälkeisen numeron ajan muutamia sellaisia aikakauslehtiä, joiden oletin mahdollisesti kirjoittavan foorumeista.

Television ja radion osalta pyrin selvittämään etukäteen missä lähetyksissä sosiaalifoorumia käsiteltäisiin. Yleisradion lähetysten suhteen tehtävä oli sikäli helppo, että raportointivastuu oli kahdella paikan päällä olevalla toimittajalla, joiden kanssa keskustelemalla sain selville, mitä Porto Alegresta aiottiin lähettää. MTV3 ja Nelonen vastasivat tiedusteluihini ilmoittamalla todennäköisesti jättävänsä sosiaalifoorumin käsittelemättä kokonaan, ainakin jos siellä ei tapahdu mitään yllättävää. Seurasin kuitenkin foorumin ajan näidenkin kanavien pääuutislähetyksiä, tosin vain todetaseni ennakoarvion pitävän paikkansa. Pyrin varmistamaan mediaaineistoni kattavuuden vielä tiedustelemalla haastattelemiltani foorumin osallistujilta mihin tiedotusvälineisiin he olivat joko itse tuottaneet materiaalia tai mihin heitä tai heidän tuntemiaan ihmisiä oli haastateltu ja missä he tiesivät sosiaalifoorumista muuten raportoidun.

Analysoimani suomalaisilla internet-sivustoilla vuonna 2002 julkaistu internet-materiaali on kerätty samaan tapaan kuin tietoni suomalaisen osallistujajoukon kokoonpanosta – osallistuvien järjestöjen omia verkostoja hyödyntämällä. Suomen Attac kokosi verkkopalveluunsa uutissivun, jolle pyrittiin linkittämään kaikki suomalaisilla sivustoilla julkaistu sosiaalifoorumia käsittelevä aineisto. Käytin lähteenäni tälle sivulle linkitettyä materiaalia, varmistaen vielä hakukoneita käyttämällä saaneeni kokoon kaiken olennaisen.

Koko foorumia koskevia kirjallisia lähteitä keräsin koko foorumin kolmivuotisen historian ajalta. Suurimman osan näistä muodostavat foorumin laajassa nelikielisessä verkkopalvelussa (www.forumsocialmundial.org.br) julkaistut tekstit, joiden lisäksi käytin joitakin foorumin osallistujajärjestöjen – erityisesti esimerkeiksi nostamieni suomalaisjärjestöjen – julkaisuja. Erityisasemassa aineiston teksteistä on Maailman sosiaalifoorumin peruskirja, joka on julkaistu foorumin verkkopalvelussa ja sen jälkeen lukuisissa sähköisissä sekä painetuissa julkaisuissa eri kielillä ja eri puolilla maailmaa. Peruskirja on ainoa Maailman sosiaalifoorumin nimissä julkaistu

dokumentti. Foorumin sihteeristön ja kansainvälisen neuvoston laatima peruskirja pyrkii määrittelemään sosiaalifoorumin tehtävän ja siellä käytyjen keskustelujen luonteen. Teksti myös perustelee sen, miksi mitään muita dokumentteja koko foorumin nimissä ei julkaista: kyseessä on mielipiteiden moninaisuuden perustuva keskustelufoorumi, ei yhteisiä poliittisia toimenpideohjelmia laativa toimija.

Foorumin tehtävän ja luonteen analyysini (luku 3) perustuu tämän vuoksi lähes yksinomaan peruskirjan lähilukuun. Sujuvuuden vuoksi puhun sosiaalifoorumin tehtävää ja luonnetta käsittelevässä osiossa foorumista ikään kuin toimijana (sosiaalifoorumi esittää... / sosiaalifoorumi asemoi itsensä... / sosiaalifoorumi ottaa tehtäväkseen... jne.). Esitän tällaisia kaikkien sosiaalifoorumin toimijoiden kantaa koskevia väitteitä vain peruskirjan pohjalta, täydentäen välillä tuossa lyhyehkössä tekstissä esitetyjä näkemyksiä tukeutuen mm. foorumin ohjelmalehtisten sisällön ja oman osallistumiseni kautta muodostamaani kuvaan siitä, mistä sosiaalifoorumissa kokonaisuudessaan on kyse.

Vuonna 2003 sain tilaisuuden syventää sosiaalifoorumia koskevaa tietämystäni matkustamalla itse Porto Alegreen. Kirjallisen materiaalin ja haastattelujen perusteella muodostamani kuva foorumin toiminnasta tarkentui, ja osallistuva havainnointi auttoi erottamaan mikä muussa materiaalissani on olennaista ja mikä ei. Varsinaista etnografista kuvausta käytän niiden käytäntöjen arviointiin, joilla foorumi pyrkii toteuttamaan itselleen asettamaansa tehtävää ja järjestämään keskustelunsa peruskirjassa hahmoteltujen periaatteiden mukaisesti. Kuvaus perustuu paitsi omaan havainnointiini, myös France Télécomin tutkimusryhmän jäsenten tekemiin huomioihin.

Osallistuin sosiaalifoorumiin Suomen Attac-järjestön edustajana. Osan matkastani rahoitin Attacin kautta saadulla Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston tuella. Kuten tästä positiosta kirjoittavalta sopii odottaa, pidän sosiaalifoorumin olemassaoloa periaatteessa hyvänä asiana. Demokratian teorian, historian ja käytäntöjen tarkastelu osoittaa julkisen keskustelun olevan tärkeä osa demokratiaa. Jos demokratiaa pidetään toivottavana hallintatapana myös globaalilla tasolla, globaalien julkisuuksien synty on mielenkiintoinen ilmiö. Tämä ajatus lähtökohtanani olen pyrkinyt tuottamaan sosiaalifoorumista kuvauksen, jossa tulevat esiin sekä foorumin vahvuudet, että ne vaikeudet, joita avoimen, äänestämistä ja konsensusratkaisuja välttämään pyrkivän ja riippumattoman keskustelufoorumin toiminta väistämättä kohtaa. Tarkastelen foorumia sosiologisena ilmiönä, liike- ja julkisuusteorian yhdistelmän avaamasta näkökulmasta käsin, ja pyrin näin tekemään siitä havaintoja, jotka muunlaisella välineistöllä varustautuneelta tarkkailijalta jäisivät huomiotta. Sosiaalifoorumi on myös sillä

tavoin mielenkiintoinen ilmiö, että sen tarkastelusta voidaan nähdäkseni vetää joitakin sosiologista liike- ja julkisuusteoriaa koskevia johtopäätöksiä.

2. Porvarillinen julkisuus ja yhteiskunnalliset liikkeet

Seuraan tämän luvun aluksi Jürgen Habermasin (1989) esitystä kansallisten porvarillisten julkisuuksien synnystä, niiden itselleen asettamasta tehtävästä ja niiden syntyvaiheessa kehittyneistä julkisuuden luonnetta koskevista käsitteistä. Habermasin esitys ei kuitenkaan pureudu riittäväällä tavalla julkisuuksien perustaan ja niiden vaikutuskeinoihin. Pyrin laajentamaan Habermasin käsittelyä esittelemällä erityisesti järjestöverkostojen toimintaa julkisuuksien perustana ja yhteiskunnallisten liikkeiden roolia julkisuuksien vaikutusvaltakamppailuissa. Näiden lisäksi käsittelen lyhyesti tiedotusvälineiden roolia porvarillisten julkisuuksien perustan luojana ja vaikutuskeinona. Porvarillisen julkisuuden tehtävän, luonteen, perustan ja vaikutuskeinojen analyysi tarjoaa pohjan sosiaalifoorumien julkisuuksien tutkimiselle saman neljän seikan osalta.

2.1 Porvarillisen julkisuuden tehtävä ja luonne: rationaalisella keskustelulla säätyjärjestystä vastaan

Kansalliset julkisuudet syntyivät kapitalistisen talouden kehityksen ja porvariston nousun myötä ja ottivat tehtäväkseen feodalismien ajan hallintatavan haastamisen. Syntyperän mukaan määräytyviin asemiin perustuvaa sääty-yhteiskunnan järjestystä vastaan asetettiin ajatus kaikkien ihmisten periaatteellisesta tasa-arvoisuudesta. Ajatukset julkisesta keskustelusta ja sen tuloksena muodostuvasta kansalaismielipiteestä demokratian edellytyksinä kehittyivät osana valistusajattelua. Immanuel Kantin (1995 [1784]) tunnettu määritelmä esittää valistuksen prosessina, jossa ihmiskunta vapautuu itse aiheutetun alaikäisyyden tilasta. Ihmiset ryhtyvät hallitsemaan itseään omalla järjellään, sen sijaan että luottaisivat auktoriteetteihin. Keskeistä tällaisten autonomisten yksilöiden muodostamalle yhteiskunnalle on järjen julkinen käyttö. Valistunutta yhteiskuntaa on Kantin mukaan hallittava niin, että poliittiset päätökset syntyvät rationaalisen julkisen keskustelun tuloksena. Vallankäyttö on alistettava julkisuuden kontrolliin.

Porvarillisen julkisuuden synnyn myötä kehittynyt käsitys julkisen keskustelun luonteesta perustui rationaalisuuden ja tasa-arvoisuuden nor-

meihin. Feodaalisen yhteiskunnan syntyperään perustuvat mielivaltaiset herruussuhteet tuli korvata rationaalisen argumentoinnin keinoin esiin tislattavalla totuudella; *veritas non auctoritas facit legem* (Habermas 1989, 82). Keskustelun tuloksena ajateltiin syntyvän kaikkien osallistujien kannalta paras mahdollinen konsensusratkaisu. Keskustelijoiden tasa-arvoisuuden periaate edellytti keskustelijoiden yhteiskunnallisten asemien erojen sulkeistamista keskustelun ulkopuolelle (mt., 36). Ensimmäistä kertaa ajateltiin, että keskustelun voittaa paras rationaalinen argumentti, ei korkearvoisin keskustelija. Vaikka arvostettu herra saattoi olla arvostettu herra jumalan armosta, hänen poliittinen mielipiteensä ei ollut laki, vaan sitä oli mahdollista kritisoida rationaalisin argumentein. Vaikka statuseroista piittaamattomuuden periaatetta rikottiin jatkuvasti, kyse oli Habermasin mukaan merkittävästä ajatuksesta: osallistujille tarjoutui ainakin mahdollisuus vaatia keskustelun kuluessa, että heidän argumenttejaan kuunnellaan heidän statuksestaan riippumatta.

Habermasin mukaan porvarillinen julkisuus alkoi muodostua Britanniassa 1600–1700 –luvuilla, muualla Euroopassa hiukan myöhemmin. Keskustelun käymisen instituutioiksi syntyivät lehdistö sekä kahvilat ja salongit. Poliittinen lehdistö kehittyi kaukaisilta markkina-alueilta tietoa tuovien uutiskirjeiden pohjalta, kasvokkaista keskustelua käytiin kahviloissa, jotka toimivat usein myös lehtien toimituksina (Habermas 1989, 15–21).

Feodaalijärjestyksen vastainen markkinarationaalisuus ja porvareiden keskinäinen tasa-arvo

Feodaalisen yhteiskuntajärjestyksen syntyperän mukaisiin asemiin perustuvan järjestyksen järkkäminen ja vähittäinen korvautuminen ajatuksella kaikkien ihmisten periaatteellisesta tasa-arvosta näkyi sekä oikeus- että talousjärjestyksen muutoksissa. Oikeusjärjestyksen osalta tämä tarkoitti, että lakeihin kirjattiin kaikkien ihmisten luonnollinen oikeus itse hankkimaansa omaisuuteen ja tasavertainen asema lain edessä. Viimeistään suuret lakiuudistukset Preussin *Allgemeine Landrecht* (1794), Ranskan *Code Civil* (1804) ja jo näitä ennen Britannian *common law* –järjestelmän puitteissa tapahtunut kehitys vakiinnuttivat periaatteen, jonka mukaan oikeudellinen asema ei enää riippunut syntyperästä (Habermas 1989, 74–76). Näille omistuksen ja tasavertaisuuden oikeuksille rakentui myöhemmin se laaja yksilön oikeuksien järjestelmä, josta nykyisin puhutaan ihmisoikeuksina.

Talousjärjestyksen osalta porvarillinen yhteiskunta perustui ajatukseen markkinoiden lakien luonnonlainomaisuudesta. Talousteoreetikot fysiokraateista klassisen poliittisen taloustieteen edustajiin uskoivat markkinoiden lakien takaavan, että yksittäisten henkilöiden omaneduntavoittelusta seuraisi markkinatalousjärjestelmässä mahdollisimman paljon hyvää mah-

dollisimman monelle. Tämä Adam Smithin (1920 [1776]) ”näkyttömän käden” metaforan muodossa parhaiten tunnettu argumentti toimi vahvana aseena absolutistista hallintoa vastaan. Markkinoiden lakeja alettiin pitää luonnollisina ja hallitsijan säätämiä mielivaltaisina. Kun lisäksi ryhdyttiin ajattelemaan, että markkinoiden toiminta on sillä tavalla läpinäkymätöntä, että hallitsija ei voisi mitenkään kerätä sellaista tietoa, jonka avulla hänen olisi mahdollista ohjata taloutta toimimaan paremmin kuin näkyttömän käden laki teki, viesti hallitsijalle oli selvä: *laissez faire!* Talouden tuli antaa toimia mahdollisimman vapaasti (ks. Burchell 1991).

Porvarillisen julkisuuden tehtäväksi tuli tällöin keskusteluissaan pyrkiä löytämään ne poliittiset ratkaisut, jotka parhaiten edistäisivät kaikille edullista kapitalistisen talousjärjestelmän kehitystä. Nähtiin siis, että on olemassa objektiivisesti kaikkien kansalaisten kannalta parhaita poliittisia ratkaisuja, jotka voitiin löytää rationaalisen keskustelun keinoin. Rationaalista tästä näkökulmasta oli järjestää yhteiskunta siten, että markkinoiden ”luonnollisten” lakien annetaan ohjata sen kehitystä kaikkien kansalaisten eduksi.

”Kaikilla kansalaisilla” kuitenkin tarkoitettiin tässä yhteydessä vain omistavaan luokkaan kuuluvia miehiä. Työläisillä ja naisilla ei ollut asemaa kansalaisina, äänioikeutta tai lupaa osallistua porvarismiesten lehdissään ja kahviloissaan käymiin julkisiin keskusteluihin. Keskustelijoiden yhteiskunnallisesta asemasta riippumaton keskustelu oli siis mahdollista vain, koska liian erilaisissa asemassa olevat oli suljettu kokonaan keskustelun ulkopuolelle. Keskusteluissa saatettiin ottaa annettuna jonkin asteinen yhteinen luokkaintressi ja sen tehtävänä oli selvittää objektiivisesti olemassa olevat, talouden lakeihin perustuvat keinot tuon intressin parhaaseen mahdolliseen toteuttamiseen. Poliitiikkaa tuli tehdä keskustelun tuloksena esiin tislattun totuuden ohjaamana, ei vahvimmassa asemassa olevan henkilön (viime kädessä hallitsijan) oikukkaiden mielipiteiden (Habermas 1989, 82). Näin ajatus siitä, että keskustelijoiden kesken muodostuisi valta- ja alistussuhteita oli mahdoton (mt. 84).

Naisten sulkemista julkisuuden ulkopuolelle ei problematisoitu millään tavalla; porvarillisen julkisuuden näkökulmasta heistä vain ei ollut periaatteessakaan kansalaisiksi. Omaisuuden (ja koulutuksen, jota siihen aikaan oli vain niillä joilla oli myös omaisuutta) pitäminen julkisuuteen osallistumisen kriteerinä sen sijaan vaati selityksen. Porvaristo nimittäin ei asettanut säätyvaltaa vastaan vaatimusta vain porvarisluokkaisten vaan *kaikkien* miesten tasa-arvoisuuden periaatteen. Omaisuudettomien sulkeminen ulkopuolelle perustuikin ajatukseen, että markkinatalousjärjestelmä tarjosi periaatteessa kaikille tasavertaisen mahdollisuuden hankkia omaisuutta ja tulla siten kansalaiseksi.

Tämä ajatus nojasi klassisen poliittisen taloustieteen kolmeen perus-oletukseen. Ensinnä oletettiin taloudellisen kilpailun olevan vapaata, tasa-arvoisten vaihtajien kilpailua. Toiseksi ajateltiin, että tavaroita vaihdetaan niiden ”arvon” mukaan ja että kunkin tavaran arvo markkinoilla määräytyy suoraan sen työn määrän perusteella, joka niiden valmistamiseen on käytetty. Tämä toinen oletus on luonteeltaan sosiologinen, riippuvainen tietynlaisesta yhteiskuntarakenteesta. Se nimittäin täyttyy ainoastaan pientavaruuttajien yhteiskunnassa, eli ainoastaan silloin kuin jokainen valmistaa itse markkinoilla vaihtamansa tuotteet ja omistaa itse siihen tarvittavat tuotantovälineet. Kolmas, Sayn lain nimellä tunnettu oletus on teoreettinen: työvoiman, tuotteiden ja pääoman vapaan liikkuvuuden oloissa kaikki markkinat ovat sen mukaan luonnostaan tasapainossa, kaikki tuotannon tekijät täyskäytössä ja kriisit periaatteessa mahdottomia. Näiden ehtojen valitessa kenellä tahansa miehellä oli periaatteessa mahdollisuus työskentelemällä ja työnsä tuotteita vaihtamalla saavuttaa omistavan kansalaisen asema. (mt., 86–87).

Talouden ”luonnonlait”, joille porvarillisen julkisuuden periaatteellinen tasa-arvoisuus perustui, oli siis muotoiltu sellaisten yhteiskuntarakenteita koskevien oletusten varaan, jotka eivät täysin vastanneet todellisuutta edes kapitalismin alkutaipaleella. Yhä kauemmaksi todellisuudesta oletukset etääntyivät kun uudet teknologiset keksinnöt johtivat tuotannon pääomaintensiivisyyden lisääntymiseen ja suurien teollisuuslaitosten syntyyn. Vapaiden pientuottajien yhteiskunnan sijaan oltiin yhä selvemmin tilanteessa, jossa yhdet omistivat tuotantovälineet ja toiset myivät työvoimaansa markkinoilla. Kävi selväksi, että tällaisessa yhteiskunnassa kaikilla ei näytännätkään käytännössä olevan tasa-arvoisia mahdollisuuksia nousta omistaviksi kansalaisiksi.

Porvarillisen yhteiskunnan ja julkisuuden kritiikki Hegelistä Marxiin

Näkymättömän käden ajatusta kehitelleen Adam Smithin esitetään usein olleen valtiosta mahdollisimman vapaan talouden vankkumaton saarnamies. Itse asiassa Smith ajatteli näkymättömän käden oppinsa toimivan vain tiukasti rajatuissa olosuhteissa ja valtion korjaavien toimenpiteiden tukemana. Tällöinkin kapitalistisen talousjärjestelmän toiminta johti Smithin mukaan työläisten ja pääomanomistajien luokkien syntyyn, joiden edut olivat vastakkaiset. Pääomanomistajien edut olivat Smithin mukaan ristiriidassa yleisen edun kanssa ja siksi valtion tuli suhtautua varauksellisesti heidän tekemiinsä poliittisiin ehdotuksiin. (Saastamoinen 1998, 39–55.)

Smithin ajatteluun perehtynyt G.F.W. Hegel korosti huomattavasti tätä voimakkaammin uuden talousjärjestyksen mukanaan tuomaa yhteis-

kuntaluokkien polarisoitumista ja siitä seuraavaa kurjuutta. Porvarillinen (kansalais)yhteiskunta, *bürgerliche Gesellschaft*⁷, samastuu Hegelin käsitteistös- sä kapitalistisen talouden alueeseen. Se näyttäytyy välttämättömyyden val- takuntana, jota hallitsee oman edun tavoittelu ja siitä seuraava toisten ih- misten alistaminen, ja joka on sen vuoksi ”kurjuuden näytelmä” ja ”fyysi- nen ja siveellinen alennustila” (Hegel 1994 [1821], §185, sit. Pulkkinen 1998, 30).

Porvarillinen julkisuus on Hegelille osana tätä itsekkyyden leimaamaa yhteiskunnan aluetta. Niinpä julkisuus ei näyttäydy Hegelille rationaalisena ja tasa-arvoisena, vaan intressiristiriitojen leimaamana subjektiivisten mie- lipiteiden vaihdon kenttänä (Habermas 1989, 118–120). Hegelin näkökul- masta porvarillisen julkisuuden näennäinen tasa-arvoisuus perustuu epäto- siin oletuksiin talouden toiminnasta ja tosiasiaassa paikkansa pitämättömään väitteeseen kapitalismin tarjoamista tasa-arvoisista mahdollisuuksista.

Hegelillä oli myös tarjota lääke kapitalismin mukanaan tuomiin on- gelmiin: vahva, ammatillisten säätyjen lainsäädäntövallalle perustuva kan- sallisvaltio (mt. 120–122). Kapitalistisen talouden välttämättömyyden val- takuntaa vastaan asettuu valtio vapauden valtakuntana. Saksalaisen idea- lismen perinteessä (Kant, Fichte, Schelling, Hegel), vapaus merkitsee vapa- utta moraalisten valintojen tekemiseen. Subjekti, joka kykenee säätämään omat moraalilakinsa, on vapauden perusmuoto (Pulkkinen 1998, 25). He- gelille kansa on yhteisösubjekti, joka valtiossa säätää itselleen oman (mo- raali)lakinsa. Näin kansallisvaltio on yhteisöllisen vapauden korkein il- mentymä, jossa yksilöiden omaneduntavoittelun tuottamat ristiriidat voi- daan ratkaista. Valtio on siis tie porvarillisen kansalaisyhteiskunnan tar- peidentyydytyksen ja välttämättömyyden valtakunnasta moraalisesti itseään säätelevän yhteisösubjektin vapauden valtakuntaan. Hegelille valtio siis merkitsee paitsi valtiokoneistoa sellaisena kuin sen nykyisin ymmärrämme, myös kansakuntaa yhteisönä, jolla on yhteiset (valtion lakeina konkreti- soituvat) normit ja yhteinen kulttuuri (mt. 31).

Marxin käsitys porvarillisen yhteiskunnan todellisuudesta oli vielä ne- gatiivisempi ja lääke sen ongelmiin radikaalimpi. Kun Hegelille kapitalis- min ongelmat ratkaiseva, historian välttämättömänä huipenuksena synty- vä kollektiivisubjekti oli kansallisvaltio, Marxilla saman paikan otti proleta- riaatti. Porvarillinen julkisuus oli Marxille pelkkää ideologiaa, yritys peittää porvariston intressit yleisen hyvän kaapuun. Marxin mukaan niitä poliitti-

⁷ *Bürgerliche Gesellschaft* voidaan kääntää joko porvarilliseksi yhteiskunnaksi tai kansa- laisyhteiskunnaksi. Siinä missä Adam Smithille kapitalistisen talouden kahityksen seurauk- sena (tietyissä oloissa) oli *civilized society*, (sittemmin *civil society*, kansalaisyhteiskunta), Hegelille kapitalismin myötä syntynyt *bürgerliche Gesellschaft* oli kaikkea muuta kuin sivisty- nyt tai siveellinen.

sesti neutraaleja, ”luonnollisia” markkinoiden lakeja, joiden mukaan yhteiskunta pitäisi saada toimimaan rationaalisen julkisen keskustelun tuloksena, ei ollut olemassakaan. Tasa-arvoisten pientavarantuottajien sijaan kapitalistinen yhteiskunta koostui Marxin mukaan työvoimaansa ainoana hyödykkeenään myyvistä proletaareista ja tuotantovälineiden omistajista, jotka riistivät näiden työn tuloksena syntyvän lisäarvon. Vapaan hinnanmuodostuksen sijaan markkinat muuttuivat oligopolistisiksi ja Sayn luonnollisen tasapainon sijaan kapitalismi ajautui väistämättä jatkuviin kriiseihin. (Habermas 1989, 122-124.)

Kapitalismi synnytti luokkayhteiskunnan, jossa nouseminen työläisestä pääomanomistajaksi kävi Marxin mukaan jatkuvasti vaikeammaksi. Julkisuuden periaatteellisen avoimuuden ehdot eivät täyttyneet. Porvarillinen yhteiskunta ei siis lupauksensa mukaan ollutkaan herruudesta vapaa yhteiskunta, vaan hävittämiensä feodaalisten valtasuhteiden tilalle se loi uudet, pääoman omistukseen perustuvat. Porvarillinen julkisuus näyttäytyi kaikkea muuta kuin rationaalisenä ja neutraalina: Marxin näkökulmasta oli kyse läpeensä poliittisesta, kapitalismin tuottamia valtasuhteita legitimoidaan pyrkivänä rakenteesta. Rationaaliseen, apoliittiseen, intressiristiriidoista vapaaseen julkisuuteen voitiin Marxin mukaan päästä vain lakkauttamalla intressiristiriitojen olemassaolo – ottamalla tuotantovälineet proletariaatin haltuun. (mt. 125–127.)

Marxille vapaus ei ollut vapautta toimia markkinoilla, vaan vapautta markkinoista ja niiden tuloksena syntyvistä valtasuhteista. Marx tavallaan käänsi porvarillisen julkisuuden ajatuksen pääläelleen: Kun feodalismien valtasuhteet olivat valtiollisia ja porvarillinen julkisuus syntyi kontrolloimaan valtiota, kapitalismissa valtasuhteet olivat Marxin mukaan peräisin markkinoiden toiminnasta, ja ne piti siksi asettaa proletarisen julkisuuden kontrollin piiriin – tai oikeammin lakkauttaa ottamalla ensimmäisessä vaiheessa valta valtiossa ja kansallistamalla tuotantovälineet. (mt. 128–129.)

Eroon luokkaristiriidasta: kaksi loppuratkaisua ja yksi kompromissi

Kapitalismin edetessä sen luoma luokkaristiriita kohosi keskeisimmäksi poliittiseksi kysymykseksi. Julkisuudesta muodollisesti ulossuljettu työväestö alkoi käyttää omia julkisuuksiaan vaatimustensa esittämiseen ja vaati osallistumisoikeutta myös muodollisesti järjestetyissä poliittisissa instituutioissa, alkaen äänioikeudesta.

Luokkaristiriidan ratkaisuyrityksiä hallitsivat Hegelin ja Marxin ehdottamat, kollektiivisubjektien ajatukselle perustuvat ja tietyssä mielessä totalisoivat lääkkeet: kansan kollektiivisubjektin ympärille rakentuva kansallisvaltio ja proletariaatin kollektiivisubjektin ympärille rakentuva vallankumouksellinen internationalismi. Molemmat teoreetikot esittivät oman

loppuratkaisunsa välttämättömänä historiallisen kehityksen seurauksena ja historian loppuna. Hegelille kansallisvaltio oli maailmanhengen kehityksen looginen päätepiste; Marxille historia päättyi tuotantovoimien kehityksestä väistämättä seuraavaan proletariaatin vallankumoukseen, jonka jälkeen päädyttiin lopulta markkinattomaan ja valtiottomaan vapauden valtakuntaan. Kansallisvaltion rakentaminen oli kaikkialla väkivaltainen prosessi.⁸ ”Kansaa” siinä mielessä kuin Hegel sen kuvitteli, ei juuri missään ollut olemassa ilman valtion sisäisiä homogenisointitoimenpiteitä: keskusvallan kurinpitotoimenpiteitä, muiden kuin yhden kansallisen kielen ja identiteetin kieltämistä ja niin edelleen. Ulkoisesti valtiot käyttivät väkivaltaa toisia valtioita kohtaan. Joissain valtioissa, kuten Hegelin oman Preussin jälkeisessä Saksassa, kansallisen yhtenäisyyden luominen huipentui lopulta 1900-luvulla julmaan fasistiseen totalitarismiin ja etnisiin puhdistuksiin.

Marxin loppuratkaisuehdotuksen käytännön toteuttajille kävi vieläkin heikommin. Proletariaatin vallankumoukset olivat väkivaltaisia eivätkä johtaneetkaan riistosuhteista vapaaseen maailmanyhteiskuntaan. Proletariaatin diktatuurit eivät muuttuneetkaan vähitellen valtiottomaksi tosikommunismiksi vaan enemmän tai vähemmän totalitaristisiksi valtioiksi. Yhteistä fasistiselle ja kommunistiselle totalitarismille oli, että molemmat kielsivät julkisen keskustelun, toisinajattelun ja keskusvallan politiikan vastustamisen.

Lopulta todennäköisesti vähiten metsään mentiin siellä, missä liberaalimin perintö ja julkisuuden ajatus säilyi, mutta missä nationalismilla saatiin kesytettyä proletariaatin vallankumouksellisuus. Vallankumouksen uhan alla alettiin luoda mekanismeja, joilla luokkaristiriitaa voitaisiin lievittää ja loppuratkaisuilta välttyä. Mutta paitsi pelkkä vallankumouksen uhka, hyvinvointivaltioiden rakentamista motivoi myös nationalistisella puheella, symboliikalla ja toiminnalla tuotettu kansallinen solidaarisuus. Pääomistajat ja hyvin ansaitsevat luovuttivat omastaan valtion veronkeruujärjestelmien kautta työläisille paitsi koska nämä uhkasivat muuten ottaa

⁸ Kansallisvaltioita ei tietenkään rakennettu vain Hegelin toiveesta luokkaristiriidan ratkaisemiseksi, vaan kyse oli huomattavasti pidemmästä ja monimutkaisemasta prosessista, joka oli hyvässä vauhdissa jo ennen Hegeliä. Kansallisvaltioita ja nationalismia syntyi myös esimerkiksi liberaalin ajattelun leimaamiin Britanniaan ja Yhdysvaltioihin sekä Ranskaan, eli sinne, missä Hegeliläisellä kollektiivisubjekteihin ja historiallisiin välttämättömyksiin nojaavalla ajattelulla ei ollut juurikan vaikutusta. Tästä huolimatta nationalismi oli kaikkialla kapitalistisissa valtioissa keskeinen väline luokkaristiriidan lieventämiseksi. Koska juuri Hegel esitti kansallisvalioteoriaansa porvarillisen yhteiskunnan ja sen julkisuuden kritiikkinä ja koska toinen tässä käsitelty porvarillisen julkisuuden ongelmien ratkaisuehdotus, Marxin ajatteluun pohjaava proletariaatin internationalismi perustuu myös hegeliläiseen ajatteluun, on valtionrakennusta tässä yhteydessä mielekästä tarkastella Hegelin ajattelusta vauhtia saaneena projektina.

osansa väkisin, myös koska heidät opetettiin tuntemaan se kansalaisvelvollisuudekseen ”veriveljiään” kohtaan. Hyvinvointivaltiollisissa liberaalidemokratioissa kansallista politiikkaa pyrittiin edelleen ohjaamaan periaatteessa vapaan julkisen keskustelun avulla, johon saivat sittemmin osallistua paitsi työläiset, myös naiset – siitä huolimatta että jälkimmäiset eivät uhanneet vallankumouksella saavuttaakseen tavoitteensa.

Habermasin julkisuusanalyysin ongelmista

Esittämäni kuvaus porvarillisen julkisuuden tehtävästä ja normeista sekä sen kriitikoista seurailee tähän saakka pitkälti Habermasin (1989) esitystä. Luokkaristiriidan nouseminen keskeiseksi poliittiseksi kysymykseksi ja hyvinvointivaltion luominen sen lieventämiseksi johti Habermasin mukaan keskustelun muuttumiseen lähinnä silmänlumeeksi verrattuna porvarillisen julkisuuden kukoistuskauteen. Habermasin pessimistinen käsitys julkisuudesta kapitalistisissa liberaalidemokraattisissa hyvinvointivaltioissa perustuu kuitenkin nähdäkseni hänen luomaansa idealisoituun kuvaan porvarillisesta julkisuudesta sekä julkisuuden perustan ja vaikutuskeinojen – yhteiskunnallisten liikkeiden, kansalaisjärjestöverkostojen ja tiedotusvälineiden – jättämisestä liian vähälle huomiolle.

Koska Habermas etsii porvarillisen julkisuuden syntyvaiheesta ihannetta oman aikansa julkisuuden kritisoimiseksi, hänellä on taipumus nähdä porvarillisesta julkisuudesta vain sen kohokohdat ja oman aikansa julkisuudesta vain huonot puolet. Craig Calhounin osuvaa ilmausta lainatakseni ”Habermas arvioi 1700-lukua tarkastelemalla Lockeä ja Kantia, 1800-lukua tarkastelemalla Marxia ja Millia ja 1900-lukua kohdistamalla katseensa keskivertoon televisiointuujottajaan.” (Calhoun 1992, 33).

Calhounin havaintoon voisi lisätä ensinnäkin, että ihastellessaan suuria filosofeja ja elegantisti keskustelevia pöytäseurueita Habermas jättää huomaamatta suuret joukot mielenosoittajia, vetoomuksenkirjoittajia ja barrikadinrakentajia. Etsiessään porvarillisesta julkisuudesta rationaalisen keskustelun ihannetta, Habermas ei huomaa, että porvaristo ei kaatanut feodaaliaatelia vain keskustelemalla, vaan kollektiivisella toiminnalla yhteiskunnallisissa liikkeissä – viime kädessä turvautumalla myös väkivaltaan tai sillä uhkailuun. Yhteiskunnallisten liikkeiden käytännön toiminta näytteli vähintään yhtä tärkeää osaa modernien demokratioiden synnyssä kuin ne filosofiset teoriat, joihin liikkeiden toiminta mahdollisesti nojasi ja ne lehdet ja salongit, joissa käydyissä keskusteluissa liikkeitä luotiin.

Toinen tämän tutkimuksen kannalta olennainen ongelma Habermasin tarkastelussa liittyy edelliseen. Koska Habermas näkee porvarillisen julkisuuden vain rationaalisen keskusteluna ja ohittaa siihen liittyvät kollektiivisen toiminnan muodot, hänen on helppoa asettaa se vastakkain vähem-

män rationaaliselta joukkovoiman käytöltä näyttävien työväen kamppailujen kanssa. Tosiasiassa tällaista katkosta ei ole. Yhtäältä porvaristo käytti asiansa ajamiseen kollektiivisen toiminnan keinoja yhtä lailla kuin työväestö myöhemmin. Toisaalta työläiset ja myös naiset ottivat julkisen keskustelun keinot käyttöönsä jo kauan ennen kuin heidät hyväksyttiin muodollisesti osallistumaan politiikkaan. Työläis- ja naisjulkisuudet sekä –järjestöt toimivat rinnan porvarillisen julkisuuden kanssa ja kamppailivat sen hegemoniaa vastaan. Yhden kansallisvaltion laajuisen ja parlamentaariseen päätöksentekoon vaikuttamaan pyrkivän julkisuuden sijasta julkisuuksia on aina ollut useita ja ne ovat aina kilpailleet keskenään.

2.2 Porvarillisen julkisuuden perusta ja vaikutuskeinot: liikkeet, järjestöverkostot ja tiedotusvälineet

Kansallisten porvarillisten julkisuuksien kehitys eteni yksittäisten asiakysymysten ympärillä käytyjen kamppailujen kautta, ja näissä kamppailuissa käytettiin keskustelun rinnalla kollektiivista toimintaa. Keskustelua kollektiivisen toiminnan keinoin jatkamaan nousseiden liikkeiden perustana ja koko porvarillisen julkisuuden syntyehtona olivat kansallisvaltion laajuisiksi levittäytyvät kansalaisjärjestöjen verkostot ja tiedotusvälineet. Kansalliset julkisuudet ja liikkeet syntyivät periaatteessa vaikuttamaan päätöksentekoon kansallisissa parlamenteissa. Nykyisten politiikkaverkostojen kaltaisia institutionalisoituja vaikuttamisen verkostoja ei ollut juurikaan olemassa ja julkisuudet vaikuttivat enemmänkin pelkällä olemassaolollaan, tiedotusvälineissä ja kaduilla. Siitä, millä julkisuuksilla oli näkyvyyttä ja vaikutusvaltaa käytiin jatkuvaa kamppailua. Esittelen kolmen esimerkin kautta kollektiivisen toiminnan muotojen kehitystä sekä sitä, miten järjestöverkostot ja tiedotusvälineet toimivat kansallisten julkisuuksien perustana.

Vuonna 1765 britit päättivät laajentuvaa valtiotaan ja sen sotakoneistoa rahoittaakseen kantaa uusia leimaveroja amerikkalaisissa siirtokunnissaan. Tapaus synnytti paitsi joukoittain mielenosoituksia ja mellakoita, myös uuden järjestäytyneemmän ja väkivallattoman kollektiivisen toiminnan muodon, boikotin. Brittituotteiden tuontiboikottia valvomaan muodostunut järjestöverkosto sekä sen seurauksena syntyneet pamfletit ja lehtikirjoitukset tarjosivat joitakin vuosia myöhemmin tärkeitä toimintamalleja kamppailussa, joka lopulta johti siirtokuntien itsenäisyysjulistukseen vuonna 1776. (Tarrow 1994, 40–41, 48–51.)

Vetoomusten tekemisestä parlamentille puolestaan tuli yleinen poliittisen vaikuttamisen työkalu Britanniassa käydyn orjuuden lakkauttamista koskeneen kiistan yhteydessä vuonna 1787. Suurta orjuudenvastaista vetoomusta säestivät niin ikään laajat pamfletti- ja lehtikirjoittelukampanjat sekä uusien järjestöverkostojen synty. Nimien keräämiseksi järjestettiin

kaikille avoimia julkisia tilaisuuksia ja ensimmäistä kertaa suuret kansanjoukot osallistuivat vetoomuskampanjaan: 11 000 henkeä, liki 20 prosenttia Manchesterin tuolloisista asukkaista allekirjoitti vuoden 1787 vetoomuksen orjuutta vastaan. Vetoomuksesta muodostui näin yleisesti käytettävissä oleva keino osana julkista kampanjaa yleiseen mielipiteeseen vaikuttamiseksi koko yhteiskuntaa koskevan moraalisen kysymyksen suhteen. (Tarrow 1994, 41–42; Drescher 1987.)

Ranskan vallankumousta 1789 edeltänyt Grenoblen kansannousu puolestaan nosti urbaanit mielenosoitukset yleiseksi kollektiivisen toiminnan keinoksi. Kansannousu ja sen yhteydessä kokoontunut, kuninkaalle manifestin laatinut kansankokous olivat tärkeä esinäytös heinäkuun 1789 tapahtumille Pariisissa. Kapinaan ryhtyivät aluksi ne virkamiehet, joita uhkasi työttömyys, kun kuningas päätti hajottaa paikalliset *parlementit* ja korvata ne kansallisilla oikeusistuimilla. Chateau de Vizellen julkinen tapaaminen keräsi kuitenkin osanottajia korkeista virkamiehistä kirjanpitäjiin ja edelleen käsityöläisiin, nähtiinpä joukossa naisiakin. Muodostui modernin yhteiskunnallisen liikkeen organisaatiota ennakoiva, tapahtumia koordinoiva ja niihin osallistuvien ihmisten vaatimuksia artikuloimaan pyrkivä kansankokous. Kamppailun tuoksinassa muotoiltiin ajatus ihmisten luonnollisesta oikeudesta kokoontua yhteen ja toimia ”lakien ja kansan nimissä” ja vaatia sopimusta hallitsijan kanssa. Tällä ajatuksella oli kauaskantoisia seurauksia: aiemmasta kahakoinnista yksittäisten asioiden puolesta tai niitä vastaan alettiin siirtyä mielenosoituksiin laajemman julkisen mielipiteen ilmauksina, joiden taustalla oli selkeitä vaatimuksia kansalaisten vaikutusvallan lisäämiseksi. (Tarrow 1994, 41–43; Egret 1977.)

Ensimmäinen huomionarvoinen seikka näissä kolmessa tapauksessa on, että kussakin luotiin yksi niistä toimintamuodoista, joita Charles Tilly (1986) on kutsunut kollektiivisen toiminnan moderniksi repertuaariksi. 1700-luvun loppupuolelta alkaen syntynyt moderni repertuaari on Tillyn mukaan ”modulaarinen”, mikä merkitsee, että ”samoja toiminnan muotoja voivat käyttää monet eri toimijat, monissa eri paikoissa ja useiden erilaisten asioiden edistämiseksi. (Tilly 1993, 272). Boikotin, vetoomuksen ja mielenosoitusten kaltaisia keinoja käyttävät nykyisin monet hyvin erilaiset yhteenliittymät monenlaisten asioiden edistämiseen.

Niin pian kuin kehittyi ajatus siitä, että julkisessa keskustelussa muodostuneen kansalaismielipiteen tulisi ohjata poliittista päätöksentekoa, kehittyi siis myös joukko tapoja, joilla kansalaiset ryhtyivät ajamaan keskusteluissaan muodostamia kantoja. Habermasin maalaama kuva, jonka mukaan porvaristo kävi rauhallisia keskusteluja ja ”kadulta tuleva paine” alkoi häiritä julkista keskustelua vasta työväenkysymyksen tullessa politiikan keskiöön, on siis selkeästi virheellinen. Kollektiivisen toiminnan modernia

repertuaaria hyödyntävät yhteiskunnalliset liikkeet ja julkisen keskustelun ajatukset ja instituutiot kehittyivät todellisuudessa rinta rintaan, ja olivat itse asiassa toinen toistensa kehityksen ehtoja.

Toinen tärkeä seikka, joka esimerkkitaapauksista käy ilmi on, että suuriin yhteiskunnallisiin mullistuksiin johtavat liikkeet saavat usein alkunsa yksittäisten asiakysymysten ympärillä käydyistä keskusteluista, niistä keskustelemaan syntyneistä julkisuuksista (*publics*), ja toimista, joihin keskustelujen tuloksena ryhdytään. Amerikkalaissiertokuntien leimaveroa koskeva jupakka laajeni kokonaiseksi vallankumoukselliseksi liikkeeksi; samanlainen vallankumoukselle tietä valmistava keskustelua ja sitten toimintaa herättänyt kiista Ranskassa syntyi Grenoblessa *parlementien* lakkauttamisesta. Paitsi että näiden kiistojen synnyttämät liikkeet loivat paitsi uusia kollektiivisen toiminnan muotoja, ne näyttelivät tärkeää osaa itse julkisen keskustelun ajatuksen ja instituutioiden vakiinnuttamisessa. Julkiselle keskustelulle perustan ja vaikutuskanavan tarjoavat instituutiot – järjestöverkostot ja joukkotiedotusvälineet – kehittyivät molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan kanssa.

Järjestöverkostot ja tiedotusvälineet kansallisten julkisuuksien perustana ja vaikutuskeinoina

Julkisen keskustelun käymisen paikoiksi kehittyivät Britannian kahvihuoneet, Ranskan salongit ja Saksalaisten oppineiden pöytäyhteisöt (*Tischgesellschaften*). Nämä keskustelukerhot perustuivat itseisarvoisen sosiaalisuuden ja keskustelijoiden oppimisen ja kasvamisen ajatuksille, eikä niissä alun perin ollut kyse eksplisiittisestä poliittisen kysymysten käsittelystä, tai ainakaan varsinaisesta poliittisesta mobilisoitumisesta (Kangas 2001, 147–155). Näiden keskustelupaikkojen pohjalta kehittyi hyväntekeväisyys- ja edunvalvontajärjestöjä jotka pian ottivat voimakkaammin poliittisen roolin. Julkisuudet institutionalisoituivat järjestöiksi.

Porvariston hyväntekeväisyysjärjestöt, jotka ottivat toteuttaakseen konkreettisia yhteiskunnallisia tehtäviä, olivat Geoff Eley (1992) mukaan 1700–1800 – lukujen taitteessa paikallisen poliittisen elämän keskuksia eri puolilla Eurooppaa. Esimerkkinä Eley mainitsee John Money (1976) dokumentoiman Birminghamin sairaalan rakennusprojektin 1760–70 –luvuilla. Hyväntekeväisyysprojektin rahankeräämistarkoituksessa järjestämistä konserteista tuli tärkeitä paikallisen porvariston sosiaalisen elämän ja keskinäisen verkostoitumisen keskuksia. Syntyneillä verkostoilla ja poliittisilla identiteeteillä oli tärkeä rooli myöhemmässä poliittisen keskustelun aikaansaamisessa ja julkisen mielipiteen muodostamisessa. (Eley 1992, 300–301.)

Paitsi hyväntekeväisyysjärjestöt, myös puhtaasti intressiryhmiksi alun perin perustetut organisaatiot loivat usein pohjaa mielipiteen muodostukselle ja yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiselle kollektiivisen toiminnan keinoin. Brittien siirtokunnissaan perimää leimaveroa boikotin keinoin vastustamaan syntynyt liike synnytti järjestöjen verkoston suunnittelemaan protesteja ja valvomaan boikottia. Tämä kehitys johti pian *Sons of Liberty* –organisaatioiden perustamiseen useisiin kaupunkeihin. Mielenkiintoista näissä organisaatioissa on, että ne syntyivät alun perin muita tarkoituksia varten perustettujen järjestöjen pohjalta. Ensimmäisiä näistä oli Bostonin kauppiaiden seurustelukerho *The Loyal Nine*, joka muuttui boikottikampanjan myötä kaupungin *Sons of Liberty* –järjestöksi. Perässä seurasi joukko vapaapalokuntia, uskonnollisia järjestöjä ja niin edelleen. (Tarrow 1994, 50; Maier 1972.)

Britannian orjuudenvastaisessa kampanjassa tärkeää roolia näyttelivät Manchesterin tehtailijat. 1780-luvun alussa he olivat laatineet vetoomuksia vastustaakseen verotuksen kiristämistä, ja muutamaa vuotta myöhemmin tulliliittoa Irlannin kanssa. Nämä kampanjat olivat yksityisiä pikemminkin kuin julkisia siinä mielessä, että niiden tarkoitus oli ainoastaan ajaa yhden yhteiskunnallisen ryhmän – mainittujen tehtailijoiden – omaa taloudellista etua. Näiden vetoomusten laatiminen synnytti kuitenkin järjestöjä, joiden muodostamat verkostot ja asiantuntemus otettiin käyttöön orjuuden vastaisen vetoomuskampanjan tarpeisiin. (Tarrow 1994, 41-42; Drescher 1987.)

Yhteiskunnalliset liikkeet olisivat tuskin voineet levitä paikalliselta tasolta kansalliseen mittakaavaan pelkästään järjestöverkoston tarjoamien mobilisointimahdollisuuksien ja verkostoissa henkilöltä toiselle kiertävän tiedon varassa. Tarvittiin myös tiedotusvälineitä. Poliittinen lehdistö sai alkunsa kauppiaiden uutiskirjeistä, jotka toivat tietoa kaukaisilta markkina-alueilta. Koska uutiskirjeiden tieto auttoi menestymään liiketoiminnassa, siitä myös alettiin maksaa rahaa. Uutisista itsestään tuli hyödyke. (Habermas 1989, 21). Tiedon levittämisen kontrollointiin liittyvät poliittiset mahdollisuudet huomattiin kuitenkin pian myös valtiovallan piirissä. Hallitsijat alkoivat toimittaa lehdille valmiita säännöllisiä raportteja sellaisista säädöksistä ja muista asioista joiden he katsoivat olevan sopivia ja hyödyllisiä yleisölle (mt. 22). Sekä kauppiaiden yksityinen eduntavoittelu sekä valtion elinten väliintulo siis vaikuttivat ratkaisevalla tavalla siihen, että syntyi lehdistö joka myöhemmin tarjosi puitteet demokraattiselle julkiselle keskustelulle. Jos porvaristo esitti vaatimuksiaan hiukan kovemmin keinoin kuin Habermasin maalaama idealistinen kuva vapaasta keskustelusta antaa ymmärtää, ei myöskään varhainen porvarillinen lehdistö ollut aivan Habermasin maalaileman ihannekuvan näköistä. Myöhempi histo-

riantutkimus on osoittanut, että 1700-luvun lehdistö oli todellisuudessa taloudellisen kilpailun, korruption ja organisoitujen ryhmien kilpailevien kontrolliyritysten repimää (Curran 1991; Garnham 1992, 360).

Kansallisvaltiollisen demokratioiden synnyttämisessä mukana olleiden yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnassa tiedotusvälineiden kehitys näytteli joka tapauksessa tärkeää osaa – ja tiedotusvälineet itse kehittyivät osin juuri liikkeiden toiminnan seurauksena. Britannian ja sen amerikkalaissiirtokuntien lopulta vallankumoukseen johtanutta kamppailua käytiin Amerikassa yli neljänsadan pamfletin voimin vuosien 1750 ja 1776 välillä. Lisäksi tuolloin siirtokunnissa ilmestyneet 38 sanomalehteä tulvivat aiheeseen liittyvää keskustelua. Paitsi itse sanallisen kamppailun käymisen foorumeina, lehdet levittivät uutisia paikallisista kollektiivisen toiminnan aalloista ja levittivät niitä siten ympäri maata. Elokuun 1765 mellakoista kertova uutinen levisi nopeasti New Yorkin, Philadelphian ja Portsmouthin lehtiin ja muutamien päivien kuluttua samanlaiseen toimintaan oli ryhdytty jo New Jerseyssä ja Connecticutissa. (Tarrow 1994, 49-52; Maier 1972, 56-57.) Laajat yhteiskunnalliset liikkeet myös paitsi käyttivät olemassa olevaa lehdistöä hyväkseen, myös synnyttivät uutta. Pariisin lehtien määrä oli kasvanut vuoteen 1789 mennessä 184:ään ja vuotta myöhemmin lehtiä oli jo 335. Helmikuussa 1848 Ranskasta alkanut vallankumousaalto Euroopassa puolestaan sai aikaan samanlaisen lehtien määrän kasvun ympäri maanosaa. Ranskan lisäksi ainakin saksaksi ja italiaksi ilmestyviä lehtiä syntyi joukoittain. (Tarrow 1994, 54.)

Kansalliset liikkeet ja julkisuudet syntyivät vaikuttamaan kansallisiin päätöksentekorakenteisiin

Jos järjestöverkostojen synty ja tiedotusvälineiden kehitys antoivat mahdollisuudet julkisuuksien ja liikkeiden laajentumisen kansalliselle tasolle, syyn laajentumiseen antoi kansallisvaltioiden synty. Keskushallinnon byrokraattisen koneiston kehitys johti siihen, että paikallisten aatelisherrojen itsenäisyys päätöksentekijöinä väheni, ja keskushallinto kykeni tekemään yhä enemmän päätöksiä, jotka vaikuttivat ihmisten elämään laajoilla alueilla, ja myös todella panemaan toimeen tekemiään päätöksiä. Vallan keskittymisen myötä syntyivät myös julkisuudet ja liikkeet jotka pyrkivät vaikuttamaan päätöksiin sillä tasolla jolla niitä tehtiin – kansallisesti.

Kansalliset porvarilliset julkisuudet ymmärsivät itsensä kansalaismielipiteen muodostamisen paikoiksi ja vaativat että päätöksenteko kansallisissa parlamenteissa tapahtui tuon kansalaismielipiteen ohjaamana. Kansallisella tasolla toimivat yhteiskunnalliset liikkeet osallistuivat prosessiin, jossa syntyivät kansalliset demokraattiset päätöksentekorakenteet ja ajatus siitä, että kansallisessa julkisessa keskustelussa muodostetun mielipiteen tulisi

ohjata noiden päätöksentekorakenteiden toimintaa. Julkisen keskustelun paikan vakiinnuttaminen ja julkisuuden poliittisen vaikutusvallan takaaminen vaati kollektiivista toimintaa.

Yksittäisten keskustelujen vaikutuskanavat eivät olleet yhtä moninaiset kuin nykyisin. Hallintorakenteet ja niiden tarjoamat institutionalisoidut vaikutuskanavat olivat nykyistä heikompia. Julkisuudet siis olivat tavallaan riippumattomampia valtarakenteista kuin nykyisin, mutta tämä tarkoitti myös tiettyjen vaikutuskanavien puuttumista. Julkisuuksien voidaankin ajatella vaikuttaneen päätöksentekoon lähinnä olemalla olemassa tiedotusvälineissä sekä kaduilla ja saamalla myös päätöksentekijöiden huomion kohdistettua keskusteluihinsa. Paitsi että julkisuuden vaikutusvallasta päätöksentekoon yleensä käytiin kamppailua, kamppailtiin myös siitä, kuka keskusteluun sai osallistua ja kenen esittämällä ja mitä aiheita koskevilla puheenvuoroilla oli vaikutusvaltaa.

Keskenään kamppailevat julkisuudet: puhumaan pääseminen on kolmivaiheinen prosessi

Porvarillisen julkisuuden itseymmärrykseen kuului, että sen jäseniä olivat kaikki kansalaiset, sen muodostama mielipide koko kansan mielipide ja siksi valtiollisen politiikan itseoikeutettu ohjaaja. Kuten olemme edellä nähneet, porvarillisen julkisuuden keskusteluihin saivat kuitenkin osallistua vain omistavaan luokkaan kuuluvat miehet. Ymmärrys julkisuuden avoimuudesta perustui ajatukselle, että jokainen kykenisi periaatteessa omalla työllään ja vaihdannalla kohoamaan omistavaan luokkaan. Teollisuuskapitalismin todellisuuden tarkastelu osoitti kuitenkin päinvastaista: mahdollisuudet sosiaaliseen nousuun olivat käytännössä olemattomat. Lisäksi naiset oli jo lähtökohtaisesti tuomittu kykenemättömiksi osallistumaan julkiseen poliittiseen keskusteluun, ja heillä oli yhtä vähän asiaa porvariston kahvihuoneisiin tai heidän lehtiensä palstoille kuin työläisillä.

Porvarillinen julkisuus oli kyllä hegemoninen, mutta ei ainoa. Työläiset ja naiset ottivat julkisen keskustelun välineet käyttöönsä jo kauan ennen kuin heidät hyväksyttiin muodollisesti poliittiseen osallistumiseen kykeneviksi keskustelukumppaneiksi sekä äänioikeutetuiksi vaaleissa. Eliittiin kuuluvat naiset perustivat omia hyväntekeväisyys- ym. järjestöjään, jotka toimivat myös julkisen keskustelun paikkoina, porvarillisesta julkisuudesta ulossuljetut omistamattomat luokat osallistuivat laajalti kansanliikkeisiin ja sitä kautta myös julkiseen keskusteluun ja työväen lehtien ja pamflettien poliittinen merkitys oli varsin voimakas jo varhain (Fraser 1992, 115-117; Eley 1992, 303-306; Curran 1991).

Nämä työläisten ja naisten julkisuudet olivat Nancy Fraserin termin vastajulkisuuksia (*counterpublics*): ne pyrkivät laajentamaan julkisuuden osal-

listujien sekä siellä käsiteltävien asioiden joukkoa. Vastajulkisuudet kävivät omia keskustelujaan, loivat osallistujien välisiä solidaarisuussiteitä ja heitä ryhmiksi yhdistäviä identiteettejä. Vastajulkisuuksien esiin nostamat kysymykset kuitenkin tunkeutuivat vähitellen myös porvarilliseen valtajulkisuuteen – niin pitkälti, että työläisten ja naisten asemasta tuli keskeisiä poliittisia kysymyksiä, ja molemmat saivat lopulta muodollisesti oikeuden osallistua politiikkaan keskustelemalla ja äänestämällä. Samoin kuin porvarillisen julkisuuden syntykamppailuja, myös näitä sen laajentamiseen liittyviä taisteluja käytiin sekä keskustelemalla että toisin keinoin. Niin työläiset kuin naisetkin saivat asiansa keskusteluagendalle ja voittivat lopulta kamppailut muodollisten oikeuksiensa puolesta keskustelemisen lisäksi lähtemällä kaduille, laatimalla vetoamuksia ja muilla kollektiivisen toiminnan keinoilla.

Vaikka muodolliset oikeudet on nykyisin monissa maissa saavutettu, erilaiset mm. taloudelliset ja kulttuuriset rakenteet pitävät edelleen huolen siitä, että alempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat, naiset ja etniset vähemmistöt eivät edelleenkään ole tasa-arvoisia pelureita politiikassa vahvojen ryhmien rinnalla – joita useissa poliittisissa kulttuureissa edustavat edelleen jo porvarillista julkisuutta hallinneet valkoiset miehet. Taloudellisesti epädullinen asema ja siitä seuraavat riippuvuussuhteet estävät yhä monia, erityisesti vähemmistöryhmiä ja naisia osallistumasta tasaveroisina poliittiseen keskusteluun ja muuhun toimintaan. Epätasa-arvoa ylläpitäviä kulttuurisia rakenteita puolestaan ovat esimerkiksi sellaiset keskustelukulttuurin piirteet, jotka usein leimaavat työväenluokkaisella kielellä tai etnisen vähemmistön aksentilla esitetyt tai naisten tarjoamat argumentit vähempiarvoisiksi (vrt. Fraser 1992, 119; Mansbridge 1990, 127).

Julkista keskustelua käytäessä siis paitsi kamppaillaan yksittäisistä asiakysymyksistä, myös muokataan jatkuvasti itse politiikan tekemisen ja keskustelun käymisen normeja. Rajoja julkisuuden osallistujien ja ulos jätettävien sekä julkisuuteen kuuluvien ja yksityisyyden alueelle suojattavien asioiden välillä vedetään uudelleen keskustelujen kuluessa. Julkiseen keskusteluun osallistumista voidaan ajatella kolmivaiheisena prosessina: Ne, jotka haluavat keskustella jostakin asiasta, joutuvat ensin vakiinnuttamaan oman paikkansa legitimeinä keskusteluun osallistujina, sen jälkeen kyseisen asian poliittisen julkisuuden piiriin kuuluvana kysymyksenä ja vasta sen jälkeen ilmaisemaan itse asiaa koskevat mielipiteensä. Samalla tavoin tietyn poliittisen projektin vastustajien repertuaari koostuu kolmenlaisista argumenteista: sellaisista, joilla pyritään kieltämään projektin edistäjien asema legitimeinä keskustelun osallistujina, sellaisista joilla pyritään esittämään ko. asiakysymys kokonaan poliittisen piiriin kuulumattomana ja sellaisista, jot-

ka ilmaisevat varsinaisesti ko. asiakysymyksen ratkaisua koskevia mielipiteitä.

Käytännössä nämä argumenttien tyypit esiintyvät limittäin keskustelun kuluessa niin että sama puheenvuoro saattaa sisältää kaikkiin kategorioidiin kuuluvia argumentteja. Lisäksi itse keskustelun käyminen poliittisen toiminnan tapana liittyy muiden toimintatapojen kanssa. Usein joidenkin ryhmien nostaminen legitimeiksi poliittisiksi toimijoiksi, joidenkin kysymysten nostaminen politiikan piiriin tai joidenkin näitä kysymyksiä koskevien mielipiteiden julkituominen vaatii suurten joukkojen kollektiivista toimintaa – yhteiskunnallisia liikkeitä.

2.3 Kansallisista porvarillisista julkisuuksista sosiaalifoorumien globaaleihin julkisuuksiin

Maailman sosiaalifoorumi perustuu kansallisten porvarillisten julkisuuksien synnyn myötä kehittyneeseen ajatukseen kansalaiskeskustelusta demokraattisen poliittisen päätöksenteon ohjaajana. Sosiaalifoorumien globaalit julkisuudet kuitenkin eroavat kansallisista porvarillisista julkisuuksista sekä itselleen asettamansa tehtävän ja tähän liittyvien julkisuuden luonnetta koskevien käsitysten että perustansa ja vaikutuskeinojensa suhteen.

Porvarillinen julkisuus asetti tehtäväkseen haastaa feodaaliajan syntyperäisiin aseisiin perustuva yhteiskuntajärjestys. Luonteeltaan keskustelun käsitettiin olevan tasa-arvoisten osallistujien rationaalista argumentointia, jonka tuloksena saavutettiin kaikkien osallistujien edun mukainen konsensus. Näkemys julkisuuden periaatteellisesta avoimuudesta kuitenkin perustui kyseenalaisille oletuksille kapitalistisen yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien tasa-arvoisuudesta. Todellisuudessa työläisillä näytti olevan varsin heikot mahdollisuudet kartuttaa omaisuuttaan ja kohota näin kansalaisten joukkoon. Tämän lisäksi naiset oli jo lähtökohtaisesti suljettu kansalaisuuden ja julkisuuden ulkopuolelle. Hegel ja Marx tarjosivat kapitalismin ja sen luomaa yhteiskuntajärjestystä legitimoivan porvarillisen julkisuuden ongelmiin kahta loppuratkaisua: Hegel ammatillisten uussäätyjen hallitsemaa kansallisvaltiota, joka kontrolloisi taloutta ja Marx kapitalistisen järjestyksen kertakaikkista lakkauttamista. Kummankin ratkaisun käytännön toteutusyritykset johtivat vapauden valtakunnan sijasta pahimmillaan totalitarismiin.

Maailman sosiaalifoorumien julkisuudet asettavat tehtäväkseen kyseenalaistaa maailmantaloudespolitiikan valtavirrassa vallitseva käsitys taloudellisen ja poliittisen välisestä rajasta. Sosiaalifoorumien julkisuudet pyrkivät tuomaan poliittisen julkisuuden alueelle sellaisia kysymyksiä, jotka maailmanpoliittista valtaansa jatkuvasti kasvattavien talousinstituutioiden näkökulmasta ovat puhtaasti taloudellisia ja siksi poliittisesti neutraaleja ja julki-

suuden ulkopuolelle suljettuja. Sosiaalifoorumin toimijat jatkavat porvarillisen julkisuuden kriitikoiden projektia sikäli, ne kyseenalaistavat kapitalistisen talousjärjestelmän kyvyn tuottaa automaattisesti hyvää kaikille ja käsityksen julkisuuden luonteesta kaikkia osallistujia hyödyttävien konsensusratkaisujen etsimisen paikkana. Sosiaalifoorumin toimijat näyttäisivät käsittävän julkisuuden luonteeltaan intressiristiriitojen ja konfliktien leimamaksi alueeksi, kuten porvarillisen julkisuuden kriitikot. Johtopäätöksenä tästä ei kuitenkaan esitetä julkisuuden lakkauttamista Hegelin tai Marxin tapaan. Päinvastoin, julkista keskustelua pidetään välttämättömänä konfliktien jatkuvan rauhanomaisen selvittelyn kannalta. Sosiaalifoorumin julkisuuksien itselleen asettamaa tehtävää ja siihen liittyvää käsitystä julkisuuden luonteesta käsitellen tarkemmin luvussa 3.

Verkostot julkisuuksien perustana ja vaikutuskanavana

Kansalliset porvarilliset julkisuudet rakentuivat järjestöverkostojen luomalle perustalle. Samoin näyttäisi olevan Maailman sosiaalifoorumin julkisuuksien laita, sillä erotuksella, että niiden perustana toimivat järjestöverkostot ovat globaaleja. Toinen merkittävä ero on, että uudenlaisten monitahoisten hallintorakenteiden synnyn seurauksena Maailman sosiaalifoorumin julkisuuksille verkostot toimivat paitsi perustana, myös keinoina vaikuttaa päätöksentekoon. Ainakin sosiaalifoorumin suomalaisosallistujat pyrkivät saattamaan foorumin keskustelujen tuloksia päätöksentekijöiden tietoon politiikkaverkostojen kautta.⁹

Politiikkaverkostot (*policy networks*) ovat “sellaisia sosiaalisten suhteiden muodostelmia toisistaan riippuvaisten toimijoiden välillä, jotka ovat enemmän tai vähemmän pysyviä ja muodostuvat poliittisten ongelmien ja/tai poliittisten ohjelmien ympärille” (Kickert, Klijn & Koppenjan 1997, 6). Muutaman viime vuosikymmenen aikana politiikkaverkostoja on muodostunut mm. maatalouspolitiikan, sotateollisuuden, kaupunkipolitiikan

⁹ Ylikansallisten yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimuksessa suosiota on saavuttanut Margaret Keckin ja Kathryn Sikkinkin (1998; 2000b) ylikansallisen painostusverkoston (*transnational advocacy network*) käsite. Nämä verkostot koostuvat ”toimijoista, jotka työskentelevät kansainvälisesti yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi ja joita yhdistävät yhteiset arvot, yhteinen diskurssi ja intensiivinen tiedon ja palveluiden vaihto.” (Keck & Sikkink 2000b, 89). Sosiaalifooriumia kokonaisuutena ei voida pitää painostusjärjestöverkostona - kyse ei ole yhden yhteisen tavoitteen ympärillä työskentelevästä verkostosta, vaan erilaisia mielipiteitä esiin tuovien julkisuuksien joukosta. Koska en tarkastele tässä tutkimuksessa varsinaisesti minkään ylikansallisen verkoston toimintaa, vaan globaalien keskustelujen pyrkimyksiä vaikuttaa päätöksentekoon kansallisen tason päättäjii ja kansalaisjärjestöjä yhdistävän verkoston kautta, käytän ylikansallisista painostusverkostoista puhumisen sijaan kansallisen ja paikallisen päätöksenteon tutkimuksessa vakiintunutta politiikkaverkoston käsitettä.

sekä terveys- ja sosiaalipolitiikan alueille. Verkostojen muodostuminen voidaan nähdä osana yleisempää trendiä kohti valtion toimintojen hajauttamista. Syitä keskitetyn valtionhallinnon purkamiselle on nähty useita: hyvinvointivaltion rahoituskriisi, uusien yksityisten ja puolijulkisen toimijoiden syntyminen, puolueiden heikkeneminen, hallintoprosessien tekninen monimutkaistuminen, taloudellisen globalisaation aiheuttamat muutokset ja niin edelleen (Cole 1999, 249-250).

Verkostoisiin osallistuu yleensä ainakin hallinnollisia toimijoita (valtiollisia, kunnallisia tai globaalien verkostojen tapauksessa kansainvälisiin organisaatioihin liittyviä), yrityksiä ja liike-elämän etujärjestöjä, kansalaisjärjestöjä sekä asiantuntijoita ja tutkimuslaitoksia. Yhtäältä verkostoissa keskustellaan siitä, millaista politiikkaa verkoston käsittelemällä politiikan sektorilla tulisi toteuttaa. Poliittikkaverkostot ovat siis yhtäältä julkisuuksia, ja vahvoja sellaisia, siinä mielessä että niihin osallistuu tahoja, joilla on valtaa kääntää keskustelun tuloksia poliittisiksi päätöksiksi. Toisaalta verkostot myös panevat toimeen tehtyjä päätöksiä. Esimerkiksi asuntopoliittinen verkosto voi koostua viranomaisista, asukasjärjestöistä ja rakennusyrityksistä, jotka yhdessä suunnittelevat ja toteuttavat jonkin asuinalueen rakennusprojektin. Terveyspoliittisessa verkostossa toimeenpanevan roolin saattaa sen sijaan ottaa jokin kansalaisjärjestö, joka verkoston toiminnan seurauksena ottaa kunnan rahoituksella toteuttaakseen joitakin terveystalveluita.

Poliittikkaverkostot eivät mitenkään automaattisesti ole kaikille kansalaisryhmille avoimia tasa-arvoisen päätöksentekoon vaikuttamaan pyrkivän keskustelun paikkoja. Käytännössä asia on usein ollut pikemminkin päinvastoin. Poliittikkaverkostojen synty on usein liitetty Reaganin Yhdysvalloissa ja Thatcherin Britanniassa toteutettuun valtion toimintojen yksityistämiseen ja ns. *new public management* -ajatteluun, joka ”korostaa liiketoiminnallista lähestymistapaa julkishallintoon, tehokkuusmittauksiin keskittymistä, sääntelyn purkamista, yksityistämistä ja pyrkii saamaan julkishallinnon toimimaan yritysten tavoin” (Kickert ym. 1997, 3). Colen (1999) tutkimissa verkostoissa liike-elämän edustajat ovatkin vahvoilla ja verkostojen kehitys näyttäisi vieneen päätöksentekoa demokraattisen päätöksenteon ja poliittisen vastuunkantamisen ulottumattomiin. Colen (1999, 265) mukaan poliittikkaverkostot ovatkin ensisijaisesti luonteeltaan suljettuja ja lähinnä avoimen julkisen keskustelun vastakohta. Pyrin tässä tutkimuksessa kuitenkin osoittamaan, että poliittikkaverkostojen kehitys voisi ainakin periaatteessa tarjota mahdollisuuksia myös kansalaisten uudelleen osallistumiselle päätöksentekoon. Analyysini kolmen suomalaisjärjestön sosiaalifoorumilla toteuttamista projekteista, näiden projektien ympärille rakentuneista verkostoista ja niiden kohtaamisesta hallinnollisten rakenteiden

kanssa Suomen Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston ympärille muodostetussa kehityspoliittisessa politiikkaverkostossa näyttäisi viittaavan tällaisen mahdollisuuden olemassaoloon. Verkostoja sosiaalifoorumin perustana ja vaikuttamisen keinona käsittelen luvussa 4.

Tiedotusvälineet julkisuuksien perustana ja vaikutuskanavana

Järjestöverkostojen lisäksi kansallisten julkisuuksien synnylle perustan loi tiedotusvälineiden kehitys. Kansalliseen levitykseen yltävien tiedotusvälineiden olemassaolo oli välttämätöntä, jotta voitaisiin puhua kansallisista julkisuuksista. Julkisuus voi tosin muodostua myös siten, että joukko keskustelijoita saapuu samaan paikkaan. Periaatteessa jos esimerkiksi puhetilaisuuteen saapuu osanottajia ympäri maan, jotka vielä jatkavat keskustelua kotiin palattuaan kukin tahollaan, kyse on kansallisen tason julkisuudesta. Modernin maailman julkisuuksille leimallista on kuitenkin juuri se, että ne eivät ole sidoksissa paikkaan, vaan ovat olemassa keskustelun kierron tiloina, jotka ulottuvat sinne asti, mihin tekstiä (tai puhetta tai kuvia) voidaan välittää. Tällaisten ei-kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvien julkisuuksien olemassaolo kansallisella tasolla edellyttää kansalliseen levikkiin yltäviä tiedotusvälineitä.

Tällaisia julkisuuksia on muodostunut myös globaalilla tasolla. Sosiaalifoorumin osallistujat saapuvat eri puolilta maailmaa käymään keskusteluaan ja jatkavat sitten niitä kukin tahollaan. Foorumin keskustelut kuitenkin leviävät myös laajempiin julkisuuksiin ulottuvuudeltaan globaalien tiedotusvälineiden kautta. Vaikka sanomalehdet ja kirjat ovat levinneet maasta toiseen harvojen ja valikoitujen ihmisten keskuudessa jo vuosisatojen ajan, nykyinen tilanne, jossa suuret joukot ihmisiä eri puolilla maailmaa katselevat reaaliajassa samoja uutisia satelliittitelevisioistaan ja julkaisevat omia keskustelupuheenvuorojaan internetissä, on julkisen keskustelun kannalta niin erilainen, että pelkästä aste-erosta puhuminen tuntuisi melkoiselta vähättelyltä.

Paitsi että tiedotusvälineet ovat julkisuuksien olemassaololle välttämätön perusta, ne ovat myös kanava, jonka kautta keskustelu vaikuttaa päätöksentekoon. Julkisuudet vaikuttavat siis jo pelkällä olemassaolollaan – vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen ja sitä kautta päätöksentekijöihin.

Vallitsevan julkisen mielipiteen kullakin hetkellä voidaan periaatteessa ajatella koostuvan kaikissa tiedotusvälineissä tuota hetkeä edeltävänä aikana esitetyistä puheenvuoroista, joiden vaihdon kuluessa yhdet ajatukset ovat saaneet kannatusta ja toiset väistyneet.¹⁰ Tällainen vallitseva mielipide

¹⁰ Kuten Michael Warner (2002) huomauttaa, ”yleinen mielipide” ei ole sama kuin se prosenttiosuus ihmisistä, joka ilmoittaa gallupissa kannattavansa tai vastustavansa tiet-

vaikuttaa sekä yksittäisten ihmisten tekemiin päätöksiin (vaikkapa silloin kun nämä jättävät jonkin tuotteen ostamatta valmistajaa vastaan kohdistettujen hikipajasyytteiden takia) että myös muita ihmisiä sitovia päätöksiä tekevien poliittisten päättäjien ratkaisuihin. Yleinen mielipide vaikuttaa hallintojärjestelmään sekä vaikuttamalla suoraan hallinnollisten tahojen noudattamiin käytäntöihin että päätöksentekoon parlamentissa, joka periaatteessa asettaa hallintokoneistolle ne tehtävät, joita sen on toteutettava. Yleinen mielipide vaikuttaa paitsi yksilöiden ja hallintokoneistojen, myös talousjärjestelmän toimintaan. Jos yritykset eivät noudata yleisesti hyväksytyjä normeja siitä, mitkä tavat tavoitella voittoa ovat hyväksyttäviä ja mitkä eivät, tiedotusvälineissä käytävässä julkisessa keskustelussa voidaan puuttua näihin käytäntöihin ja pakottaa muuttamaan niitä.

Yksi syy Maailman sosiaalifoorumin kaltaisen suurtaapahtuman järjestämiselle onkin suuren yleisön seuraamien tiedotusvälineiden huomion herättäminen foorumilla käytyjen keskustelujen saattamiseksi laajempaan julkisuuteen. Globaali massamedia näyttäisikin olevan kiinnostunut sosiaalifoorumista ja suomalaisissa suuren levikin tiedotusvälineissä se on saanut huomiota suurin piirtein saman verran kuin vastatapahtumansa Maailman talusfoorumi. Lisäksi foorumilla käsiteltyjen kysymysten kaltaisiin aiheisiin keskittyvät erikoistuneet tiedotusvälineet sekä erityisesti internet tarjoavat uusia mahdollisuuksia foorumin keskustelujen laajentamiseksi. Tiedotusvälineiden ja sosiaalifoorumin julkisuuksien suhteeseen perehdyn luvussa 5.

tyä asiaa. Gallup-tulosten julkaiseminen on pikemminkin yksi puheenvuoro keskustelussa, tapa tuoda asiaan tietynlaisesta kysymysten muotoilusta seuraava näkökulma mukaan keskusteluun ja vakuuttaa toisia keskustelijoita siitä, että suuri joukko ihmisiä on tiettyjen keskustelussa esitettyjen kantojen puolella tai niitä vastaan. Niin kauan kuin täydellistä konsensusta ei ole saavutettu, gallup-tulos ei ole koko totuus ”yleisestä mielipiteestä”.

3. Sosiaalifoorumin julkisuuksien tehtävä ja luonne: talous/politiikka ja julkisuus jatkuvana kamppailuna

Tässä luvussa analysoin Maailman sosiaalifoorumin julkisuuksien itselleen asettamaa tehtävää ja niiden ilmentämää käsitystä julkisen keskustelun luonteesta. Sosiaalifoorumin toimijat ottavat tehtäväkseen maailmantalouseläpolitiikan valtavirtaa hallitsevan politiikan ja talouden välisen rajan määrittelyn kyseenalaistamisen. Julkisuus ymmärretään valtasuhteiden jäsentämäksi konfliktien rauhanomaisen ratkaisemisen tilaksi, ja siksi välttämättömäksi. Tälle julkisuuskäsitykselle uskollisena sosiaalifoorumilla pyritään myös sisäisesti konsensushakuisuuden välttämiseen ja moninaiseen, avoimeen keskusteluun. Tarkastelen niitä käytäntöjä, joiden avulla tätä julkisuusiannetta pyritään toteuttamaan, sekä vaikeuksia, joita sosiaalifoorumin on pyrittävä ylittämään. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia saapua paikalle, politiikan todellisuus vaatii usein avoimen keskustelun lisäksi päättävistä painostuspolitiikkaa ja keskustelun käymistä ohjaavia kulttuurisia konventioita on mahdollista muuttaa vain vähitellen.

3.1 Maailmantalouseläpolitiikan hallitsijat ja sosiaalifoorumin vastajulkisuudet

Maailman sosiaalifoorumi on avoin kohtaamispaikka sosiaalisille liikkeille, jotka vastustavat uusliberalismia, pääoman maailmanvaltaa ja kaikkia imperialismin muotoja...Se tarjoaa mahdollisuuden keskinäiseen pohdintaan, demokraattiseen väittelyyn, ehdotusten muotoiluun, kokemusten vapaaseen vaihtoon ja tehokkaiden toimintamuotojen hahmottamiseen...Kellään ei ole valtuuksia esittää kantoja kaikkien foorumin osanottajien nimissä. (World Social Forum Charter of Principles 2001.)

Maailman sosiaalifoorumi on joukko kriittistä kansalaiskeskustelua käyviä julkisuuksia, tai kuten nimikin jo kertoo, keskustelufoorumi. Kyseessä ei ole jotakin intressiryhmää edustava järjestö: esimerkiksi mukana olevat syväekologit vaativat talouskasvun kääntämistä negatiiviseksi ympäristönsuojelun nimissä kun taas ammattiyhdistysedustajat yleensä näkevät talouskasvun lisäämisen välttämättömänä, jotta voitaisiin luoda lisää työpaik-

koja. Kyseessä ei myöskään ole yksittäisen asiakysymyksen ympärillä toimiva painostusverkosto: suurin osa foorumin keskusteluista liittyy jollain tavoin kapitalistisen talouden globalisoinnin seurauksiin, mutta konkreettiset keskustelunaiheet vaihtelevat kansainvälisten talousinstituutioiden reformoinnista kyläyhteisöjen kulttuuritoiminnan kehittämiseen.

Foorumi on myös hyvin kaukana poliittisen puolueen kaltaisesta toimijasta: vaikka jotkut osallistujista visioivatkin maailmanlaajuisen vasemmistopuolueen perustamisesta, ollaan hyvin kaukana siitä, että itse foorumin nimissä laadittaisiin yhteisiä poliittisia toimintaohjelmia, puhumattaakaan ehdokkaiden asettamisesta vaaleissa. Liioin ei ole olemassa yhtä institutionalisoitunutta kanavaa, jonka kautta foorumin keskustelut vaikuttaisivat poliittiseen päätöksentekoon: sosiaalifoorumin julkisuudet eivät ole päätösvaltaisia, vahvoja julkisuuksia. Päätöksentekoon ne vaikuttavat yhtäältä niiden foorumiin osallistuvien järjestöverkostojen ja henkilöiden kautta, joilla on yhteyksiä päätöksentekorakenteisiin liittyviin politiikkaverkostoihin ja toisaalta vaikuttamalla yleiseen mielipiteeseen tiedotusvälineiden kautta. Foorumin perustavana ajatuksena on vaikuttaa luomalla tila uudenlaisille globaaleille kansalaiskeskusteluille.

Sosiaalifoorumi asettaa vastapuolekseen ”uusliberalismin, pääoman maailmanvallan ja kaikki imperialismin muodot” mutta ei esitä mitään yhtä suurta suunnitelmaa näiden kaatamiseksi. Päinvastoin, foorumin keskustelujen sisäistä moninaisuutta ja konsensuskseen tai kompromisseihin pyrkimisen välttämistä korostetaan voimakkaasti. Foorumin järjestämisestä huolehtivat brasilialaisten kansalaisjärjestöjen edustajista koostuva sihteeristö sekä eri maiden keskeisten järjestöjen piiristä kutsutuista edustajista koostuva kansainvälinen neuvosto (*International Council, IC*). Näilläkään elimillä ei kuitenkaan ole valtuuksia antaa lausuntoja koko sosiaalifoorumin nimissä. Ainoa koko foorumin nimissä julkaistu dokumentti on Maailman sosiaalifoorumin peruskirja (*World Social Forum Charter of Principles, 2001*). Sen on laatinut foorumin sihteeristö ja pienin muutoksin hyväksynyt kansainvälinen neuvosto. Sen tarkoituksena on lähinnä selvittää foorumin luonnetta keskustelufoorumina, eli selittää miten foorumin on tarkoitus toimia ja miksi mitään muita julkilausumia koko foorumin nimissä ei ole.

Analysoin tässä luvussa Maailman sosiaalifoorumin luonnetta joukkona vastajulkisuuksia käyttämällä aineistonani lähinnä foorumin peruskirjaa. Peruskirjan laatiminen oli ensimmäinen poliittinen kompromissi moniarvoisuutta ja kompromissittomuutta korostavan foorumin toiminnassa. Jonkun oli lopulta päätettävä, mitä peruskirjaan kirjataan, eikä näitä päätöksiä suinkaan tehty kaikille maailman kansalaisille avoimessa suurkokouksessa. Voidaan tietenkin pohtia, millaista vallankäyttöä on kirjata pe-

ruskirjaan että kenenkään ei tulisi foorumilla pyrkiä valta-asemaan toisten osallistujaryhmien nähden. Tässä yhteydessä otan kuitenkin lähtökohdakseni, että koska kaikilta foorumin osallistujilta vaaditaan peruskirjan periaatteiden hyväksymistä, voin peruskirjaa tarkastelemalla tehdä huomioita siitä, mikä on ”sosiaalifoorumin näkemys” tietyistä perusasioista, ehdoista joiden pohjalle foorumin keskustelut on rakennettu.

Kuten porvarillisen julkisuuden synnyn ja laajenemisen aikaan, edelleenkin ei vallitse yksimielisyyttä siitä, millaisten normien varaan julkinen keskustelu tulisi rakentaa, keiden siihen pitäisi saada osallistua ja mitä asioita keskusteluissa pitäisi käsitellä. Sosiaalifoorumin toimijat pyrkivät paitsi keskustelemaan tietyistä asioista, myös vetämään uudestaan julkisen keskustelun rajoja, erityisesti rajaa taloudellisiksi määriteltyjen ja poliittisiksi määriteltyjen kysymysten välillä. Tarkastelen seuraavassa sosiaalifoorumin ja sen vastustajikseen määrittelemien tahojen toisistaan eroavia käsityksiä julkisuuden rajoista suhteuttamalla niitä neljään erilaiseen julkisuuden normeja koskevaan malliin.

Neljä julkisuuden mallia

Myra Marx Ferree, William A. Gamson, Jürgen Gerhards ja Dieter Rucht (2002) erottelevat neljä demokrateorian suuntausta, joiden käsitykset julkisen keskustelun luonteesta poikkeavat toisistaan: edustuksellisen liberaalin, keskustelevan, osallistavan ja konstruktionistisen. Erottelu on hyödyllinen yhteenveto eri demokrateorioiden julkisuuskäsityksistä ja kiinnostava avaus julkisen keskustelun sosiologisen tutkimisen suuntaan. Kirjoittajat itse käyttävät jaotteluun saksalaisen ja yhdysvaltalaisen aborttikeskustelun vertailuun (Marx Ferree, Gamson, Gerhards & Rucht 2002b). He siis käsittelevät neljää malliaan normatiivisina kokonaisteorioina siitä, miten julkinen keskustelu tulisi järjestää ja vertailevat kahta kansallista poliittista keskustelukulttuuria sen mukaan, kumpi täyttää paremmin minkäkin mallin esittämiä vaatimuksia.

Sosiaalifoorumin analyysin kannalta kiinnostavampaa on käsitellä malleja eräänlaisina normatiivisten argumenttien repertuaareina, joita keskustelijat voivat käyttää eri tilanteissa hyväkseen. Yhtäkään malleista tuskin voi yksiselitteisesti julistaa muita paremmaksi. Kukin malli pikemminkin korostaa eri puolia siitä, mikä julkisuudessa on tärkeää, ja kun julkisuuden rajoja jatkuvasti muokataan keskustelun kuluessa, osallistajat voivat nostaa etusijalle jonkin mallin korostamat normit, sen mukaan mikä kulloinkin sopii heidän tavoitteisiinsa.

Olen edellä puolustanut kantaa, jonka mukaan julkiseen keskusteluun osallistuminen on kolmivaiheinen prosessi: keskustelemaan haluavien on ensin saatava itsensä hyväksytyiksi keskusteluun mukaan, nostettava halua-

mansa aihe poliittisen keskustelun piiriin kuuluvaksi ja vasta sen jälkeen esittää asiaa koskevat näkemyksensä. Niissä keskusteluissa, joihin sisältyy pyrkimyksiä uusien asioiden ja uusien keskustelijoiden tuomiseksi julkisuuden piiriin, julkisuutta laajentamaan pyrkivät vetoavat tiettyihin normatiivisiin käsityksiin siitä, kenen ja mitä julkisuudessa pitäisi käsitellä. Vastaavasti uusien keskustelunkävijöiden ja heidän esittämiensä aiheiden mukaan ottamista vastustavat voivat esittää paitsi eriäviä mielipiteitä itse käsiteltävästä asiasta, myös tietynlaiseen julkisuuskäsitykseen vetoavia argumentteja sen puolesta, että asia tulisi jättää joko kokonaan yksityisyyden suojaan tai ainakin vain tiettyjen, siihen erikoistuneiden keskustelijoiden erityisalueeksi. Sosiaalifoorummin peruskirja ei ota varsinaisesti kantaa konkreettisiin asiakysymyksiin, vaan keskittyy artikuloimaan näkemyksiä siitä, kenen tulisi saada osallistua keskusteluun, mistä aiheista ja millä tavoilla. Kyse on siis itse julkisuutta säätelevistä proseduraalisista normeista, jotka heijastavat tietynlaista käsitystä julkisen keskustelun luonteesta.

Marx Ferreen ym. nelijaon malleista ensimmäisessä, *edustuksellisessa* mallissa ajatellaan, että kansa valitsee edustajansa ja julkista keskustelua käyvät lähinnä nämä edustajat. Ajatuksena on, että vaalikauden aikana esiin nousevat ongelmat ovat teknisesti niin monimutkaisia, että kansalaisilla ei ole edellytyksiä niitä koskevien perusteltujen mielipiteiden muodostamiseen. Niinpä päätöksiä kykenee tekemään vain poliittinen eliitti, joka käyttävää hyväkseen asiantuntijatietoa. Tärkeää osaa näyttelevien asiantuntijoiden puolestaan on tämän ihanteen mukaan oltava puolueettomia, poliittisesti sitoutumattomia ja jaettava päätöksentekijöille neutraalia tietoa. Journalistien tulisi niin ikään pyrkiä tiedon objektiiviseen välittämiseen poliittisia intohimoja välttäen. Keskustelun keskeisiin ihanteisiin kuuluu myös oman subjektiivisen tilanteen yläpuolelle nouseminen, tunteiden hillitseminen ja sivistynyt, toisiin keskustelijoihin kohdistuvia *ad hominem* –hyökkäyksiä välttävä puhetapa. Keskustelun tavoitteeksi nähdään enemmistön voittaminen jommankumman kilpailevan näkemyksen puolelle, jonka jälkeen edustuksellisen ajattelun mukaan voidaan äänestää ja keskustelu voidaan päättää enemmistön voittoon, jonka jälkeen vähemmistöllä ei enää ole marisemista. (Marx Ferree, Gamson, Gerhards & Rucht 2002, 290-294.)

Tähän malliin vetoavia argumentteja käytetään poliittisessa keskustelussa esimerkiksi silloin, kun esitetään vaikkapa ulkopoliittisten (Suomen liittyminen Natoon) tai talouspoliittisten (Euroopan rahaliitto) kysymysten olevan niin monimutkaisia, että kansalaiskeskustelua tai kansanäänestystä ei tällaisista kysymyksistä voi järjestää. Samoin edustukselliseen malliin vetoavat argumentit sen puolesta, että kansallisen yleisradion johtopaikat sekä puhe aika yleisradion poliittisissa lähetyksissä kuten vaalipaneeleissa on

jaettava puolueiden parlamenttivaaleissa saamien äänimäärien mukaisessa suhteessa. Edustuksellisen demokratian käytännöissä (esimerkiksi eduskunnassa käytävässä keskustelussa) on välttämätöntä jossain vaiheessa edustukselliseen malliin vedoten julistaa keskustelu käydyksi ja äänestää, jotta poliittisia päätöksiä saadaan aikaan.

Julkisuusmallien nelijakoa voidaan lukea niin, että kolme seuraavaa käsitystä julkisuudesta ovat erilaisia edustuksellisen mallin kritiikkejä tai laajennuksia. Tällöin näitä kolmea näkemystä yhdistävänä johtoajatuksena on kansalaisten laajempi osallistuminen julkiseen keskusteluun. Kaikki kolme siis haastavat käsityksen, jonka mukaan vain valitut edustajat ja puolueettomat asiantuntijat ovat kykeneväisiä poliittisesti relevanttiin keskusteluun.

Keskusteleva malli nostaa keskeisimmäksi itseisarvoksi jatkuvan keskustelun käymisen. Kuten edustuksellisessa mallissa, keskustelun tulee olla sivistynyttä ja toisen argumentit huomioon ottavaa. Keskustelun prosessissa kunkin osallistujan tulisi muokata kantaansa muiden esittämien hyvien argumenttien mukaan ja keskustelun päämääräksi nähdään näin parhaiden argumenttien voitto ja rationaalisen konsensuksen saavuttaminen. Keskusteleva malli jakaa niin ikään edustavan mallin kanssa ajatuksen siitä, että keskustelijoiden tulisi kyetä kohoamaan oman tilanteensa yläpuolelle ja jättämään tunteensa keskustelun ulkopuolelle. Toisin kuin edustuksellisessa mallissa, kaikkien kansalaisten tulisi osallistua keskusteluun. Kaikkia kolmea edustuksellista mallia kritisoivaa julkisuuskäsitystä jollain tavoin inspiroinut Habermas lukeutuu itse juuri keskustelevan mallin kannattajiin. (mt. 300-306.)

Osallistavassa mallissa puolestaan kansalaiskeskustelun keskeisin tehtävä on kansalaisten poliittisten osallistumismahdollisuuksien lisääminen (*empowerment*). Tämän näkemyksen mukaan yhteiskunnallinen epätasa-arvo on rakenteellisten tekijöiden tuottamaa ja siksi suhteellisen hitaasti muutettavissa. Epätasa-arvon vähentämiseksi kansalaisten on toimittava sosiaalisissa liikkeissä, jotka tunnistavat epätasa-arvoa tuottavia mekanismeja ja pyrkivät niiden poistamiseen. Osallistava malli näkee julkisen keskustelun käymisen tapaa koskevat normit (esimerkiksi kohteliaan, tunteellisuutta välttävän keskustelun normi) aina vahvempien asettamina ja hylkää ne. Niinpä myös hyökkäävä ja tunteisiin vetoava puhe nähdään hyväksyttävänä. Epäkohtien osoittaminen ja ihmisten mobilisoiminen niiden poistamiseksi vaatii osallistavan mallin mukaan joskus myös kärjistämistä, lioittelua ja tunteisiin vetoamista. Keskustelun tulee myös olla jatkuvaa, ja vähemmistöön jääneillä tulee olla oikeus näkökohtiensa esiintuomiseen huolimatta siitä, että he ovat jo tehdyissä päätöksissä jääneet vähemmistöasemaan. (mt. 295-299.)

Konstruktionistisessa mallissa keskustelun keskeisin tavoite puolestaan on poliittisen yhteisön ja politiikan piiriin kuuluvien asioiden määrän jatkuva laajentaminen. Esimerkiksi monet feministiset kirjoittajat ovat nostaneet esiin sen tosiasian, että naiset eivät edelleenkään voi, erilaisista kulttuuris-rakenteellisista tekijöistä johtuen, osallistua tasa-arvoisesti poliittiseen keskusteluun. Paitsi naisten (ja muiden epäedullisessa asemassa julkisuudessa olevien) osallistumisen, myös näitä ryhmiä koskevien keskustelunaiheiden tuominen poliittisen julkisuuden piiriin (naisten tapauksessa esimerkiksi lähisuhdeväkivallan tai raiskausten politisoiminen ja niihin puuttuminen sitä kautta) on tämän näkemyksen mukaan välttämätöntä. Avainhuomio on, että poliittisen rajojen asettaminen on jatkuvaa valtapeliä ja kullakin hetkellä asetetut rajat heijastavat senhetkisiä yhteiskunnallisten ryhmien välisiä valtasuhteita. Sen vuoksi nämä rajat on kyseenalaistettava jatkuvassa keskustelussa.

Samoin on keskustelua koskevien normien laita. Se, mitä kulloinkin määritellään rationaalisen, sivistyneen ja hyväksyttävän keskustelun normeiksi, on myös kiinni siitä, kenellä on määrittelyvaltaa. Niinpä konstruktionistinen näkemys julkisuudesta haastaa vallitsevat rationaalisuuden ja omasta tilanteesta irrottautumisen normit ja vaatii myös tunteen ilmausten ja henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvien tarinoiden kelpuuttamista julkisen keskustelun piiriin. Konstruktionistinen näkemys myös kieltää yhden yhtenäisen julkisuuden mahdollisuuden. Sen mukaan olisi pikemminkin puhuttava jatkuvasti kilpailevista julkisuuksista, joista toiset saavuttavat tietyissä tilanteissa valta-aseman ja oikeuden määrittellä koko kansan mielihiteeksi ymmärrettyä julkista mielipidettä toisia julkisuuksia enemmän. Konstruktionistisen näkemyksen mukaan on kuitenkin säilytettävä mahdollisuus vastajulkisuuksille, jotka kykenevät haastamaan hallitsevassa asemassa olevan julkisuuden rajat ja keskustelun käymisen normit. (mt. 306–315.)

Kolmen viimeksi mainitun mallin voidaan nähdä kritisoivan edustuksellista, monien politiikan teorioiden itsestään selvänä pitämää mallia tekemällä joitakin sosiaalista todellisuutta koskevia huomautuksia, jotka saavat edustuksellisen mallin näyttämään liian idealistiselta ja mahdollisesti joitakin yhteiskuntaryhmiä alistavalta. Osallistava malli korostaa epätasa-arvoa aiheuttavia yhteiskunnallisia rakenteita joiden vuoksi kaikki yhteiskuntaryhmät eivät voi tasa-arvoisesti osallistua edustuksellisen julkisuuden toimintaan ja vaatii sen vuoksi laajempaa kansalaisten osallistumista. Keskusteleva malli puolestaan korostaa keskustelua kansalaismielipiteen muodostumisen prosessina, jossa tieto käsiteltävistä kysymyksistä lisääntyy ja paremmin rationaalisesti kantansa perustelevat voittavat huonommin perusteluin liikkeellä olevia puolelleen. Konstruktionistinen malli taas keskit-

tää huomionsa julkisen ja poliittisen rajanvedosta jatkuvasti käytäviin valtakamppailuihin ja vaatii näiden kamppailujen itsensä nostamista keskustelunaiheiksi.

Edellä tekemäni huomiot yhteiskunnallisten liikkeiden tärkeästä roolista julkisen keskustelun normien ja käytäntöjen historiallisessa muotoutumisessa antavat syyn olettaa, että monet edustuksellisen julkisuusmallin kriitikoista todella osuvat oikeaan, erityisesti siinä, että julkisuuden normien asettaminen on jatkuvaa valtapeliä ja että tämä tosiseikka on otettava huomioon ja nostettava keskustelunaiheeksi. Tästä ei kuitenkaan ole syytä vetää johtopäätöstä, että edustuksellinen malli olisi täysin kelvoton ja joku kolmesta muusta ainoa oikea, tai että edustuksellinen malli olisi läpikotaisin konservatiivinen ja muut progressiivisia. Pikemminkin on niin, että tietyistä asiakysymyksistä keskusteltaessa eri osapuolet voivat vedota eri julkisuusmallien tarjoamaan normatiiviseen tukeen. Tätä havainnollistaa esimerkiksi Marx Ferreen, Gamsonin, Gerhardsin ja Ruchtin tutkimuksesta, jossa he soveltavat tekemäänsä julkisuusmallien jaottelua. Tutkimuksen tuloksena on, että saksalainen aborttikeskustelu täyttää selkeästi paremmin edustuksellisen mallin vaatimukset, kun taas Yhdysvalloissa käytävä keskustelu toteuttaa paremmin osallistavan ja konstruktionistisen mallin ihanteita. Yhdysvalloissa osallistavaan ja konstruktivistiseen malliin vetoavia argumentteja käyttävät kuitenkin lähinnä konservatiivisten arvojen ja vanhoihin hyviin aikoihin palaamisen kannattajat, eli ne jotka vastustavat abortteja. Tällöin tämän kysymyksen suhteen poliittisesti liberaalimmin ajattelevien ryhmien kannalta toimiva poliittinen strategia voisi olla väittää, että aborttikysymyksen ratkaisu pitäisi jättää maltillisesti ja sivistyneesti keskustelevalle poliittiselle eliitille (ja vaientaa räväköitä mainosplakatteja pystyttävät ja muita värikkäitä toimintamuotoja käyttävät abortinvastustajat) tai että tässä asiassa pitäisi luottaa puolueettomiin lääketieteellisiin asiantuntijoihin (ja jättää raamatun kaltaisiin auktoriteetteihin vetoavat abortinvastustajat omaan arvoonsa). Aborttioikeuden kannattajat siis saattaisivat tässä tapauksessa vedota edustuksellisen julkisuuden mallin tarjoamaan normatiiviseen tukeen.

Vaikka hyväksyttäisiin edustuksellista mallia kohtaan esitetyt kritiikit, on muitakin syitä, miksi edustuksellista mallia ei voi julistaa kuolleeksi ja jotakin muista malleista ainoaksi oikeaksi mahdolliseksi. Suuri osa poliittisista päätöksistä tehdään nimittäin edelleen edustuksellisten valtiollisten järjestelmien piirissä. Innokkaat edustuksellisen julkisuusmallin kriitikot voisivat vaatia kaikkia tällaisen päätöksenteon kohteena olevia asioita täydellisen avoimen julkisen keskustelun kohteeksi. Tällainen vaatimus kuitenkin jättää ottamatta huomioon joitakin sosiaalisia tosiasioita samoin kuin pelkkään edustukselliseen malliin tukeutuminen. Tosiasia nimittäin

on, että edustuksellisten järjestelmien tekemät päätökset liittyvät usein sellaisiin kilpailullisiin neuvottelutilanteisiin, joissa kukin osapuoli pyrkii maksimoimaan oman etunsa. Tällöin tietty salaisuuden aste on välttämätöntä: esimerkiksi diplomaattista peliä on mahdotonta pelata täysin avoimin kortein. Sama pätee liikeneuvotteluihin. Siksi kansalaisten osallistamisellakin on rajansa ja jotkut päätökset on jätettävä edustuksellisen julkisuusmallin mukaisesti syrjään julkisesta keskustelusta, poliittisen eliitin ja asiantuntijoiden päätettäväksi.

Voidaan siis ajatella, että neljä julkisuuden normatiivista mallia antavat kukin joukon erilaisia ihanteita tai normeja, joihin voidaan vedota erilaisissa keskusteluissa eri tavoin. Tunnistamalla niitä ihanteita, joihin keskustelijat vetoavat eri yhteyksissä voidaan hahmottaa, millaiseen asemaan julkisuuden kentällä keskustelijat asettavat itsensä ja keskustelukumppaninsa, ts. miten he ymmärtävät keskustelutilanteen ja eri keskustelijoiden paikat siinä. Seuraavassa teen joitakin huomioita siitä, millaisia ihanteita sosiaalifoorumi julkiselle keskustelulle asettaa, millaiseksi se näkee oman asemansa, keitä se pitää vastakeskustelijoinaan ja miten heidät puolestaan asemoidaan.

Sosiaalifoorumin vastajulkisuudet kyseenalaistavat talouden ja politiikan välisen rajan

Edustuksellisen julkisuuden mallin soveltaminen globaaleista kysymyksistä keskusteltaessa on ongelmallista yhdestä yksinkertaisesta syystä: maailmanlaajuisista edustuksellista järjestelmää ei ole olemassa. Vaaleilla valittujen edustajien käymästä julkisesta keskustelusta, joka johtaisi noiden samojen edustajien tekemiin poliittisiin päätöksiin, ei siis voida globaalilla tasolla puhua. Edustuksellisen julkisuuden mallin toinen tärkeä toimijaryhmä, asiantuntijat, sen sijaan ovat vahvoilla.

Maailmanpoliittista valtaansa jatkuvasti kasvattavat Bretton Woods-instituutiot (IMF ja Maailmanpankki) ja jossain määrin myös Maailman kauppajärjestö WTO perustuvat asiantuntijavallalle, jonka perusteluna käytetään oppia taloudellisesta neutraaliudesta. Bretton Woods – instituutioiden perustamisasiakirjoihin kirjatun periaatteen mukaan niiden tehtävät ovat teknisiä, eivät poliittisia. Tehtävänä on antaa tarvitseville maille lainoja ja auttaa niitä yli talousvaikeuksistaan. Ehtona lainojen saamiselle kuitenkin on, että lainaajamaat ryhtyvät toteuttamaan talousinstituutioiden suunnittelema niin kutsuttuja rakennesopeutusohjelmia. Ohjelmat muotoilee lainaajainstituutioiden talousasiantuntijoista koostuva johtokunta ja muu henkilöstö. Niiden tarkoituksena ilmoitetaan taloudellisen vakauden aikaansaaminen toteuttamalla tiettyjä teknisiä miellettyjä toimenpiteitä. Ohjelmien ajatuksena on, että kun kapitalistiselle taloudelle taataan mah-

dollisimman suuri vapaus toimia, saadaan aikaan mahdollisimman voimakas talouden kasvu, jonka turvin velkaantunut maa saadaan kohoamaan talousvaikeuksista. Tästä puolestaan oletetaan olevan hyötyä kaikille sen asukkaille. Ohjelmat esitetään rationaalisina taloustoimenpiteinä, jotka ovat poliittisesti neutraaleja, ja joita voidaan soveltaa jokseenkin samalla tavalla kaikissa maissa.

Asetelma on siis hyvin samankaltainen kuin porvarillisen julkisuuden taustalla ollut ajatus kapitalistisen talouden lakien luonnonlainomaisuudesta ja siihen perustuvasta politiikan ja siihen liittyvien herruussuhteiden korvaamisesta rationaalisilla, objektiivisesti ottaen kaikkien kannalta parhailla mahdollisilla ratkaisulla – politiikan korvaamisesta järjellä. Rakennesopeutusohjelmien ratkaisut esitetään objektiivisten asiantuntijoiden muotoilemina, ainoina järkevinä ratkaisuinä. Ohjeiden katsotaan perustuvan markkinoiden ”luonnonlaeille” ja niiden noudattamisen tuottavan mahdollisimman paljon hyvää mahdollisimman monelle. Edustukselliseen julkisuusmalliin sisältyvän käsityksen mukaisesti talousasioita ei kuitenkaan pidetä samalla tavalla kaikille kansalaisille kuuluvina kuin porvarillisen julkisuuden synnyn aikoihin. Ne esitetään niin monimutkaisiksi ja asiantuntijatietoa vaativiksi, ettei tavallisilla kansalaisilla tai edes velkaantuneiden maiden demokraattisesti valituilla hallituksilla ole edellytyksiä päättää niistä.

Kuten omistamattomien luokkien julkisuudet suhteessa porvarilliseen julkisuuteen, Maailman sosiaalifoorumin vastajulkisuudet pyrkivät kyseenalaistamaan näkemyksen, että markkinalakien mukaan toimiminen ei olisi erityisesti kenenkään edun mukaista, vaan kaikkien kannalta parasta rationaalista toimintaa. Asiantuntijoiden roolia korostavaa edustuksellista julkisuusnäkemystä vastaan asetetaan julkisuuden piiriä laajentamaan pyrkivä, konstruktionistis-osallistava julkisuuskäsitys.

Maailman sosiaalifoorumilla ehdotetut vaihtoehdot ovat vastakkaisia sille globalisaatioprosessille, jota johtavat ylikansalliset suuryritykset ja näiden yritysten etuja palvelevat hallitukset ja kansainväliset instituutiot. Näiden ehdotusten tarkoituksena on varmistaa, että solidaarinen globalisaatio on maailmanhistorian seuraava vaihe... Sosiaalifoorumilla tehdyt ehdotukset perustuvat demokraattisille kansainvälisille järjestelmille ja instituutioille, jotka palvelevat sosiaalista oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja kansojen suvereenisuutta...Kaikkien, jotka haluavat ottaa osaa Maailman sosiaalifoorumiprosessiin, on kunnioitettava tähän peruskirjaan kirjattuja periaatteita. (World Social Forum Charter of Principles 2001).

Maailman sosiaalifoorumin peruskirjassa esitetyn näkemyksen mukaan kansainväliset talousinstituutiot sekä jotkut hallitukset edistävät lähinnä ylikansallisten suuryhtiöiden etua palvelevaa globalisaatioprosessia, jota

mien ihmisten (esimerkiksi populistisilla vaalibudjeteilla kansaa koskelevien poliitikkojen) puuttuminen talouspolitiikkaan on estettävä, koska se vaarantaa julkisen talouden tasapainon. Muihin kuin tehokkuuden maksimointiin tähtääviin, matematisoitavissa oleviin argumentteihin vetoaminen talousasioissa ei niiden mukaan ole toivottavaa. Keskustelun on oltava rationaalista siinä mielessä kuin uusklassinen talousteoria olettaa ihmisten olevan rationaalisia: taloudellisen hyödyn maksimointiin tähtäävä.

Sosiaalifoorumin toimijat pyrkivät konstruktionistisen julkisuusmallin tarjoavien normatiivisten argumenttien perusteella laajentamaan julkisuuden aluetta. Talousinstituutioiden velkaantuneilta mailta vaatimat toimenpiteet, jotka esitetään poliittisesti neutraaleina, (esimerkiksi vesilaitosten tai terveydenhuoltojärjestelmän yksityistäminen) nähdään poliittisiksi ja mahdollisesti joidenkin edun mukaisiksi ja toisten edun vastaisiksi (esimerkiksi ylikansallinen suuryritys saattaa tehdä voittoa ostamalla yksityistetyn vesilaitoksen, mutta sen nostaessa hintoja tehdäkseen toiminnasta voitollista, joukko ihmisiä voi menettää mahdollisuuden saada vettä lainkaan). Tällöin vedotaan siihen kaikkia kolmea edustukselliseen julkisuusmalliin kriittisesti suhteutuvaa näkemystä yhdistävään ajatukseen, että periaatteessa kaikkien, joita tehdyt päätökset koskevat, pitäisi voida osallistua niistä keskustelemaan. Lisäksi markkinarationaalisuuteen perustuvien argumenttien rinnalle talouspoliittiseen keskusteluun vaaditaan tuotavaksi myös muihin arvoihin kuin taloudelliseen tehokkuuteen vetoavia argumentteja.

Sosiaalifoorumin ilmaiseman julkisuuskäsityksen mukaan poliittisia valtasuhteita ei voida koskaan korvata rationaalisuudella, koska se, millaiset argumentit kulloinkin määritellään ”rationaalisiksi” riippuu valtasuhteista. Rationaalisuus on vahvojen rationaalisuutta. Tämä ei kuitenkaan tee julkisesta keskustelusta tarpeetonta, päinvastoin. Keskustelun tehtäväksi nähdään poliittisten intressiristiriitojen esiintuominen ja niiden ratkaisusta neuvottelemineen. Kaiken politiikan lopettavan loppuratkaisun sijaan sosiaalifoorumi tarjoaa keskustelua jatkuvaksi, reiluksi poliittisten kiistakysymysten selvittelyn tavaksi, jonka kuluessa myös itse keskustelun sääntöjä jatkuvasti hienosäädetään.

Sosiaalifoorumi ei kuitenkaan väitä itse olevansa paikka, missä kaikkia mahdollisia näkökulmia edustavat tahot kokoontuvat keskustelemaan. Pitkemminkin sosiaalifoorumi kokoaa joukon vastajulkisuuksia, joiden kohtaaminen maailmantalouspolitiikasta päättävien tahojen kanssa tapahtuu muualla.

Sosiaalifoorumin vastajulkisuusluonne näkyy erityisesti siinä, että tapahtuma syntyi alun perin vastavetona Sveitsin Davosissa järjestettävälle Maailman talousfoorumille. Eristetyn vuoristokylän luksushotelleissa järjestettävän yritysjohtajien ja poliitikkojen tapaamisen nähtiin symboloivan

maailman taloudellis-poliittista valtaa sillä tavoin, että sosiaalifoorumi päätettiin järjestää talousfoorumin vastatapahtumana. Monista yksittäisistä asiakysymyksistä eri mieltä olevia foorumin osallistujia yhdistää siis ainakin yhteinen vastustaja, joka ruumiillistuu Davosiin kokoontuvassa harmaahiuksisten herrojen ja tummien pukujen kavalkadissa. Foorumin symboliarvo perustuukin paljolti tähän asetelmaan: se asettaa rikkaassa Sveitsissä tiukoin vartioituissa luksushotelleissa kokoontuvaa valikoitua herrakerhoa vastaan eteläisellä pallonpuoliskolla kokoontuvan, kaikille avoimen, kaikkia kansallisuuksia, etnisiä ryhmiä sekä molempia sukupuolia edustavan kirjavan joukon. Näin asetelman esittää esimerkiksi sosiaalifoorumin ja talousfoorumin väliseen televisioituun videoneuvotteluun osallistunut Walden Bello (2001).

Sosiaalifoorumiin toivotetaan tervetulleiksi vain ne, joiden katsotaan kunnioittavan peruskirjan periaatteita. Niinpä suuryritysten ja niiden etujen palvelijoiksi luokiteltavien instituutioiden ja hallitusten edustajat eivät ole tervetulleita. Belgian pääministeri Guy Verhofstadtilta evättiin mediahuomion saatelemana oikeus osallistua vuoden 2002 foorumiin. Sosiaalifoorumin sihteeristön edustaja Candido Grzybowski kertoi lehdistötilaisuudessa epäämisen syyksi, että Belgian hallitus toteuttaa juuri sellaista uusliberalistista talouspolitiikkaa, jota sosiaalifoorumi peruskirjassaan ilmoittaa vastustavansa. Paikalle saapuneelle Maailmanpankin edustajalle puolestaan ilmoitettiin että hän on kyllä tervetullut kuuntelemaan, mutta peruskirjan periaatteiden vastaisen järjestön edustajana hänellä ei ole puheoikeutta.

Peruskirja myös julistaa foorumin olevan ”ei-tunnustuksellinen, ei-valtiollinen ja ei-puoluepoliittinen” sekä kieltää osallistumisen ”sotilaallisilta organisaatioilta”. Näin eroa tehdään paitsi vastapuoleksi miellettyihin, myös valtioihin, puoluepolitiikkaan, uskontoon ja väkivaltaisesti toimiviin ryhmiin. Irtisanoutuminen väkivallasta näkyi mm. siinä, että Verhofstadtin osallistumisen kieltämisen yhteydessä evättiin osallistumisoikeus myös väkivaltaisesti toimivan baskijärjestö ETA:n edustajilta.

Käsitys foorumin luonteesta vastajulkisuutena kuitenkin vaihtelee osallistujien kesken. Toisten mielestä foorumin keskustelujen tulisi pitäytyä omien, valtavirralla vastakkaisten vaihtoehtojen muotoilussa. Toisten mielestä taas tulisi itse sosiaalifoorumin puitteissa pyrkiä aktiiviseen vuoropuheluun ”vastustajiksi” määriteltyjen tahojen kanssa. Haastattelemieni foorumin Kansainvälisen neuvoston suomalaisjäsenten mukaan kysymyksestä keskustellaan jatkuvasti ja suuntaus näyttäisi olevan vuoropuhelun lisäämiseen päin. Tapahtumasta, jossa vastajulkisuudet pyrkivät vakiinnuttamaan itsensä, terävöittämään argumenttejaan ja löytämään yhteisiä säveliä, ollaan

mahdollisesti siirtymässä yhä enemmän vuoropuheluun myös vastapuoleksi miellettyjen tahojen kanssa.

Peruskirjan periaatteita noudattavien osallistujien keskinäinen keskustelu sosiaalifoorumilla pyritään järjestämään konstruktionistisen julkisuusmallin mukaisesti niin, että foorumia yhdistävään sisäiseen konsensukseen ei pyritä, vaan kaikki saavat tuoda esiin omat, usein keskenään ristiriitaisetkin mielipiteensä.

Foorumin sisäinen julkisuuksien moninaisuus

Tämä sosiaalifoorumin toimintatapoja koskeva peruskirjan kohta ymmärretään usein väärin ja siksi sitä on erityisesti korostettava: sosiaalifoorumi ei ole sellaisen vallan keskittymä, josta osallistujat voisivat sen tapaamisissa kiistellä. Kellään ei ole oikeutta esittää kantoja sosiaalifoorumin nimissä sen kaikkien osallistujien puolesta. Osallistujia ei pyydetä tekemään yhteisiä päätöksiä äänestämällä tai konsensuspäätöksinä. Osallistuville organisaatioille tai niiden muodostamille ryhmille taataan kuitenkin oikeus foorumin tapaamisissa keskustella ja päättää yhteisistä julistuksista tai toimenpiteistä. Sosiaalifoorumi käyttää kanaviaan tällaisten päätösten tai toimenpide-ehdotusten laajaan leviämiseen, mutta ainoastaan niiden organisaatioiden tai ryhmien nimissä, jotka päätösten tekoon ovat osallistuneet.” (Note from the Organizing Committee... 2002, ks. myös World Social Forum Charter of Principles 2001)

Paitsi että sosiaalifoorumilla asetetaan kyseenalaisiksi edustuksellisen julkisuusmallin mukaiset, poliittisen eliitin ja asiantuntijoiden roolia korostavat näkemykset, samoin tehdään myös keskustelevaksi nimittämämme julkisuusmallin asettamalle tavoitteelle konsensuksesta keskustelun lopullisena tavoitteena. Foorumin keskustelujen tavoitteeksi asetetaan pikemminkin mahdollisimman monien erilaisten mielipiteiden julkituominen ja erilaisissa asemissa olevien yhteiskunnallisten ryhmien kuuleminen:

Maailman sosiaalifoorumi on aina avoin pluralismille ja toimintamuotojen ja osallistumisen tapojen erilaisuudelle, samoin kuin sukupuolten, etnisten ryhmien, kulttuurien, sukupolvien ja fyysisten kykyjen moninaisuudelle... Foorumi perustuu vastakkaisten näkemysten rinnakkaineloon ja sitä tulevat aina leimaamaan mielipide-erot osallistujaorganisaatioiden ja -liikkeiden välillä, niin kauan kuin nämä mielipiteet pysyvät tämän peruskirjan antamissa kehyksissä. (Note from the Organizing Committee...2002; World Social Forum Charter of Principles 2001).

Tällaisen avoimuuden ja moninaisuuden ylläpitäminen ei ole helppoa. Vaatimuksia koko foorumin nimissä annettavista yhteisistä kannanotoista esiintyy jatkuvasti. Myös visioita foorumin kehittämisestä maailmanparlamentin tai maailmanpuolueen suuntaan on esitetty. Sihteeristö/järjestelykomitea ja IC ovat kuitenkin toistaiseksi pitäneet tiukasti kiinni foorumin luonteesta vastajulkisuuksien näyttämönä, mikä näkyy mm. vuoden 2002 foorumin jälkeen annetussa julkilausumassa, josta yllä olevat si-

taatit on poimittu (Note from the Organizing Committee...2002). Teksti on otsikoitu ”Järjestelykomitean huomautuksia Maailman sosiaalifoorumia ohjaavista periaatteista” ja keskittyy erityisesti muistuttamaan foorumin sisäisestä moninaisuudesta ja konsensuspäätösten välttämisestä.

Konsensusta halutaan välttää, koska se nähdään aina periaatteessa enemmän tai vähemmän vahvojen sanelemaksi. Jotta konsensuspäätös voitaisiin sanoa saavutetun, jonkun on aina muotoiltava lopullinen konsensuspäätös sellaiseksi, että kukaan ei halua, jaksaa tai uskalla enää olla sen kanssa eri mieltä. Sosiaalifoorumilla korostetaan keskustelun jatkuvuuden ja uusien näkökulmien esiintuonnin tärkeyttä – keskustelujen tarkoituksena ei ole yleensä tehdä päätöksiä.

Jos edustuksellisen mallin mukaisessa eliitti- ja asiantuntijajulkisuudessa sekä keskustelevan mallin konsensushakuisuudessa on omat vaikeutensa, eivät sosiaalifoorumin perustana toimivat konstruktionistis-osallistavalle käsitykselle perustuvat julkisuuden normit ole ongelmattomia. Käsittelen näitä ongelmia tarkemmin aluvuossa 3.3. Sitä ennen on kuitenkin syytä tarkastella, miten keskustelujen käyminen foorumilla käytännössä järjestetään, eli tutkia niitä käytäntöjä, joilla foorumi pyrkii peruskirjassaan lausuttuja julkisuusihanteita toteuttamaan.

3.2 Käytännöt tasa-arvoisen keskustelun luomiseksi

Maailman sosiaalifoorumi pyrkii olemaan avoin ja tasa-arvoinen, pitämään osallistujien roolit liukuvina sekä olemaan lausuntojen muotoilussa joustava ja tilallisessa järjestäytymisessään monikeskuksinen (Aguiton & Cardon & Carmagnat 2002, 15).

Foorumin kaikki tapahtumat ovat *avoimia* kaikille. Ohjelmalehden jokaisen sivun yläalaidassa ilmoitetaan, että ”Kaikki tapahtumat (aamun, iltapäivän ja illan) ovat avoimia kaikille järjestöjen edustajille sekä tarkkailijoille.” Jonkin järjestön viralliseksi edustajaksi rekisteröityminen vaatii, kuten edellä näimme, sitoutumista foorumin peruskirjaan. Tilaisuuksia seuratakseen ei kuitenkaan tarvitse rekisteröityä viralliseksi edustajaksi. (mt.,16.)

Tapahtuman osallistajat ovat periaatteessa keskenään *tasa-arvoisia*. Rekisteröityjä osallistujia ei erotella esimerkiksi puhujiin, puheenjohtajiin, kuuluisuuksiin ja katselijoihin. Kulkulupakortteja oli vuoden 2002 foorumilla vain kahdenlaisia, lehdistön edustajille ja muille. Ainoa ero näiden kahden välillä oli, että vain edelliset pääsivät osallistumaan lehdistötilaisuuksiin ja käyttämään lehdistöhuoneen tietokoneita ja internet-yhteyksiä. Vuonna 2003 osanottajamäärän kasvu vaati tarkempien erottelujen tekemistä. Osallistajat jaettiin kahteen ryhmään: jonkin järjestön edustajiksi rekisteröityneisiin ja tarkkailijoihin. Jos jokin suurista, ovimiehillä varuste-

tuissa tiloissa järjestettävistä tilaisuuksista oli hyvin täynnä, ensin päästettiin sisään järjestöjen edustajat ja muita sen mukaan miten paljon tilaa oli. Ajoissa saapumalla kuka tahansa saattoi kuitenkin mahtua sisään.

Lehdistö puolestaan jaoteltiin virallisilla lehdistökorteilla akkreditoitu-neisiin ja erilaisten järjestömedioiden edustajiin. Jälkimmäiset pääsivät täysiin lehdistötilaisuuksiin vain jos edellisiltä jäi tilaa, eikä heillä ollut oikeutta käyttää foorumin lehdistökeskuksen tietokoneita ja verkkoyhteyksiä. Lisäksi Kansainvälisen neuvoston edustajilla oli omanlaisensa kaulalaput. Kul-kukorttien kanssa ei kuitenkaan oltu turhantarkkoja. Eräs tapaamani afrik-kalaisjärjestön edustaja ei ollut vielä ehtinyt rekisteröityä itse, mutta oli sen sijaan saanut lainaksi kansainväliseen neuvostoon kuuluvan ystävänsä kortin. Kuvia korteissa ei ollut, mutta nimistä oli helppo päätellä kortin roik-kuvan jonkun muun kuin sen oikean omistajan kaulassa. Mitään vaikeuksia tapahtumiin sisäänpääsyssä tämä ei kuitenkaan aiheuttanut.

Tasa-arvoisuuden hengestä kertoo myös vuoden 2002 foorumin pie-nen VIP-tilan kohtalo. Foorumin viimeisenä päivänä joukko nuoria valtasi joidenkin brasilialaisten poliitikkojen, Nobel-palkittujen jne. käyttöön tar-koitettun tilan “Me olemme kaikki VIPpejä!” –huutojen säestyksellä. Val-taajat eivät saaneet päälleen sen kummempia vihoja. (Aguiton & Cardon & Carmagnat 2002, 16.)

Jos osallistujia ei viralliselta statukseltaan erotella hierarkkisesti, ovat heidän roolinsa myös käytännössä *liukuvia*. Aamupäivän seminaarien kat-sojat saattoivat iltapäivän työpajoissa ottaa puhujan tai puheenjohtajan roolin, tai päinvastoin. Tekijöiden ja tarkkailijoiden välille ei vedetä jyrkkiä rajoja. (mt., 16.)

Tapahtuman *joustavuus* ilmenee haluna pyrkiä välttämään osallistujien välisiä vastakkainasetteluita. Pikemminkin kuin osallistujien eri näkökulmi-en välisten ristiriitojen selvittelyyn, foorumi pyrkii eri näkökulmia yhdistä-vien tekijöiden löytämiseen. Osallistujien hyvin erilaisista taustoista johtu-en ei ole aina ilmiselvää, että asioista oltaisiin samaa mieltä. Ajatus siitä, että osallistujia yhdistävät tekijät ovat erottavia voimakkaampia, on kuiten-kin vahvasti läsnä. (mt., 16; Fisher & Ponniah 2003, 29, 192.)

Foorumilla ei ole yhtä tilallista keskusta, vaan *monia keskuksia tai sol-mukohtia* (mt., 16). Päivittäisten suurten konferenssien pitopaikat olivat tietysti keskuksia siinä mielessä, että ne kokosivat paikalle suuren määrän ihmisiä. Näitä konferensseja kuitenkin järjestettiin joka päivä neljä samaan aikaan ja niiden pitopaikat sijaitsivat eri puolilla kaupunkia. Lehdistökeskus puolestaan toimi jonkinlaisena keskuksena Porto Alegren ulkopuolelle vä-litettävän tiedon lähettämiseksi. Yleisten, koko foorumia käsittelevien leh-distötilaisuuksien ja –tiedotteiden lisäksi kunkin tapahtuman järjestäjät kuitenkin pitivät omia lehdistötilaisuuksiaan eri paikoissa. Lisäksi eri jär-

jestöt julkaisivat kukin omia – ja valikoiden myös toistensa – tekstejä itseenäisesti verkkosivuillaan.

Oman osallistumiskokemukseni vertailu haastattelemieni henkilöiden kertomusten kanssa vahvisti havainnon foorumin monikeskuisuudesta. On selvää, että kukaan ei voi osallistua kaikkeen eikä yksiselitteisesti määrittellä, mitkä foorumin tapahtumista ovat tärkeimpiä. Jokaisen on rakennettava oma sosiaalifooruminsa valitsemalla tapahtumien kirjavasta joukosta ne, jotka häntä eniten kiinnostavat.

Ohjelman rakentaminen ylhäältä- ja alhaaltapäin

Vuoden 2003 foorumin ohjelmalehtinen koostui kahdesta yli 100-sivuisesta tabloid-kokoisesta lehdestä. Niissä listattiin Englanniksi ja Portugaliksi foorumin kymmenen suurta konferenssia, 36 paneelikeskustelua ja 1286 pienempää seminaaria ja työpajaa, sekä läjäpäin kulttuuri- ja muuta ohjelmaa. Kaikki tapahtumat luokiteltiin viiden pääteeman alle, jotka olivat (I) Demokraattinen ja kestävä kehitys, (II) Periaatteet ja arvot, ihmisoikeudet sekä monimuotoisuus ja tasa-arvo (III) Media, kulttuuri ja vastahegemonia, (IV) Poliittinen valta, kansalaisyhteiskunta ja demokratia ja (V) Demokraattinen maailmanjärjestys, militarismin vastustus ja rauhan edistäminen (Five thematic areas 2003; Nisula & Sehm-Patomäki 2003, 10).¹³

Foorumin kansainvälinen neuvosto ja sihteeristö suunnittelevat konferenssien ja paneelien ohjelman. Puhujiksi näihin kutsutaan yleensä tunnettuja järjestövaikuttajia, tutkijoita ja intellektuelleja. Konferenssit ja paneelit ovat siis ylhäältä päin rakennettua ohjelmaa.

Työpajat puolestaan ovat ohjelman alhaaltapäin rakentuva osa. Foorumin sihteeristö tarjoaa ainoastaan foorumin verkkopalvelussa sijaitsevan työkalun, jolla kuka tahansa jonkin järjestön edustajaksi rekisteröitynyt saattoi ilmoittaa muille järjestävänsä työpajan, sekä lupasi järjestää tilat kaikille työpajoille ja listata ne ohjelmalehdessä. Kirjautumalla salasanalla sisään palveluun edustajat pääsivät selaamaan työpajojen listaa ja ottamaan halutessaan yhteyttä sähköpostitse samantyyppisiä aiheita käsittelevien työpajojen järjestäjiin. Näin samoista aiheista kiinnostuneet järjestäjät saattoivat yhdistää voimansa järjestääkseen yhden suuremman työpajan, luoden näin siteitä myös tulevaa yhteistoimintaa varten.

¹³ Vuonna 2002 suurempia konferensseja järjestettiin 27, hiukan pienempiä seminaareja 96 ja työpajoja 652 kappaletta. Pääteemoja oli tuolloin neljä: (I) Vaurauden tuotanto ja sosiaalinen uusintaminen, (II) Vaurauden saatavuus ja kestävä kehitys, (III) Kansalaisyhteiskunta ja julkinen tila, (IV) Poliittinen valta ja etiikka (Official statistics 2002). Vuonna 2001 teemat olivat suurin piirtein samat, ja erilaisia seminaareja sekä työpajoja yli yhteensä reilut 100 (Nisula & Sehm-Patomäki 2003, 10-11).

Kaikki työpajat eivät tietenkään ole laadultaan samantasoisia. Monet ovat liki tyhjiällä, siirrettyjä tai kokonaan peruutettuja, toiset salit taas täyttyvät ääriään myöten. Osallistujat joutuivat näkemään vaivaa erottaakseen laadukkaat ja itseään kiinnostavat työpajat muista. Paitsi työpajoja järjestävien järjestöjen tunteminen nimeltä, tässä tehtävässä avuksi olivat joidenkin tunnettujen järjestöjen suosittelemistaan työpajoista laatimat listat. Niinpä esimerkiksi ammattiyhdistysten kansainväliset yhteistyöelimet listasivat jäsenjärjestöilleen näitä mahdollisesti kiinnostavia työpajoja. Porto Alegreen edeltä matkustanut suomalaistoimittaja puolestaan lähetti myöhemmin saapuville tutuilleen sähköpostitse ennakkoon mm. suuren brittijärjestön Oxfamin tekemiä listoja suositeltavista työpajoista. Vaikutusvaltaisen järjestön suositus toimi näin eräänlaisena oletettuna tapahtuman laadun takeena. Tällaiset itseorganisoitumisprosessit mahdollistivat sen, että pyrkimys hierarkiattomuuteen ei johtanut täydelliseen kaaoksen tuntuun. Sekä työpajojen järjestäminen että niiden suositteleminen muille voitiin jättää osallistuvien järjestöjen huoleksi – foorumin järjestelykomitea ei puuttunut prosessiin ylhäältäpäin.

3.3 Vaikeudet ihanteiden saavuttamisessa

Vaikeuksia, joita Maailman sosiaalifoorumi kohtaa esittämiensä julkisen keskustelun ihanteiden täyttämiseksi on ainakin kolmenlaisia: rahoitukseen ym. liittyviä teknisiä pulmia, foorumin perustana olevien julkisuusnormien ja politiikan tekemisen käytännön vaatimusten luomia ongelmia sekä kulttuurisia rakenteita, jotka käytännössä vetävät rajoja keskusteluille myös silloin kun muodollisesti pyritään mahdollisimman suureen tasa-arvoisuuteen.

Ketkä pääsevät saapumaan paikalle?

Matkustaminen Brasiliaan joka puolelta maailmaa ei ole halpaa. Vaikka lentomatkustamisen suhteellista halpenemista voidaan pitää yhtenä keskeisenä edellytyksenä parin viime vuosikymmenen aikana tapahtuneelle kansalaisliikkeiden toiminnan globalisoitumiselle, erityisesti köyhissä eteläisen pallonpuoliskon maissa toimivilla liikkeillä ja järjestöillä on harvoin varaa lähettää edustajia toisille mantereille. Tämä onkin esitetty yhtenä keskeisenä perusteena foorumin järjestämiselle eteläisellä pallonpuoliskolla. Brasilian ja Latinalaisen Amerikan jälkeen parhaiten edustettu maanosia on ollut Eurooppa: esimerkiksi vuoden 2002 12 000 virallisesta järjestöjen edustajasta noin puolet oli Brasilialaisia, seuraavaksi suurimpien delegaatioiden saapuessa Argentiinasta (800 edustajaa), Italiasta (700), Ranskasta (550) ja Uruguaysta (450) (Official statistics...2002). Aasialaiset ja afrikkalaiset sen sijaan ovat olleet selkeästi aliedustettuina.

Paitsi maanosien välisessä jakaumassa, rahallisten resurssien tärkeys osallistumisen edellytyksenä näkyy myös suomalaisosallistujien joukon rakenteessa. Lähes kaikki suomalaisosallistajat ovat kaikkina vuosina edustaneet melko vakiintuneita ja/tai vakiintuneisiin instituutioihin sidoksissa olevia järjestöjä, jotka kytkeytyvät toisiinsa Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston ympärille muodostuneessa ja sen rahoituksella pitkälti toimivassa kehityspoliittisessa politiikkaverkostossa (tähän palaamme tarkemmin luvussa 4).

Aasialaisten ja afrikkalaisten aliedustettuus on laajalti tiedostettu ongelma foorumin järjestäjien keskuudessa (ks. esim. IC – Nature, responsibilities...2001). Foorumilla itsellään ei ole niin laajaa rahoituspohjaa, että se voisi sponsoroida ihmisten matkoja. Vastauksena foorumin osallistujien keskuudessa käytyyn keskusteluun köyhistä maista tulevien osallistujien rahoitusongelmista esimerkiksi Suomen ja joidenkin muiden maiden ulkoministeriöt sekä jotkut suuret ja varakkaat järjestöt ovat avustaneet näistä maista paikalle saapuvia. Päätös järjestää vuoden 2004 sosiaalifoorumi Intiassa voidaan myös nähdä yhtenä tapana saada mukaan enemmän osallistujia uusilta alueilta, tällä kertaa Aasiasta.

Sama ongelma pätee Kansainvälisen neuvoston kokouksiin, joita järjestetään useita vuodessa (esim. vuonna 2002 jopa 5 kertaa). Kokoukset järjestetään aina eri puolilla maailmaa, jotta matkustustaakka jakautuisi mahdollisimman tasaisesti – yleensä kuitenkin etelän maissa, koska pohjoisen rikkaista maista tulevien budjettia matkakulut eivät rasita yhtä paljon. Yksi mahdollinen ratkaisu on yrittää järjestää kokouksia videoneuvotteluinä ja pyrkiä välittämään mahdollisimman paljon myös itse foorumin tilaisuuksista internetin avulla, sekä elävänä kuvana ja äänenä että tekstinä ja valokuvina. Teknologian kehittyminen ja halpeneminen todennäköisesti lisää mahdollisuuksia tähän tulevaisuudessa. Ongelmana on kuitenkin edelleen se, että niillä köyhien maiden osallistujilla, joilla ei ole varaa lentolippuihin on tuskin myöskään videoneuvotteluhuoneita tai laajakaistainternetiyhteyksiä.

Moninainen keskustelu vs. yksimielinen painostuspolitiikka

Toisentyypisiä vaikeuksia seuraa foorumin konsensushakuisuutta välttävien periaatteiden ja painostusryhmäpolitiikan todellisuuden välisestä törmäyksestä. Foorumin peruskirjassa sen tehtäväksi asetetaan kapitalistisen talousjärjestelmän globalisoinnin varjopuolien osoittamisen ohella konkreettisten vaihtoehtojen esittäminen.

Esimerkkejä konkreettisista foorumilla tehdyistä esityksistä ovat globaalikapitalismille rinnakkaisten paikallistalouden muotojen kehittämiseen tähtäävät suunnitelmat, ehdotukset kansainvälisten talousinstituutioiden

reformoimiseksi tai jopa lakkauttamiseksi sekä esitykset globaalien verotuksen muodoista kuten saastuttamisen tai valuuttakaupan verottamisesta.

Lukuisien tämänkaltaisten ehdotusten ilmaan heittäminen ei kuitenkaan vielä takaa, että yhtäkään niistä toteutettaisiin. Itse asiassa luottaminen siihen, että ehdotukset, joista keskustellaan riittävän kauan ja jotka muotoillaan riittävän järkevästi lopulta toteutuvat kuin itsestään, on luottamista sellaiseen epärealistiseen rationalisoivaan julkisuuskäsitykseen, jota foorumi pelkällä olemassaolollaan kritisoi. Foorumi ilmentää päinvastaista, konstruktionistista julkisuuskäsitystä, jonka mukaan keskustelussa on aina kyse valtapelistä, jossa keskustelijat ovat tosi asiassa eriarvoisissa asemissa. Heikommassa asemassa olevien on tällaisen näkemyksen mukaan saatava käyttää keskustelupuheenvuorojensa esiintuomiseen välillä myös pelkkää puhetta järeämpiä keinoja: kollektiivista toimintaa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Tällaisen näkemyksen mukaan ei siis ole syytä odottaa, että foorumilla esitetyt ehdotukset toteutetaan, jos niiden takana ei seiso riittävän vahvaa painostusryhmää tai jos julkista mielipidettä laajemmin ei voiteta niiden puolelle muilla keinoin – pienetkin ryhmittymät voivat saada aikaan tällaisia mielipiteenmuutoksia esimerkiksi taitavalla tiedotusvälineiden hyväksikäytöllä, kuten Greenpeacen tyyppiset, näyttäviä mediatemppeja tekevät järjestöt ovat osoittaneet.

Paikallistalousmallit ovat sen tyyppisiä ehdotuksia, että jotkut niistä kiinnostuneet ryhmät voivat ryhtyä itsenäisesti toteuttamaan niitä ilman että he joutuisivat välittömään ristiriitaan voimakkaampien, vastakkaisia näkemyksiä ajavien toimijoiden kanssa. Talousinstituutioiden reformit ja globaali verotus sen sijaan ovat asioita, joista olisi päätettävä valtioiden välisillä sopimuksilla. Ei ole mitään syytä olettaa, että ne, jotka pitävät valtaa rahoituslaitoksissa ja joiden edun mukaista on esimerkiksi saada saastuttua vapaasti ilman että joutuvat siitä maksamaan, suostuisivat näihin heidän oman etunsa kanssa ristiriidassa oleviin uudistuksiin muuten kuin voimakkaan painostuksen alaisena.

Vaikka Maailman sosiaalifoorumi on syntynyt erilaisia mielipiteitä ja ehdotuksia esiin tuovana, moninaisena julkisuuksien joukkona, siihen kohdistuu siis jatkuvasti paineita löytää joitakin ehdotuksia, joista kaikki osallistujat ovat yhtä mieltä ja esiintyä näiden vaatimusten takana seisovana yhtenäisenä liikkeenä. Tämän ristiriidan olemisen jatkuvan neuvottelun kohteena näkyy foorumien yhteydessä kaikkina kolmena vuonna annetuissa Yhteiskunnallisten liikkeiden julistuksissa. Kun foorumin peruskirja käsittelee foorumin olemusta ja siellä käytäviä keskusteluja ohjaavia proseduraalisia normeja, julistuksissa esitetään substantiaalisia poliittisia vaatimuksia.

Vuoden 2001 julistus esittelee allekirjoittajat osaksi Seattlen jälkeen kasvanutta, monenlaisista ihmisistä koostuvaa ja ympäri maailmaa leviävää liikettä, joka vastustaa Davosin kokouksen symboloimaa epädemokraattisesti toimivaa globaalia eliittiä ja sen kaiken rahassa mittaavaa ideologiaa. Julistus vaatii ihmisoikeuksien ja ekologisten sekä sosiaalisten oikeuksien asettamista rahoitusmarkkinoiden ja investoijien oikeuksien yläpuolelle. Konkreettisia vaatimuksia ovat etelän köyhien maiden velkojen mitätöiminen, veroparatiisien lakkauttaminen ja valuutanvaihtoveron toteuttaminen, ammatillisen järjestäytymisen mahdollisuuksien turvaaminen, ihmisten liikkumisvapauden rajoitusten poistaminen, nykyisten epätasaa arvoa luovien maailmankaupan sääntöjen muuttaminen, kansainvälisten rahoituslaitosten kansalliseen politiikkaan puuttumisen lopettaminen, elämänmuotojen patentoinnin kieltäminen ja sotilaallisen voiman käytön lopettaminen konfliktinratkaisukeinona. Julistuksen lopuksi listataan joukko kansainvälisiä kokouksia, joiden yhteydessä liikkeitä ympäri maailman kutsutaan protestoimaan. (Porto Alegre Call for Mobilization, 2001.)

Vuoden 2002 julistus on lähinnä edellisen laajennus. Tällä kertaa julistus ei tyydy määrittelemään laatijoitaan vain osaksi liikettä, vaan toteaa: ”Olemme globaali solidaarisuusliike, jota yhdistää halu taistella vaurauden keskittymistä, köyhyyden ja epätasaa-arvon lisääntymistä ja planeettamme tuhoamista vastaan.” (Call of Social Movements, 2002). Vuoden 2003 julistuksen erityispiirteisiin palaamme tuonnempana.

Julistukset siis vaikuttavat lähinnä yhteenvedoilta monista foorumilla käydyistä keskusteluista ja niiden kuluessa tehdyistä ehdotuksista. Niitä ei kuitenkaan annettu koko foorumin nimissä, koska äänestystä julkilausuman hyväksymisestä, johon kaikki foorumilla voisivat osallistua, olisi lähes mahdotonta järjestää. Yhteisen julkilausuman hyväksyminen enemmistön äänillä ei myöskään olisi foorumin moninaisuuteen tähtäävän julkisuusihanteen mukaista. Sen sijaan foorumille osallistuneista järjestöistä halukkaat saivat allekirjoittaa julistukset. Kuka tahansa saattoi ehdottaa muutoksia julistustekstiin tätä tarkoitusta varten järjestetyssä suuressa kokouksessa.

Käytännössä muutokset julistusajatuksen takana olleen valmisteluryhmän laatimaan pohjatekstiin olivat ainakin vuoden 2002 tilaisuudessa hyvin pieniä (Aguiton & Cardon & Carmagnat 2002, 60-63). Julistukset julkaistiin ilman listaa allekirjoittajista heti näiden valmistelukokousten jälkeen ja halukkaille järjestöille annettiin mahdollisuus lisätä nimensä allekirjoittajalistaan myöhemmin. Listaa allekirjoittaneista ei kuitenkaan julkaistu kuukausikausiin. Kun foorumiin osallistunut ja siitä kirjoittanut Pe-

ter Waterman (2002b, 3) sai vihdoin käsiinsä allekirjoittajien listan, häntä pyydettiin olemaan julkaisematta sitä.¹⁴

Tällaisen toimintatavan voidaan ajatella heijastavan samaa ilmiötä kuin yllä esitellyn muutoksen julistuksen laatijoiden tavassa kuvata omaa statustaan ensin osana liikettä ja sitten liikkeenä itsenään: Peruskirjassa ilmaistut moninaisen, ei-konsensushakuisen julkisuuden ihanteet vaativat yhtä ja politiikan todellisuus toista. Jotta julistuksen vaatimukset saisivat painoarvoa, on paineita pyrkiä saamaan aikaan vaikutelma, että kaikki foorumin osallistujat (ja ne ihmiset, joita heidän voidaan ajatella järjestöjensä kautta jollain tavoin edustavan) kannattaisivat julistuksessa ilmaistuja kantoja. Moninaisen julkisuuden ihanteet kohtaavat ”lukumäärien logiikan” (Della Porta & Diani 1999, 174-176; DeNardo 1985), eli yhteiskunnallisten liikkeiden yleisen tarpeen legitimoida vaatimuksensa sillä, että niiden takana on suuri joukko ihmisiä.

Vuoden 2003 julistuksessa näkyy sen laatijoiden tietoisuus tästä ongelmasta ja yritys ylittää se. Julistuksessa ilmoitetaan sen allekirjoittajien ryhtyvän muodostamaan Maailmanlaajuista yhteiskunnallisten liikkeiden verkostoa, joka on ”...uusi askel päätöksentekoprosesseissamme, toimintamme koordinoinnissa ja liittoutumisessamme.” (World Call of Social Movements, 2003). Vuoden 2003 sosiaalifoorumia ennen internetissä julkaistussa, verkoston muodostamista ehdottavassa tekstissä ilmoitetaan verkoston tarkoitukseksi ”...siirtyä pysyvämpiin toimintatapoihin, kuitenkin säilyttäen selvän eron Maailman sosiaalifoorumin ja tämän aloitteen välillä.” (Waterman 2002).

Keskustelunaloitteen on allekirjoittanut joukko järjestöjä, jotka toimivat keskeisinä aloitteentekijöinä myös sosiaalifoorumin luomisessa, ja se on julkaistu useissa eri verkkopalveluissa.¹⁵ Aloitteen tarkoitus näyttää olevan säilyttää foorumi sellaisena moninaisten julkisuuksien näyttämönä jollaiseksi se on perustettu, mutta aloittaa halukkaiden osallistujajärjestöjen välillä myös muunlaista yhteistyötä. Tarkkaa kuvaa tämän yhteistyön muo-

¹⁴ Lista allekirjoittajista on sittemmin julkaistu. Itse julistuksen olemassaolo ja sen luoma mielikuva yhtenäisestä liikkeestä näyttäisi kuitenkin olevan tärkeämpää kuin itse allekirjoittajalistan mahdollisimman suuri pituus. Minkäänlaista kampanjaa allekirjoitusten keräämiseksi esimerkiksi sähköpostitse ei nimittäin järjestetty – tai ainakaan se ei ulottunut Suomeen asti. Allekirjoittajien joukossa nimittäin on useita kansallisia Attac-järjestöjä, mutta Suomen Attacin hallitus ei saanut minään vuonna pyyntöä allekirjoittaa julistuksia.

¹⁵ Allekirjoittajat ovat Brasilian ammattiliittojen keskusliitto CUT, Brasilian maatomien maatyöläisten liike MST, Quebeclainen World March of Women, Ranskan ATTAC-järjestö sekä Thaimaalainen Focus on the Global South –thinktank. Ehdotus on julkaistu esimerkiksi www.zmag.org, www.globalpolicy.org, www.focusweb.org, www.nadir.org, www.unimondo.org ja www.movsoc.org –verkkopalveluissa vain muutamia mainitakseni.

doista ei vielä tunnu syntyneen. Verkoston muodostamisesta ilmoittava julistus ilmoittaa kontaktiryhmän perustamisesta, jonka tehtäväksi annetaan tapaamisten valmistelu ja verkkopalvelun sekä sähköpostilistojen ylläpito. Verkkopalvelu on julkaistu osoitteessa www.movsoc.org ja se sisältää mm. kaikkien kolmen vuoden julistukset allekirjoittajalistoineen. Itse sosiaalifoorumin verkkopalvelussa tai foorumin sihteeristön tuottamissa säännöllisissä uutiskirjeissä verkoston perustamista ei ole sen kummemmin mainostettu, mikä kielii halusta pitää nämä kaksi toimintamuotoa erillään.

Mitään kovin suunnitelmallista salaliittoa viipyneiden allekirjoitusten ja julistusten kirjoittamisprosessin takana tuskin on. Allekirjoitusten viipymisessä on todennäköisesti kyse tietoisien strategian lisäksi (tai sen sijasta?) myös siitä, että julistuksen laatineet järjestöt toimivat melko pienillä resursseilla ja joustavasti tilanteiden mukaan. Tästä seuraa, että asiat hoidetaan miten helpoiten voidaan tai jätetään joksikin aikaa hoitamatta jos kiireellisempää puuhaa ilmenee.

Julistusten laatimisen prosessi ja sitä seurannut liikkeiden verkoston muodostaminen kertovat mielenkiintoisella tavalla siitä, miten foorumin roolit moninaisena julkisuuksien joukkona ja yhtenäisenä, tiettyjen vaatimusten takana seisovana sosiaalisena liikkeenä muodostavat jatkuvasti neuvottelun kohteena olevan vastakkainasettelun. Tämä vastakkainasettelu taas ei ole millään muotoa vain Maailman sosiaalifoorumia luonnehtiva ilmiö, vaan kertoo myös jotain yleisempää julkisen keskustelun ihanteiden ja käytäntöjen sekä keskustelun ja muiden kansalaistoiminnan muotojen suhteesta.

Ensinnäkin julistusten kirjoitusprosessin tarkastelu kertoo siitä, että vaikka vapaata ja avointa keskustelua pidetään ihanteena, julkisuuden luonteeseen kuuluu, että keskustelun käymisen todellisuus on aina ristiriidassa tämän ihanteen kanssa. Riittää, että kuvittelemme sosiaalifoorumin kaikkien osallistujien yrittävän laatia puhtaalta pöydältä yhteistä julistusta sadantuhannen ihmisen stadionilla viikon kestävässä kokouksessa – jossa aina välillä puhuttaisiin asiakysymyksistä käytävän keskustelun lomassa siitä, miksi joku ei ottanut jonkun toisen puheenvuoroa vakavasti ja miksi joku muu käytti minkäkinlaista kieltä – jotta ymmärrämme periaatteessa ihanteellisen keskustelutilanteen jatkuvasti vallitsevana tilana käytännössä mahdottomaksi.

Käytännössä jokaisessa yksittäisessä keskustelussa jonkun on aina käytettävä jonkinlaista keskustelua rajoittavaa valtaa esimerkiksi laatimalla ennakkoesityksiä joista sitten äänestetään, rajoittamalla puheenvuorojen määrää ja niin edelleen. Pikemminkin esitetyt keskustelun ihanteet on tulkittava niin, että useiden keskustelujen jatkumossa on jossain vaiheessa oltava mahdollista nostaa keskustelun kohteiksi uusia asioita, muun muas-

sa normaalisti vallitsevat keskustelun käymisen konventiot ja ne vallankäytön muodot, joita näihin sisältyy. Tätä tavoitetta voidaan pyrkiä edistämään niin, että kuka tahansa saa järjestää omia keskusteluitaan haluamista aiheista, ja että näiden keskustelujen käymistä nimenomaan rohkaitaan ja niiden leviämistä edistetään – myös leviämistä niiden korviin, joilla on valtaa tehdä muita ihmisiä koskevia päätöksiä. Keskustelun moninaisuus ei voi siis toteutua täydellisenä minkään yksittäisen keskustelun piirissä, vaan se vaatii monien peräkkäisten ja samanaikaisten keskustelujen käymistä ja näiden aina välillä tapahtumaa virtaamista samoihin uomiin.

Toiseksi, jos ajatellaan että yllä esitetyn kaltaisten menettelyjen kautta jotkin yhteiskunnalliset ryhmittymät voivat päästä sisäiseen yksimielisyyteen ja esittää vaatimuksia muille, on myös muistettava että keskustelu ei ole ainoa näiden vaatimusten toteuttamista edistävä keino. Joskus vaatimusten esittämistä auttaa, jos niiden takana seisoo suuri joukko ihmisiä tai jos ne esitetään näyttävien kollektiivisen toiminnan keinoin. Lisäksi kun päädytään tilanteisiin, joissa kahden tai useamman ryhmän edut ovat selkeästi vastakkaiset, vaaditaan institutionalisoituneempia päätöksentekorakenteita, jotka kykenevät neuvottelemaan kompromisseja.

Kulttuuriset rakenteet keskustelun tiellä

Paikalle saapumista rajoittavan rahallisten resurssien puutteen ja keskustelujen moninaisuuden jonkinlaiseen säätelyyn käytännössä pakottavien mekanismien lisäksi on olemassa vakiintuneita, keskustelua koskevia kulttuurisia odotuksia, joiden seurauksena joidenkin puheet foorumilla näyttävät tärkeämpinä kuin joidenkin toisten. Useiden foorumiin osallistuneiden kommenttiteksteissä (esim. Klein 2001; Waterman 2003) sekä haastattelemini foorumin kansainvälisen neuvoston jäsenten mukaan myös järjestäjien keskuudessa tiedostetaan, että puheenvuorot foorumin suurissa tilaisuuksissa ja mm. foorumia koskevassa uutisoinnissa eivät jakaannu tasan sukupuolten, eri etnisten ryhmien ja eri-ikäisten ihmisten kesken. Valkoisten, keski-ikäisten miesten ääni näyttäisi kaikesta huolimatta usein kuuluvan foorumilla muiden ylitse.

Kaikkien etnisten ryhmien edustajilla ei ole resursseja matkustaa paikalle ja nuoret ihmiset ovat vanhempia harvemmin sellaisissa asemissa erilaisissa järjestöissä, että heille tarjoutuisi mahdollisuus matkustaa sosiaalifoorumin kaltaiseen tapahtumaan. Sukupuolijakaumaltaan foorumi on ollut huomattavasti tasapainoisempi ja feministiset järjestöt ovat olleet vahvasti mukana (Waterman 2002b, 6-8; Waterman 2003).

Ainakin foorumin suuria tilaisuuksia suunnittelevan IC:n pöytäkirjojen perusteella näyttää siltä, että näitä epätasaisuuksia puhujien jakaumissa pyritään aktiivisesti korjaamaan. Julkisen keskustelun käymisen konventiot

eivät kuitenkaan ole yksin foorumin järjestäjien päätöksistä riippuvaisia. Pelkästään siitä, että foorumilla pyritään järjestämään sama määrä puheai-
kaa molemmille sukupuolille sekä kaikille etnisille ja ikäryhmille, ei vielä
seuraa automaattisesti, että kaikkien puheenvuoroilla olisi yhtä suuri paino-
arvo. Foorumin vastajulkisuudet nimittäin käsittelevät keskusteluissaan
usein sellaisia asioita, jotka maailmanpolitiikassa laajemmin ymmärretään
edelleen tietyllä tavalla ”rationaalisesti” akateemisella englannin kielellä ar-
gumentoivien, pukuihin pukeutuvien, harmaantuvien valkoisten herras-
miesten pelikentiksi. Niinpä usein odotetaan, että sellaisista asioista kuin
valtioiden velanmaksun ehtojen, kansainvälisten pääomaliikkeiden verot-
tamisen tai maailmankaupan sääntöjen kaltaisista asioista keskustellaan
näiden herrasmiesten määrittelemällä tyylillä.

Vaikka sosiaalifoorumi pyrkii konstruktionistisen julkisuuskäsityksen
mukaisesti laajentamaan legitimeiksi miellettyjen keskustelijoiden ja puhe-
tapojen kirjoa, joidenkin foorumilla käsiteltyjen ehdotusten nousemiseen
laajempaan keskusteluun on vaikuttanut juuri vakiintuneisiin asiantuntija-
auktoriteetti-rooleihin ja puhetapoihin nojaaminen. Esimerkki tällä logii-
kalla toimivasta aloitteesta on Nobel-taloustieteilijä James Tobinin alun
perin ideoima ja muiden akateemisten talous- ym. tieteilijöiden edelleen
kehittämä ajatus valuutanvaihtoverosta, jonka tarkoituksena olisi estää va-
luuttakeinottelua ja siten vakauttaa maailmantaloutta sekä kerätä varoja
maailman köyhien aseman parantamiseksi. Esityksen saavuttamaa huomio-
miota selittää varmasti osaltaan sen nojautuminen nobelistaauktoriteettiin
ja sen esittäminen akateemisella kielellä akateemisista oppituoleista käsin.
Poliittisen todellisuuden ymmärtämiseksi on otettava huomioon keskuste-
lujä tosi asiassa säätelevät konventiot ja tarkasteltava millaista osaa ne
näyttelevät erilaisten keskustelujen kulussa; ei vain sitä, miten toimijat pyr-
kivät muuttamaan näitä rakenteita, vaan myös sitä, miten he käyttävät niitä
hyväkseen.

Valtaa pitävien kanssa keskustellakseen on joskus puhuttava valtaa
pitävien kieltä valtaa pitävien hyväksymästä asemasta käsin. Sosiaalifooru-
mi tasapainoilee tällaisen keskustelutavan ja keskustelun kulttuurisia kon-
ventioita muuttamaan ja julkisuuden piiriä laajentamaan pyrkivän keskus-
telun välillä.

4. Verkostot sosiaalifoorumin perustana ja vaikutuskeinona

Maailman sosiaalifoorumin suunnaton julkisuuksien joukko ei synny pelkästä spontaanista keskustelemisen innosta. Taustalla on joukko järjestöjä, jotka ovat keskinäisissä verkostoissaan keskustelleet samantyyppisistä teemoista jo vuosikaudet – ja organisoineet toimintaa näissä keskusteluissa saavuttamiensa johtopäätösten pohjalta. Kuten luvussa 2 tarkastelemani kansalliset julkisuudet ja liikkeet, myös Maailman sosiaalifoorumi rakentuu järjestöverkostojen luomalle pohjalle. Verkostot ovat kuitenkin paitsi foorumin järjestämisen edellytys, myös yksi sen vaikuttamiskeinoista. Foorumilla risteävät verkostot voivat vaikuttaa päätöksentekoon paitsi keskustelupuheenvuoroilla ja organisoimalla kollektiivista toimintaa, myös pyrkimällä puheisiin päätöksentekijöiden kanssa politiikkaverkostojen välityksellä.

Tarkastelen tämän luvun aluksi Maailman sosiaalifoorumin sihteeristön ja kansainvälisen neuvoston muodostamista olemassa oleville verkostoille rakentavana, mutta toisaalta uutta luovana prosessina. Pohdin myös näiden foorumin järjestämistä koskevia päätöksiä tekemään syntyneiden elimien yhteyksiä yhtäältä poliittiseen valtaan ja puolueisiin sekä toisaalta globaalia kansalaiskeskustelua rahoitaviin tahoihin. Tämän jälkeen siirryn kuvaamaan kolmen suomalaisjärjestön osallistumista foorumiin.

Sosiaalifoorumin kolmena ensimmäisenä järjestämisvuotena suomalaisia on osallistunut tapahtumaan yhteensä muutamia kymmeniä. Vuoden 2001 foorumiin osallistui vain muutama Network Institute for Global Democratization –tutkijaverkoston (NIGD) jäsen. Vuonna 2002 Suomalaisosallistujia oli 16, joista 6 edusti NIGD:iä, 2 Suomen Ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASK:ia ja 2 Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston neuvoo-antavana elimenä toimivaa kehitysmaasuhteiden neuvottelukunta Kesua. Yhden edustajan paikalle lähettivät Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa, Työväen sivistysliitto TSL sekä Attac. Kolme oli toimittajia. Vuonna 2003 delegaation koko kasvoi 21:een. Edustettuina olivat suurimmaksi osaksi samat järjestöt hiukan eri kokoonpanoilla. Uutta kuitenkin oli, että paikalla oli myös yksi hallinnollisen tahon edustaja, (kehitysyhteis-

työministerin erityisavustaja) sekä kaksi Kunta-alan ammattiliiton KTV:n edustajaa, jotka poikkesivat muista sikäli, että he eivät edustaneet järjestöä jonka olisi millään tavoin keskittynyt kehitysyhteistyökysymyksiin. Tämän lisäksi vuonna 2003 paikalla oli muutamia itse matkansa järjestäneitä tutkijoita ja mm. Ruotsin Attacin järjestämälle yhteismatkalle osallistuneita uteliaita suomalaisia. Varsinaisia ammattitoimittajia ei vuonna 2003 Porto Alegreen matkustanut Suomesta yhtään.

Tarkemmin tarkasteltaviksi esimerkeiksi olen valinnut suomalaisista osallistujajärjestöistä kolme keskenään mahdollisimman erityyppistä, tuodakseni esiin osallistujajärjestöjen laajaa kirjoa. Esimerkkini ovat järjestyksessä Network Institute for Global Democratization –tutkijaverkosto, Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASK, sekä mm. valuutanvaihtoveron toteuttamista ajava ylikansallinen Attac-järjestö. Otan esimerkeikseni kunkin järjestön kohdalta yhden projektin, johon se on osallistunut Maailman sosiaalifoorumeilla. Esittelen kunkin projektin tehtävän, sen ylikansallisen järjestöverkoston, joka kunkin projektin toteuttamiseen osallistuu ja ensisijaiset keinot projektin tehtävän toteuttamiseksi. Lisäksi esittelen kutakin projektia toteuttavan järjestöverkoston yhteyksiä päätöksentekoon vaikuttaviin politiikkaverkostoihin. Lopuksi käsitelen esittelemieni suomalaisjärjestöjen keskinäisiä yhteyksiä ja niiden pyrkimyksiä vaikuttaa päätöksentekoon Suomen kehityspoliittiseen politiikkaverkoston kautta.

4.1 Miten sosiaalifoorumi organisoidaan

Brasilialaisten kansalaisjärjestövaikuttajien ja ranskalaisen (mutta myös yhdellätoista muulla kielellä eri maissa ilmestyvän) *Le Monde Diplomatique* –lehden ja Attac-järjestön väliset yhteydet olivat ratkaisevia Maailman sosiaalifoorumin synnyn kannalta. Attac syntyi *Le Monde Diplomatiquen* palstoilla käytyjen keskustelujen pohjalta ja kokosi Ranskassa yhteen lukuisia enemmän tai vähemmän keskinäistä yhteistyötä aiemmin tehneitä järjestöjä. Attaceita perustettiin nopeasti kymmeniin muihin maihin, muun muassa Brasiliaan ja Suomeen. Keskustelut *Le Monde Diplomatiquen* ja Attacin sekä brasilialaisten järjestöjen edustajien välillä johtivat päätökseen järjestää Maailman sosiaalifoorumi Porto Alegressa.

Ensimmäistä foorumia järjestämään koottiin kahdeksasta brasilialaisesta kansalaisjärjestön tai sellaisten yhteenliittymän piiristä koottu järjestelykomitea. Nämä järjestöt olivat kutoneet keskinäisiä yhteistyöverkostojaan jo aiempien projektien parissa, mikä teki mahdolliseksi sosiaalifoorumin järjestämisen varsin nopeasti sitä koskevan päätöksen syntymisen jälkeen (Whitaker 2001). Järjestelykomitean jäsenjärjestöistä kaksi jäsenmäärältään ja resursseiltaan ylivoimaisesti suurinta ovat Brasilian ammattiliittojen keskusliitto CUT (*Central Unica dos Trabalhadores*) sekä Maattomien

maatyöläisten liike MST (*Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra*)¹⁶. Ranskan Attacin ja Le Monde Diplomatiquen lisäksi lupauksen rahallisesta ja muusta tuesta järjestelykomitean työlle lupasivat Brasilian työväenpuolue PT:n hallitsemat Porto Alegren kaupunginhallitus sekä Rio Grande do Sulin osavaltio.

Ensimmäisen foorumin kasvettua järjestäjien odotuksia huomattavasti suuremmaksi tapahtumaksi päätettiin perustaa foorumin Kansainvälinen neuvosto (International Council, IC). Neuvosto muodostettiin kutsumismenettelyllä, niin että ensimmäisen foorumin järjestäneet brasilialaisjärjestöt ja näiden ulkomaiset yhteistyökumppanit kutsuivat mukaan yhteistyöjärjestöjään ja näiden yhteenliittymiä pyrkien saamaan mukaan erilaisten kysymysten parissa työskenteleviä toimijoita eri puolilta maailmaa. Prosessi perustui siis kokonaan ennalta olemassa olevien yhteistyöverkoston yhdistämiseen. Neuvoston jäseniä ovat järjestöt, eivät yksittäiset henkilöt. Neuvosto on kutsumismenettelyä soveltaen kasvanut vähitellen ja siihen kuuluu tällä hetkellä yli sata järjestöä (Composition of the International Council 2003). Sittenmin periaatteeksi on otettu, että neuvosto voi hakemuksesta hyväksyä jäsenekseen periaatteessa minkä tahansa foorumin peruskirjaa sitoutumaan noudattavan järjestön.

Vaikka foorumilla käytyjen keskustelujen periaatteissa korostetaan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä, foorumin järjestämistä koskevia päätöksiä tehtiin päätöksentekuelinten *ad hoc* –luonteesta johtuen aluksi varsin pienessä piirissä ja suljetuin ovin. Kansainvälisen neuvoston perustaminen, sen avaaminen uusille jäsenille sekä sen ja järjestelykomitean välisen työnjaon ja päätöksentekomenettelyjen selkiyttäminen on kuitenkin ulottanut foorumilla noudatettavia keskusteluperiaatteita myös järjestelyorganisaatioon. Kansainvälisen neuvoston roolia foorumin päätöksenteossa on vahvistettu, järjestelykomitean nimi on muutettu sihteeristöksi ja sille on annettu entistä selkeämmin toimeenpaneva rooli.

Kun itse foorumilla järjestettävissä keskusteluissa pyritään tietoisesti konsensushakuisuuden välttämiseen, kansainvälisen neuvoston kokouksissa konsensukseen pääsemisen keinoja on ollut välttämätöntä kehittää – onhan tarkoitus saada aikaan päätöksiä. Päätökset on yleensä tehty niin, että IC:n kokouksiin osallistuva Järjestelykomitea tekee ehdotuksen, jonka pohjalta käydään keskustelu. Jos keskustelun tuloksena ei synny konsen-

¹⁶ Muut kuusi järjestöä ovat Associação Brasileira de Organizações Não Governamentais (ABONG), Ação pela Tributação das Transações financeiras em Apoio aos Cidadãos (ATTAC), Comissão Brasileira Justiça e Paz (CBJP), Associação Brasileira de Empresários pela Cidadania (CIVES), Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicas (IBASE) ja Rede Social de Justiça e Direitos Humanos (WSF Secretariat 2002).

susta, Järjestelykomitea kokoontuu muotoilemaan ehdotuksensa uudelleen. Yleensä kaksipäiväisen kokouksen toiseen päivään mennessä on saatu aikaan ehdotus, joka enemmän tai vähemmän tyydyttää kaikkia IC:n jäseniä. (Teivainen 2002b, 625-626).

Vuonna 2004 Maailman sosiaalifoorumi järjestetään Intiassa, ja toimeenpanevaan rooliin brasilialaisen sihteeristön rinnalle on luotu intialainen järjestelykomitea.

Sosiaalifoorumi prosessina: alueelliset, temaattiset ja kansalliset foorumit

Maailman sosiaalifoorumi ei ole vain yksi vuosittainen tapahtuma, vaan siitä on pyritty rakentamaan jatkuvaa, maailmanlaajuista prosessia. Sen lisäksi, että itse Maailman sosiaalifoorumin päätapahtuman järjestämispaikkaa pyritään välillä vaihtamaan, jotta mukaan saataisiin osallistujia eri puolilta maailmaa, erilaisia paikallisia ja temaattisia sosiaalifoorumeita järjestetään jatkuvasti. Vuoden 2002 maanosittaisia foorumeita olivat Intian Hyderabadissa järjestetty Aasian sosiaalifoorumi, Malin Bamakossa pidetty Afrikan sosiaalifoorumi sekä Italian Firenzeen kokoontunut Euroopan foorumi. Euroopan tapahtuma kasvoi jopa itse Maailman sosiaalifoorumin kokoiseksi tapahtumaksi: rekisteröityneitä osallistujia oli odotetun 20 000:n sijaan 60 000 ja tapahtuman päättäneeseen sodanvastaiseen mielenosoitukseen osallistui järjestäjien mukaan miljoona ihmistä (poliisin mukaan puoli miljoonaa). Lisäksi järjestettiin temaattisia foorumeita mm. neuvottelemisesta konfliktinratkaisukeinona (Ramallah, Palestiina) sekä uusliberalistisen talouspolitiikan kriiseistä (Buenos Aires, Argentiina). Maakohtaisia foorumeita järjestettiin kymmeniä, muun muassa Suomessa.

Suomen sosiaalifoorumi on järjestetty vuosina 2002 ja 2003. Järjestelyistä huolehti lähinnä vapaaehtoistyötä tekevistä kansalaisjärjestöaktiiveista (esim. Attac, Maan ystävät, Rauhanpuolustajat jne.) koostuva ryhmä. Mukana oli myös muutamissa ammattiosastoissa toimivia ihmisiä (esim. Elin-
tarviketyöläisten liiton Etelä-Suomen osasto, joitakin Metalliliiton osastoja). Yhden vuoden 2002 foorumin keskustelutilaisuuksista järjesti Suomen suurin ammattiliitto, kunta-alan ammattiliitto KTV. Mikään jäsenmäärältään tai käytettävissä olevilta resursseiltaan kovin suuri järjestö ei kuitenkaan ollut kumpanakaan vuonna mukana varsinaisissa järjestelyissä tai rahallisesti tukemassa foorumia.

Molempina vuosina järjestettiin useita kymmeniä paneelikeskusteluja ja muita tilaisuuksia sekä konsertteja, valokuvanäyttelyitä ja muuta kulttuuriohjelmaa. Vuoden 2003 tapahtuman päätähtenä puhui yksi Porto Allegressakin suurimpia yleisömääriä keränneistä globalisaatiokritiikin kärkinimistä, Ranskan Attacin varapuheenjohtaja Susan George. Tämän Maail-

man kauppajärjestöä käsittelevä kirja julkaistiin suomeksi tapahtuman yhteydessä. Osallistujia tapahtumat keräsivät molempina vuosina useita satoja. Suomen foorumit ovat kuitenkin jääneet pienemmiksi kuin esimerkiksi Ruotsissa, missä sosiaalifoorumeita on järjestetty neljä kappaletta, kaksi Uppsalan ja kaksi Skånen sosiaalifoorumia. Viimeisintä Uppsalan foorumia oli järjestämässä 63 järjestöä ja kolmipäiväinen ohjelma keräsi järjestäjien mukaan yhteensä n. 3000 osallistujaa.

Maailman sosiaalifoorumin vuosittainen päätapahtuma paisui kolmantena vuotenaan niin suureksi, että järjestäjien sekä organisatoriset että rahalliset resurssit riittivät vain vaivoin. Kansainvälisen neuvoston piirissä onkin keskusteltu siitä, että jatkossa pitäisi kenties painottaa enemmän maanosittaisia ja paikallisia tapahtumia, ja itse päätapahtumassa antaa enemmän painoarvoa osallistujajärjestöjen itse järjestämille tapahtumille IC:n ja sihteeristön koordinoimien sijaan (Directions of the World Social Forum process 2003; Nisula & Sehm-Patomäki 2003, 19). IC:n sääntöluonnos jättää alueellisille foorumeille varsin suuren toimintavapauden. Periaatteessa mitkä tahansa järjestöt voivat *perustaa ad hoc* –järjestelykomitean ja järjestää alueellisen sosiaalifoorumin, kunhan noudattavat foorumin peruskirjaan kirjattuja periaatteita. IC sitoutuu tukemaan tällaisten komiteoiden muodostamista ja avustamaan niiden toimintaa, mutta ei sen kummemmin puutu tapahtumien sisältöön. Esimerkiksi Euroopan foorumin järjestelykomitea on avoin kaikille halukkaille järjestöille, joita on osallistunut komitean toimintaan yli 100, tehden yhteistyötä yli 600 järjestön kanssa.

Julkisuudet ja poliittisen vallan järjestelmä: poliittiset puolueet Sosiaalifoorumeilla

Euroopan sosiaalifoorumin Firenzessä vuonna 2003 järjestänyt komitea oli sallinut poliittisten puolueiden edustajien rekisteröitymisen foorumin osallistujiksi. Tästä seurasi, että jotkut pienet marxilais-leninistiset ja trotskilaiset puolueet esittelivät symboleitaan kokouspaikoilla jopa niin että ne dominoivat yleistä visuaalista vaikutelmaa. Itse tapahtumien järjestäjinä näiden puolueiden rooli oli kuitenkin hyvin pieni. Myös esimerkiksi Ruotsin foorumeiden järjestäjälistoilta löytyvät *Miljöpartiet*, *Vänsterpartiet* sekä *Socialdemokraterna*, joko koko puolueen tai paikallisosastojen nimillä. Suomen foorumin järjestelyissä oli mukana puolueiden nuorisojärjestöjä. Maailman Sosiaalifoorumin peruskirja kuitenkin kieltää eksplisittisesti poliittisten puolueiden edustajien osallistumisen. Nämä ovat tervetulleita paikalle ainoastaan yksityishenkilönä tarkkailijan asemassa.

Suhde puoluepolitiikkaan ei peruskirjan selväsanaisuudesta huolimatta ole mitenkään yksiselitteinen myöskään Porto Alegren foorumilla. Brasili-

an työväenpuolue PT:llä ei ole mitään virallista roolia foorumin järjestämisessä, mutta sen hallitsemat kaupungin- ja osavaltion hallitukset ovat tukeet foorumia rahallisesti sekä mm. antamalla tiedotuspua, minkä lisäksi monet foorumiin osallistuvat järjestöt ovat myötämielisiä puoluetta kohtaan. Jos Euroopan foorumin visuaalista tilaa pyrkivät dominoimaan muutaman pikkupuolueet, Maailman sosiaalifoorumin kulkueissa liehuivat kaikkialla maan suurimpiin puolueisiin kuuluvan PT:n liput. Monet vuoden 2002 foorumin osallistujista moittivat sillä hetkellä vaalikampanjaa käyneen PT:n voimakasta näkyvyyttä. Vuoden 2003 foorumilla puhuikin tämän kampanjan tuloksena presidentinvaalit juuri voittanut, foorumin keskeisen järjestäjäjärjestön CUT:in johtajistosta puoluepolitiikkaan noussut Luiz Inácio Lula da Silva. Da Silva ei kuitenkaan puhunut puolueensa edustajana, vaan oli kutsuttu paikalle foorumia isännöivän maan presidenttinä. Niinpä foorumilla puhuivat hänen lisäksi myös isäntäkaupungin PT:läinen pormestari sekä isäntäosavaltion kuvernööri – joka vaalien jälkeen ei enää ollutkaan PT:n, vaan sen pahimman kilpailijapuolueen edustaja.

Yhtäältä sosiaalifoorumi siis pyrkii olemaan puolueista ja valtapoliitikasta riippumaton keskustelupaikka. Toisaalta kuitenkin foorumilla käytyjen keskusteluiden vaikutus päätöksentekoon tapahtuu paljolti sellaisten valtasysteemeihin limittyvien politiikkaverkostojen kautta, joissa osallistujajärjestöt ovat jäseninä. Esimerkiksi yksi foorumin avainjärjestäjistä, ammattiliittojen keskusliitto CUT pyrkii edistämään jäsentensä asiaa paitsi keskustelemalla sosiaalifoorumilla, myös vaikuttamalla työväenpuolue PT:n kautta valtiolliseen ja kunnalliseen päätöksentekoon Brasiliassa. Ammattiliittojen ja työväenpuolueiden yhteydet ovat tunnetusti vahvoja myös muualla maailmassa – samoin kuin liike-elämän etujärjestöjen ja oikeistopuolueiden.¹⁷ Valtakunnalliset puolueet puolestaan ovat riippuvaisia paikalliselle tasolle ulottuvista järjestöverkostoista joihin kuuluu kaikenlaisia toimijoita työväen urheiluseuroista yritysten kannalta edullisia talouspoliittisia suosituksia antaviin tutkimuslaitoksiin.

Julkinen keskustelu ja siihen liittyvät kansalaistoiminnan muodot eivät siis näyttäisi olevan riippumattomia poliittisen vallan järjestelmästä sillä tavoin kuin autonomisen kansalaisyhteiskunnan ihannetta hahmottelevat teoreetikot (ja usein myös kansalaisyhteiskuntaan kuuluviksi mielletyt toimijat itse) asian esittävät. Yhtäältä on tietysti tarpeen miettiä, miten valta-

¹⁷ Aivan näin yksinkertainen jako ei tietenkään ole, varsinkaan sellaisissa maissa joissa oikeisto- ja vasemmistopuolueiden erot eivät ole kovin voimakkaita. Niinpä esimerkiksi Suomessa on kokoomuslaisia ay-vaikuttajia ja Yhdysvalloissa piirun verran republikaneista vasemmalle sijoittuvan demokraattipuolueen presidenttiehdokkaalla ei ole mitään mahdollisuuksia tulla valituksi ilman liike-elämän edustajien tukea.

järjestelmien ja julkisuuden sekä kansalaistoiminnan suhteet tulisi ihanne-tapauksessa järjestää. Toisaalta on kuitenkin myös tärkeää huomata, millä tavoin valtajärjestelmät voivat pyrkiä halutessaan luomaan edellytyksiä julkisuuksien synnylle ja myös tarjoamaan niille kanavia vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon.

Julkisuudet ja talousjärjestelmä: kuka maksaa globaalin keskustelun?

Globaalien keskustelujen järjestäminen ei ole ilmaista. Valtiollisten valtajärjestelmien, talousjärjestelmän ja kansalaistoiminnan yhteenkietoutumisesta kertoo, että työväenpuolue PT:n hallitsemat Porto Alegren kaupunki ja Rio Grande do Sulin osavaltio tukivat vuoden 2002 sosiaalifoorumin järjestämistä 1 300 000 Yhdysvaltain dollaria vastaavalla summalla, mikä muodosti valtaosan foorumin budjetista. (Teivainen 2002b, 624). Osallistumismaksuista kertyi tähän verrattuna huomattavasti pienempi summa, 385 000 USD (Nisula & Sehm-Patomäki 2003, 5).¹⁸

Vuoden 2003 n. 3,5 miljoonan dollarin budjetista osallistumismaksut kattoivat 800 000, osavaltion ja kaupungin rahoituksen pudotessa 600 000:een. Loput varat saatiin yksityisiltä säätiöiltä (suurimpana Ford foundation, 500 000 USD) ja yrityksiltä (suurimmat Petrobras ja Banco do Brasil yhteensä 400 000 USD). Osavaltion ja kaupunginhallitusten tuen vähentyminen kuitenkin veti budjetin liki neljännesmiljoona dollaria tappiolle. (World Social Forum Circulates... 2003.)

Suurin osa foorumiin käytettävästä kokonaisrahamäärästä on kuitenkin varsinaisen budjetin ulkopuolella. Foorumin järjestäjät arvelivat osallistujien käyttävän vuonna 2003 yhteensä ainakin 20 miljoonaa dollaria majoitukseen, matkoihin, ruokaan ja muihin henkilökohtaisiin kuluihin (mt.). Kuten foorumin varsinainen budjetti, myös nämä rahat ovat suurelta osin peräisin valtiollisilta tai muilta hallinnollisilta tahoilta sekä yksityisiltä säätiöiltä (Waterman 2002b, 17-18). Valtion rooli rahoittajana näyttäisi olevan erityisen korostunut suomalaisosallistujien tapauksessa, kuten tulemme myöhemmin näkemään.

Maailman talousfoorumiin verrattuna sosiaalifoorumi on hyvin edullinen tapahtuma. Pelkästään vuoden 2002 talousfoorumin turvajärjestelyt maksoivat New Yorkin poliisille 12 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria (Väyrynen 2002). Talousvaikuttajien suojaaminen ulkopuolella mieltään osoittavilta kansalaisilta vei New Yorkin veronmaksajien rahoja liki neljän sosiaalifoorumin vuosibudjetin verran. Talousfoorumin jäsenyys maksaa lisäksi

¹⁸ Osallistumismaksut ovat olleet kaikkina vuosina noin 50 USD jokaisen järjestön ensimmäiseltä edustajalta ja 25 USD seuraavilta.

kullekin tuhannelle jäsenyritykselle 20 000 USD vuodessa, minkä lisäksi osallistumismaksu itse tapahtumaan on 8500 dollaria/edustaja (mt.). Talousfoorumin järjestäjillä on siis käytettävissään tapahtumaansa varten vähintään kolmisenkymmentä miljoonaa dollaria vuodessa – lähes kymmenkertainen määrä sosiaalifoorumin budjettiin verrattuna. Tämän päälle tulevat edustajien itse maksamat matka- ja majoituskulut sekä joidenkin yritysten vierailleen foorumin aikana tarjoamat tilaisuudet. Esimerkiksi investointipankki Lehman Brothers kutsui vuoden 2002 talousfoorumin yhteydessä järjestämäänsä yksityiskonserttiin 200 vierasta kuulemaan Elton Johnia, joka kuittasi esiintymisestään yli miljoonan dollarin palkkion (mt.).

Sekä foorumi joka kutsuu poliitikkoja neuvottelemaan valtioiden rahankäytön ja vaikutusvallan vähentämisestä ja yhteiskunnan järjestämisestä markkinaperustaisemmin että sen vastafoorumi ovat siis osin riippuvaisia valtiollisista tahoista rahoituksensa suhteen. Osan kummastakin tapahtumasta rahoittavat yksityiset tahot. Talousfoorumia yritykset rahoittavat suoraan, sosiaalifoorumin tapauksessa suurempi osuus tulee erilaisilta säätiöiltä. Jos tilannetta ajatellaan valtion ja kansalaisyhteiskunnan välisen vastakkainasettelun kautta, kansalaisyhteiskunta siis rahoittaa keskustelunsa vain osin itse – ja kohdistaa huomattavasti suuremman määrän rahaa sellaisiin keskusteluihin, joissa pyritään lisäämään rahantekemisen mahdollisuuksia, kuin sellaisiin, jotka pyrkivät demokratian ja tasa-arvon lisäämiseen. Paitsi valtiollisesta valtasysteemistä, kansalaiskeskustelu ei siis ole irrallaan myöskään talouden järjestelmästä.

Seuraavassa tarkastelen kolmen suomalaisjärjestön osallistumista sosiaalifoorumin järjestöverkostoihin, sekä näiden verkostojen yhteyttä valtajärjestelmään politiikkaverkostojen kautta sekä niiden käymien keskustelujen rahoitusta. Etenen esittelemällä kunkin projektin tavoitteet, sitä toteuttavan verkoston ja tavoitteiden saavuttamiseksi käytetyt vaikuttamisen tavat.

4.2 NIGD – think tank

Network Institute for Global Democratization on tutkijaverkosto, jonka suurimmaksi osaksi suomalaiset jäsenet toimivat Helsingin lisäksi Isossa-Britanniassa, Perussa ja Intiassa. Verkosto ilmoittaa tavoitteekseen "edistää globaalia demokratiaa tuottamalla emansipatorista tietoa demokraattisille liikkeille, organisaatioille ja valtioille" (Network Institute for Global Democratization - Goals, 2003). NIGD on Suomessa vuonna 1997 rekisteröity yhdistys. Toiminnan perusrahoituksesta vastaa Nottingham Trent -yliopisto, missä suuri osa NIGD:n käytännön toiminnasta tapahtuu. Suurin osa rahoituksesta tulee kuitenkin muilta tahoilta projektiluonteisesti.

NIGD on osallistunut Maailman sosiaalifoorumiin kaikkina kolmena vuonna. Se on myös foorumin kansainvälisen neuvoston jäsenjärjestö. Vuonna 2001 NIGD kutsui koolle globaalidemokratiaa käsittelevän työryhmän. Vuoden 2002 sosiaalifoorumin NIGD-työryhmä työskenteli *North-South Dialogue* –projektin parissa, jonka tuloksena syntynyt globaalin demokratisoinnin strategia saatiin valmiiksi vuoden 2003 foorumilla aihetta käsitelleen seminaarin jälkeen.

Etelän tutkijoiden ääni kuuluviin

North-South Dialogue –projekti tehtiin Suomen ulkoministeriön aloitteesta ja sen rahoituksella. Projektin *tavoitteena* oli koota yhteen erilaisia globaalin demokratian edistämiseksi esitettyjä ehdotuksia ja tuoda esiin eteläisen pallonpuoliskon tutkijoiden käsityksiä demokratian ja globalisaation suhteista, joita koskevaa tutkimusta projektin toteuttajien mukaan yleensä ”dominoivat pohjoisella pallonpuoliskolla toimivat ja kansainväliset tutkimuslaitokset, erityisesti angloamerikkalaiset kirjoittajat.” (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002, 15). Projekti alkoi Helsingissä kesäkuussa 2001 järjestetyllä workshopilla, jossa NIGD:n tutkijat ja heidän etelän yhteistyökumppaninsa kokosivat yhteen eri tahojen esittämiä globaalia demokratiaa koskevia aloitteita. Projektin toisessa osassa, joka toteutettiin Maailman sosiaalifoorumilla 2002 järjestetyssä workshopissa eteläisellä pallonpuoliskolla toimivien tutkimuslaitosten tai –verkostojen tutkijat arvioivat edellisessä workshopissa valittua viittä aloitetta. Aloitteet olivat 1) globaali verotus (ympäristö- ja valuutanvaihtoverot), 2) YK:n uudistaminen, 3) Bretton Woods –instituutioiden demokratisoiminen, 4) pohjoinen – etelä –totuuskomission perustaminen, ja 5) Maailman sosiaalifoorumin vahvistaminen. Lisäksi arvioijat saivat halutessaan tehdä myös kokonaan uusia aloitteita.

Projektiin liittyviä arviointeja tekemään pyydettiin edustajia neljästä tutkimuslaitoksesta tai järjestöstä eri eteläisen pallonpuoliskon maista. Projektin yhtenä tavoitteena oli myös edesauttaa näiden instituutioiden välisen *verkoston* muodostumista mahdollista myöhempää yhteistyötä varten. Kiintoisa esimerkki tästä verkostoitumisesta on, että jotkut brasilialaisista Maailman sosiaalifoorumin sihteeristön jäsenistä tapasivat Helsingin workshopissa ensimmäistä kertaa niitä intialaisia, jotka sittemmin tekivät aloitteen vuoden 2004 Maailman sosiaalifoorumin järjestämiseksi Intiassa.

Arvioijat edustivat Senegalilaista Forum du Tiers Monde (FTM), Intialaista Centre for Study of Developing Societies (CSDS), perulaista Flora Tristán -keskusta (FT) ja brasilialaista Instituto Brasileiro de Análises Sociais e Econômicas (IBASE) (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002, 16). FTM on vuonna 1975 perustettu verkosto, joka kokoaa yhteen intellektuelleja Aasiasta, Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta keskustelemaan ja

tuottamaan kriittisiä kehityspoliittisia analyyseja. FTM:llä on tuhatkunta jäsentä (mt., 55; Forum du Tiers Monde 2003). CSDS –tutkimuslaitoksen perusti vuonna 1963 joukko intialaisia yhteiskuntatieteiden tutkijoita. Laitoksen toiminnan tuloksena on syntynyt mm. Lokayan –järjestö, joka pyrkii saamaan aikaan vuoropuhelua kansalaisaktivistien sekä –järjestöjen ja intellektuellien välillä (mt., 122; Centre for the Study of Developing Societies 2003). Flora Tristán – keskus on feministinen kansalaisjärjestö, joka koulutuksen, konsultoinnin, lakipalveluiden ja tiedon levittämisen avulla pyrkii parantamaan naisten asemaa. FT on perustettu vuonna 1979 (mt., 159; Centro Flora Tristán 2003) IBASE perustettiin vuonna 1981 tehtäväänään demokratisoida tiedonvälitystä Brasiliassa, ja kampanjoi nykyisin mm. korruptiota vastaan ja osallistavan, paikallisen kestävän kehityksen puolesta (mt. 84; IBASE 2003).

Kaikki em. instituutioista toimivat osin projektirahoituksella: esimerkiksi *North-South Dialogue* –projektin tapauksessa NIGD maksoi Suomen ulkoministeriöltä saamistaan projektirahoista osallistujille palkkiot raporttien tuottamisesta. Lisäksi esimerkiksi Flora Tristán –keskusta rahoittaa mm. YK ja CSDS saa tukea mm. Suomen Kehitysyhteistyön palvelukeskukselta Kepsalta, jota puolestaan rahoittaa Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto.

Projektin *vaikuttamisen tavat* perustuvat yhtäältä keskustelujen tulosten kirjaamiseen ja julkaisemiseen sekä sosiaalifoorumilla ja mediassa esiintymiseen. Varsinaisen projektiraportin (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002) lisäksi julkaistiin raportti projektin ensimmäisen workshopin tuloksista (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2001) sekä NIGD:in omien tutkijoiden tuottama työpäperi globaalidemokratia-aloitteista (Patomäki, Teivainen & Rönkkö 2002). Vuoden 2002 foorumilla NIGD järjesti suurelle yleisölle ja tiedotusvälineille suunnatun konferenssin otsikolla Kansainväliset organisaatiot ja maailman valtarakenteet, jossa keskustelivat mm. globalisaatiokritiikin suurnimet Walden Bello ja Susan George. Tarkoituksena oli saattaa dialogiprojektin teemoja laajemmin sosiaalifoorumin osallistujien ja myös eri puolilta maailmaa paikalle saapuneiden tiedotusvälineiden edustajien kautta laajemman yleisön tietoon. Suomessa projekti sai medianäkyvyyttä ainakin yhden Helsingin Sanomien projektiraportin julkaisutilaisuuden perusteella tekemän jutun verran (Globalisaatiotutkijat ehdottavat keinoja... 2002). Projekti pyrki vaikuttamaan myös – ja ehkä ensisijaisesti – Suomen kehityspoliittisen politiikkaverkoston kautta.

Think tankit ja politiikkaverkostot: kansanvallan ohittajia vai uusien mahdollisuuksien avaajia?

NIGD ja suurelta osin myös sen yhteistyökumppanit dialogiprojektissa ovat nimenomaan yhteiskunnallisen keskustelun käymiseen suuntautuneita

toimijoita. Vaikka jotkut projektin osallistujista ovat myös jossain määrin toimeenpanevia järjestöjä, eli kansalaisyhteiskunnan toimijoita myös siinä mielessä kuin puhe ”kolmannesta sektorista” asian ymmärtää, suurelta osin projektin osallistujajärjestöjen tehtävä on tuottaa asiantuntijatietoon perustuvia yhteiskunnallis-poliittisia puheenvuoroja.

Tällaisten puheenvuorojen tuottamista varten perustettujen tutkimuslaitosten tai think tankien määrä on lisääntynyt voimakkaasti toisen maailmansodan jälkeen, erityisesti 1980-luvulta alkaen. Diane Stone (2000, 149-150) arvioi tällaisia instituutioita olevan nykyisin kolmisen tuhatta, joista suurin osa toimii Yhdysvalloissa (1200) ja Länsi-Euroopassa (ainakin 600 think tankia). Erityisesti liberalistisia talousoppeja muotoilevien think tankien lukumäärä ja vaikutusvalta kasvoivat voimakkaasti Thatcherin Britanniassa ja Reaganin Yhdysvalloissa. Nämä tutkimuslaitokset toimivat hallitusten politiikan suunnittelijoina tai ainakin sen legitimoijina (Stone 2000b, 162; Britanniasta ks. Crockett, 1994; Yhdysvalloista Ricci 1993). Stephen Gillin (1990) mukaan pohjoisen vapaamarkkinaideologiaa ja talousliberalismia edistämään pyrkivät think tankit ovat nykyisin tärkeä osa globaaleja normeja asettavaa eliittiä.

Globaalia talouspoliittista agendaa asettamaan pyrkivät käyttävät mielellään hyväksi yleensä voittoa tavoittelemattomina järjestöinä toimivien think tankien symbolista asemaa puolueettoman tutkimustiedon tuottajina. Mitä tahansa think tankeja ei tällaisiin ”yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa” toteutettaviin projekteihin kuitenkaan kelpuuteta. Niinpä esimerkiksi Maailmanpankin Global Development Network -politiikkaverkostoa (GDN) rakennetaan yhteistyössä Yhdysvaltain kaupakamarin ylläpitämän Center for International Private Enterprises (CIPE) kanssa. GDN:ään osallistuvat järjestöt ovat CIPE:n Economic Freedom Network -verkoston jäseniä, joka ilmoittaa tehtäväkseen ”edistää taloudellista vapautta, demokratian lujittamista ja liiketoiminnan kehitystä.” (Stone 2002b, 170). ”Kansalaisyhteiskunta” supistuu joukoksi liike-elämän etujärjestöjä.

Think tankit vaikuttavat myös tuottamalla puheenvuoroja laajaan julkiseen keskusteluun omilla julkaisuillaan sekä tiedotusvälineiden välityksellä. Niiden ominta toimialaa ovat kuitenkin politiikkaverkostot, joiden välityksellä ne saavat yleensä sekä rahoituksensa että mahdollisuutensa vaikuttaa päätöksentekoon. Modernien valtioiden sekä erilaisten niihin liittyvien toimijoiden, kuten Maailmanpankin kaltaisten valtioiden välisten yhteistyöjärjestöjen toiminta vaatii valtavan määrän tutkimustietoa. Perinteisesti sitä ovat tuottaneet valtioiden omat tutkimuslaitokset sekä joko yksityisellä tai valtiollisella rahoituksella toimiva, mutta periaatteessa molemmista riippumaton yliopistolaitos. Think tankien yleistymisen on tällaisen

tutkimustoiminnan ulkoistamista. Trendi voidaan nähdä paitsi seurauksena yhteiskunnan lisääntyvästä kompleksisuudesta johtuvasta tiedon tarpeen lisääntymisestä, myös osana yleisempää taipumusta pyrkiä siirtämään valtion tehtäviksi aiemmin miellettyjä alueita muiden hoidettavaksi.

Erityisesti konservatiivipoliitikot ja liike-elämän etujärjestöt ovat rahoittaneet ja hyödyntäneet think tankeja ja ne ovat ennen kaikkea anglo-amerikkalaisen maailman ilmiö. Tämän lisäksi politiikkaverkostoja, joiden kautta think tankit usein toimivat, on luotu yleensä pikemminkin taloudellisen tehokkuuden kuin demokratian nimissä ja niitä on käytetty tapana antaa yritysmaailmalle yhä enemmän vaikutusvaltaa poliittisessa päätöksenteossa (Kickert ym. 1997). Tämä on usein tapahtunut jopa päätöksenteon demokraattisuuden kustannuksella: Alistair Colen (1999, 265-266) mukaan politiikkaverkostot ovat liki määritelmällisesti suljettuja, ne siirtävät päätöksentekoa demokraattisesti valituista elimistä kabinetteihin ja niiden poliittisen vastuun kantamisen mekanismit ovat vähintäänkin kyseenalaisia.

Tästä huolimatta think tankeja voidaan käyttää muunlaisiinkin tarkoituksiin ja politiikkaverkostot voivat ainakin periaatteessa tarjota niille ja muille järjestöille ja yhteiskunnallisille liikkeille uudenlaisia mahdollisuuksia mielipiteisiin vaikuttavan keskustelun käymiseksi siellä, missä sillä erityisesti on merkitystä – julkisuuksissa, joihin kuuluu päätöksentekijöitä ja jotka ovat olemassa nimenomaan päätöksentekoa varten. Liiketutkijat ovat dokumentoineet esimerkiksi ympäristöliikkeen vaatimusten tuloksena syntyneiden asiantuntijakomissioiden, naisliikkeen vaatimuksesta luotujen neuvottelukuntien yms. (tasa-arvoasian neuvottelukuntien, tasa-arvovaltuutetun virkojen jne.) toimintaa liikkeiden ja poliittisen päätöksenteon välisinä vaikutuskanavina (ks. esim. della Porta 2000, 243-245; della Porta & Diani 1999, 237-241; Suomesta ks. Rättilä 2001). Yksittäisten politiikkaverkostojen toimintaan voi toki osallistua vain rajallinen määrä kansalaisia ja heidän yhteenliittymiään, ja politiikkaverkostoissa piilee siksi periaatteessa tietynlaisen elitismin vaara. Laajan, useille politiikan sektoreille ulottuvan ja monentyyppisille järjestöille yms. avoimen politiikkaverkostoinstituution kehityksen voidaan kuitenkin kokonaisuutena nähdä avaavan kansalaisille uudenlaisia vaikuttamisen mahdollisuuksia.

NIGD korostaa asemaansa tällaisten päätöksentekoa lähellä olevien julkisuuksien jäsenenä. *North-South dialogue* –projektin aloitusseminaariin Helsingissä oli kutsuttu paikalle mm. silloiset kehitysyhteistyö- sekä ulkomaankauppaministerit sekä kehityskysymysten parissa työskennellyt presidentti Martti Ahtisaari. NIGD:n verkkopalvelussa puolestaan siteerataan YK:n pääsihteeri Kofi Annanin raportteja, joissa hän kehuu NIGDin yhteistyössä YK:n kanssa toteuttamia projekteja esimerkkeinä hedelmällisestä

yhteistyöstä YK:n ja kansalaisyhteiskunnan välillä (Network Institute for Global Democratization 2003b). NIGD:läisten mukaan dialogiprojektin yhtenä keskeisenä tavoitteena oli pyrkiä tekemään sen yhteydessä esitettyjen globaalidemokratia-aloitteiden tunnettuutta ja hyväksyttävyyttä suomalaisten päätöksentekijöiden keskuudessa. Erityisen suopeaksi tilanne nähtiin, koska sekä silloisen kehitysryhteyshyhteistyöministerin (Satu Hassi), ulkoministerin (Erkki Tuomioja) että presidentin (Tarja Halonen) arveltiin mahdollisesti suhtautuvan myönteisesti aloitteisiin.

Kuten olen edellä huomauttanut, sekä kansainvälinen politiikka että talouspolitiikka – ja niiden yhdistelmä siis erityisesti – mielletään usein sellaisiksi tavallisille kansalaisille liian monimutkaisiksi politiikan alueiksi joita koskeva keskustelu on perinteisesti lähinnä tummapukuisten, akateemista englantia puhuvien miesten alaa. NIGD:in sekä muiden dialogiprojektiin osallistuneiden think tankien strategia on vastata näille tummapukuisille miehille heidän omilla aseillaan. Kaikkia keskustelun käymisen konventioita ei siis pyritä romuttamaan kerralla, vaan lähdetään keskustelemaan ainakin osin keskustelua hallitsevien määrittelemillä säännöillä. Lisäksi pyritään muodostamaan käsiteltyjen asioiden ympärille julkisuuksia, joihin osallistuvat myös ne, joilla tiedetään olevan päätöksentekovaltaa kyseisissä asioissa.

Keskustelupuheenvuorojen tyyli tällaisissa julkisuuksissa pidetään ainakin dialogiprojektin tapauksessa varsin perinteisesti akateemisena. Sekä poliittisen julkisen keskustelun piiriin kuuluvien asioiden joukkoa että legitiimien keskustelijoiden joukkoa pyritään kuitenkin laajentamaan. Evaluoijien puheenvuorot haastavat voimakkaasti esimerkiksi Bretton Woods –instituutioiden perustamisasiakirjoihin kirjatun taloudellisen neutraaliuden periaatteen. Instituutioiden toiminta nähdään rahoittajavaltioiden sekä niissä toimivien yritysten poliittisten intressien palvelijana, jopa niin voimakkaasti, että instituutioiden reformointi nähdään liki mahdottomaksi (Rikkilä & Sehm-Patomäki 2002, 36-37). Kuten sosiaalifoorumilla yleisemmin, julkisuuden aluetta pyritään siis laajentamaan politisoimalla taloudellisen neutraaliuden alaan kuuluviksi esitettyjä alueita. Keskustelijoiden joukkoa pyritään niin ikään laajentamaan tuomalla mukaan keskustelijoita etelän maista.

NIGD ja muut dialogiprojektin think tankit eivät ole ainoita kaltaisiaan toimijoita sosiaalifoorumilla. Foorumin kansainvälisen neuvoston 112 jäsenestä reilun tusinan voi selvästi luokitella erilaisiksi think tankeiksi tai tutkijaverkostoiksi. Keskustelupuheenvuoroja tuottavien think tankien ja toimeenpanevien välistä rajaa on lisäksi erittäin vaikea vetää – mainitun tusinan ainoastaan tutkimukseen ja keskusteluun keskittyvän järjestön lisäksi suuri osa IC:n jäsenistä ja muistakin foorumilla tilaisuuksiaan järjestä-

vistä järjestöistä on paitsi kehitysyhteistyöprojektien toimeenpanijoita tai painostusryhmiä, myös poliittisen keskustelun kävijöitä.

4.3 SASK – ammattiyhdistysliikkeen järjestö

Ammattiliittojen rooli Maailman sosiaalifoorumiprosessissa on ollut varsin voimakas. Foorumin brasilialaisjärjestäjistä suurin on sikäläinen ammattiliittojen keskusliitto CUT, ja myös toinen suuri järjestäjäjärjestö, maattomien maatyöläisten liike MST on tietynlaisen työn tekijöiden yhteenliittymä, vaikka varsinaisesta ammattiyhdistyksestä ei oikeastaan voidakaan puhua. Vuonna 2002 kansainvälinen ammattiyhdistysliike tuli voimakkaasti mukaan sosiaalifoorumiin. Paikalla oli 2700 virallista AY-delegaattia ja mm. YK:n kansainvälisen työjärjestön ILO:n johtaja Juan Somavia (Pääkkönen 2002). Vuoden 2003 sosiaalifoorumia edeltävinä päivinä järjestettiin Porto Alegressa jo oman kokonaisuutensa muodostava World Trade Union Forum, joka keräsi paikalle mm. AY-liikkeen globaalien kattojärjestöjen VAKL:in¹⁹ sekä eri ammattialojen kansainvälisten ammattisihteeristöjen johtoporrasta. Sosiaalifoorumin kansainvälisen neuvoston 112 jäsenestä parisen kymmentä on nimen perusteella luokiteltavissa ammattiyhdistysliikkeen järjestöiksi.

Suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen toimijoista Maailman sosiaalifoorumiin ovat vuosina 2002 ja 2003 osallistuneet Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASK, Työväen sivistysliitto TSL sekä vuonna 2003 myös kunta-alan ammattiliitto KTV. Keskityn tässä SASK:iin, koska heidän sosiaalifoorumin tapaamisissa koordinoimansa yhteistyöprojekti brasilialaisen Observatorio Socialin kanssa on mielenkiintoinen esimerkki ylikansallisen ammattiyhdistysliikkeen osallistumisesta politiikkaverkostoon, joka pyrkii valtiollisen päätöksenteon sijasta vaikuttamaan yritysten tekemiin päätöksiin – joko laajemman mediajulkisuuden ja julkisen mielipiteen kautta tai vähemmän julkisesti.

Suomen Ammattiliittojen solidaarisuuskeskus on ammattiliittojen kehitysyhteistyötä tekevä järjestö. SASK:illa on eri puolilla maailmaa käynnissä kymmeniä kehitysyhteistyöprojekteja, joiden tavoitteet liittyvät yleensä köyhien maiden ammattiyhdistysten toimintamahdollisuuksien parantamiseen. SASK:in noin 2 milj. euron budjetista reilu kolmannes tulee SAK:lta ja STTK:lta (Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus 2002).

Kaksi kolmannesta rahoituksesta tulee Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosastolta. SASK on yksi seitsemästä järjestöstä, joilla on neljäksi vuodeksi kerrallaan solmittava kehys sopimus kehitysyhteistyömääräraho-

¹⁹ VAKL = Vapaiden ammattiliittojen kansainvälinen liitto, engl. International Confederation of Free Trade Unions, ICFTU

jen käytöstä Ulkoministeriön kanssa.²⁰ Ulkoministeriön kansalaisjärjestöille myöntämästä kehitysyhteistyön projektituesta puolet kanavoidaan kuudelle suurelle kehysopimusjärjestölle ja loput jaetaan pienempien järjestöjen kesken (Kehitysuutiset 2001). SASK on myös aloittanut ensimmäiset EU:n kehitysyhteistyövaroilla toteutettavat projektit.

SASK:in edustajat ovat osallistuneet Sosiaalifoorumeilla useisiin kansainvälisen AY-liikkeen toimijoiden järjestämiin tilaisuuksiin ja ennen kaikkea tavanneet niitä yhteistyökumppaneita, joiden kanssa järjestön kehitysyhteistyöprojekteja toteutetaan. SASK:laisten mukaan onkin oivallinen strategia järjestää foorumilla sellaisia yksittäisiin projekteihin liittyviä tapaamisia, joita muuten jouduttaisiin pitämään erikseen. Näin yhden tapahtuman aikana (ja yksien lentolippujen hinnalla) on mahdollista järjestää useampia tapaamisia ja saada myös SASKin eri etelän maissa yksittäisissä projekteissa toimivat yhteistyökumppanit tapaamaan toisiaan, vaihtamaan kokemuksia ja mahdollisesti suunnittelemaan tulevaa yhteistoimintaa. Lisäksi AY-liikkeen toimijoille tarjoutuu sosiaalifoorumilla tilaisuus tutustua sellaisten muiden yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan, joilla on mahdollisesti yhteisiä tavoitteita AY-toimijoiden kanssa.

Suuryhtiöt kuriin tutkimuksella ja mediajulkisuudella – tai ammattiyhdistysverkostolla

Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta mielenkiintoisin niistä projekteista, joihin liittyviin tapaamisiin SASK:in edustajat sosiaalifoorumilla ovat osallistuneet, on CUT:in tutkimuslaitoksen Observatorio Socialin (OS) kanssa yhteistyössä toteutettu suomessa päämajaansa pitäviä ylikansallisia yrityksiä tarkkaileva projekti. Projektin *tarkoituksena* on pyrkiä varmistamaan, että ylikansalliset yritykset – tässä tapauksessa Brasiliassa toimivat, mutta Suomessa päämajaansa pitävät Nokia ja Kone – noudattaisivat Kansainvälisen työjärjestön ILO:n suosituksia työntekijöiden oikeuksista. Tämän tavoitteen edistämiseksi pyrittiin myös tekemään tunnetuksi ammattiyhdistysliikettä ja edistämään ammattiyhdistystoimintaa tutkituissa yrityksissä.

Tutkimuksen toteuttanut Observatorio Social on syntynyt ammattiyhdistysliikkeen kansainvälisten *verkostojen* toiminnan tuloksena. CUT on perustanut OS:n yhteistyössä saksalaisten ja hollantilaisten ammattiliittojen kanssa jälkimmäisten rahoittaman kehitysyhteistyöprojektin osana. Se käyttää arviointitutkimustensa kriteereinä YK:n alaisuudessa toimivan

²⁰ Muut kehysopimusjärjestöt ovat FIDA (ent. Lähetysten kehitysapu), Frikyrklig samverkan, Kansainvälinen solidaarisuussäätiö, Kirkon ulkomaanapu, Suomen lähetysseura sekä Suomen Punainen risti (Kehysjärjestöt saavat puolet... 2001).

ILO:n sopimuksissa määritellyjä työntekijöiden perusoikeuksia. ILO on kolmikantayhteistyöhön perustuva järjestö, jonka puitteissa työntekijä- ja työnantajajärjestöt sekä hallitukset pyrkivät yhteisillä neuvotteluilla edistämään työolojen paranemista kaikkialla maailmassa. Kyseessä on siis järjestöjen ja valtiollisten elimien kohtaamispaikkana toimiva politiikkaverkosto, mutta sellainen joka on institutionalisoitu pysyväksi organisaatioksi.

Tässä käsiteltyyn tutkimusprojektiin osallistuivat OS:n ja SASKin lisäksi rahoittajien ominaisuudessa suomalaiset ammattiliitot (mm. Metalliliitto) sekä Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosasto ja paikallisina kumppaneina Brasilian Metallityöläisten liitto ja Manausin erityistalousalueen liitto. Myös työnantajapuolen kanssa pyrittiin yhteistyöhön: työnantaja tarjosi tilastojaan tutkimuskäyttöön ja hoiti mm. kyselylomakkeiden jakamisen, minkä lisäksi työnantajan edustajia haastateltiin tutkimusta varten.

Sosiaalifoorumilla pyrittiin laajentamaan ja vahvistamaan niitä kansainvälisiä ammattiyhdistysverkostoja, joiden toiminnan tuloksena OS on syntynyt. CUT:in ja OS:n isännöimään seminaariin kutsuttiin kaikki ne pohjoisen organisaatiot joiden kanssa OS on tehnyt yhteistyötä. Saksalaisten, hollantilaisten ja suomalaisten lisäksi OS:n toimintaa rahoittaa ainakin Yhdysvaltain ammattiliittojen keskusjärjestö AFL-CIO. Jälkimmäinen järjestö on avainasemassa kun samanlaista tutkimustoimintaa pyritään saamaan aikaan myös Meksikon vapaatalousalueilla, missä toimivista yrityksistä suurin osa pitää päämajaansa yhdysvalloissa. Seminaariin osallistui myös eteläafrikkalaisten liittojen edustajia, joiden kotimaassa on niin ikään tarkoitus ryhtyä samankaltaiseen toimintaan.

Suomalaisyriyten osalta projektia on tarkoitus jatkaa siten, että pyritään perustamaan yrityksiin työntekijöiden maailmanneuvostot, jotka voisivat toimia työntekijöiden edunvalvojina kaikkialla missä ko. yritykset toimivat. Myös Euroopan Unioni osallistuu työelämän kysymyksiä käsittelevien globaalien politiikkaverkostojen toimintaan: OS on perustamassa Euroopan komission rahoituksella, yhteistyössä saksalaisten ja hollantilaisten liittojen kanssa Amsterdamiin toimistoa, jonka tarkkailun kohteena olisivat erityisesti kolme saksalaista ja kolme hollantilaista globaalisti toimivaa suuryritystä.

SASK:in ja OS:n yhteistyöprojektin *keinoina* työntekijöiden aseman turvaamiseksi olivat tutkimuksen tekeminen ja tuotetun tutkimustiedon julkaiseminen, ammattiyhdistysorganisaation vahvistaminen ja tutkimustiedon ja mediajulkisuuden sekä ay-organisaation käyttäminen työnantajien painostamiseen.

Nokia on noussut vuoden 1997 marginaalisesta asemastaan Brasilian myydyimmäksi matkapuhelinmerkiksi yli 50% markkinaosuudella ja suurimmaksi Manausin erityistalousalueella toimivista monikansallisista yrityks-

sistä (Observatorio Social 2002, 5-6). Työoloja tehtailla arvioitiin viiden ILO:n asettaman kriteerin perusteella, jotka olivat 1) työntekijöiden järjestäytymisoikeus, 2) oikeus kollektiivisiin työehtosopimuksiin, 3) lapsityövoiman käytön poistaminen, 4) etniseen taustaan, sukupuoleen ja poliittisiin tai uskonnollisiin mielipiteisiin perustuvan työntekijöiden syrjinnän poistaminen ja 5) työympäristön toimivuus työsuojelun kannalta (mt., 1-2).

Tutkimuksen arvio tehtaan kaikkiaan 1084 työntekijän oloista on erittäin positiivinen. Kaikki työntekijät ansaitsevat vähintään 2 kertaa minimipalkan ja liki 40% yli 4 kertaa minimipalkan verran (mt. 8, taulukko 8). Yhtiö kunnioittaa työntekijöiden järjestäytymisoikeutta tunnustamalla paikallisen metallityöläisten liiton keskustelukumppanina, luovuttamalla sen käyttöön tarvittavat tiedot ja noudattamalla sen kanssa neuvottelemiaan sopimuksia. Liitolla ei kuitenkaan ole tehtaalla valtuutettua tai minkäänlaista ammattiyhdistysorganisaatiota. Naisten ja miesten palkkojen suhdetta koskevaa aineistoa ei yhtiöltä saatu, mutta yli 70% ylemmän tason työpaikoista on miesten hallussa, vaikka koko tehtaan työntekijöistä naisia on puolet (mt. 9). 96% työntekijöistä piti työoloja erinomaisina tai hyvinä ja yhtiön työsuojelukoulutusohjelmat näyttävät tavoittavan työntekijät varsin hyvin. Lisäksi yhtiön tarjoamat työterveyspalvelut sekä mm. lastenhoitoon, työmatkoihin ja ruokailuun liittyvät työsuhte-edut ovat kollektiivisten sopimusten määrittelemiä minimejä paremmat (mt. 8, 10).

Koneen hissitehdasta koskevaa tutkimusta pohjustavat neuvottelut oli ehditty aloittaa paikallisten liittojen ja yhtiön kanssa, mutta sitten globaalien pääomavirtojen arvaamattomuus puuttui peliin ja tehdas myytiin saksalaiselle Thyssenille. Ammattiyhdistysliikkeen globaalit verkostot vastasivat ja tutkimuksen teko siirtyi SASKin saksalaisen sisarjärjestön ja OS:n yhteistyönä toteutettavaksi.

Tällaisten tutkimusten tekeminen sinänsä voi lisätä innokkuutta ammattiyhdistystoimintaan tutkimuksen kohteina olevissa yrityksissä ja saada myös työnantajapuoli huomaamaan, että työntekijöiden etuja valvotaan. Pääasiallinen syy tutkimusten tekemiseen on kuitenkin globaalin mediajulkisuuden tarjoaman painostusmahdollisuuden käyttö. Tapauksissa, joissa tutkimusten tulokset eivät ole yhtä mairittelevia kuin Nokiaa koskevat, OS ilmoittaa tutkimuksen kohteena olleelle yritykselle, että jos työolojen parantamisesta ei pikaisesti pystytä neuvottelemaan tuloksellisesti, ay-liike aloittaa tutkimustuloksiin perustuvan julkisuuskampanjan. Tutkimukset tehdään yhteistyössä yrityksen kotimaan ammattiliittojen kanssa muun muassa siksi, että negatiivisen julkisuuskuvan uhka leijuisi yhtiön yllä myös kotimaassa – ja periaatteessa AY-liikkeen globaalien verkostojen kautta kaikkialla maailmassa.

Myös positiiviset raportit, kuten Nokiaa koskenut, julkaistaan – OS:n toimintatapoihin kuuluu myös positiivisen palautteen antaminen niille yrityksille, jotka sen ansaitsevat. Raportti ja sen suomenkielinen lyhennelmä julkaistiin SASKin verkkopalvelussa sekä painettuna ja julkaisemiseen liittyvä lehdistötilaisuus herätti jonkin verran huomiota suomalaismediassa.

Tällainen mediajulkisuuden kautta tapahtuvaan yleiseen mielipiteeseen vaikuttamiseen tähtäävä toimintastrategia soveltuu erityisesti Nokian kaltaisten, imagostaan tarkkojen, massakulutukseen suunnattujen bränditavaroitten valmistajien kontrollointiin. Kuluttajien yleisen mielipiteen kääntyminen jotakin tuotemerkkiä vastaan voi tällaisessa tapauksessa olla vakava isku. Koneen hissitehtaasta suunnitellun raportin kanssa toimintastrategia olisi tämän vuoksi ollut erilainen. Koska OS:n arvion mukaan hissitehdasta on vaikeampaa säilyttää negatiivisesta julkisuudesta seuraavalla brändin maineen menetyksellä, suunnitelmana oli lähinnä käyttää tutkimusta yrityksen sisäisen painostuksen välineenä. Tässäkin ammattiyhdistysten kansainvälinen yhteistyö on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Etelän ammattiyhdistysten työpaikkakohtainen organisaatio on huomattavasti niiden pohjoisia sisaria heikompi, kuten Nokiankin tapaus osoittaa: vaikka Nokian Manausin tehtaalla järjestäytymiseen suhtaudutaan periaatteessa myönteisesti toisin kuin useissa muissa etelän tuotantolaitoksissa, ei sielläkään ole olemassa tehtaan sisäistä luottamusmiesjärjestelmää. Pohjoisessa, ja erityisesti pohjoismaissa tällaiset organisaatiot ovat kuitenkin vahvoja. Siksi suunniteltu strategia Kone-raportin kanssa oli lähinnä painostaa sillä mahdollisuudella, että jos mahdollisia puutteita Brasilian tehtaiden työoloissa ei korjata, voivat Suomen tehtaiden työntekijät käydä hankaliksi.

Vallankumous vai ihmisoikeudet: miten yleinen mielipide rajaa argumentointia politiikkaverkostoissa

Työelämän kysymyksiä käsittelevät toimijoiden verkostot ovat eräs vanhimmista ja vakiintuneimmista politiikkaverkostoista. Erityisen vankka näiden verkostojen asema on vahvan ammattiyhdistysliikkeen Pohjoismaissa. Tarkasteltaessa suomalaisen työelämän kysymysten ympärille rakentuneen politiikkaverkoston luonnetta julkisuutena, voidaan todeta että sen käsittelemät aiheet on yleisesti hyväksytty poliittisen keskustelun piiriin kuuluviksi: työsopimukset laaditaan kollektiivisen keskustelun tuloksena, ei yksityisten työnantajien ja –tekijöiden välisinä sopimuksina, koska erillisneuvottelujen nähdään asettavan työntekijät kohtuuttoman huonoon asemaan. Tässä mielessä työsopimukset ovat julkinen, eivät yksityinen asia. Niin ikään kaikki kolme keskustelun osapuolta ovat vakiinnuttaneet asemansa legitimeinä keskustelijoina. Näkemystä, jonka mukaan työehdoista tulee päättää työntekijä- ja työnantajajärjestöjen välisissä neuvotteluissa ja

nimenomaan nämä järjestöt ovat osapuolten legitiimejä edustajia, voidaan pitää yleisesti hyväksyttynä suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa. Osapuolten lisäksi myös itse keskustelun käymisen tavat ovat hyvin vakiintuneita, mikä näkyy erityisesti tuponeuvotteluinstituutiossa.

ILO on jo vuosia sitten julistanut tämän vahvimmin Pohjoismaissa, mutta jossain määrin myös muualla maailmassa vakiintuneen näkemyksen työmarkkinaosapuolten tasa-arvoisuudesta globaalisti päteväksi normiksi (Kettunen 1998, 104; Kettunen 1997, 42-77). Etelässä työelämän todellisuus ja niin ollen myös ammattiyhdistysliikkeen toimintaolosuhteet ovat kuitenkin kaukana tästä.

Suurimmassa osassa eteläisen pallonpuoliskon maita työvoiman ylitarjonta on niin valtava, että palkat pysyvät alhaisina ja ammattiyhdistysliikkeen toiminta on usein hyvin vaikeaa. Jos työläiset järjestäytyvät vaatimaan lisää palkkaa tai muita parannuksia oloihinsa, tehtailla on usein mahdollisuus hankkiutua eroon hankalista työntekijöistä ja palkata tilalle uusia. Maaseudun köyhistä oloista muuttaneita halukkaita työntekijöitä kun riittää ovelta jonoksi saakka. Ammattiyhdistystoiminta on lisäksi monissa maissa hengenvaarallista puuhaa. VAKL:in vuosiraportti 2003 laskee edeltävän vuoden aikana kaikkiaan 213 ihmisen tulleen murhatuksi ammattiyhdistystoiminnan vuoksi eri puolilla maailmaa. Tuhatkunta ay-aktivistia on lisäksi joutunut virkavallan tai yritysten turvakaartien pahoinpitelemiksi, 2500 pidätetty ja kymmeniä tuhansia uhkailtu tai ahdisteltu. Tapahuttamien listan kyseenalaisia kärkipaikkoja pitävät Kolumbia, Burma ja Zimbabwe (ICFTU, 2003).

Joissain tapauksissa, kuten edellä kuvatulla Nokian tehtaalla työnantaja tunnistaa työntekijäjärjestöt legitiimeiksi neuvottelijoiksi myös etelässä. Kansallisella tasolla sitovia työehtosopimuksia ei kovin monessa etelän maassa monellakaan alalla ole. Ammattiyhdistysliike on siis onnistunut saamaan jonkinlaista jalansijaa erilaisissa paikallisissa politiikkaverkostoissa, mutta ei vakiinnuttamaan asemaansa työntekijöiden edustajana kansallisen tason neuvotteluissa. Huolimatta ILO:n suosituksista ei siis voida sanoa, että etelän maissa työelämän kysymykset olisi yleisesti hyväksytty asiaksi, josta neuvotellaan kansalliselle tasolle ulottuvissa politiikkaverkostoissa, puhumattakaan siitä, että nämä neuvottelut olisivat koko kansallisen julkisuuden ykkösuutisaihe kuten Tupo-neuvottelut Suomessa aina silloin kun niitä käydään. Ammattiyhdistysliike ei myöskään ole onnistunut vakiinnuttamaan asemaansa yleisesti hyväksyttynä työntekijöiden edustajana näissä keskusteluissa. Päinvastoin, se joutuu jatkuvasti taistelemaan työ sopimusten tuomisesta sellaisen poliittisen keskustelun piiriin, jossa tehdyt päätökset sitoisivat kaikkia. Niin ikään se joutuu taistelemaan asemastaan työntekijöiden legitimiinä edustajana. Tässä käsitellyn esimerkin kannalta

on erityisen mielenkiintoista, että VAKL:in tuorein vuosiraportti nostaa uusiksi ongelma-alueiksi työntekijöiden oikeuksien toteutumisessa erityis-talousalueet, jollainen myös Manaus on. Useilla tällaisilla alueilla ammatti-liittojen oikeus toimia työntekijöiden legitimiinä edustajana tai työsopi-musten mieltäminen yleensäkin poliittisen keskustelun piiriin kuuluvaksi kysymykseksi on nimittäin vielä kaukana. Vapaatuotantoalueilla päinvas-toin rajoitetaan ammattiliittojen toimintaa erityisrajoituksin (ICFTU 2003). Kun ammattiliittojen pitäminen kurissa pitää palkat alhaalla, on alue entistä houkuttelevampi kohde sinne sijoittaville ulkomaalaisyrityksille.

SASK ei näe yhteistyöprojektejaan tällaisissa oloissa toimivien etelän liittojen kanssa pelkkänä hyväntekeväisyytenä ja heikompiosaisten auttami-sena. Päinvastoin, järjestön esittelytekstit ilmoittavat toiminnan olevan ”osa globaalia edunvalvontaa.” (Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskes-kus 2003). Sekä pohjoisen että etelän työntekijöiden yhteinen intressi on estää yrityksiä hankkimalla itselleen kilpailuetuja rikkomalla esimerkiksi minimipalkkalainsäädäntöä ja työntekijöiden oikeutta kollektiivisesti neu-voteltuihin sopimuksiin. Muussa tapauksessa tuotanto näiden oikeuksien rikkomisen sallivilla alueilla tulee niin edulliseksi, että myös pohjoisen työntekijät kärsivät tuotantolaitosten siirtyessä kiihtyvällä vauhdilla etelään. Yllä kuvaamani projektin seuraavan vaiheen tavoite suuryritysten sisäisten työntekijöiden maailmanneuvoston perustamisesta pyrkiikin selkeästi glo-baalien, suuryritysten sisäisten, työehdoista neuvottelevien politiikkaver-kosten perustamiseen.

Työntekijöiden kansainvälinen yhteistoiminta perustui pitkään sosia-listiselle internationalismille. Julkisen mielipiteen suhtautuminen sosialis-miin ideologiana on kuitenkin pohjoisen jälkiteollisissa yhteiskunnissa muuttunut varsin negatiiviseksi sosialistisen vallankumouksen toisensa jäl-keen kääntynyt enemmän tai vähemmän veriseksi diktatuureiksi. Koska etelässä työntekijöiden asema usein muistuttaa sitä mikä se oli Euroopassa sosialismin syntyaikoihin, ei liene yllättävää että siellä jotkut ay-toimijat turvaavat sosialistiseen vallankumousajatteluun etsiessään vastausta kysy-mykseen siitä, mitä tulisi tehdä. Esimerkiksi Etelä-Afrikan ammattiliittojen keskusliitto COSATU ja maan valtapuolue ANC ovat muodostaneet kol-miliiton kommunistipuolue SACP:n kanssa. Kolmiliiton osapuolista CO-SATU ja SACP ilmoittavat tehtäväkseen sosialistisen yhteiskunnan raken-tamisen (COSATU 2003).

Globaalin ammattiyhdistysliikkeen julkisuuksissa sosialistinen inter-nationalismi ei kuitenkaan näyttäisi ainakaan pintapuolisen vilkaisun pe-rusteella olevan muodissa. VAKL ja eri alojen kansainväliset ammattisih-teristöt pyrkivät nähdäkseen esittämään vaatimuksensa työntekijöiden oi-keuksista pikemminkin liberaalin politiikan filosofian mukaisesti kysymyk-

senä yksilöiden ihmisoikeuksista. Jos globaali ay-liike haluaa vaikuttaa työnantajien ja valtioiden kanssa muodostettavissa politiikkaverkostoissa, sen onkin todennäköisesti strategisesti viisasta pyrkiä vakuuttamaan myös ne, jotka etelän ammattiliitoissa vielä haikailevat vallankumouksen perään, esittämään vaatimuksensa kansainvälisillä areenoilla ihmisoikeuskysymyksenä vallankumouksella uhkailun sijaan.

Tilanne tarjoaa esimerkin siitä, miten laajan yleisön julkisuudessa muodostunut yleinen mielipide vaikuttaa erilaisten argumenttien hyväksyttävyyteen politiikkaverkostojen sisäisissä julkisuuksissa. Suurin osa työelämän kysymyksiin keskittyviin politiikkaverkostoihin kuuluvista on todennäköisesti yhtä mieltä varsin laajan julkisen mielipiteen kanssa siitä, että vallankumoukselliseen sosialismiin vetoaminen on vähintäänkin vanhanai-kaista, mahdollisesti vaarallistakin. Ihmisoikeudet sen sijaan ovat John McCarthya lainatakseni ”kaikkien onnistuneiden ylikansallisten kehystysyritysten äiti” (McCarthy 1997, 246). Ihmisoikeuksiin vetoavat liikkeet ovat onnistuneet voittamaan julkisen mielipiteen puolelleen hyvin laajasti – harva ainakaan niistä joilla on päätöksentekovaltaa globaalissa politiikassa kehtaa suoraan ilmoittautua julkisesti universaalien ihmisoikeuksien vastustajaksi²¹. Siksi ei olekaan yllätys, että kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen strategiana näyttäisi olevan vakuuttaa sekä yleinen mielipide että erityisesti politiikkaverkostoihin osallistujat siitä, että työsopimus oikeudet ovat yksi universaaleista ihmisoikeuksista, ts. käyttää ihmisoikeuskeskustelua vaatimustensa kehystämiseen. Tämän tehdäkseen sen on kuitenkin vakuutettava sisäisissä julkisuuksissaan eri mieltä olevat siitä, että ihmisoikeudet ovat kansainvälisen politiikan kentillä parempi kehys kuin vallankumousretoriikka.

Etelän kurjien työolojen esittäminen ihmisoikeusrikkomuksena on entistä tehokkaampi keino nykyisessä tilanteessa, jossa monien yritysten markkina-arvosta suuri osa perustuu niiden tuotteiden brändin arvostukseen. Nokiaa ja Konetta koskevista esimerkeistä näemme, että tuotemerkin imagolle aiheutettavalla mahdollisella haitalla uhkailu on kaikkein tehokkainta brändituotteita valmistavien yritysten tapauksessa. Paitsi uuden suoran keinon vaikuttaa suoraan yrityksiin, tällainen julkisuuskampanjointi on tuonut ammattiyhdistysliikkeelle mahdollisuuksia uudenlaiseen yhteistyöhön muiden liikkeiden kanssa. Esimerkiksi vuoden 1997 suuressa Nike-boikottikampanjassa mukana oli ammattiyhdistysliikkeen tukemien tutki-

²¹ Lukuun ottamatta muutamia eteläisen pallonpuoliskon maiden johtajia, kuten Malesian Mahathir Mohammad ja Perun Alberto Fujimori, jotka ovat pyrkineet oikeuttamaan omaa ihmisoikeuslinjausten vastaista politiikkaansa leimaamalla koko ihmisoikeuspuheen läntiseksi hapatukseksi. Näistä kahdesta Fujimori pakotettiin eroamaan, yhtenä keskeisenä syynä juuri ihmisoikeusloukkaukset.

mus- ja tiedotusorganisaatioiden lisäksi kuluttajajärjestöjä ja lukuisia pienempiä etelän työntekijöiden oikeuksista huolestuneita kansalaisjärjestöjä. Erityisen tärkeitä tällaiset yhteistyömuodot ovat etelän ay-liikkeelle, joka ei ole onnistunut vakiinnuttamaan työehtosopimuksia julkisen poliittisen keskustelun kohteina olevaksi asiaksi eikä omaa asemaansa työntekijöiden edustajana näissä keskusteluissa samalla tavoin kuin pohjoisen ammattiliitot. Kun politiikkaverkostojen kautta tarjoutuvat vaikutusmahdollisuudet ovat rajatunmat, korostuu suoraan julkisen mielipiteen kautta vaikuttaminen.

4.4 Attac – globaali kansalaisjärjestö

Vuonna 1998 *Le Monde Diplomatique* -lehden päätoimittaja ehdotti pääkirjoituksessaan *Désarmer les marchés* (Riisukaamme markkinat aseista) kansainvälisiin pääomaliikkeisiin kohdistuvaa, Tobinin veron nimellä tunnettua valuutanvaihtoveroa ajavan yhdistyksen perustamista. Toimitukseen virranneen ajatusta kannattavien kirjeiden tulvan seurauksena perustettiin ATTAC, *Association pour la Taxation des Transactions Financières à l'Aide aux Citoyens* (Yhdistys valuutanvaihtoveron puolesta kansalaisten hyväksi). Sittemmin järjestö on levinnyt viiteen kymmeneen maahan niin pohjoiselle kuin eteläisellekin pallonpuoliskolle ja kerännyt kymmeniä tuhansia jäseniä. Suomeen Attac rantautui muutamien Ruotsin Attacin perustamista seuranneen pitkän linjan kansalaisaktivistin aloitteesta vuonna 2001. Suomen Attacin perustaminen herätti varsin laajaa huomiota tiedotusvälineissä ja järjestö keräsi nopeasti n. 2500 jäsentä.

Valuutanvaihtoveron tarkoituksena on rajoittaa valuuttakurssimuutoksilla rahaa tekemään pyrkivää spekulatiivista valuuttakauppaa. Tällaisen keinottelun arvioidaan olleen yksi tärkeä syy useisiin globaalia rahoitusjärjestelmää heilutelleisiin valuuttakriiseihin. Kriisien seurauksena useiden maiden valuuttojen arvo on romahtanut ja tästä seurannut tuontituotteiden kuten bensinin ja lääkkeiden kallistuminen on vakavasti horjuttanut kriisimaiden kansalaisten jokapäiväistä toimeentuloa. Valuuttakriisien hillitsemisen ja finanssimarkkinoiden vakauttamisen lisäksi veron tuottamia rahoja voitaisiin käyttää kehityshankkeiden rahoittamiseen. Valuutanvaihtoveroon liittyen Attac ajaa myös nk. veroparatiisien lakkauttamista. Tällaisia ovat maat tai alueet, joissa sijaitsevien rahoituslaitosten kautta sijoitettua pääomaa ei veroteta lainkaan (esim. Cayman-saaret ja Luxemburg). Jotta pääoma ei voisi paeta valuutanvaihtoveroa sekä muita, jo olemassa olevia verotuksen muotoja, on veroparatiisit Attacin mukaan lakkautettava. Näiden tavoitteiden lisäksi Attac on ilmoittanut kannattavansa etelän köyhien maiden velkojen mitätöimistä.

Suomen Attac ei ole ulkopuolisella rahoituksella kehitysyhteistyö- tai tutkimusprojekteja toteuttava järjestö, kuten kaksi edellä käsiteltyä. Attac rahoittaa toimintansa lähes pelkästään yksilöjäsenten jäsenmaksuilla.²² Suomessa Attacin toiminta perustuu täysin vapaaehtoistyöhön, ja resurssit pitkäjännitteisten, paljon aikaa vaativien projektien toteuttamiseen ovat näin varsin rajalliset. Toiminta on lähinnä yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista erilaisin omin julkaisuin (esim. attac.kaapeli.fi –verkkopalvelu) ja esiintymällä muissa tiedotusvälineissä. Kampanjoinnin muotoja ovat lisäksi keskustelutilaisuudet, mielenosoitukset ja muut tempaukset ja tapahtumat, sekä erilaiset opintopiirit. Järjestö pyrkii myös vuoropuheluun päätöksentekijöiden kanssa. Suomessa, kuten useissa muissakin maissa, eduskuntaan on perustettu oma Attac-ryhmä.

Kuten edellä on käynyt ilmi, erityisesti Ranskan Attacin rooli sosiaalifoorumien järjestämisessä on ollut varsin merkittävä. Ensimmäisellä Maailman sosiaalifoorumilla järjestettiin maailman Attac-järjestöjen ensimmäinen yhteinen tapaaminen, ja järjestön maailmanlaajuiset tapaamiset on sen jälkeenkin pidetty sosiaalifoorumien yhteydessä. Porto Alegressa on järjestetty myös alueittaisia, mm. Euroopan Attacien tapaamisia. Näiden lisäksi eri maiden Attacit ovat yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa järjestäneet lukuisia eri aiheita käsitteleviä työpajoja.

Suomen Attacin edustajina foorumin osanottajiksi ilmoittautuneita oli vuonna 2002 vain yksi, vuonna 2003 neljä. Attacin edustajat osallistuivat Porto Alegressa järjestönsä kansainvälisiin kokouksiin sekä raportoivat foorumilta järjestön lehteen ja verkkopalveluun, sekä vuonna 2003 eri maiden Attacien yhdessä perustamaan attac.info –verkkopalveluun. Vaikka Attacin varsinaisia edustajia paikalla on ollut vain muutama, järjestössä toimiminen tai ainakin sen jäsenyys kuitenkin yhdistää useimpia Maailman sosiaalifoorumiin osallistuneita suomalaisia. Kehitysyhteistyön palvelukeskus oli NIGD:n avustuksella kampanjoinut valuutanvaihtoveron puolesta jo ennen Attacin perustamista suomeen. Niinpä ei liene yllättävää, että kaksi NIGD:n kaikkina kolmena vuonna sosiaalifoorumiin osallistunutta tutkijaa on toiminut Attac ry:n hallituksessa – toinen näistä oli yksi yhdistyksen ensimmäisen kolmihenkeisen puheenjohtajiston jäsenistä. Kepan sosiaalifoorumiin kahtena vuonna matkustanut toiminnanjohtaja oli niin ikään Attacin hallituksen jäsen järjestön kahden ensimmäisen toimintavuoden ajan. Myös toinen KeSu:n edustajista vuoden 2002 foorumilla sekä

²² Joissakin muissa maissa, kuten Ranskassa ja Saksassa Attac on huomattavasti suuremmalla budjetilla toimiva järjestö, jonka jäseninä on yksittäisten henkilöiden lisäksi myös erilaisia yhteisöjä kuten muita järjestöjä ja ainakin Ranskassa esimerkiksi monia kuntia. Näin kerätyt varat mahdollistavat mm. palkatulla työvoimalla toimivien toimistojen ylläpidon.

Työväen sivistysliiton vuosina 2002 ja 2003 sosiaalifoorumiin osallistunut edustaja ovat olleet Attacin hallituksen jäseniä – jälkimmäinen toimi yhtenä yhdistyksen kolmesta puheenjohtajasta vuosina 2001-2002.

Tavoitteena kansainvälinen konferenssi valuutanvaihtoverosopimuksen allekirjoittamiseksi

Attac on valuutanvaihtoveron ja veroparatiisien lakkauttamisen sekä köyhien maiden velkojen mitätöinnin ajamisen lisäksi ottanut itselleen myös lukuisia muita tehtäviä. Varsinkin Ranskassa järjestö on noussut yhdeksi yhtiövetoista globalisaatiota kritisoivan liikkeen tärkeimmistä toimijoista. Vuoden 2003 Euroopan ja Afrikan Attacien kokouksessa, johon sain tilaisuuden osallistua, esillä olivat mm. kannanoton laatiminen G8-maiden ke-säkuussa Ranskan Evianissa pidettävää kokousta varten ja kokouksen lie-peillä järjestettävien mielenosoitusten ja vastakokousten organisointi. Li-säksi valmistauduttiin Maailman kauppajärjestön syyskuussa järjestettävän kokouksen varalle valmistelemalla järjestössä neuvoteltavana olevan pal-veluiden kauppaa koskevan GATS-sopimuksen vastaista kampanjaa. Kes-kityn tässä kuitenkin järjestön pääasiallisena tavoitteena olevan valuutan-vaihtoveron toteuttamisen puolesta suunniteltuun kampanjaan, siitä huo-limatta että se on osin jäänyt Sosiaalifoorumeilla järjestön muiden kiireiden jalkoihin.

Kampanjaa suunniteltiin Euroopan Attacin kokouksen yhteydessä kokoontuneessa työryhmässä sekä seuraavana päivänä erikseen järjestetys-sä työpajassa. *Tavoitteeksi* otettiin saada jokin maa kutsumaan koolle kan-sainvälinen konferenssi, jonka tuloksena joukko maita allekirjoittaa valuu-tanvaihtoveroa koskevan sopimuksen. Tarkoituksena on siis käyttää samaa toimintamallia, jota noudattamalla maailmanlaajuinen kansalaisjärjestö-kampanja onnistui saamaan suuren joukon valtioita allekirjoittamaan kan-sainvälisen maamiinat kieltävän sopimuksen.

Kampanjaa toteuttava *verkosto* on tavallaan Attac itse – onhan kyse moniin maihin ulottuvasta järjestöverkostosta, jonka jäseniksi liittyneet monet muut järjestöt ovat sitoutuneet edistämään valuutanvaihtoveron toteuttamista. Veron puolesta ovat kampanjoineet kuitenkin muutkin yh-teenliittymät, esimerkiksi Kanadalainen kirkkojen, kansalaisjärjestöjen ja ay-liikkeen Halifax Initiative, Yhdysvaltalainen Tobin Tax Initiative ja Isossa-Briatanniassa toimiva kehitysyhteistyöjärjestö War on Want. Suo-messa valuutanvaihtoveroa ovat ajaneet Attacin lisäksi Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ja NIGD. Valtioiden välisistä yhteistyöelimistä valuu-tanvaihtoveroa koskevaan keskusteluun on osallistunut YK:n kehitysoh-jelma UNDP, joka kuitenkin joutui luopumaan hankkeesta Yhdysvaltain painostuksen vuoksi. Useiden maiden vihreät ja vasemmistopuolueet ovat

ilmoittaneet puoltavansa veroa ja esimerkiksi Kanadan parlamentti hyväksyi vuonna 1999 aloitteen, joka velvoittaa hallituksen edistämään veron toteutusta kansainvälisen yhteisön kanssa. (Patomäki 1999b, 51-52.) Saksassa teetettiin veroa koskeva selvitys ympäristö- ja kehitysyhteistyöministeriön aloitteesta, Suomessa asiaa selvitti valtiovarainministeriö.

Attac ilmoittaa olevansa ”toimintaan suuntautunut kansansivistysliike” (Cassen 1999). Järjestön toiminnan *keinona* on siis popularisoida valuutanvaihtoveron kaltaista talouspoliittisista kysymyksistä käytävää keskustelua. Tätä tarkoitusta palvelevat järjestön opintopiirit, julkaisut ja esiintyminen tiedotusvälineissä. Kuten sosiaalifoorumin toimijat yleisemminkin, Attac pyrkii siis tuomaan poliittisen julkisen keskustelun piiriin sellaisia talouspoliittisia kysymyksiä, jotka usein pyritään esittämään neutraalin, asiantuntijatietoon perustuvan päätöksenteon alueina. Attac pyrkii myös laajentamaan maailmantalouspoliittiseen julkisuuteen osallistuvien joukkoa. Kun NIGD pyrkii tuomaan mukaan globaalia hallintaa koskevaan keskusteluun asiantuntijoita myös etelästä ja SASK vakiinnuttamaan myös etelän ammattiyhdistysliikkeen aseman legitimiin keskustelijana, Attac pyrkii saamaan maailmantalouspolitiikkaa koskevaan keskusteluun mukaan periaatteessa kaikki kansalaiset.

Laajaan kansalaismielipiteeseen vaikuttamisen lisäksi Attac pyrkii kuitenkin ainakin valuutanvaihtoveroasiassa vaikuttamaan myös think tank -tyyppisen toiminnan ja politiikkaverkostoihin osallistumisen avulla. Ranskassa järjestön ympärille on koottu tieteellisten neuvonantajien ryhmä (*conseil scientifique*) joka tuottaa tutkimustietoa järjestön käyttöön. Suomessa tällaista ryhmää ei ole, mutta NIGD on tuottanut valuutanvaihtoveroa koskevaa materiaalia. Sosiaalifoorumilla suunniteltu kansainvälinen valuutanvaihtoverokampanja nojaakin belgialais-suomalaisena yhteistyönä syntyneeseen sopimusluonnokseen veron toteuttamiseksi. Sopimusluonnosta on esitelty Maailman ja Euroopan sosiaalifoorumeilla sekä eri maiden, mm. Suomen, parlamenteissa järjestetyissä kuulemistilaisuuksissa. Pikemminkin kuin laaja kansansivistystyö, valuutanvaihtoverokampanjan keinona on ollut asiantuntijatyöskentely ja vaikuttaminen suoraan päätöksentekijöihin.

Valuutanvaihtovero ja Suomi: globaali keskustelu saapuu kansallisiin julkisuuksiin – ja jatkaa maailmalle

James Tobin teki ehdotuksensa valuutanvaihtoverosta vuonna 1972 pitämässään luennossa, pian sen jälkeen kun kansainvälisessä valuuttakurssi-järjestelmässä oli luovuttu kultakannasta ja siirrytty kelluviin valuuttakursseihin (Tobin 1974). Taloustieteilijöiden yhteisö ja erityisesti maailman keskuspankit eivät juuri innostuneet esityksestä, vaikka keskustelua siitä käytiinkin silloin tällöin. Toden teolla parrasvaloihin ajatus nousi 1990-

luvun puolesta välistä alkaen maailmaa ravistelleiden suurten valuuttakriisien (Meksiko 1994, Kaakkois-Aasia 1997, Venäjä 1998, Brasilia 1999 jne.) jälkimainingeissa. Sekä itse Tobin (1997) että monet kansainvälisten finanssimarkkinoiden toimintaan perehtyneet, mm. sijoittaja George Soros (1998) olivat sitä mieltä, että järjestelmän vakauttamiseksi olisi tehtävä jotain. Valuutanvaihtoverosta mahdollisena ratkaisuna näihin ongelmiin on ryhdyttiin puhumaan mm. globalisoituvia finanssimarkkinoita kriittisesti tarkastelevissa bestsellereissä *Globalisaatioloukku* (Martin & Schumann 1998) ja *Maailma yhtiöiden vallassa* (Korten 1997) sekä niin ikään laajaa huomiota herättäneessä Tony Blairin hallituksen markkinasosiaalidemokratian oppeja hahmottelevassa Anthony Giddensin teoksessa *The Third Way* (Giddens 1998). Nämä Saksassa, Yhdysvalloissa ja Britanniassa kirjoitetut kirjat on kaikki käännetty useille kielille, kaksi ensin mainittua myös suomeksi. 1990-luvun viimeisinä vuosina valuutanvaihtovero oli noussut globaalien julkisuuksien keskustelunaiheeksi.

Suomeen keskustelu rantautui Kepan ja NIGDin kampanjan välityksellä. NIGD laati kampanjan pohjaksi selvityksen, joka julkaistiin sekä englanniksi (Patomäki 1999a) että laajennettuna versiona suomeksi (Patomäki 1999b) ja Kepa pyrki nostamaan aihetta eduskuntavaalien 1999 teemaksi. Keskustelu onnistuttiinkin nostamaan varsin kiivaan mediakeskustelun kohteeksi (esim. Poliittinen tahto ratkaisee 1999; Kiinnostaako Suomea...1999; Keskustelua pääomaliikkeiden vaikutuksista...1999; Asian tuntija pitää Kepan esitystä hyvänä...1999; Tobinskatten vaknar...1999; valuutanvaihtoverokeskustelusta tarkemmin sekä Suomessa että muualla ks. Patomäki 1999b, 48-54, 168-174). Televisiokanava Nelosen uutisten teettämään kyselyyn vastanneista suomalaisista kansanedustajista yli 70 prosenttia ilmoitti kannattavansa valuutanvaihtoveroa kesällä 2001 (Eduskunta Tobinin veron puolella 2001).

Suomen kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötä koordinoivan, ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston rahoituksella toimivan Kehitysyhteistyön palvelukeskuksen ympärille syntynyt kehityspoliittinen politiikkaverkosto näytteli kampanjassa tärkeää osaa. Kepa laati verosta esitteitä, perusti verkkopalveluunsa Tobin-verosivuston ja keskustelufoorumin ja pyrki vaikuttamaan myötämielisiksi tietämiinsä poliitikkoihin asian edistämiseksi. Kampanjan tuloksena vaalien jälkeen muodostetun Lipposen II-hallituksen ohjelmaan kirjattiinkin velvoite selvittää valuutanvaihtoveron mahdollisuuksia.

Vaikka kansainvälisten finanssimarkkinoiden ongelmien ratkaisuehdotusten käsittelyn voitaisiin periaatteessa ajatella olevan myös valtiovarainministeriön asia, jostain syystä valuutanvaihtovero on profiloitunut nimenomaan kehityspoliittiseksi kysymykseksi ja sitä ovat puoltaneet ni-

menomaan kehityspoliittiset toimijat. Osittain tämä johtuu siitä, että taluskriisit ovat kohdelleet kaikkein kaltoimmin juuri kehittyviä talouksia ja että veron tuottoa on esitetty käytettäväksi maailman köyhimpien maiden ongelmien lievittämiseen. Toinen tärkeä syy kuitenkin lienee, että valtiovarainministeriön ja sen ympärille muodostuneissa politiikkaverkostoissa vaikuttavien toimijoiden näkökulmasta markkinat on pidettävä mahdollisimman vapaina ja uusien verojen kehittäminen on pikemminkin haitallista kuin hyödyllistä toimintaa.

Hallituksen lupaaman selvityksen veron toteuttamismahdollisuuksista otti kuitenkin teettääkseen valtiovarainministeriö. Taloustieteilijöistä koottu asiantuntijatyöryhmän raportissa vero tyrmättiin täysin epärealistisena ja markkinoiden vapaan toiminnan kannalta haitallisena (Valtiovarainministeriö 2001). Kepa teetti oman vastaselvityksensä (Kehitysyhteistyön palvelukeskus 2001), mutta hallituksen näkökulmasta asia oli toistaiseksi loppuun käsitelty. Se oli teettänyt lupaamansa selvityksen, mutta ei katsonut sen perusteella jatkotoimiin olevan aihetta.

Maailmalla verokeskustelu kuitenkin jatkui – rakentaen muun muassa Suomessa tehdyn työn pohjalle. Saksassa selvitys verosta teetettiin niin ikään riippumattomalla tieteellisellä asiantuntijaryhmällä, mutta valtiovarainministeriön sijaan ympäristö- ja kehitysyhteistyöministeriön toimeksiannosta. Professori Bernard Spahnin johdolla tämän ryhmän asiantuntijat päätyivät yllättäen suomalaisten kollegojensa kanssa päinvastaiseen tulokseen – vero oli heidän analyysinsä mukaan erinomainen ehdotus (Spahn 2002). Suomessa tehdyn selvitystyön pohjalta julkaistiin englantia puhuvalle yleisölle suunnattu veroa käsittelevä teos (Patomäki 2001) ja saman selvitystyön pohjalta syntyneitä tekstejä on julkaistu mm. Brasiliassa (portugaliksi) ja Indonesiassa (indonesiaksi). Sittenmin NIGD on laatinut belgialaisten yhteistyökumppaneidensa kanssa luonnoksen valtioidenväliseksi sopimukseksi jolla vero voitaisiin toteuttaa (Patomäki & Denys 2002). Tämän luonnoksen on tarkoitus toimia sosiaalifoorumilla suunnitellun kansainvälisen valuutanvaihtoverokampanjan pohjana.

Keskustelu valuutanvaihtoverosta on esimerkki globaalien julkisen keskustelun ja kansallisen tason keskustelujen, politiikkaverkostojen ja päätöksentekorakenteiden välisestä vuorovaikutuksesta. Kenties tärkeintä tässä yhteydessä on huomata, että vaikka keskustelua käydään globaaleilla foorumeilla ja mm. useille eri kielille käännettyissä kirjoissa, kohde johon pyritään vaikuttamaan, ovat kuitenkin kansalliset päätöksentekorakenteet. Koska sellaista globaalia päätöksentekoa, joka voisi velvoittaa kaikki valtiot perimään veroa valuuttakaupasta ei ole, vero olisi toteutettava valtioiden välisenä sopimuksena. Siksi keskustelun tehtävänä on vaikuttaa päätöksentekoon kansallisissa parlamenteissa. Kuten esimerkkinä

osoittaa, kansallisia keskusteluja varten tuotettua materiaalia ja näissä keskusteluissa hiottuja argumentteja voidaan käyttää globaalien kansalaisjärjestöverkoston välityksellä kampanjointiin myös muissa maissa.

Foorumin suomalaisosallistajat, Attac ja kehityspoliittinen politiikkaverkosto

Lähes kaikkien Maailman sosiaalifoorumiin osallistuneiden suomalaisten voidaan sanoa kuuluvan jollain lailla Suomen kehityspoliittiseen politiikkaverkostoon. NIGD:n projekti toteutettiin ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston pyynnöstä ja sitä voidaankin pitää malliesimerkkinä siitä, miten valtiolliset päätöksentekijät hakevat ideoita ja perusteluja toiminnalleen erilaisilta kansalaisjärjestöiltä, usein juuri tutkimustiedon tuottamiseen erikoistuneilta think tankeilta. NIGD:n tutkijoista osa on työskennellyt mm. Helsingin yliopiston eri laitoksilla ja tuottanut siellä sekä esimerkiksi Ulkopoliittisen instituutin julkaisuina samantyyppistä tietoa ministeriön käyttöön. SASK puolestaan on osa samaa politiikkaverkosta, mutta keskittyy poliittisten linjavetojen apuna toimivan keskustelun tuottamiseen sijaan enemmän kehitysyhteistyöprojektien toimeenpanoon.

Näiden kahden yllä käsitellyn järjestön lisäksi sosiaalifoorumiin on osallistunut mm. niin ikään Ulkoministeriön rahoittamia kehitysyhteistyöprojekteja toimeenpanevan Työväen sivistysliiton sekä kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötä koordinoivan Kepan edustajia sekä kansalaisjärjestöjen ja poliittisten puolueiden näkemyksiä valtion kehitysyhteistyölinjauksiin tuomaan perustetun Kehitysmaasuhteiden neuvottelukunnan edustajia ja kehitysyhteistyöministerin erityisavustajia.

Suomen Attac on järjestö, jonka jäsenyys yhdistää lähes kaikkia Maailman sosiaalifoorumiin osallistuneita suomalaisia. Paitsi että lähes kaikki ovat järjestön jäseniä, monet ovat myös toimineet sen hallituksessa. Se osa Suomen kehityspoliittista verkosta, joka on kiinnostunut sosiaalifoorumista, on siis ottanut omakseen myös Attacin keskeisen tavoitteen, valuuttavaihtoveron.

Kehityspoliittisen verkoston merkitys Suomen valtiollisessa kehitysyhteistyössä ja kansalaisjärjestöjen rooli kehitysyhteistyön toimeenpanijoina on jatkuvasti kasvanut ja tulee todennäköisesti kasvamaan edelleen. Kuten monia muitakin valtion toimintoja, myös kehitysyhteistyötä pyritään siis ulkoistamaan ei-valtiollisten verkostojen tehtäväksi. Suomessa järjestöjen kehitysyhteistyön tukeminen valtion varoin alkoi vuonna 1974. Rahoituksen määrä kymmenkertaistui ensimmäisen kuuden vuoden aikana ja kymmenkertaistui jälleen kahdeksassa vuodessa, vuoteen 1992 mennessä. 1990-luvun alun talouslaman aikana suomen kehitysyhteistyöbudjetti romahti ja myös kansalaisjärjestöjen kautta kohdennettavia kehitysyhteistyö-

varoja leikattiin – ei tosin aivan yhtä voimakkaasti kuin esimerkiksi YK – järjestöjen saamaa tukea. (Rekola 1994, 86-102, 152-155.)

Viime vuosina kansalaisjärjestöjen osuus Suomen kehitysyhteistyöbudjetista on ollut 10 prosentin luokkaa, ja Suomen kehitysyhteistyö 2001 –raportin mukaan järjestöjen osuutta kehitysyhteistyöbudjetista aiotaan jatkossa lisätä (Ulkoasiainministeriö 2002, 150).²³ Päätös perustuu ministeriön teettämiin arviointeihin, jonka mukaan kansalaisjärjestöjen tekemää kehitysyhteistyötä pidetään yleisesti hyvin kohdennettuna ja kustannustehokkaana.

Useilla sektoreilla valtion tehtävien siirtäminen yksityisten yritysten hoidettaviksi on johtanut ongelmiin. Esimerkkeinä mainittakoon vaikkapa Etelä-Afrikan vesiyhtiöiden yksityistämisestä seurannut köyhien ihmisten jääminen kokonaan vedenjakelua paitsi tai British Railin yksityistämisestä seurannut rataverkoston rappeutuminen ja sen seurauksena tapahtuneet junaonnettomuudet. Toisissa tapauksissa – lähinnä sellaisissa, jotka eivät koske perusinfrastruktuuria tai peruspalveluita – on kuitenkin saatu aikaiseksi myös veronmaksajia hyödyttäviä kustannussäästöjä. Kehitysyhteistyön tapauksessa toimintojen ulkoistaminen voittoa tavoittelemattomien järjestöjen hoidettavaksi on tuottanut paljon positiivisia kokemuksia. Lisäksi järjestöjen kehitysyhteistyön tukemisen tuloksena syntynyt kehityspoliittinen verkosto näyttäisi tarjoavan asiasta kiinnostuneille kansalaisjärjestöille ainakin periaatteessa myös mahdollisuuksia vaikuttaa valtion kehityspoliittisiin linjauksiin, vaikkapa tuomalla globaaleissa julkisissa keskusteluissa esitettyjä ajatuksia Suomen poliittiselle agendalle käyttämällä kehityspoliittista verkostoa hyväkseen.

* * *

Tämän luvun yhteenvedona voidaan todeta, että kansalaiskeskustelu ja siihen osallistuvien järjestöjen toiminta ei ole lainkaan niin riippumatonta valtapoliittisista ja taloudellisista systeemeistä kuin kansalaisyhteiskuntateoreetikot ja kansalaistoimijat usein itse puheissaan pyrkivät esittämään. Yhteydet hallintojärjestelmään ja poliittisiin puolueisiin Brasiliassa näyttäisivät olevan välttämättömiä, jotta sosiaalifoorumin kaltainen tapahtuma voidaan järjestää. Paitsi rahallista ja organisatorista tukea, foorumille suotuisan po-

²³ Ainakaan vielä vuoden 2003 kehitysyhteistyön talousarviossa järjestöjen suhteellista osuutta kehitysyhteistyövaroista ei kuitenkaan nostettu, vaan se pysyy edelleen n. 10% tasolla. Suomen kehitysyhteistyöbudjetti oli viimeisimpänä päättyneenä tilivuonna 2002 yhteensä 479,2 milj. Euroa, josta kansalaisjärjestöjen osuus oli 40,7 milj. Euroa. Tästä 37 milj. Myönnettiin suomalaisille ja 3,7 milj. ulkomaalaisille järjestöille. (Ulkoasiainministeriö 2003, 42, 168).

liittisen puolueen olemassaolo ja sen hallitsevat valtiolliset elimet tarjoavat sen järjestäjille myös kanavia vaikuttaa päätöksentekoon. Yhteyksiä talousjärjestelmään sosiaalifoorumilla taas on paitsi hallintojärjestelmien tarjoaman rahallisen tuen kautta, myös siten, että globaaleja keskusteluita rahoitettavat myös yritykset sekä kapitalistisen talouden tuottamaa vaurautta hyväntekeväisyystarkoituksiin kokoavat säätiöt. Tarkastelemani suomalaisjärjestöt saavat niin ikään osan rahoituksestaan Suomen valtiolliseen valtasysteemiin limittyvän politiikkaverkoston toimintaan osallistumisen kautta. Verkosto tarjoaa niille paitsi rahoitusta, myös keskeisen kanavan vaikuttaa kansallisten päätöksentekorakenteiden päätöksiin. Vaikka kansalaisjärjestöjen pääsy politiikkaverkostojen kabinetteihin saattaa yhdestä näkökulmasta vaarantaa julkisen alueen autonomian ja valtiokriittisyyden mahdollisuuksia, kuten Habermas politiikan korporatisoitumista pahoitellessaan esittää, voidaan politiikkaverkostojen toisaalta myös katsoa tarjoavan kansalaisille uudenlaisia vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Lisäksi kunkin suomalaisjärjestön tapaus kertoo omalla tavallaan globaalien julkisuuksien, politiikkaverkostojen ja kansallisten päätöksentekorakenteiden toiminnasta. NIGD:in kokoaman think tank –verkoston tapaus muistuttaa siitä, että vaikka tällaisia tutkimuslaitoksia ovat hyödyntäneet erityisesti liike-elämän etujärjestöt ja konservatiivipoliitikot, myös muunlaisia poliittisia tavoitteita ajavat think tankit ovat yleistyneet. Globaalin ay-politiikkaverkoston tarkastelu puolestaan kertoo, kuinka vallitseva yleinen mielipide asettaa ehtoja sille, millaisia argumentteja yksittäisen politiikkaverkoston puitteissa käytävissä keskusteluissa on mahdollista käyttää. Lukuisista kiistämättömistä epäonnistumisistaan johtuen vallankumouksellinen sosialismi on maailmalla niin huonossa maineessa, että vaikka jotkut etelän ammattiliitot vielä sen perään haikailevatkin ja vaikka sillä jonkin maan sisällä saattaa olla poliittista voimaa, globaaleissa politiikkaverkostoissa työntekijöiden oikeuksia kannattaa käsitellä mieluummin ihmisoikeuksina. Attacin ja valuutanvaihtoverosta käydyn keskustelun tutkiminen puolestaan kertoo, miten globaalit keskustelut leviävät kansallisiin julkisuuksiin ja politiikkaverkostoihin ja tulevat sitten artikuloiduksi uusilla tavoilla globaaleilla foorumeilla. Tapaus muistuttaa niin ikään, että globaaleihin keskusteluihin liittyviä toimenpide-ehdotuksia on usein pyrittävä ajamaan kansallisten päätöksentekorakenteiden puitteissa, koska globaaleja, demokraattisia, kaikkia valtioita sitovia päätöksiä tekemään valtuutettuja päätöksentekorakenteita ei ole olemassa.

5. Tiedotusvälineet sosiaalifoorumin perustana ja vaikutuskeinona

Gloaalien julkisten keskustelujen käyminen edellyttää globaalien tiedotusvälineiden olemassaoloa. Sosiaalifoorumin keskustelujen leviäminen laajemmalle perustuu paitsi globaalissa massamediassa esiin pyrkimiseen, myös erikoistuneempien, usein internetissä toimivien tiedotusvälineiden toimintaan. Sosiaalifoorumi syntyi vastauksena tiettyyn tilanteeseen globaaleissa tiedotusvälineissä käydyssä, kapitalistisen talouden globalisoinnin hyviä ja huonoja puolia koskevassa keskustelussa. Foorumin yhtenä tarkoituksena voidaankin nähdä nimenomaan tiettyjen keskustelujen nostaminen esiin myös suuren levikin tiedotusvälineissä, ja tätä kautta vaikuttaminen poliittiseen päätöksentekoon. Tässä suhteessa vastakkainasettelu Maailman talousfoorumin kanssa nousee keskeiseksi, samoin kuin tarve esittää suurten joukkojen seisovan sosiaalifoorumilla tehtyjen esitysten takana. Ainakin suomalaisissa tiedotusvälineissä vuonna 2002 sosiaalifoorumi sai palstatilaa lähes saman verran kuin talousfoorumi.

Vaikka tiedonvälitys on yhä voimakkaammin keskittynyt muutamiksi globaaleiksi jättiyrityksiksi, jotka levittävät erityisesti erilaista sähköistä viihdettä kaikkialle maailmaan, näyttäisi sosiaalifoorumin tapaus kertovan, että myös poliittisille vastavirroille on julkisuudessa tilaa. Pikemminkin kuin jyrkkään jakautumiseen valta- ja vastajulkisuuksien välillä, sosiaalifoorumin tapauksen tarkastelu viittäisi ainakin suomalaisessa kontekstissa lukuisten keskenään risteävien ja joskus keskinäiseen vuoropuheluunkin pääsevien julkisuuksien olemassaoloon.

5.1 Sosiaalifoorumin syntykonteksti: globalisaatiokeskustelu globalisoituvassa, kaupallistuvassa mediassa

Samalla tavoin kuin kansallisvaltion alueelle leviävän lehdistön synty oli välttämätöntä kansallisten julkisuuksien ja liikkeiden synnylle, tiedonvälityksen globalisaatio luo perustan globaalien julkisuuksien ja niihin liittyvien liikkeiden synnylle. Vaikka kansalliset rajat ylittäviä liikkeitä on ollut olemassa orjuudenvastustajista, feministeistä ja työväenluokan internationa-

lismista alkaen, 1960-luvulta alkaen sähköisen tiedonvälityksen globalisoituminen on luonut globaaleille liikkeille uudenlaisen toimintakontekstin. 1960-luvun opiskelijaliikkeen synnylle tärkeä uudenlainen globaali tietoisuus syntyi paljolti juuri koska maailman ongelmat alkoivat tulla kaikkien olohuoneisiin globaalien uutistoimistojen tuottamien, vaikkakin kansallisten televisioyhtiöiden välittämien kuvien kautta (ks. Keck & Sikkink 1999, 93-94). Tällöin syntyivät ensimmäiset rikkaan pohjoisen (tuolloisten ”läntisten teollisuusmaiden”) ja köyhän etelän (tuolloisten ”kehitysmaiden”) välistä solidaarisuutta rakentamaan pyrkineet liikkeet (Rucht 2000, 81).

Teknologisen kehityksen ja valtiollisen sääntelyn purkamisen seurauksena kiihtyvä tiedonvälityksen globalisaatio lisää edelleen ihmisten tietoa tapahtumista eri puolilla maailmaa. Tämä puolestaan luo edellytyksiä sille, että muodostuu uusia ryhmittymiä uusia konflikteja ratkaisemaan luotujen poliittisten projektien ympärille. Kansainvälisten talouskokousten yhteydessä järjestetyissä suurmielenosoituksissa ja varjokokouksissa voimiaan näyttänyt ja Maailman sosiaalifoorumin synnyttänyt globaali oikeudenmukaisuusliike on viime vuosien kenties merkittävin esimerkki tällaisesta liikkeestä, joka on syntynyt vastauksena tiettyihin talouden globalisoitumisen seurauksista ylikansallisessa mediajulkisuudessa käytyihin keskusteluihin – ja jatkamaan niiden keskustelujen käymistä.

Tiedonvälityksen globalisaatio

Tiedotusvälineiden kehitystä viime vuosikymmeninä ovat luonnehtineet Habermasia jo 1960-luvun alussa huolestuttaneet trendit: globalisoituaan tiedonvälitys on edelleen kaupallistunut, viihteellistynyt sekä keskittynyt muutamien jättiyritysten käsiin. Tiedotusvälityksen globalisoituminen on seurausta teknologisesta kehityksestä ja 1970-luvulta alkaen tapahtuneesta tiedonvälityksen valtiollisen sääntelyn purkamisesta kaikkialla maailmassa. Teknologinen kehitys on paitsi luonut uusia, entistä nopeampia globaalin tiedonvälityksen kanavia, myös lisännyt eri mediatuotannon aloilla toimivien yritysten synergiaetuja. Tämä on johtanut valtiollisen tiedonvälityksen yksityistämiseen ja yritysfuusioiden kautta tapahtuvaan eri media-alojen ja eri maissa toimivien mediayritysten keskittymiseen muutamiksi globaaleiksi jättiyrityksiksi.

Globaaleja uutis- viihde- televisio- ja musiikkimarkkinoita hallitsee 20-30 ylikansallisen suuryrityksen joukko. Kaikki nämä yritykset ovat kotoisin OECD-maista, noin puolet Yhdysvalloista. Suurimmat, kuten Time-Warner ja Disney, tuottavat sekä televisio-ohjelmia, elokuvia, musiikkiäänitteitä, kirjoja että internet-julkaisuja. Suurin osa valtioiden rajat ylittävistä kulttuurituotteiden virroista koostuu tv-sarjoista, elokuvista, pop-

musiikista ja muusta viihteestä. Kuitenkin myös globaaleja uutisvirtoja hallitsevat yhtäältä kirjoitettuja uutisia ja valokuvia välittävät ylikansalliset uutistoimistot, joiden tuotteita julkaistaan eri tiedotusvälineissä ympäri maailmaa ja toisaalta suoraan globaalisti näkyvät satelliittiteleviokanavat. Edellisistä kolme suurinta ovat yhdysvaltalaiset United Press International ja Associated Press sekä brittiläinen Reuters. Jälkimmäisiä puolestaan tuottavat yhdysvalloissa CNN, australialaisen Rupert Murdochin News International ja brittiläinen BBC. (Held ym. 1999, 347-349, 368). Globalisoitunut on siis lähinnä kaupallinen ja etupäässä viihteellinen media, jonka omistus on keskittynyt muutamaankin OECD –maahan.

Samaan aikaan kun media on muuttunut kaupallisemmaksi ja viihteellisemmäksi, politiikka ei ole kadonnut tiedotusvälineistä minnekään. Päinvastoin, tiedotusvälineiden merkityksen politiikassa katsotaan yleensä kasvaneen entisestään. Esimerkiksi Bernard Manin (1998) esittää puoluedemokratian ajan olevan väistymässä julkisuusdemokratian tieltä ja Castells (1997) puhuu siirtymisestä ”informaationaaliseen politiikkaan”. Castells lieenee oikeassa arvioidessaan, että vaikka politiikkaa ei tehdä ainoastaan tiedotusvälineissä, politiikan tekeminen täysin ilman tiedotusvälineitä, tai ainakaan valta-aseman saavuttaminen minkään maan kansallisessa edustuksellisessa järjestelmässä ei ole mahdollista ilman hyvää mediastrategiaa ja siihen panostettua rahaa. Informaationaalisisessa politiikassa imagorakentajilla, poliittisilla markkinointisuunnittelijoilla, instant-galluppeja tehtailevilla tutkimuslaitoksilla ja muilla rahalla ostettavissa olevan symbolien manipuloinnin ammattilaisilla on entistä tärkeämpi rooli. Hän kuitenkin näkee informaatiovirtojen poliittisen merkityksen kasvun ja erityisesti internetin kehityksen tarjoavan myös mahdollisuuksia uudentilaisille politiikan tekemisen muodoille – eikä ole ajatuksineen yksin. (Castells 1997, 317, 337, 349-353.)

Siinä missä nykyisin konventionaalisina pidettyjen tiedotusvälineiden (paperille painetut lehdet, radio ja televisio) kehityksen suunta on hirvittänyt monia demokraattisen julkisen keskustelun mahdollisuuksien näkökulmasta asiaa tarkastelevaa, niin sanotun uuden median, erityisesti internetin mahdollisuuksiin on suhtauduttu innostuneesti. Internetin potentiaalia demokraattisen keskustelun välineenä on ruodittu lukuisissa teksteissä (esim. Dahlgren 1991, Barber 1998; Hague & Loader 1999; Sassi 2000) ja empiiristä tutkimustakin aiheesta ilmestyy jatkuvasti lisää. Maailman sosiaalifoorumien kannalta kiinnostavia on ainakin Castellsin (2001) ja monen muun esittämä arvio, että niin kutsuttua globalisaatiokriittistä liikettä ja mm. kansainvälisten talouskokouksien liepeillä järjestettyjä mielenosoituksia ei olisi ollut mahdollista toteuttaa ilman internetiä, ainakaan samassa mittakaavassa. Tämän tutkimuksen tapa tarkastella Maailman sosiaalifoo-

rumia joukkona vastajulkisuuksia tekee kiinnostavaksi myös Peter Dahlgrenin (1991, 14-15) esittämän näkemyksen, jonka mukaan internet ja muu kommunikaatioteknologian kehitys mahdollistaa ”kaksitasoisen julkisuuden” synnyn. Lähes ilmaisena maailmanlaajuisena julkaisukanavana internet tarjoaa Dahlgrenin mukaan uusia mahdollisuuksia hallitsevassa julkisuudessa esitettyjä kantoja kritisoiville, erityisesti yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaan liittyville vastajulkisuuksille.

Globalisaatiokriittinen liike tiedotusvälineissä ja sosiaalifoorumi vaihtoehtojen esittäjänä

On tärkeää huomata, että Maailman sosiaalifoorumi syntyi vastauksena tiettyyn tilanteeseen keskusteluissa kapitalistisen talouden globalisaatiosta, sen hyvistä ja huonoista puolista. Vuonna 1997 muutamat kansalaisjärjestöt olivat julkaisseet verkkosivuillaan tietoja OECD:n salassa neuvottelemman monenkeskisen investointisopimuksen (Multilateral Agreement on Investment, MAI) sisällöstä. Julkaisijajärjestöt katsoivat sopimuksen asettavat globaalisti pääomiaan liikuttelevien sijoittajien oikeudet ihmisten ja ympäristön hyvinvoinnin edelle. Erityisesti Ranskassa aiheesta nousut keskustelu ja suuret mielenosoitukset saivat maan hallituksen vakuuttumaan siitä, että kannattaa jättää allekirjoittamatta – jos ei muuten niin ainakin ranskalaisten kulttuurituotteiden suojelemiseksi kansainväliseltä kilpailulta. Vuonna 1998 sopimusneuvottelut keskeytettiin toistaiseksi. MAI-sopimuksen kaatumisen lisäksi viimeistään Seattlessa Maailman kauppajärjestön kokouksen yhteydessä marras-joulukuun vaihteessa 1999 järjestetyt jättimäiset, väkivaltaiseen mellakointiinkin johtaneet mielenosoitukset nostivat lehdistön antiglobalisaatioliikkeeksi ristimän joukon otsikoihin kaikkialla maailmassa. Yhä useammin liikehdintää analysoineet keskustelijat alkoivat kysellä: jos nykyisenkaltaisessa kapitalistisen talouden globalisoinnissa on näiden ihmisten mielestä jotain vikaa, mitä ihmettä he oikein tahtoisivat tilalle?

MAI-sopimuksen kaatoon ja Seattlen mielenosoituksiin osallistuneet järjestöt olivat työskennelleet vaihtoehtojen parissa jo pitkään ja Seattlesakin järjestettiin mielenosoitusten lisäksi lukuisia varjokokouksia, joissa näitä vaihtoehtoja kehiteltiin edelleen. Esimerkiksi edellisessä luvussa tarkastelemamme think tankit ja ammattiyhdistysjärjestöt eivät ole millään tapaa uusia toimijoita. Kuitenkin vasta MAI:n kaatuminen, Seattle ja sitä seuranneet Prahnan, Göteborgin ja Genovan mielenosoitukset saivat suuren yleisön mediat toden teolla kiinnostumaan näistä vaihtoehtojen esittäjistä.

Eteläisen pallonpuoliskon kansalaisliikkeet olivat protestoineet erityisesti IMF:n ja Maailmanpankin rakennesopeutusohjelmia vastaan jo vuosien ajan sekä mielenosoituksin että keskustelupuheenvuoroin. (Teivainen

2002, 191). Maailmanpoliittisen keskustelun uutisoinnin keskittyneisyydestä pohjoisen rikkaisiin maihin kertoo se, että globalisaatiokriittistä liikettä ei esimerkiksi Suomen lehdistössä ollut tästä huolimatta juurikaan olemassa ennen MAI-sopimuksen kaatumista ja Seattlen tapahtumia. Tämä johtunee siitä, että sekä sellaiset globaaleja julkisuuksia muodostavat tiedotusvälineet kuten The Economist, Le Monde, BBC tai CNN sekä kansallisille tiedotusvälineille tietoa välittävät uutistoimistot kuten Reuters tai AFP ovat näennäisestä globaaliudesta huolimatta etupäässä pohjoisen maissa toimivia ja siksi näiden maiden tapahtumista kiinnostuneita.

Kiinnostavaa on myös, että sosiaalifoorumien toimijat itse kertovat historiansa usein juuri näiden pohjoiseen keskittyvän globaalimedian suuriksi tapahtumiksi nostamien kohokohtien kautta. Tapahtumat, jotka mediajulkisuus on nostanut suurten ihmismäärien tietoisuuteen ympäri maailmaa toimivat tällä tavoin globaalien liikkeen identiteettiä luovan historiankertomuksen rakennuspalikoina.

5.2 Uutistulvassa vastavirtaan: miten sosiaalifoorumi näkyy "vanhoissa medioissa"

Kuvaamassani kontekstissa näyttää strategisesti varsin hyvältä siirroilta järjestää tapahtuma, johon ihmiset saapuvat ympäri maailmaa ja jossa keskittään mielenosoittamisen ja vastustamisen sijaan keskusteluun ja vaihtoehtojen artikulointiin – vastaamaan kysymykseen siitä, mitä kansalaisliikkeet haluavat nykyisenlaisen talousglobalisaation tilalle. Suurmielenosoitukset kun olivat keränneet ihmisiä enimmäkseen naapurimaista ja niiden yhteydessä järjestetyt keskustelut tahtoneet hukkua mellakkauutisointiin.

Maailman sosiaalifoorumi voidaankin nähdä paitsi alajulkisuuksien keskustelujen paikkana ja näitä keskusteluja käymään muodostettujen järjestöverkoston vahvistajana, myös mediatempauksena. Suuri joukko innokkaita keskustelijoita ympäri maailmaa onkin onnistunut herättämään myös valtamedian kiinnostuksen monissa maissa: esimerkiksi vuoden 2002 foorumille saapui eri puolilta maailmaa yhteensä 3356 akkreditoitua toimittajaa (Official statistics...2002). Sosiaalifoorumien järjestäjät ovat myös varautuneet palvelemaan näitä suurten mediajulkisuuksien portinvartijoita hyvin. Suurten konferenssien jälkeen puhujat ovat aina toimittajien käytettävissä haastatteluja varten ja suosituimmat keräävätkin ympärilleen suuria toimittajaparvia. Lehdistön käyttöön on myös järjestetty vuosi toisensa jälkeen suuremmat internet-yhteyksillä varustetut tietokonehuoneet juttujen lähettämiseksi kotiin.

Suurten avajais- ja päätöspressien lisäksi foorumin kansainvälinen neuvosto järjestää muutamia lehdistötilaisuuksia foorumin aikana ja joitakin suurimpia puhujatahtiä (vuonna 2003 mm. Noam Chomskya ja Tariq

Alia) varten järjestetään kokonaan omat tilaisuudet. Lisäksi lehdistön tietokonesaleissa kiertelee jatkuvasti erilaisten seminaarien ja työpajojen järjestäjiä jakamassa tiedotteitaan ja kutsuja lehdistötilaisuuksiinsa. Lehdistön edustajiksi rekisteröityneet liitetään automaattisesti myös sähköpostilistalle, jolle tulvii foorumin aikana ja jonkin verran myös ennen itse tapahtumaa ja sen jälkeen erilaisia lehdistötiedotteita. Ovimiehet oli selvästi ohjeistettu antamaan erityiskohtelu lehdistöakkreditoitumisesta kertovaa korttia kaulassaan kantaville. Kortti avasi ovet paitsi muilta osallistujilta yleensä suljettuihin pressitilaisuuksiin ja lehdistöhuoneeseen, myös kaikkiin konferensseihin ja seminaareihin vielä siinäkin vaiheessa kun muiden sisäänpääsyä alettiin rajoittaa tilan tullessa täyteen.

Lehdistökorttien jako ja muu neuvonta sekä lehdistöhuoneen tietojärjestelmien ylläpito hoidettiin vapaaehtoisvoimin – jälkimmäisestä huolehti paikallinen Linuxin ja muiden ilmaisohjelmistojen käyttöä edistämään pyrkivä yhdistys. Koko lehdistösirkuksen pyörittäminen kaikkinen tilaisuuksineen ja tiedotteineen olisi tuskin ollut mahdollista vapaaehtoistyönä. Foorumin sihteeristön apuun olikin tätä työtä varten masinoitu osa Porto Alegren kaupungin tiedotuskoneistoa.

Pelkät keskustelupuheenvuorot eivät aina riitä uutisiksi. Varsinkin televisiossa yksi nasevaa iskulausetta kantava plakaatti saattaa olla tehokkaampi kannanotto kuin tunnin mittainen lähetys jonka täyttävät jossakin seminaarissa puhuvat päät. Siksipä suurinta osaa näkemistäni foorumia koskevista televisiolähetyksistä koristivat kuvat värikkäin banderollein varustautuneista tanssivista ja laulavista ihmisistä.

Foorumi on jokaisena vuotenaan alkanut ja päättynyt suureen marssiin halki kaupungin. Marsseilla on tärkeä symbolinen funktio osallistujien kannalta. Osallistujien hajaantuessa eri tilaisuuksiin ympäri kaupunkia on hyvin vaikeaa arvioida paljonko ihmisiä foorumiin kokonaisuutena osallistuu. Sen sijaan katsellessaan tuntikausia ohi kulkevaa kymmenien tuhansien ihmisten kulkuetta osallistujat voivat olla varmoja siitä, että he eivät tee työtään yksin ja tuntea itsensä osaksi maailmanlaajuista liikettä.

Paitsi osallistujille itselleen, marssi kuitenkin esittää osallistujajoukon suurta lukumäärää ja sen kirjavuutta myös tiedotusvälineille. Värikkään kuvamateriaalin lisäksi suurmarssit tarjoavat mediajulkisuuteen annoksen ”lukumäärien logiikkaa”. Kuten edellä on käynyt ilmi, yksi keskeisistä keinoista, jolla yhteiskunnalliset liikkeet pyrkivät perustelemaan vaatimustensa tärkeyttä on esittää, että liike liikuttaa tai jollakin tavalla edustaa suurta joukkoa ihmisiä. Tässä suhteessa Maailman sosiaalifoorumi rinnastuu mielenkiintoisella tavalla vastinpariinsa Maailman talousfoorumiin.

Talousfoorumilla kokoontuvien suurpääoman haltijoiden ja talouspoliittisten instituutioiden puheenvuorot ovat uutisia sinänsä, koska heidän

päätöksensä voivat vaikuttaa miljoonien ihmisten elämään eri puolilla maailmaa. Pääoman haltijoiden päätökset investoida tai vetää rahansa pois jostakin maasta saattavat heilutella kansantalouksia ja luoda tai tuhota tuhansittain työpaikkoja. IMF:n kaltaiset instituutiot ja luottoluokituksia laativat konsulttiyritykset puolestaan voivat vaikuttaa näihin pääomaliikkeisiin arvioillaan siitä mihin milloinkin on viisasta investoida. Jos joku maa yrittää noudattaa näiden laitosten suositusten vastaista talouspolitiikkaa, saa se pian kärsiä pääomapaon seurauksista. Nämä pääoman vartijat ovat kutsuneet kanssaan keskustelemaan ja suosituksiaan kuulemaan poliitikkoja, jotka ovat eri maiden kansalaisten valittuja edustajia ja joilla on valta tehdä heitä sitovia päätöksiä – minkä vuoksi myös heidän sanomisensa ovat uutisia siitä mitä kenties tuleman pitää.

Maailman sosiaalifoorumilla kokoontuvilla kansalaisjärjestöillä ei puolestaan ole juurikaan päätösvaltaa. Ne kyllä päättävät omista kehitysyhteistyöprojekteistaan ja osallistuvat politiikkaverkostojen kautta kansallisvaltiolliseen päätöksentekoon. Lähinnä ne kuitenkin käyttävät valtaa osallistumalla julkiseen keskusteluun ja vaikuttamalla näin poliittisten ja taloudellisten päättäjien sekä muiden kansalaisten päätöksiin. Tämän vuoksi sosiaalifoorumilla esitetyt puheenvuorot ovat uutisia lähinnä vain, jos niissä esitetyt ehdotukset ovat niin hyviä, ettei niitä kerta kaikkiaan voida jättää kuuntelematta, tai jos niiden takana seisoo niin suuri joukko ihmisiä, että päätöksentekijät eivät voi jättää ottamatta heidän mielipiteitään huomioon. Tähän perustuu sosiaalifoorumin tärkeys tapahtumana, joka kokoaa suuren joukon ihmisiä monista maista, samoin kuin foorumin alku- ja loppumarssien merkitys. Tiedotusvälineiden kautta maailmalle leviävillä kulkuekuvilla näytetään, että sosiaalifoorumiin kokoontuu suuri joukko ihmisiä, minkä takia heitä on kuunneltava. Sosiaalifoorumin julkisuudet ovatkin vastajulkisuuksia siinä mielessä, että tiedotusvälineissä ne esittävät puheenvuoronsa nimenomaan vastauksina talousfoorumien osallistujien puheille, jotka uutisoidaan joka tapauksessa niiden esittäjien yhteiskunnallisen valta-aseman vuoksi.

Alku- ja loppumarssien lisäksi pienempiä mielenilmauksia järjestetään jatkuvasti ympäri Porto Alegrea, erityisesti katolisen yliopiston kampuksella, missä foorumin lehdistöhuoneet sijaitsevat. Ryhmät Porto Alegren köyhemmistä kaupunginosista saapuvista rasisminvastustajista Koreasta saapuviin Irakin sodan vastustajiin pyrkivät ottamaan irti kaiken hyödyn kaupunkiin saapuneesta kansainvälisestä journalistijoukkiosta – joka puolestaan on mielissään saamastaan värikkästä kuvamateriaalista.

Suurten valtamediajulkisuuksien lisäksi foorumista kiinnostuvat monet pienemmille tai ainakin erikoistuneemmille yleisöille sanansa suuntaavat tiedotusvälineet. Kenties tärkein näistä on *Le Monde Diplomatique*. Ku-

ten olemme edellä nähneet, lehden ympärille muodostunut julkisuus oli avainasemassa Attac-järjestön perustamisessa ja Attac puolestaan on näytellyt tärkeää roolia sosiaalifoorumin kehittämisessä. Paitsi että lehti osallistuu foorumin keskustelujen jatkamiseen painetussa muodossa, lehtitalo on myös tukenut foorumin järjestämistä rahallisesti ja mm. perustanut erillisen verkkopalvelun foorumin keskustelujen valmistelemiseksi. Ranskan lisäksi kuukausittainen lehti ilmestyy paperilla 11 eri kielellä, useissa maissa jonkun arvostetun päivälehdteen liitteenä, ja lisäksi internet-julkaisuna 6 kielellä, mm. kiinaksi, katalaaniksi ja esperantoksi. Lehden yhteenlaskettu levikki on yli 1,4 miljoonaa kappaletta. (Le Monde Diplomatique 2003).

Erityismaininnan foorumin keskusteluiden levittäjänä ansaitsee uutistoimisto Inter Press Service (IPS). Toimisto toimii samalla tavalla kuin Reutersin kaltaiset isot uutistoimistot, mutta se on erikoistunut välittämään uutisia ja puheenvuoroja etelän maista. Osan rahoituksestaan se saa uutismyynnistä, mutta valtaosa tulee lahjoittajilta, esimerkiksi eri YK-järjestöiltä, yksityisiltä säätiöiltä sekä mm. Suomen sekä muiden pohjoismaiden ulkoministeriöiltä.²⁴ Vuonna 1964 perustetulla IPS:llä on yli 250 kirjeenvaihtajaa sadassa eri maassa. Pääkielten englannin ja espanjan lisäksi osa uutisista käännetään 15 muulle kielelle, myös suomeksi (IPS 2003). IPS paitsi välittää uutisia foorumista ja siellä puhuvien henkilöiden puheenvuoroja kolumneina, myös julkaisee *Terraviva – World Social Forum Daily* -lehteä foorumin aikana. Päivittäin ilmestyvää lehteä jaetaan ilmaiseksi kaikkialla foorumin tapahtumapaikoilla.

Le Monde Diplomatiquen ja *Terravivan* lisäksi lukuisat foorumilla käsiteltyjen tyyppisiin aiheisiin erikoistuneet lehdet kaikkialla maailmassa kirjoittavat sosiaalifoorumista. Foorumilla jaeltiin lukuisia pienlehtiä, ammattiyhdistys- ja puoluelehtiä, kristillisiä julkaisuja jne. jotka sisälsivät artikkeleita tapahtumasta.

Sosiaalifoorumi on yhtäältä nimenomaan mediatapahtuma ja toimii kanavana osallistujien käymien keskustelujen tuomiseksi julki sekä valtamedioissa että juuri foorumilla käsiteltäviin teemoihin erikoistuneissa pienemmissä tiedotusvälineissä. Mutta miten foorumilla medianäkyvyyden saamiseksi tehty työ onnistuu? Pyrin antamaan osittaisen vastauksen kysymykseen esittelemällä sosiaalifoorumiutisointia Suomalaisissa tiedotusvä-

²⁴ Ulkopuolisen tuen tarve ei ole sinänsä yllättävää – uutisten välittäminen ei nimittäin ole erityisen kannattavaa liiketoimintaa yleisemminkään. Reutersinkin kaltaisen jätin liikevaihdosta vain hyvin pieni osa muodostuu itse uutistoimistotoiminnasta – yli 90% koostuu rahoituspalvelujen alalla toimille asiakkaille tarjottavista palveluista (Reuters 2003). Jos kauppiaiden uutiskirjeet tarjosivat 1700-luvulla pohjan lehdistön synnylle, rahoitetaan globaali uutisten välitys edelleen pitkälti liiketoiminnan kannalta hyödyllistä tietoa tuottamalla.

lineissä. Parhaiten kuva Sosiaalifoorumia koskevien uutisten määrästä ja laadusta hahmottuu, kun niitä verrataan Maailman talousfoorumia koskevaan uutisointiin.

Globalisaatiokeskustelua maailmanpolitiikan periferiassa: sosiaalifoorumi ja talousfoorumi suomalaisissa tiedotusvälineissä

Suomalaismediat eivät juuri ole lähettäneet toimittajia seuraamaan maailman sosiaalifoorumia. Poikkeuksen muodostavat vuonna 2002²⁵ Porto Alegreen matkustaneet kaksi Yleisradion toimittajaa. Muut uutiset sosiaalifoorumista ovat olleet joko suomessa oleskelevien toimittajien tai paikalle matkustaneiden järjestöjen edustajien tuottamia.

YLEn radioutusten toimittajat kertoivat sosiaalifoorumista neljässä foorumin aikana lähetetyssä melko pitkässä uutisraportissa sekä yhdessä myöhemmin esitetyssä puolituntisessa Maailmanpolitiikan arkipäivää –lähetyksessä. Tämän lisäksi heidän juttunsa Porto Alegresta oli foorumin avajaispäivän puoli yhdeksän televisioutusten ulkomaisten pääuutinen. Televisiokuva oli kansainvälisten uutistoimistojen materiaalia lähinnä foorumin avajaismarssista, mutta uutisen toimitti paikan päällä ollut YLEn toimittaja. Yleisradion uutisoinnin sävy oli kaikkiaan hyvin positiivinen. Television ainoassa uutispätkässä lähinnä kerrottiin foorumin olemassaolosta, mutta radion lähetyksissä paitsi siteerattiin foorumin suurimpien tähtien puheita, myös haastateltiin aktivisteja monenmoisista kansalaisjärjestöistä.

MTV:n tai Nelosen televisioutiset eivät noteeranneet sosiaalifoorumia millään tavalla. Tiedustellessani puhelimitse MTV:n uutistoimituksesta ennen foorumia, suunnittelevatko he uutisoivansa tapahtumaa jollain tavoin, toimittaja vastasi että kaupallisella kanavalla ei yleensä tämäntyyppisiä hyväntekeväisyysjuttuja uutisoida.

Suomen neljä suurinta suomenkielistä päivälehteä (Helsingin Sanomat, Aamulehti, Turun Sanomat, Kaleva) ja suurin ruotsinkielinen (Hufvudstadsbladet) julkaisivat vuoden 2002 Maailman sosiaalifoorumin aikana yhteensä 12 tapahtumaa käsittelevää kirjoitusta; Maailman talousfoorumia käsitelleitä juttuja julkaistiin 15.

Sosiaalifoorumia käsitelleistä teksteistä valtaosa (8) oli ulkomaan uutisia. Lopuista yksi oli Suomen Attacin edustajan järjestönsä verkkofoorumille kirjoittamia juttuja yhdistelevä kaksiosainen koko sivun reportaasi Hufvudstadsbladetissa (En dag i världens...2002). Turun sanomien ainoa

²⁵ Tämän tutkimuksen tiedotusvälineitä käsittelevä osa perustuu juuri vuoden 2002 Sosiaalifoorumia käsittelevään aineistoon, ks. tarkemmin luku 1.4

sosiaalifoorumia käsittelevä teksti oli pitkäkö talous- ja sosiaalifoorumeiden välistä vastakkainasettelua ruotiva kolumni, jonka oli kirjoittanut globalisaatiokritiikkiä tutkinut politiikantutkimuksen professori (Väyrynen 2002). Kalevan ainokainen puolestaan oli suomennettu Le Monden pääkirjoitus (6000 kilometrin mittainen kuilu 2002).

Ulkomaan uutisista perusteellisimmat julkaisi Helsingin Sanomat (HS). Foorumin avajaispäivänä kerrottiin kokouksen alkaneen ja esiteltiin foorumilla melko laajasti esillä ollutta näkemystä, jonka mukaan Argentiinan meneillään ollut talouskriisi johtui IMF:n talouspoliittisista suosituksista tai suositusten totteleminen oli ainakin pahentanut kriisin seurauksia (Globalisaatiokriitikot koolla...2002). Päättyjäispäivänä julkaistussa jutussa ilmoitettiin globalisaatiokriitikkojen palanneen syyskuun yhdennentoista terrori-iskujen aiheuttaman ”suruajan” jälkeen, haastateltiin yhtä NIGD:n edustajaa Porto Alegressa ja esiteltiin foorumilla tehtyjä aloitteita (Globalisaatiokriitikki palasi...2002). Jutut olivat lehden oman ulkomaantoimittajan kirjoittamia. Muissa Suomen lehdissä ulkomaantoimitukset ovat hyvin pieniä ja julkaistut uutiset useimmiten kansainvälisten uutistoimistojen suoraan tai Suomen tietotoimiston kautta (STT) välittämiä. Näin oli myös kaikkien sosiaalifoorumia koskevien tekstien laita. Yksi näistä julkaistiin Hufvudstadsbladetissa (Socialforum inleddes 2002) ja loput neljä kappaletta kaikki Aamulehdessä (Varjokokous alkoi...2002; Che Guevaran hengessä 2002; Sosiaalifoorumikin arvosteli...2002; Argentiina on esimerkki...2002).

Koska lähteet olivat ulkomaalaisia, ei suomalaisten osallistumista foorumiin mainittu millään tavalla. Vain Aamulehti sijoitti molempia foorumeita käsitelleet jutut vierekkäin ulkomaansivuille siten, että sosiaalifoorumia käsiteltiin talousfoorumiuutisten alapuolella ikään kuin kommenttina niihin. Muissa lehdissä jutut julkaistiin erillisinä.

Eniten huomiota uutisoinnin kokonaisuudessa saivat jo esitellyt kahden foorumin välinen vastakkainasettelu, globalisaatiokritiikin paluu syyskuun yhdennentoista terrori-iskujen jälkeen ja Argentiinan talouskriisi.²⁶ Hiukan yllättävältä kenties tuntuu ranskalaisten aktiivisen foorumiosanoton korostaminen monessa tekstissä – kunnes muistaa, että suuren osan uutisista välittänyt uutistoimisto AFP on ranskalainen. Mainintoja saivat myös Brasilian sisäpoliittinen tilanne, ”foorumin päätöslauselmaksi” kutsutussa Yhteiskunnallisten liikkeiden julistuksessa ilmaistu kritiikki Yh-

²⁶ Pelkkä eri teemojen esiintymiskertojen lukumäärän laskeminen antaisi hiukan liian yksinkertaistavan kuvan sosiaalifoorumiuutisoinnista. Eri teemojen painotuksia arvioidessa tässä on siksi kiinnitetty huomiota erityisesti otsikoihin, valokuviiin ja väliotsikoihin, sekä sellaisiin asioihin, joista kirjoitettiin vähintään yhden kokonaisen kappaleen verran. Lisäksi muihin analysoituihin lehtiin nähden levikiltään nelinkertaisen Helsingin Sanomien uutisia on painotettu enemmän kuin muiden lehtien.

dysvaltain politiikkaa kohtaan sekä WTO:n TRIPS-sopimuksen käsittely foorumilla.

Kun sosiaalifoorumi uutisista lähes kaikki olivat ulkomaan uutisia, Maailman talousfoorumia käsittelevät 15 tekstiä jakautuivat ulkomaansivuille (8) ja taloussivuille (5). Lisäksi julkaistiin 2 talousfoorumia käsittelevää pääkirjoitusta. Pääkirjoitusten lisäksi yksi oli Helsingin Sanomien oman toimittajan kirjoittama, muut olivat uutistoimistomateriaalia. Näistä suuri osa oli STT:n mitä ilmeisimmin paikalla New Yorkissa olevan toimittajan tekstejä. Eniten esillä olivat Suomen ykkössijat foorumilla julkaistuissa kansainvälisissä kilpailukykyä ja ympäristöstä huolehtimista mittaavissa vertailuissa. STT:n ja HS:n paikalla olleet toimittajat haastattelivat palkinnot pokkaamassa käyneitä pääministeri Lipposta ja valtiovarainministeri Niinistöä (Niinistö: Hallitus on menettänyt...2002; Rauniot pysäyttivät...2002; Hienoa olla...2002; Pohjoismaissa asiat tutkitusti...2002). Myös viisi talousfoorumiin osallistunutta suomalaista yritysjohtajaa muistettiin mainita.

Hyvänä kakkosena Lipposen ja Niinistön jälkeen talousfoorumiuutisoinnissa esiintyivät parivaljakko Bono & Bill Gates. U2 -yhtyeen laulaja Bono jatkoi monissa yhteyksissä pitämäänsä puheenvuoroja köyhien maiden velkojen mitätöinnin puolesta. Maailman rikkain mies, Microsoftin omistaja Bill Gates poseerasi kuvissa hänen rinnallaan ja ilmoitti lahjoittaneensa 50 miljoonaa dollaria aidsin vastaiseen työhön. (Gates: jos köyhimmät asuisivat...2002; New Yorkissa vältyttiin...2002). Myös foorumin liepeillä järjestetyt mielenosoitukset saivat huomiota, erityisesti valokuviissa (Maailman talouseliitti koolle...2002). Muita mainittuja asioita olivat mm. kokouksen keskeiseksi teemaksi noussut kansainvälinen turvallisuuspolitiikka ja terrorismisota, keskustelu maailman köyhyyden vähentämisestä ja se että myös talousfoorumilla kritisoiitiin Yhdysvaltoja – etupäässä kehitysmaiden maailmanmarkkinoille osallistumista haittaavien maatalous- ja tekstiilituotteiden suojatullien ylläpitämisestä (Euroalueen talous...2002; Annorlunda världsekonominforum...2002; Talousfoorumi antoi huutia...2002; .

Kaikkiaan sosiaalifoorumi onnistui saamaan suomalaisessa valtamediassa lähes yhtä paljon huomiota kuin talousfoorumi, huolimatta siitä, että jälkimmäisessä tapahtumassa olivat läsnä suomen pää- ja valtiovarainministerit. Foorumien välisen vastakkainasettelun uutisoinnissa saama huomio viittaisi siihen suuntaan, että sosiaalifoorumin strategia profiloitua nimenomaan talousfoorumin vastafoorumiksi ja saada julkisuutta käyttämällä hyväkseen Maailman talousfoorumin jo vakiintunutta asemaa uutisaiheena on ainakin suomalaismedian osalta onnistunut varsin hyvin.

Suomalaisessa puoluelehdistössä sosiaalifoorumi sen sijaan oli talousfoorumiin verrattuna varsin vahvoilla. Kokoomuksen nykypäivä ja Kes-

kustan Suomenmaa eivät noteeranneet kumpaakaan foorumia millään tavalla. Vasemmistopuolueiden lehdissä sen sijaan talousfoorumi kuitattiin kussakin yhdellä tai kahdella lyhyellä STT:n uutisella sosiaalifoorumissa saadessa selkeästi enemmän tilaa.

Uutispäivä Demari (SDP) julkaisi kaksi Työväen sivistysliiton sosiaalifoorumiedustajan kirjoittamaa ja yhden SASKin edustajan kynästä lähtöisin olevan jutun. Teksteissä korostettiin ammattiyhdistysliikkeen roolia foorumin järjestämisessä ja siteerattiin YK:n ihmisoikeuskomissaari Mary Robinsonin ja ILO:n johtaja Juan Somavian kaltaisia henkilöitä (Sosiaalinen oikeudenmukaisuus...2002; Sosiaalifoorumi ensi vuonnakin...2002). Mitä ilmeisimmin tarkoituksena oli välittää foorumista kuva ay-liikkeen kannalta tärkeänä tapahtumana, johon osallistuu tärkeitä ihmisiä. Lisäksi kerrottiin foorumin aikana tapahtuneesta murrosta CUT:in keskusteluun (Väkivaltainen tietomurto...2002).

Kansan uutiset (Vas.) noteerasi Maailman sosiaalifoorumia kolmella jutulla. Lehden oman toimittajan tekstissä haastateltiin puhelimitse Porto Alegressa olleita Suomen Attacin ja NIGD:in edustajia, korostettiin foorumin luonnetta maailman kansalaisjärjestöjen verkostoitumispaikkana ja ilmoitettiin mm. Tobinin veron saaneen laajaa tukea foorumilla (Järjestöt tiivistivät verkostojen...2002). Lisäksi julkaistiin hieman pidempi versio Aamulehdessäkin ilmestyneestä sosiaalifoorumia ”päättöslauselmaa” siteeranneesta jutusta ja Demarin julkaisema uutinen murrosta CUT:in toimintaan (Afganistanin sota haukuttiin...2002; Väkivaltainen tietomurto 2002b). Tiedonantaja (SKP) julkaisi Maailman sosiaalifoorumista 2 juttua (Mikä on Maailman sosiaalifoorumi 2002; Uusliberalismi yskii...2002).

Järjestelmällisesti seuraamieni suuren yleisön medioiden ja puoluelehdistön lisäksi sosiaalifoorumeista kirjoittivat Suomessa vuonna 2002 ainakin Ylioppilaslehti, Yliopisto-lehti, Ydin, Kulttuurivihkot, Rauhan puolesta, Ny Tid, Murros, Voima, Kumppani sekä muutamat ammattiliittojen lehdet, esimerkiksi Pro toimihenkilöunioni. Foorumin aikana ilmestyneiden uutisten lisäksi siellä aloitetut projektit myös poikivat uutisoimisen arvoisia tuloksia usein myös foorumin jälkeen. Näiden uutisoiminnan systemaattinen kartoitus ei ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa. Esimerkkeinä kuitenkin mainittakoon, että Helsingin Sanomat uutisoi mm. NIGD:in dialogiprojektin loppuraporttien julkaisun samoin kuin SASK:in ja Observatorio Socialin tuottaman Nokia-raportin ilmestymisen.

Ulkomainen teksti taipuu kansalliseen kontekstiin – ja kolmelle erilaiselle puolueyleisölle

Yllä mainittujen tekstien lisäksi sekä Demari, Kansan uutiset että Tiedonantaja julkaisivat tunnetun globalisaatiokriitikon, Focus on the Global

South –järjestön johtajan Walden Bellon kolumnin Maailman sosiaalifoorumista (Bello 2002; Bello 2002d; Bello 2002e). Utistointi IPS:n välittämä kolumni oli suomennosvaiheessa sovitettu tšekäläiselle yleisölle, minkä lisäksi kukin lehti räätälöi sitä sopivaksi omalle lukijakunnalleen. Tapaus kertoo sekä suomalaisen julkisuuteen sopivan puheen sävystä että kunkin puoluelehden oletuksista siitä, mikä niiden lukijakuntaan puree.

”Deglobalisaation” puolesta usein puhunut ja mm. WTO:n ja Bretton Woods –instituutioiden lakkauttamista kannattava Bello oli otsikoinut tekstinsä *Porto Alegre Social Summit Sets Stage for Counteroffensive Against Globalization* (Bello 2002c). Suomeksi pääotsikko kuului: *Yhtiövetoinen globalisaatio tilille rötöksistään*. Lisäksi alkuperäisen tekstin varsin vahvaa globaalintalouseliitin ja heidän vastustajiensa välistä vastakkainasettelua oli lievennetty. *These twin disasters have brought back with a vengeance the crisis of legitimacy that the global elite and its project of corporate-driven globalization were experiencing prior to September 11th* kääntyi muotoon *Enronin ja Argentiinan kaksoskatastrofi on ajankohdistanut uudelleen ennen syyskuun 11. päivää pohditun kysymyksen yhtiövetoisen globalisaation laillisuudesta*. Myös toinen maininta globaalista eliitistä yhtiövaltaprojekteineen oli poistettu. *Anti-establishment forces gather at Porto Alegre* kuului suomeksi *Maailman sosiaalifoorumi kokoontuu Porto Alegressa*. Myöskään Bellon korostama mielenosoitusten merkitys yhtiövetoista globalisaatiota kritisoivan liikkeen toiminnassa ei ollut suomenkielisessä versiossa kovinkaan vahvasti esillä. *[Limiting the number of NGOs present in the WTO meeting in Doha] ensured that the massive demonstrations on the street that characterized Seattle, which served as the context for the famous developing country revolt at the Sheraton Convention Center, were not present in Doha, and under these circumstances, developing country opposition collapsed* työstettiin suomeksi toteamukseen *Mielenosoitusten riski poistettiin ennakolta, sillä Dohaan päästettiin vain pieni joukko kansalaisjärjestöjen edustajia*. *Lause Canada’s offer to hold the next G8-meeting in a resort high up in the Canadian Rockies in the province of Alberta seemed to confirm that the global elite was on the run from democracy on the streets* puolestaan kuului suomeksi: *Kanada on tosin tarjontunut järjestämään seuraavan G8-kokouksen syrjäisellä vuoristoseudullaan*.

Suomalaisyleisölle sovittamisen lisäksi kukin tekstin julkaisut lehti sovitti sitä hiukan sopivammaksi omille lukijoilleen. Kansan Uutiset ja Tiedonantaja julkaisivat tekstin samanlaisena, mutta otsikot ja kuvat erotuivat toisistaan. Tiedonantajan pääotsikko kuului: *Yhtiövetoinen globalisaatio tilille uusista rötöksistään – Enronin ja Argentiinan skandaalit antavat puhtia Maailman sosiaalifoorumille* oli painettu pienemmällä. KU puolestaan nosti pääotsikokseen *Enron ja Argentiina puhalsivat uutta puhtia sosiaalifoorumiin* kun *Yhtiövetoinen globalisaatio saa taas pyyhkeitä rötöksistään* esitettiin pienemmällä kirjjasimella. Alkuperäisen tekstin väliotsikko *A Counterpoint to Davos* oli

KU:ssa käännetty uskollisesti *Vastaveto Davosille*, kun Tiedonantaja puolestaan otsikoi *Superrikkaiden kokous siirretty Davosista New Yorkiin*. Englanninkielisen version sosiaalifoorumin tunnuslausetta mukaileva väliotsikko *Another World is Possible* oli käännetty KU:ssa *Osanottajat joka puolelta maailmaa*. Tiedonantaja vetosi tässä kohtaa lukumäärien logiikkaan otsikoimalla *Porto Alegressa jo 70 000 osanottajaa*. Tekstiä tehosti vielä kuva edellisen vuoden foorumin alkumarssille osallistuneesta suuresta ryhmästä, jonka banderolleissa heilui punainen tähti ja teksti *Movimiento Socialista*. KU:n kuva esitti Porto Alegreen saapunutta ranskalaisaktivisti José Bovéta tavaramerkiksi muodostuneine piippuineen. Demarissa kuvaa ei ollut lainkaan, teksti oli lyhennetty alle puoleen ja otsikoksi valittu *Toista tietä*. Foorumien välisen vastakkainasettelun teema oli jätetty kokonaan pois – Davosin foorumia ei mainittu sanallakaan. Poissa olivat myös puheet sosiaalifoorumin yhteyksistä edeltävinä vuosina talouskokousten liepeillä pidettyihin mielenosoituksiin, joita Bello alkuperäisessä tekstissään korostaa. Suomalaisen vasemmiston ja ammattiyhdistysliikkeen valtavirralla joidenkin mielenosoitusten kääntyminen mellakoinniksi on ilmeisesti ollut sen verran suuri järkytys, että niistä on parempi olla puhumatta.

Ero alkuperäisen englanninkielisen tekstin ja suomennoksen sävyssä näyttäisi olevan ainakin yhtä suuri kuin eri suomalaislehtien keskinäiset erot. Suomennosvaiheessa tapahtunut ”globaalin eliitin” ja ”establishmentin vastaisten voimien” välisen vastakkainasettelun lieventäminen näyttäisi olevan linjassa suomalaisen poliittisen kulttuurin konsensushakuisuudesta usein esitetyn väitteen kanssa (ks. esim. Siisiäinen 1990, 77-79; Stenius 1997). Konfrontaatioita välttelevään poliittiseen kulttuuriin voidaan ajatella kuuluvan myös sen, että mielenosoitukset ovat Suomessa olleet hyvin järjestäytyneitä, karnevalismia ja erityisesti väkivaltaa välttäviä tapahtumia (Alapuro 1997, 25-27, 36-37). Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että Bellon korostamaa väkivaltaisiksikin äityneissä mielenosoituksissa voimaansa näyttäneen liikkeen yhteyttä Maailman sosiaalifoorumiin ei suomennoksessa haluta tuoda vahvasti esiin.

5.3 Maailman sosiaalifoorumi ja internet

Internetin merkityksestä Maailman sosiaalifoorumille voidaan erottaa kaksi puolta: verkko toimii sekä toiminnan koordinoinnin välineenä että kanavana sen tulosten julkaisemiselle. Koordinointivälineenä toimivat etupäässä internetin tarjoamat sähköpostipalvelut, erityisesti postituslistat, mutta myös www-sivuja käytetään sosiaalifoorumin järjestelyn apuvälineinä.

Kaikki foorumin suomalaisosallistajat kertoivat internetin olevan tärkeä työväline heidän järjestöilleen. Tutkijaverkosto NIGD:n eri maissa asuvat jäsenet työstävät tutkimusraporttejaan yhteistyönä pitkälti juuri lä-

hettämällä käsikirjoituksia edes takaisin sähköpostitse. Myös NIGD:in sosiaalifoorumilla järjestämisen seminaarien käytännön ennakkojärjestelyt hoidettiin pitkälti sähköpostitse.

Attac puolestaan tuottaa sekä halukkaiden tilattavissa olevaa kansainvälistä että kaikille suomalaisjäsenille lähetettävää säännöllistä sähköpostiuutiskirjettä. Järjestön hallituksen sisäisestä keskustelusta suuri osa käydään hallituksen sähköpostilistalla. Myös päätöksiä esim. erilaisiin tapahtumiin osallistumisesta ja kannanottojen allekirjoittamisesta tehdään siten, että päätös katsotaan tehdyksi jos enemmistö hallituksen jäsenistä ilmoittaa sähköpostilistalla kannattavansa tehtyä ehdotusta. Järjestöllä on myös suljettuja kansainvälisiä postilistoja, joihin kuuluu yksi tai muutama jäsen jokaisen maan Attacien hallituksista. Näillä listoilla on mm. valmisteltu eri maiden Attacien tapaamisia sosiaalifoorumilla sekä järjestelyt eri maista Porto Alegreen matkustavien Attacistien matkarahoitusta. Suomen Attac esimerkiksi päätyi tukemaan Burkina Fason Attacin puheenjohtajan matkaa saatuaan tiedon tämän rahantarpeesta Attacin kansainväliseltä sähköpostilistalta. Yksi Suomen Attacin jäsen puolestaan sai omalle matkalleen rahoituksen samalla tavalla saksalaisilta, jotka tarvitsivat tekijöitä attac.info-verkkopalvelulle.

SASK:in edustajat käyttivät niin ikään sähköpostia seminaariensa valmisteluun ja mm. majoituksensa järjestämiseen. Lisäksi he kommentoivat osaltaan muutaman eri alan kansainvälisen ammattisihteeristön sähköpostilistoille kommentteja varten lähetettyjä ehdotuksia näiden ammattisihteeristöjen ja VAKL:in yhteistyössä järjestämien kansainvälisen ayliikkeen seminaarien sisällöistä.

Sosiaalifoorumin oma verkkopalvelu (www.forumsocialmundial.org.br) tarjosi työkalun eri työryhmien järjestelyjen koordinoimiseksi. Jokainen omaa työryhmää järjestämään ilmoittautunut järjestö sai salasanapalveluun, jossa listattiin ennen foorumia kaikki muut työpajat ja niiden järjestäjien sähköpostiosoitteet. Näin järjestäjät saivat mahdollisuuden ottaa yhteyttä samantyyppisistä teemoista tilaisuuksia järjestäviin tahoihin ja yhdistää useita pieniä työpajoja suuremmiksi tapahtumiksi.

Myös foorumin osallistujien ja lehdistön rekisteröityminen tapahtui lähes kokonaisuudessaan foorumin verkkopalvelussa. Rekisteröityminen hoitui täyttämällä palvelusta löytyvä lomake ja maksamalla osallistumismaksu verkkopankkipalvelun kautta. Näin rekisteröityneitä odottivat paikan päällä valmiit osallistujakortit ja materiaalipaketit. Verkkopalvelu sisälsi niin ikään listan Porto Alegren hotellien yhteystiedoista ja palvelun, jossa kaupunkilaiset saattoivat tarjota edullista ”solidaarisuusmajoitusta” asunnoissaan niille, joille tilaa majataloista ei löytynyt tai joilla ei ollut varaa maksaa hotellien korotettuja sosiaalifoorumihintoja.

Internetin käyttö toiminnan koordinointiin ei varmastikaan ole kansalaisjärjestöjen yksinoikeus – niin yritykset, valtiolliset toimijat kuin muutkin käyttävät nykyisin jatkuvasti sähköpostia sekä paikalliseen että kansainväliseen yhteydenpitoon. Melko pienillä resursseilla yleensä toimivien kansalaisjärjestöjen tapauksessa internetin merkityksen kansainvälisen toiminnan koordinoinnissa voidaan kuitenkin ajatella korostuvan. Järjestöillä nimittäin on harvemmin resursseja lennättää ihmisiä kokouksissa ympäri maailmaa ja maksaa kalliita ulkomaanpuheluita kuin vaikkapa yrityksillä tai valtioilla.

WWW julkaisukanavana

Maailman sosiaalifoorumin oma verkkopalvelu www.forumsocialmundial.org.br on laaja kokoelma tulevia foorumeita valmistelevia ja menneiden foorumien tuloksia kirjaavia sivuja. Paitsi yleistä taustatietoa, käytännön ohjeita ja alustavia ohjelmataulukoita, verkkopalvelussa on julkaistu ennen kutakin foorumia eri seminaarien keskustelujen pohjaksi laadittuja dokumentteja. Tämän lisäksi palvelu sisältää laajat memorial –osiot, joihin on koottu yhteenvetoja edellisten foorumien tapahtumista, niissä tuotettuja dokumentteja sekä valokuvia. Myös mm. Kansainvälisen neuvoston pöytäkirjat ja sihteeristön tuottamat lehdistötiedotteet julkaistaan verkkopalvelussa.

Le Monde Diplomatique ja IPS perustivat tämän lisäksi www.portoalegre2002.org ja www.portoalegre2003.org –verkkopalvelut, jotka keskittyivät keskusteluja pohjustavien dokumenttien julkaisemiseen ennakolta ja joista tällaista materiaalia löytyykin vielä enemmän kuin foorumin omasta palvelusta.

Nimenomaan sosiaalifoorumin tapahtumia uutisoimaan kehitettiin myös ciranda.net-sivusto. Ajatuksena oli soveltaa ilmaisohjelmien kehittämisestä tuttua copyleft-periaatetta journalismiin. Periaatteena on copyright-ajattelun vastaisesti luovuttaa oman työn tulokset ilmaiseksi muiden käyttöön sillä ehdolla että muut vastaavasti luovuttavat yhteiseen käyttöön oman työnsä tuloksia – toimintatapa, jota käyttäen esimerkiksi Linux-käyttäjärjestelmä on rakennettu. Journalismiin periaatetta sovellettiin perustamalla eräänlainen ilmainen juttupankki. Kuka tahansa yli viidestäsadasta rekisteröityneestä käyttäjästä sai yksinkertaisen verkkolomakkeen avulla laittaa oman juttunsa luettavaksi. Kaikki käyttäjät olivat joko ammattijournalisteja tai joidenkin järjestöjen verkkosivuille materiaalia tuottavia toimittajia. Luovuttamalla omat juttunsa yhteiskäyttöön kaikki projektin osallistajat saivat myös vapaat oikeudet painaa omissa lehdissään tai julkaista verkkosivuillaan muiden ciranda.net:iin lähettämiä juttuja. Sivuille näin syntynyt sosiaaliforumijuttupankki oli myös kokonaisuudessaan suo-

raan avoin kaikille halukkaille lukijoille. Juttuja ei valikoitu millään tavalla, vaan ajatuksena oli, että käyttäjät valitsevat omiin medioihinsa juttupankin parhaat jutut ja näin muodostuvan itsevalikointiprosessin myötä laadukkaimmat tekstit päätyvät laajimpaan levitykseen.

Neljä suomalaista verkkopalvelua, Attac.kaapeli.fi, Kepa.fi, One-World/Maailma.net ja Vaikuttava.net julkaisivat vuonna 2002 materiaalia Maailman sosiaalifoorumista. Lisäksi Attacin verkkopalvelun yhteyteen perustettiin oma osio Suomen sosiaalifoorumia varten (www.attac.kaapeli.fi/sosiaalifoorumi). Eniten materiaalia sisälsi Attacin palvelu. Ennen sosiaalifoorumia Attacin etusivulle linkitettiin sosiaalifoorumia käsittelevä osasto, joka sisälsi järjestön puheenjohtajan kirjoituksen aiheesta, suomennetun foorumin peruskirjan ja joitakin muita dokumentteja edellisen vuoden foorumista sekä vuoden 2002 foorumin ohjelman. Koska suurin osa foorumin suomalaisosallistujista oli Attacin jäseniä, he sopivat raportoivansa foorumilta Attacin verkkopalvelun yhteydessä olevalle keskustelufoorumille (forum.attac.kaapeli.fi). Raportteja julkaistiin kuudelta eri kirjoittajalta, kaikkiaan 13 kappaletta. Foorumiin lähetettiin myös joitakin valokuvia. Juttujen aiheet vaihtelivat yleisistä tunnelmakuvauksista Tobinin verosta ja TRIPS-sopimuksesta foorumilla käytyjen keskustelujen selostamiseen ja uutisiin Guy Verhofstadtin ja ETA:n osallistumisen kieltämisestä. NIGD:in järjestämästä konferenssista julkaistiin suomenkielinen yhteenveto sekä kopiot konferenssin pidemmästä englanninkielisestä yhteenvedosta ja valmistelevista dokumenteista, jotka julkaistiin myös sosiaalifoorumin omilla sivuilla.

Attac-foorumi on interaktiivinen keskustelufoorumi, jossa lukijat voivat vapaasti lähettää vastauksia julkaistuihin artikkeleihin. Useita vastauksia saapuikin. Monet – kuten tavallista kyseisellä foorumilla – olivat Attacia vastustamaan perustetun Defens-järjestön muutaman aktiivijäsenen yksittäisiä viestejä, joissa epäiltiin koko Attacin ja sosiaalifoorumin mielekkyyttä. Muutamia useampien puheenvuorojen keskustelujakin käytiin, erityisesti NIGDin konferenssiraportin innoittamana. Porto Alegressa paikalla olleet eivät kuitenkaan osallistuneet keskusteluihin juttujensa lähettämisen jälkeen, joten varsinaisesta interaktiivisuudesta Brasiliaan matkanneiden ja kotiin jääneiden välillä ei voida puhua.

Eräs foorumille postitettu kuvaraportti kertoo internetin mahdollisuuksista reaaliaikaisena julkaisuvälineenä. Porto Alegressa ollut Suomen Attacin edustaja sai sähköpostitse kuulla ruotsalaisten tv-kanavien lähettäneen sosiaalifoorumista kansainvälisten uutistoimistojen kuvamateriaalia, joissa keskeisessä osassa olivat punalippuja heiluttavat ja sosialismin puolesta huutavat mielenosoittajat. Vastauksena hän lähetti Attac-foorumille valokuvia capoeira-tanssijoista otsikolla *Oikeita kuvia Porto Alegresta* ja vies-

tin, jossa valiteltiin kansainvälisten uutistoimistojen antamaa yksipuolista kuvaa foorumista. Nettifoorumeiden seuraajajoukko on tietenkin murtoosa suurten kansainvälisten uutistoimistojen tarjonnan seuraajista, mutta esimerkki kertoo siitä, että periaatteessa internet mahdollistaa myös reaaliaikaisen vaihtoehtoinformaation levittämisen. Mahdollisuudet tähän myös paranevat jatkossa kun internetpalveluiden lukijakunta kasvaa ja yhteyksien nopeus sallii myös elävän kuvan esittämisen.

Attacin verkkopalvelussa avattiin foorumin alkaessa myös sivu, jolle koottiin linkkejä muissa suomalaisissa verkkopalveluissa ilmestyneisiin sosiaalifoorumijuttuihin. Lisäksi Attac-foorumin raporteista tehty kooste postitettiin kaikki järjestön jäsenet ja joitakin muita listalle ilmoittautuneita tavoittavalle liki 3000 ihmisen sähköpostilistalle. Listan tilaajista viitensikymmentä työskentelee sähköpostiosoitteeseen sisältyvän domain-nimen perusteella erilaisten tiedotusvälineiden palveluksessa.

Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa julkaisee verkkopalvelussaan (www.kepa.fi) kehitysyhteistyöhön liittyviä uutisia. OneWorld.net puolestaan on samantyyppisiin kysymyksiin keskittyvä kansainvälinen uutisporttaali, joka toimii 11 maassa. Suomenkielinen versio toimii osoitteessa Maailma.net. OneWorld sekä linkittää palveluunsa yhteistyöorganisaatioidensa (yli 1500 kpl) kuten Kepan sivuilla ilmestynyttä materiaalia että tuottaa itse jonkin verran uutisia. Oneworld on vuonna 1995 Britanniassa perustettu järjestö, jonka ympärille on koottu yhdessätoista eri maassa toimivista itsenäisistä järjestöistä koostuva verkosto. Jokaisen maan järjestö ylläpitää omaa sivustoaan, jotka on kaikki linkitetty toisiinsa. (Oneworld 2003).

Suomessa pitkään asunut ja erilaisissa kansalaisjärjestöissä toiminut hollantilaissyntyinen reporteri kirjoitti sosiaalifoorumista englanniksi viisijuttua Kepan ja kolme OneWorldin palveluun. Kepa suomensi oman palvelunsa jutuista kaksi, OneWorld käänsi kaikki kolme sille kirjoitettua juttua myös suomeksi Maailma.net -sivustoon. OneWorldilla on sopimus maailman eniten luetun verkkouutispalvelun Yahoo Newsin kanssa. Yahoo julkaisee uutissivuillaan ingressejä ja niihin liittyviä linkkejä erilaisten yhteistyösivustojensa tuottamiin uutisiin, muun muassa OneWorldiin.

Yahoo Newsiin linkitettyjen juttujen tiukka editointi osoittaa, että samoin kuin muita teknisiä ratkaisuja käytävissä tiedotusvälineissä, myös internetin uutispalveluissa suuren yleisön kaupalliset mediat näyttävät olevan varovaisempia sen suhteen, mitä julkaisevat. OneWorld muistutti reporterilleen, että Yagoon yleisö on suurimmaksi osaksi Yhdysvalloissa ja poisti jutuista tämän vuoksi mm. lainaukset sosiaalifoorumilla Yhdysvaltain terrorismin vastaista sotaa ja Kuuban kauppasaartoa kritisoineiden puheista. Myös YK:n toimintaa kriittisesti arvioivien puheet oli leikattu pois ja pääsihteri Kofi Annanin sosiaalifoorumille lähettämä tervehdyskirje oli

nostettu yhden jutun otsikkoon. Kepa.fi julkaisi saman kirjoittajan jutun otsikolla ”World Social Forum Disappointed in Monterrey Consensus”. Tekstissä lainattiin kansalaisjärjestöjen edustajia, jotka sanoivat että muodollisista kansalaisjärjestökuulemisista huolimatta heidän vaatimuksensa oli jätetty pois ennakkoon laaditusta päätöslauselmaluonnoksesta, joka oli tarkoitus hyväksyä YK:n kehitysrahoituskokouksessa Monterreyssa muutamaa kuukautta sosiaalifoorumin jälkeen. Jotkut näistä järjestöjen edustajista kutsuivat Monterreyn kokousta ”korruptoituneeksi prosessiksi”.

Myös Vaikuttavaan tietotoimistoon (vaikuttava.net) lähetettiin muutamia sosiaalifoorumia käsitteleviä tekstejä. Vaikuttava tietotoimisto on suomalainen versio moniin maihin levinneistä Indymedia –sivustoista. Englanninkielinen Independent Media Center (indymedia.org) Seattlen mielenosoitusten yhteydessä 1999 levittämään tietoa aktivistien toimista, ja nykyisin vastaavia sivustoja ylläpidetään yli sadassa kaupungissa kaikilla mantereilla (IMC 2003).

Suomen Vaikuttavaa tietotoimistoa, kuten muitakin indymedia-sivustoja ylläpidetään täysin vapaaehtoisvoimin. Minkäänlaista ennakkomoderointia ei ole, eli kuka tahansa voi täyttämällä webilomakkeen lähettää sivuille mitä tahansa uutisia ja valokuvia, joiden ingressit ilmestyvät näkyviin etusivulla olevaan uutisluetteloon. Sivuston ylläpitäjät voivat kuitenkin jälkikäteen poistaa kirjoituksia, joiden katsotaan olevan sivuston periaatteiden vastaisia (esim. mainoksia tms.). Lukijat voivat vapaasti kommentoida lähetettyjä kirjoituksia lisäämällä oman kommenttitekstinsä alkuperäisen alle.

Palveluun lähetettiin Murros-lehden julkaisema artikkeli Maailman sosiaalifoorumista, yksi Suomen foorumia ennakkoon mainostava postitus sekä yksi sen tuloksia yhteen vetävä teksti. Näitä tekstejä kommentoineet kirjoittajat suhtautuivat varsin epäilevästi koko sosiaalifoorumiprosessiin. Parin rivin puheenvuoroissa epäiltiin, että ihmiset matkustavat Porto Alegreeseen vain päästäkseen tropiikin lämpöön ja mm. huomautettiin, että sosiaalifoorumiin osallistuu ammattiliittojen, poliittisten puolueiden ja muiden sellaisten tahojen edustajia, jotka ovat muutamien kirjoittajien mukaan niin korruptoituneita, että ne pitäisi lakkauttaa mieluummin kuin ryhtyä niiden kanssa yhteistyöhön. Myös sosiaalifoorumeita puolustavia vastauksia ilmestyi jonkin verran.

Edellä käsiteltyjen Sosiaalifoorumeista niiden järjestämisen aikana raportoineiden verkkopalveluiden lisäksi useilla sivuilla julkaistaan jatkuvasti foorumin tuloksena syntyneitä tekstejä. Suomen Attacin verkkopalvelun sosiaalifoorumisivut laajenevat vähitellen, SASK:in verkkopalvelusta löytyy Nokia-tutkimuksen raportti sekä muutama muu sosiaalifoorumia käsittelevä teksti ja NIGD:in projektiraportit löytyvät niin ikään järjestön verk-

kosivuilta. Kun esimerkkijärjestöjemme ulkomaalaisten yhteistyöjärjestöjen sivustot otetaan mukaan, sosiaalifoorumimateriaalin määrä paisuu valtavaksi. Ainakin attac.info –sivusto ja kansainvälisten ammattiyhdistysorganisaatioiden yhteinen sivusto globalunions.org sisältävät omat kokonaisuudet sosiaalifoorumista, NIGD:in projektiin osallistuneiden järjestöjen sivuilta löytyy lukuisia foorumia käsitteleviä dokumentteja ja niin edelleen.

* * *

Näyttää selvältä, että tiedonvälityksen globalisoituminen luo perustan uudella tavalla globaalien julkisuuksien ja liikkeiden synnylle. Tämä viimeistään 1960-luvulta alkaen havaittavissa oleva ilmiö on nykyisin entistä voimakkaampi. Sosiaalifoorumin tapaus kertoo, miten liikkeisiin liittyvät julkisuudet pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekoon nostamalla keskustelujaan esiin suuren levikin tiedotusvälineissä.

Maailman sosiaalifoorumin yksi tarkoitus on nimenomaan olla tiedotusvälineiden huomion herättävä mediatapahtuma ja foorumi näyttäisi onnistuvan tässä roolissaan varsin hyvin. Sosiaalifoorumin järjestäjät ovat nähneet paljon vaivaa globaalien median edustajien palvelemiseksi. Sekä Reutersin ja AP:n kaltaiset ylikansalliset, kaikenlaisia uutisia välittävät että erikoistuneet tiedotusvälineet kuten *Le Monde Diplomatique* tuottivatkin foorumista tekstiä ja kuvamateriaalia. IPS:n uutiset aiheesta levisivät niin ikään lehtiin ympäri maailman. Monelta osin suomalaistiedotusvälineet olivat riippuvaisia näiden globaalien uutistuottajien materiaalista, mutta suurimmat, Yle ja Helsingin Sanomat, tuottivat myös omaa materiaalia. Kaikkiaan sosiaalifoorumi sai mediahuomiota Suomessa lähes yhtä paljon kuin talousfoorumi. Foorumin suomalaisosallistujien kokemuksia kuultiin sekä suoraan että välillisesti. HS:n ja Kansan Uutisten toimittajat haastattelivat heitä, Hufvudstadsbladet, Demari ja Kansan Uutiset julkaisivat suoraan heidän kirjoittamiaan tekstejä – joista osa oli jo julkaistu Attacin verkkofoorumilla ennen päätymistään lehtiin.

Median globalisoitumisesta huolimatta kansalliset poliittiset kulttuurit ja eri tiedotusvälineiden oletukset lukijakuntiansa preferensseistä vaikuttavat edelleen siihen, miten globaaleille julkisuuksille suunnatut puheenvuorot muokkaantuvat eri konteksteissa. Tarkastelemani Walden Bellon kolumnin tapaus kertoo, että se mikä kuulostaa hyvältä Thaimaassa tai Ranskassa ei välttämättä resonoi suomalaislukijan tuntojen kanssa ja se mikä saa Tiedonantajan lukijan innostumaan ei välttämättä iske Demarin lukijaan – ja päinvastoin.

Internet tarjoaa globaaleille julkisuuksille joukon uudenlaisia välineitä, jotka ovat periaatteessa vähemmän riippuvaisia globaalien kaupallisen median rakenteista. Internet ei kuitenkaan ole täysin muiden medioiden toi-

mintalogiikasta poikkeava vapaan keskustelun ihmema, kuten joskus annetaan ymmärtää. Suurimman yleisön foorumeiksi myös internetissä vaikiintuvat helposti ne, joiden ylläpitäjillä on rahaa ja muita resursseja, joilla palvelusta tehdään toimiva ja sen olemassaolo saatetaan ihmisten tietoon. Riippuvuus suuren yleisön takaamista mainostuloista taas edellyttää niin internetissä kuin muidenkin medioiden tapauksessa sisällön muokkaamista sellaiseksi, että mahdollisuudet lukijoiden suuren enemmistön kannalta epämiellyttävän tiedon julkaisemiseen olisivat mahdollisimman pienet, kuten käsittelemäni esimerkki Yahoo! –uutispalvelusta näyttäisi vihjaavan.

Voidaanko siis kokonaisuutena sanoa, että yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan ja niiden käyttämän uuden viestintäteknologian seurauksena olisi syntymässä sellainen kaksitasoinen julkisuus kuin Peter Dahlgren (1991, 14-15) on arvellut? Selvältä näyttää, että liikkeiden toiminta tuo uusia sisältöjä mediakeskusteluihin ja että liikkeiden omat, usein elektroniset mediat ovat tärkeitä näiden keskustelujen käymisen foorumeita. Pikemminkin kuin kahden selvästi toisistaan erottuvan julkisuuden tason olemassaoloon, tarkastelemani tapaukset viittaisivat että globaaleja keskusteluja käydään moninaisten, vaikutusvallaltaan ja osallistujamäärältään erilaisten, päällekkäisten julkisuuksien keskenään risteävissä virroissa. Sosiaalifoorumi sekä houkuttelee valtamedian edustajia että levittää ajatuksiaan erikoistuneemmissa tiedotusvälineissä. Foorumin suomalaisosallistujat raportoivat omille verkkofoorumeilleen, mutta näitä varten tuotettuja tekstejä, samoin kuin suomalaisosallistujien haastatteluja julkaistaan myös valtamediassa. Hypertekstimuodon tarjoamat linkitysmahdollisuudet puolestaan ovat mahdollistaneet sen, että pienempien uutispalveluiden tekstejä linkitetään yhteen maailman suurimmista nettiuutispalveluista, Yahoo Newsiin – mistä tosin seuraa juttuihin kohdistuvan ennakkosensuurin koveneminen. Lähes ilmainen verkkojulkaiseminen mahdollistaa jo nyt – ja tulevaisuudessa vielä tehokkaammin – myös vaihtoehtoisen informaation levittämisen ainakin tiettyjen valikoitujen julkisuuksien jäsenille silloin kun valtamedian välittämän kuvan katsotaan olevan yksipuolinen tai jopa virheellinen.

Vaikka tässä luvussa esittelemieni median vastavirtojen vaikutusvallan arviointi onkin hyvin vaikeaa, näyttäisi kuitenkin selvästi siltä, että vastavirtoja on, ja ne myös kykenevät kohoamaan pintaan myös mediajulkisuuden yhä selkeämmin dollarinvihreiltä kuultavissa valtavirroissa.

6. Johtopäätökset

Olen tarkastellut tässä tutkimuksessa Maailman sosiaalifoorumia esimerkkinä globaalien julkisuuksien ja niihin liittyvien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnasta. Olen jäljittänyt julkisen keskustelun ja yhteiskunnallisten liikkeiden suhteen kehitystä kansallisella tasolla ja verrannut kansallisten julkisuuksien itselleen asettamaa tehtävää ja käsitystä julkisuuden luonteesta sekä niiden perustaa ja vaikutuskanavia Maailman sosiaalifoorumin globaalien julkisuuksien vastaaviin.

Vedän seuraavassa yhteen sosiaalifoorumia koskevat tutkimustulokset, minkä jälkeen teen niihin perustuen joitakin yleisemmän tason teoreettisia johtopäätöksiä julkisuuksien perustasta ja vaikutuskanavista nykyisten globaalin hallinnan mekanismien kontekstissa.

6.1 Maailman sosiaalifoorumin julkisuuksien tehtävä, luonne, perusta ja vaikutuskeinot

Maailman sosiaalifoorumi voidaan nähdä joukkona julkisuuksia: yhteisenä, mutta sisäisesti monimuotoisena keskustelujen tilana, joka tarjoaa mahdollisuuden poliittisten vaihtoehtojen esittämiseen ja kehittämiseen. Sosiaalifoorumi rakentuu jo kansallisten porvarillisten julkisuuksien syntyessä kehittyneelle ajatukselle, että kansalaisten keskusteluissaan muodostaman mielipiteen tulisi ohjata poliittista päätöksentekoa. Kansalliset porvarilliset julkisuudet asettivat tehtäväkseen feodaalisen yhteiskunnan syntyperään perustuvien hallintasuhteiden kyseenalaistamisen. Tähän pyrittiin julkisella keskustelulla, jonka käsitettiin olevan luonteeltaan rationaalista, objektiivisesti olemassa olevien, kaikkien osallistujien kannalta edullisten ratkaisujen etsimistä. Jo porvarillisen julkisuuden kriitikot Hegel ja Marx huomauttivat tämän julkisuuskäsityksen pohjautuvan epärealistisille oletuksille kapitalistisen talouden toiminnasta. Herruussuhteiden järjellä korvaamisen sijaan kapitalistinen yhteiskuntajärjestys tuotti uusia, taloudelliseen eriarvoisuuteen perustuvia valtasuhteita.

Maailman sosiaalifoorumin julkisuudet jatkavat porvarillisen julkisuuden kriitikoiden projektia siinä mielessä, että ne pyrkivät kyseenalaistamaan kapitalistisen talousjärjestelmän kyvyn tuottaa tasa-arvoisesti hyvää kaikille. Ne pyrkivät nostamaan esiin kapitalismin tuottamia valtasuhteita ja tuo-

maan ne poliittisen keskustelun piiriin; ne asettavat tehtäväkseen neuvotella uudelleen yksityisen talouden alueen ja julkisen poliittisen alueen välisestä rajasta.

Sosiaalifoorumia ohjaava käsitys julkisuuden luonteesta poikkeaa kuitenkin sekä porvarillisen julkisuuden että sen varhaisten kriitikoiden näkemyksistä. Hegel ja Marx kyseenalaistivat porvarillisen julkisuuden kyvyn täyttää itselleen asettamansa tehtävän, herruussuhteiden korvaamisen rationaalisuudella, ja esittivät julkisuuden rationalisoinnin olevan mahdollista ainoastaan kokonaisvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän muutoksen osana. Sosiaalifoorumilla ei esitetä loppuratkaisuja. Foorumi perustuu käsitykseen julkisuuden luonteesta valtasuhteiden läpitunkemana eri ihmisryhmien välisistä intressiristiriidoista johtuvien jatkuvien konfliktien selvittelyn tapana – ei koskaan täysin valtasuhteista vapautettavissa olevana, mutta juuri siksi välttämättömänä.

Yhtä, kaikkien keskustelijoiden hyväksymää käsitystä julkisen keskustelun luonteesta ja sitä säätelevistä normeista ei ole koskaan ollut olemassa.²⁷ Keskustelun normeja pyritään jatkuvasti muokkaamaan keskustelun kuluessa ja niitä koskevat argumentit limittyvät jatkuvasti itse asiakysymyksiä koskeviin argumentteihin. Usein vastajulkisuudet, jotka pyrkivät muuttamaan hyväksytyjä julkisuusnormeja laajentamalla julkisuuden aluetta ja osallistujajoukkoa, eivät saa ääntään kuuluviin muutoin kuin järjestäytyneillä yhteiskunnallisiksi liikkeiksi ja käyttämällä kollektiivisen toiminnan keinoja. Olen eritellyt erilaisia keskustelijoille tarjoutuvia keskustelun normeja koskevia argumenttirepertuaareja käyttämällä jaottelua edustukselliseen, keskustelevaan, osallistavaan ja konstruktionistiseen julkisuusmalliin. Maailmantalouspolitiikan valtavirta näyttäisi tämän jaottelun valossa tarkasteltuna vetoavan lähinnä edustuksellisen julkisuusmallin asiantuntijakeskeisyyteen, kun taas sosiaalifoorumin vastajulkisuudet pyrkivät konstruktionistis-osallistavan julkisuuskäsityksen mukaisesti laajentamaan keskusteluissa käsiteltävien asioiden skaalaa ja siihen osallistuvien joukkoa. Taloudellisiksi ja yksityisiksi usein rajattavia asioita pyritään tuomaan poliittisen ja julkisen piiriin ja keskustelijajoukkoa laajentaa asiantuntijapiirien ulkopuolelle.

²⁷ Habermas pyrkii nimenomaan etsimään sellaista porvarillista julkisuutta luonnehtinutta keskustelun normistoa, josta kaikki keskustelijat olisivat olleet yksimielisiä. Habermasin analyysia lukiessa näyttäisi varsin helpolta päätyä käsitykseen, että porvarillisen julkisuuden syntyaikoina julkisuuden normeista oltiin yksimielisempiä, kun taas nykyisin normisto on hajanaisempaa. Olen kuitenkin pyrkinyt osoittamaan, että julkisuuden normeista kamppailtiin keskustelun kuluessa jo porvarillisen julkisuuden syntyaikoina. Erityisesti työläisten ja naisten julkisuudet kyseenalaistivat porvarillisen julkisuuden hegemonisen aseman.

Konstruktivistis-osallistavan julkisuuskäsityksen mukaisesti sosiaalifoorumi pyrkii myös sisäisissä keskusteluissaan moninaisuuteen ja vahvojen saneleman konsensuksen välttämiseen. Käytännössä tähän pyritään pitämällä kaikki keskustelut avoimina, keskustelijat tasa-arvoisina ja heidän roolinsa liukuvina, välttämällä konsensus- ja kompromissihakuisuutta, järjestämällä foorumi tilallisesti monikeskukseksi ja rakentamalla sen ohjelma sekä ylhäältä että alhaalta päin.

Avoimuuden vaaliminen ja foorumin sisäisten valtasuhteiden välttäminen ei kuitenkaan ole helppoa. Ensinnäkään kaikki halukkaat eivät resurssien puutteesta johtuen kykene osallistumaan sosiaalifoorumiin. Toiseksi, vaikka konsensuspäätöksen julistaminen tai kompromissin neuvottelu on aina vallankäyttöä, sosiaalifoorumiin kohdistuu paineita yhteisten kantojen esittämiseksi, kuten tarkastelemani yhteiskunnallisten liikkeiden julistusten esimerkki osoittaa. Jotta foorumilla esitetyt ehdotukset saisivat poliittista painoarvoa, on yleensä tarpeen osoittaa paitsi että ehdotukset ovat hyviä, myös, että niitä kannattaa suuri joukko ihmisiä. Tähän politiikan todellisuuden keskusteluperiaatteille asettamaan haasteeseen on pyritty vastaamaan erottamalla yhteiskunnallisten liikkeiden julistukset ja niitä laatiin synnyttävä verkosto Maailman sosiaalifoorumista erilliseksi, vaikkakin siihen liittyväksi kokonaisuudeksi. Kolmanneksi keskustelukulttuurin rakenteet määrittelevät kansainvälisen talouden ja politiikan kysymykset sillä tavoin asiantuntijoiden keskustelukentiksi, että vaihtoehtoisten äänien kuuluviin saaminen näillä alueilla on vaikeaa. Sosiaalifoorumi paitsi kyseenalaistaa vakiintuneita asiantuntija-auktoriteetteja, pyrkii myös käyttämään niitä hyväkseen, kuten nobel-taloustieteilijä James Tobinin tekemän valuutanvaihtoveroa koskevan esityksen nouseminen yhdeksi foorumilla kokoontuvien liikkeiden keskeisistä vaatimuksista osoittaa.

Sosiaalifoorumin julkisuuksien perusta ja vaikutuskeinot 1: verkostot

Sosiaalifoorumin itselleen määrittelemän tehtävän ja keskustelun luonnetta koskevan käsityksen sekä näistä seuraavien käytäntöjen tarkastelun lisäksi olen pyrkinyt hahmottamaan foorumin julkisuuksien teknologista ja institutionaalista perustaa sekä niiden keinoja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Foorumi rakentuu globaalien järjestöverkostojen luomalle perustalle ja vaikuttaa päätöksentekoon politiikkaverkostojen kautta. Lisäksi sen olemassaolo perustuu globaalien tiedotusvälineiden olemassaololle, jotka niin ikään toimivat myös foorumin julkisuuksien vaikutuskanavana.

Kuten kansalliset porvarilliset julkisuudet, sosiaalifoorumin julkisuudet rakentuvat järjestöjen verkostoille. Sosiaalifoorumin tapauksessa verkostot kuitenkin ovat globaaleja. Foorumin järjestelystä ja sitä koskevasta

päätöksenteosta vastuussa olevat elimet, sihteeristö ja kansainvälinen neuvosto, on rakennettu olemassa olevien järjestöverkoston luomalle pohjalle. Brasilialaiset aloitteentekijät pyysivät mukaan sihteeristöön vanhoja kotimaisia yhteistyökumppaneita ja varmistivat tuen ulkomaalaisilta, erityisesti ranskalaisilta kumppaneiltaan. Kansainvälinen neuvosto taas koottiin kutsumismenettelyllä, jossa jo mukana olevat kutsuivat jäseniksi kukin omien yhteistyöverkostojensa jäsenjärjestöjä. Lisäksi suomalaisosallistujien esimerkkitapausten tarkastelu paljastaa, että uusien yhteistyöverkostojen luominen on yksi keskeisistä sosiaalifoorumin funktioista.

Sosiaalifoorumi ilmoittaa olevansa kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tapahtuma ja kieltää esimerkiksi poliittisten puolueiden edustajien osallistumisen. Foorumin julkisuudet ovat kuitenkin yhteydessä poliittisen vallan järjestelmiin. Tämä näkyy mm. keskeisten järjestäjäjärjestöjen yhteyksinä Brasilian työväenpuolue PT:hen sekä PT:n kontrolloiman Porto Alegren kaupunginhallituksen ja Rio Grande do Sulin osavaltion hallituksen rahallisena ym. tukena. Poliittiset puolueet ovat läsnä myös maanosittaisissa sekä alueellisissa sosiaalifoorumeissa, ja hallinnolliset tahot osallistuvat eri järjestöjen foorumiosallistumisen rahoittamiseen, erityisesti suomalaisjärjestöjen tapauksessa.

Foorumi on yhteyksissä myös kapitalistiseen talousjärjestelmään sikäli, että keskustelujen järjestämistä rahoittavat paitsi hallinnolliset tahot, jotka ovat ulosmitanneet rahat talousjärjestelmästä verotuksen keinoin, myös muutamat yritykset sekä yritystoiminnasta resurssinsa saavat yksityiset säätiöt. Sosiaalifoorumin järjestäminen tosin aiheuttaa veronmaksajille kuluja huomattavasti vähemmän kuin Maailman talousfoorumin – siitä huolimatta, että jälkimmäisellä foorumilla yleinen argumentoinnin linja vaatii valtion taloudellisen roolin supistamista. Yhteydet vallan ja talouden järjestelmiin ovat kuitenkin tosiasia, joka on otettava huomioon vaikka yleisenä periaatteena olisikin foorumin keskustelujen säilyttäminen mahdollisimman riippumattomana valtapolitiikan koukeroista ja rahoittajien sanelemista rajoituksista.

Kolme esimerkkikeskustelua: globaalien julkisuuksien ja kansallisten keskustelujen sekä päätöksentekorakenteiden vuorovaikutus

Järjestöverkostoja foorumin keskustelujen perustana ja politiikkaverkostoja niiden vaikuttamisen keinona olen tutkinut tarkemmin kolmen suomalaisjärjestön esimerkkien kautta. Olen kuvannut näiden järjestöjen sosiaalifoorumilla toteuttamia projekteja esittelemällä niiden tavoitteen, toteuttamiseen osallistuneen verkoston sekä keinot, joilla projektin tavoitteen saavuttamiseen pyritään. Erityisesti olen tarkastellut näiden globaalien julki-

suuksien ja kansallisten keskustelujen sekä päätöksentekorakenteiden välistä vuorovaikutusta.

NIGD:in pohjoinen-etelä –dialogiprojektin tavoitteena oli tuoda eteläisellä pallonpuoliskolla työskentelevien tutkijoiden ääntä kuuluviin globaalin hallinnan demokratisoimista koskevassa keskustelussa. Projektia varten koottiin etelän think tankien tutkijoista koostuva verkosto, jonka jäsenet arvioivat erilaisia globaalidemokratia-aloitteita. Projektin vaikuttamisen tapana oli tutkimustiedon tuottaminen ja sen julkaiseminen. Vaikuttamaan pyrittiin sekä globaalien tiedotusvälineiden että kansallisten politiikkaverkostojen kautta. Tutkimustuloksia esiteltiin sosiaalifoorumille kokoontuneelle kansainväliselle yleisölle ja toimittajajoukolle, mutta erityisesti niitä pyrittiin tekemään tunnetuksi Suomen kehitysyhteistyöpolitiikasta päättävien tahojen keskuudessa. Projektissa pyrittiin siis luomaan globaalidemokratia-aloitteista keskusteleva, globaalille järjestöverkostolle rakentuva julkisuus, jonka tarkoituksena oli vaikuttaa paitsi globaaliin julkiseen mielipiteeseen tiedotusvälineiden kautta, myös suomen kansallisiin päätöksiin Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston ympärille rakentuneen kehityspoliittisen politiikkaverkoston kautta. NIGD:in kokoaman think tank –verkoston toiminta kertoo tällaisten tutkimuslaitosten yleistymisestä myös kehitysyhteistyöpolitiikan alalla.

SASK:in ja Observatorio Socialin toteuttaman projektin tavoitteena oli pyrkiä varmistamaan, että Nokian Manausin tehtaalla noudatettaisiin ILO:n määrittelemiä suosituksia työntekijöiden oikeuksista. Observatorio Social on syntynyt globaalin ay-liikkeen verkostojen toiminnan tuloksena. Alun perin yhteistyötä on tehty hollantilaisten ja saksalaisten liittojen kanssa, mutta myös mm. pohjoismaiset ja yhdysvaltalaiset liitot ovat sittemmin tulleet mukaan. Projektin vaikuttamiskeinoina olivat ay-organisaation vahvistaminen sekä tutkimustiedon tuottaminen ja sen käyttäminen työnantajapuolelle kohdistettavien vaatimusten tukena. Myös tiedotusvälineet vaikutuskeinona liittyvät projektiin siten, että tehokas keino Nokian kaltaisen brändituotteiden valmistajan painostamiseksi on mahdollisella negatiivisella mediajulkisuudella uhkailu. Kolmikantayhteistyöhön perustuvia työmarkkinajärjestöjen ja valtiollisten elinten keskustelukanavana toimivia politiikkaverkostoja on kansallisella tasolla ollut olemassa jo kauan, ja niihin on aina sisällynyt pyrkimyksiä myös kansainvälistymiseen. Pohjoismaissa kaikkein vahvimmin toteutunut kolmikantaperiaate on myös ILO:n globaaleja työmarkkinoita säätelemään pyrkivien artiklojen pohjana. Talouden globalisoituminen asettaa globaaleille työmarkkinoihin liittyville politiikkaverkostoille uusia vaatimuksia. Näiden verkostojen tarkastelu myös muistuttaa siitä, miten vallitseva yleinen mielipide rajaa käytettävissä olevien argumenttien repertuaaria politiikkaverkostojen sisäisissä keskusteluissa:

vallankumouksellisen sosialismin sijaan globaali ay-liike vannoo yksilöiden universaaleiksi ihmisoikeuksiksi miellettyjen työntekijöiden oikeuksien nimiin.

Attac on globaali kansalaisjärjestö, jonka toiminnan ensisijaisena tavoitteena on valuutanvaihtoveron toteuttaminen. Erityisesti Ranskan Attac on näytellyt keskeistä osaa myös Maailman sosiaalifoorumin kehittämisessä. Valuutanvaihtoveroprojektissa Attacin on tarkoitus edetä tavoitteenaan saada jokin maa kutsumaan koolle kansainvälinen konferenssi, jossa allekirjoitetaan valuutanvaihtoveroa koskeva sopimus. Kampanjaa toteuttava verkosto on Attac itse sikäli, että sen jäseniksi on liittynyt joukko järjestöjä, jotka haluavat pyrkiä edistämään veron toteuttamista. Myös muut yhteisliittymät ovat kuitenkin osallistuneet kampanjaan veron puolesta. Attac ilmoittaa periaatteessa olevansa ”toimintaan suuntautunut kansansivistysjärjestö”, mutta ainakin valuutanvaihtoverokampanjassa vähintään yhtä tärkeitä vaikuttamiskeinoja näyttäisivät olevan think tank –tyyppinen toiminta ja politiikkaverkostoihin osallistuminen. Kampanjan keskeinen dokumentti on belgialais-suomalaisena yhteistyönä syntynyt sopimusluonnos veron toteuttamiseksi. Globaali keskustelu valuutanvaihtoverosta on levinnyt NIGD:in, Kepan ja Attacin toiminnan kautta myös suomalaiseen julkisuuteen ja keskustelun suomalaisissa politiikkaverkostoissa aikaansaama toiminta on saanut myös valtiovarainministeriön selvittämään veron toteuttamismahdollisuuksia. Ministeriön asettama asiantuntijaryhmä kuitenkin piti ehdotusta huonona.

Lähes kaikkia Maailman sosiaalifoorumiin osallistuneita suomalaisia yhdistää kuuluminen Ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston ympärille muodostuneeseen kehityspolittiseen politiikkaverkostoon. Sosiaalifoorumin osallistujajärjestöt ovat siis siten vakiintuneita toimijoita, että ne saavat rahoitusta ulkoministeriöstä ja osallistuvat kehityspolitiikan suuntaviivojen hahmotteluun sekä konkreettiseen toimeenpanoon.

Sosiaalifoorumin julkisuuksien perusta ja vaikutuskeinot 2: tiedotusvälineet

Verkostojen lisäksi sosiaalifoorumin julkisuuksien perustana ja vaikutuskanavana toimivat tiedotusvälineet. Samaan tapaan kuin kansallisvaltion laajuiselle alueelle leviävien tiedotusvälineiden synty oli edellytys kansallisten julkisuuksien ja niihin liittyvien liikkeiden synnylle, globaalien julkisuuksien ja liikkeiden toiminta perustuu globaalien tiedotusvälineiden olemassaoloon. Jotta keskustelu voisi olla globaalia, on oltava tiedotusvälineitä, joiden välityksellä ihmiset eri puolilla maailmaa voivat osallistua siihen. Lisäksi globaalien tiedonvälityskanavien olemassaolo mahdollistaa sellaisten mediatapahtumien synnyn, jotka luovat uusia yhtenäisyyden

tunteita eri puolilla maailmaa elävien ihmisten välille, ja voivat myös synnyttää yhteiskunnallisia liikkeitä. Tällaisia kehityskulkuja voidaan erottaa yhtä lailla 1960-luvun opiskelijaliikehdinnän kuin nykyisen globaalin oikeudenmukaisuusliikkeen taustalta. Sosiaalifoorumi syntyi vastauksena tiettyyn vaiheeseen globaalien tiedotusvälineiden välityksellä käydyssä globalisaatiokeskustelussa, jota sävyttivät suurmielenosoitukset kansainvälisten talousjärjestöjen kokousten liepeillä.

Sosiaalifoorumin yhdeksi olemassaolon syyksi voidaankin nähdä kansainvälisen median huomion herättäminen. Maailman talousfoorumilla koontuvien taloudellisten ja poliittisten johtajien puheet ovat uutisia sinänsä, koska heidän keskustelujensa tuloksena syntyvillä päätöksillä voi olla voimakkaita vaikutuksia ihmisten elämään ympäri maailmaa. Sosiaalifoorumi on mediahuomion saamiseksi hyödyntänyt vastakkainasettelua talousfoorumin kanssa, ja vetoaa vastafoorumiasemansa lisäksi lukumäärien logiikkaan ja osallistujajoukon jonkinlaiseen edustavuuteen kokoamalla paikalle suuren määrän eri puolilta maailmaa saapuvia osallistujia. Sosiaalifoorumi pyrkii palvelemaan hyvin paikalle saapuvaa kansainvälistä toimittajajoukkoa ja osallistujat järjestävät jatkuvasti näyttävää kuvamateriaalia tarjoavia mielenilmauksia ja tempauksia. Globaalin valtamedian huomion herättämisen lisäksi sosiaalifoorumin toimijoilla on omia, globaalejakin tiedonvälityksen kanavia, kuten *Le Monde Diplomatique* -lehti ja IPS -uutistoimisto.

Suomalaisissa tiedotusvälineissä Maailman sosiaalifoorumi sai vuonna 2002 lähes yhtä paljon huomiota kuin Maailman talousfoorumi. Sosiaalifoorumiuutisoinnissa esiin nousivat erityisesti kahden foorumin välinen vastakkainasettelu, globalisaatiokriitikoiden paluu syyskuun yhdennentoista jälkeen ja Argentiinan talouskriisi. Talousfoorumiuutisoinnissa puolestaan korostuivat Suomen New Yorkissa pokkaamat palkinnot sekä Bill Gatesin ja Bonon osallistuminen. Vasemmiston puoluelehdet julkaisivat juttuja, joissa suomalaiset sosiaalifoorumin osallistujat pääsivät ääneen: Demarin jutut olivat Työväen sivistysliiton ja SASKin foorumiedustajien kirjoittamia ja Kansan Uutiset haastatteli Attacin ja NIGDin edustajia. Lisäksi lukuisat pienlehdet käsittelivät sosiaalifoorumia. Walden Bellon kirjoittaman ja IPS:n välittämän kolumnin julkaiseminen eri sävyisinä versioina kolmessa vasemmistolaisessa puoluelehdessä kertoo globaalia julkisuutta varten tuotetun tekstin muuntumisesta kansalliseen kontekstiin sekä erilaisille yleisöille. Suomenosvaiheessa tapahtunut kolumniin sisältyvien vastakkainasettelujen lieventäminen kertoo suomalaisen poliittiseen kulttuuriin soveltuvat argumentoinnin tyylistä. Valtapuolueen lehden Demarin version sävy oli vielä Kansan Uutisia ja Tiedonantajaa huomattavasti sovittelevampi.

Maailman sosiaalifoorumin osallistajat käyttävät internetiä runsaasti päivittäisessä toiminnassaan, erityisesti kansainvälisessä yhteydenpidossa. Sosiaalifoorumin keskustelujen järjestämisessä erityisesti erilaisilla postituslistoilla oli tärkeä rooli. World wide web puolestaan tarjoaa kanavan foorumilla käytyjen keskustelujen levittämiseen Porto Alegren ulkopuolelle ilman perinteisempien tiedotusvälineiden väliintuloa. Maailman sosiaalifoorumin oma verkkopalvelu, portoalegre2002/2003.org sekä ciranda.net ovat esimerkkejä koko foorumin toimintaa dokumentoimaan pyrkivistä verkkopalveluista. Suomeksi sosiaalifoorumiraportteja julkaistiin neljässä verkkopalvelussa, erityisesti Suomen Attacin sivustolla. Maailma.netin/Oneworldin ja Yahoo Newsin välisen yhteistyösopimuksen toiminnan seuraaminen sosiaalifoorumiuutisoinnin tapauksessa kertoo kuitenkin siitä, että internet-tiedonvälitys paitsi rikkoo vallitsevia tiedonvälityksen konventioita, myös toistaa niitä. Kokonaisuutena sosiaalifoorumin ja tiedotusvälineiden suhteen tarkastelu antaa olettaa, että globalisoituvan tiedonvälityksen valtavirtojen seassa on tilaa myös vastavirroille, ja että nämä vastavirrat eivät aina ole valtamediasta erillisiä, vaan tihkuvat myös tiedonvälityksen valtavirtaan.

6.2 Julkisuuksien perustasta ja vaikutuskeinoista: kommentteja habermaslaiselle julkisuusteorialle

Habermasin julkisuusanalyysi keskittyy porvarillisen julkisuuden itselleen asettaman tehtävän ja sen syntyessä määriteltyjen julkisuuden luonnetta sekä keskustelua sääteleviä normeja koskevien käsitysten tarkasteluun. Habermas analysoi myös kansallisten porvarillisten julkisuuksien perustaa tarkastelemalla tiedotusvälineiden ja kahvihuoneinstituution historiallista kehitystä. Julkisuuksien perusta kansalaisjärjestöjen verkostoissa sekä niiden yhteydet yhteiskunnallisiin liikkeisiin sekä julkisuuksien vaikutuskeinot sen sijaan jäävät Habermasin tarkastelun ulkopuolelle. Habermas tuntuu oletavan, että kun julkisuuksia on olemassa, ne automaattisesti myös vaikuttavat päätöksentekoon.

Olen tämän tutkimuksen historiallisessa osassa pyrkinyt laajentamaan Habermasin käsittelyä kansallisten julkisuuksien perustan ja vaikutuskeinojen osalta. Olen pyrkinyt osoittamaan julkisuuksien rakentuvan tiedotusvälineiden lisäksi järjestöverkoston luomalle perustalle ja käyttävän vaikuttamisen keinonaan paljon muutakin kuin olemassaoloa tiedotusvälineissä. Itse julkisuuden periaate on vakiinnutettu yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan tuloksena erilaisten yksittäisiä poliittisia asiakysymyksiä koskevien kiistojen yhteydessä. Lisäksi eri julkisuudet ovat aina kamppailleet keskenään vaikutusvallasta. Myös näihin kamppailuihin on usein liittynyt kollektiivinen toiminta yhteiskunnallisissa liikkeissä. Nykyisissä moni-

mutkaisissa hallintojärjestelmissä julkisuuksille ja niihin liittyville liikkeille tarjoutuu lisäksi uudenlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon keskustelemalla suoraan hallinnollisten tahojen kanssa politiikkaverkostojen kautta.

Historiallisen tarkastelun valossa olen tutkinut Maailman sosiaalifoorumia sekä sen itselleen asettamaa tehtävää ja julkisuuden luonnetta koskevaa käsitystä että erityisesti sen perustaa ja vaikutuskanavia tarkastellen. Julkisuuksien tehtävän ja luonteen osalta olen suhteuttanut sosiaalifoorumin vastajulkisuuksien näistä esittämää käsitystä maailmantalospoliittisen keskustelun valtavirtaa leimaaviin käsityksiin. Historialliset tosiseikat näyttäisivät osaltaan puoltavan sosiaalifoorumin toimijoiden esittämää käsitystä julkisuudesta jatkuvan valtakamppailun paikkana. Toisaalta olen pyrkinyt kuitenkin osoittamaan myös, että tästä julkisuuskäsityksestä seuraava keskustelua ohjaava normisto joutuu helposti ristiriitaan politiikan todellisuuden vaatimusten kanssa. Vaikka konsensuksen julistaminen on aina periaatteessa vallankäyttöä, joskus myös vaaditaan tapoja tehdä päätöksiä. Vaikka jatkuva, moniarvoinen keskustelu on periaatteessa kannatettavaa, välillä on välttämätöntä myös rakentaa yksimielisiä koalitioita tiettyjen ehdotusten taakse, jos niille halutaan saada poliittista painoarvoa. Ja vaikka keskustelun laajentaminen suljettujen asiantuntijapiirien ulkopuolelle lisää päätöksentekijöiden käytettävissä olevaa tietoa ja monipuolistaa sitä, on asiantuntijuuden konventioiden yhtäkkinen murtaminen vaikeaa – minkä vuoksi konventioiden muuttaminen ja niiden hyväksikäyttö vuorottelevat jatkuvasti keskustelujen kuluessa.

Julkisuuksien perustan ja vaikutuskanavien osalta olen analysoinut sosiaalifoorumin perustana olevaa järjestöverkostoa ja vaikutuskanavina toimivia politiikkaverkostoja, sekä foorumin perustumista globaalin tiedonvälityksen olemassaololle ja vaikuttamista tiedotusvälineiden kautta. Näihin analyyseihin tukeutuen pyrin kuviossa 1 esittämään muutamia yleisiä huomioita julkisuuksien perustasta ja vaikutuskanavista nykyisten monimutkaisten hallintojärjestelmien kontekstissa. Tekstissä suluissa olevat kirjaimet viittaavat ko. kohtiin kuviossa.

Julkisuuksien olemassaolon ehdot ja vaikutus poliittiseen päätöksentekoon

(a) Julkisuuksia syntyy, kun ihmiset kokoontuvat keskustelemaan jollain tapaa yhteisiksi, julkisiksi ja tässä laajassa mielessä poliittisiksi mielletyistä kysymyksistä. Julkisuudet ovat keskustelun kierron luomia sosiaalisia tiloja, joissa toisilleen vieraiden ihmisten välille muodostuu tekstin, kuvan ja puheen välittämiä sosiaalisia suhteita. Modernin maailman julkisuudet ovat olemassa tyypillisesti tiedotusvälineiden välityksellä kiertävän keskustelun kautta. Julkisuudet ovat siis paikallisuuden ylittäviä muodostelmia, jotka levittäytyvät niin laajalle kuin keskustelua välittävät tiedotusvälineet ulottuvat.

(b) Koska julkisuudet ovat olemassa tiedotusvälineissä, voidaan niin kutsutun yleisen mielipiteen kullakin ajanhetkellä ajatella periaatteessa koostuvan kaikissa tiedotusvälineissä ennen tuota hetkeä esitetyistä puheenvuoroista, joita esittäessä yhdet ajatukset ovat saaneet kannatusta ja toiset väistyneet. Kaikki julkisuudet yhdistettynä siis muodostavat tiedotusvälineissä elävän yleisen mielipiteen. Vaikka julkisuudet ovat periaatteessa paikallisuuden ylittäviä, käytännössä kuitenkin on olemassa paikallisia, kansallisia ja globaaleja julkisuuksia ja tietystä mielessä myös paikallinen, kansallinen ja globaali yleinen mielipide.

Tämä johtuu poliittisten julkisuuksien sidonnaisuudesta päätöksentekorakenteisiin. Ajatukseen julkisuudesta kuuluu vahvasti ymmärrys, että keskustelussa muodostetun mielipiteen tulisi vaikuttaa päätöksentekoon jossakin. Niinpä esimerkiksi suomen kielellä suomalaisissa tiedotusvälineissä käytävä keskustelu käydään suomalaisiin päätöksentekorakenteisiin vaikuttamiseksi. Keskustelut kyllä leviävät eri tason julkisuuksista toisiin, kuten valuutanvaihtoveroa koskeva esimerkkinä osoittaa. Näyttäisikin siltä, että jos jonkin keskustelun halutaan vaikuttavan jonkin valtion hallinnollisten tahojen toimintaan, tuo keskustelu pitää tuoda asianomaisessa valtiossa käytettävällä kielellä toimiviin ja tuon valtion alueella tärkeiksi keskustelun tiloiksi miellettyihin tiedotusvälineisiin. Koska demokraattisia päätöksentekorakenteita globaalilla tasolla ei juurikaan ole, globaalien julkisuuksien on pyrittävä usein vaikuttamaan juuri kansallisiin päätöksentekorakenteisiin, kansallisten keskustelujen kautta suodattuen.

(c) Tiedotusvälineissä elävä yleinen mielipide vaikuttaa sekä hallinnollisissa rakenteissa tehtäviin päätöksiin (siltä osin kun näillä on valtaa edustuksellisista elimistä itsenäiseen päätöksentekoon) että edustuksellisten elinten (kansallisella tasolla parlamenttien, paikallisella kaupunginvaltuustojen jne.) tekemiin päätöksiin.

(d) Ylintä pääräntävaltaa edustuksellisessa demokratiassa käyttävät edustukselliset elimet, jotka periaatteessa myös asettavat hallintojärjestelmälle sen tehtävät. Edustukselliset elimet voivat myös asettaa rajoja yksilöiden ja yksityisiksi miellettyjen toimijoiden, kuten yritysten tekemille päätöksille. Tämä tapahtuu joko negatiivisesti kieltämällä lailla tietynlaiset toimenpiteet tai positiivisesti kannustamalla esim. taloudellisella tai muulla tuella yksilöitä ja yksityisiä toimijoita tietynlaisiin päätöksiin.

(e) Tiedotusvälineissä elävä yleinen mielipide vaikuttaa myös suoraan yksilöiden sekä yritysten kaltaisten toimijoiden tekemiin päätöksiin. Tämän vaikutuskanavan varaan laskee käsittelemäni SASKin ja Observatorio Socialin Nokian työoloja tutkiva projekti. Jos tiedotusvälineissä käyty keskustelu päättyy yleiseen mielipiteeseen, jonka mukaan työolojen on täytettävä tietyt minimiehdot, yksilöt kuluttajan ominaisuudessa saattavat ryhtyä karttamaan näitä ehtoja rikkovan yrityksen tuotteita. Tämä puolestaan vaikuttaa yrityksen päätöksiin niistä työoloista koskevista normeista, joita se soveltaa. Markkinamekanismin kautta välittyvien sanktioiden lisäksi yleinen mielipide voi vaikuttaa yritysten toimintaan suuremminkin, vaikuttamalla siihen, millaiset ratkaisut esimerkiksi työolojen suhteen nämä toimijat kokevat hyväksyttäviksi. Niinpä voidaan ajatella että Nokian tehtaiden työolot ovat brasilialaisilla standardeilla mitattuina varsin hyvät paitsi koska yritys pelkää mahdollista imagohaittaa, myös koska sen kotimaassa yleinen mielipide vaatii työoloja, jotka globaalissa vertailussa ovat huippuluokkaa.

(f) Julkisuudet voivat institutionalisoitua järjestöiksi ja nämä voivat verkostoitua keskenään. Näin tapahtui sekä 1700-luvun porvariston salongeissa käytyjen keskustelujen johtaessa hyväntekeväisyysjärjestöjen syntyyn, että silloin kun valuutanvaihtoveroa käsitellyt globaali keskustelu synnytti Attac-järjestön.

(g) Kun järjestöverkostoja on olemassa, ne luovat pohjan uusien julkisten keskustelujen synnylle. Tällä tavoin tapahtui esimerkiksi Manchesterin tehtailijoiden järjestöjen toimiessa rakennuspohjana orjuudenvastaisen keskustelun ja sitä säestäneen yhteiskunnallisen liikkeen synnylle 1700-luvun Britanniassa. Samanlainen prosessi on ollut Maailman sosiaalifoorumien julkisuuksien synnyn taustalla. Brasilialaisten järjestöjen keskinäiset verkostot sekä näiden yhteydet erityisesti Ranskan Attaciin tarjosivat pohjan sosiaalifoorumien rakentamiselle, mitä jatkettiin sitten käyttämällä eri järjestöjen globaaleja yhteistyöverkostoja foorumin kansainvälisen neuvoston rakentamiseen kutsumismenettelyllä.

(h) Kun jonkin julkisuuden osallistujat tuntevat, että he eivät saa muutoin ääntään kuuluviin haluamallaan keskustelufoorumeilla, he saattavat ryhtyä käyttämään kollektiivisen toiminnan keinoja asiansa ajamiseksi ja pyrkiä synnyttämään yhteiskunnallisen liikkeen. Porvarillisen julkisuuden

kehityshistoria on täynnä esimerkkejä tällaisesta, ja samaan tapaan on syntynyt myös kapitalismin globalisoinnin varjopuolia kritisoimaan noussut Globaali oikeudenmukaisuusliike. Tämä liike ei ole syntynyt niinkään yhden yksittäisen asiakysymyksen ympärillä käydyn keskustelun ympärille, vaan koostuu joukosta eri asioihin keskittyviä julkisuuksia ja järjestöjä, joita yhdistää vastakkainasettelu uusliberalistisen talousmallin ja sen toteuttamista pyrkimään edistävien tahojen kanssa. Usein liikkeiden pohjana toimivat jo olemassa olevat järjestöt, ja joskus liikkeet synnyttävät myös uusia.

(i) Liikkeet voivat vaikuttaa yhtäältä nostamalla keskustelunaiheita tiedotusvälineissä käytävän keskustelun kautta poliittiselle agendalle. Globaali oikeudenmukaisuusliike on suurilla talousjärjestöjen kokousten yhteydessä järjestetyillä mielenosoituksilla pyrkinyt juuri tähän.

(j) Toisaalta liikkeet voivat pyrkiä vaikuttamaan suoraan hallinnollisten elinten toimintaan. Tämä tapahtuu yleensä liikkeen osana toimivien järjestöjen kautta, koska tällaisten jollain tavalla institutionalisoituneiden toimijoiden on helpompaa päästä dialogiin päätöksentekorakenteiden kanssa. Järjestelyjä, jossa hallinnolliset rakenteet ja kansalaisjärjestöt kohtaavat, olen tässä tutkimuksessa kutsunut politiikkaverkostoiksi. Nämä verkostot voidaan nähdä rajattuina julkisuuksina, joissa keskustellaan politiikan suuntaviivoista, ja joihin liittyy myös usein poliittisten päätösten toimeenpanoa. Hallinnolliset tahot rahoittavat ja tukevat muilla tavoin politiikkaverkostojen toimintaan osallistuvien järjestöjen toimintaa, jotka puolestaan saavat politiikkaverkoston kautta mahdollisuuden osallistua päätösten tekemiseen ja myös niiden toimeenpanemiseen.

Tässä tutkimuksessa tarkastelemani esimerkit tällaisista verkostoista ovat Suomen kehityspoliittinen politiikkaverkosto sekä suppeammin globaalin ammattiyhdistysliikkeen, työnantajien ja hallinnollisten tahojen muodostamat politiikkaverkostot. Nämä esimerkit osoittavat, että vaikka politiikkaverkoston käsite liitetään usein poliittisen päätös- ja toimeenpanovallan siirtämiseen likeyrityksille, ne voivat myös ainakin periaatteessa tarjota myös muunlaisille kansalaisten yhteenliittymille vaikuttamisen mahdollisuuksia. Tämä on kuitenkin mahdollista ainoastaan, jos politiikkaverkostojen muodostamisen ensisijaiseksi tavoitteeksi otetaan taloudellisen tehokkuuden parantamisen sijaan kansalaisten demokraattisten osallistumismahdollisuuksien parantaminen. Tämä merkitsee ennen kaikkea, että politiikkaverkostoista olisi pyrittävä tekemään huomattavasti avoimempia keskustelun paikkoja kuin mitä ne usein ovat.

(k) Poliitiikkaverkostot eivät ole rajallisuudestaan huolimatta täysin immuuneja julkiselle mielipiteelle. Globaalien työelämän politiikkaverkostojen omaksumaa argumentoinnin tyyliä voidaan pitää esimerkkinä tästä. Työolot monessa etelän maassa muistuttavat niitä, jotka saivat Euroopan

työläiset satakunta vuotta sitten vaatimaan proletariaatin vallankumousta ratkaisuna kapitalismin ongelmiin. Joissain etelän ammattiliitoissa vallankumouskeskustelu eläkin edelleen. Koska reaaliosialististen yhteiskuntajärjestelmien epäonnistumiset ovat saaneet vallankumouksellisen sosialismin varsin huonoon huutoon globaalissa julkisessa mielipiteessä, globaaleihin politiikkaverkostoisiin osallistuvat ay-toimijat kuitenkin argumentoivat vallankumouksella uhkailun sijaan liberalistisesta traditiosta käsin esittämällä työntekijöiden oikeudet yksilöiden universaaleina ihmisoikeuksina.

Politiikkaverkostot näyttäisivät tämän tutkimuksen esimerkkien valossa hyvinkin keskeiseltä kanavalta, jonka kautta globaalit julkisuudet ja niihin liittyvät kansalaisjärjestöt voivat vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Poliitiikkaverkostojen korostumista selittänee kuitenkin osaltaan se, että tutkimusaineisto koskee nimenomaan Suomea. Valtion ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välisiä suhteita Suomessa on pidetty hyvin läheisinä lähtien vapaapalokuntainstituution ja raittiusliikkeen roolista kansakunnan rakennusprojektissa (Alapuro & Stenius 1987, 30-36) ja päätyen ammattiyhdistysten vahvaan asemaan poliittisessa päätöksenteossa (Kettunen 1998, 104). Myös suomalaisten järjestöjen tekemä kehitysyhteistyö on ainakin rahoituksen puolesta huomattavasti valtiosidonnaisempaa kuin monissa muissa maissa (Rekola 1994, 156-158). Vaikka politiikkaverkostojen rooli hallinnon ja julkisuuksien kohtaamispaikkana ei muualla todennäköisesti ole yhtä keskeinen kuin Suomessa, niiden olemassaolo muissakin maissa on kuitenkin laajalti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa dokumentoitu ilmiö (Kickert ym. 1997; Cole 1999). Vertaileva tutkimus globaalien keskustelujen erilaisesta vastaanotosta ja tuottamisesta toisistaan eroavissa kansallisissa politiikkaverkostoissa olisikin tarpeen.

Habermaslaisen julkisuusanalyysin rajat

Habermasin kansalliseen kontekstiin rajoittuva ja julkisuuden itselleen asettamaa tehtävää ja luonnetta tarkastelemaan keskittyvä julkisuusanalyysi rajoittuu esittämäni kuvion alueelle, joka käsittää yleisen mielipiteen ja edustukselliset päätöksentekorakenteet. Habermas keskittyy oikeastaan vain siihen, miten kansallisen yleisen mielipiteen ajatus ja käytännöt syntyvät, ja olettaa jos keskustelua käydään, se vaikuttaa päätöksentekoon kansallisessa parlamentissa. Hän jättää siis huomiotta ensinnäkin sen prosessin, jossa yleinen mielipide muodostuu yksittäisten julkisuuksien keskinäisen kamppailun tuloksena (kuviossa kohta b), ja jossa eri julkisuudet kilpailevat siitä, kenen puheet vaikuttavat edustuksellisten päätöksentekokielten ja hallintorakenteiden (c) sekä yksilöiden ja yksityisten toimijoiden (e) päätöksiin.

Toiseksi Habermas ei käsittele myöskään julkisuuksien ja kansalaisjärjestöjen sekä yhteiskunnallisten liikkeiden välistä suhdetta (f, g, h, i). Tämän suhteen huomiotta jättäminen liittyy edelliseen puutteeseen, julkisuuksien keskinäisen kamppailun jättämiseen analyysin ulkopuolelle. Järjestöjen ja liikkeiden toiminta liittyy nimittäin juuri julkisuuksien keskinäiseen kamppailuun siitä, kenen toivomista asioista keskustellaan, kenen mielipide lasketaan osaksi yleistä mielipidettä ja kenen käymät keskustelut vaikuttavat päätöksentekoon. Julkisuuksien institutionalisoituminen järjestöiksi (f), järjestöverkoston toiminta uusien julkisuuksien pohjana (g) sekä julkisuuksien ja järjestöjen toiminnan pohjalta syntyvät yhteiskunnalliset liikkeet (h) ovat julkisen keskustelun käymiseen liittyviä ilmiöitä, joiden ottaminen tutkimuksen kohteeksi tarjoaa mahdollisuuden julkisuussosiologisen analyysin rikastamiseen.

Kolmanneksi Habermas jättää vähälle huomiolle myös sellaiset rakenteet, joiden kautta (yleensä järjestöiksi järjestäytyneet) julkisuudet keskustelevalt suoraan hallinnollisten tahojen kanssa ja pyrkivät näin vaikuttamaan suoraan päätöksentekoon (j).

Tarkkaan ottaen on väärin väittää, ettei Habermas sanoisi mitään julkisuuksien keskinäisestä kamppailusta, liikkeiden ja järjestöjen suhteesta julkisuuteen tai politiikkaverkoston tyypisistä vaikutuskeinoista. Julkisuuden rakennemuutos itse asiassa johtuu Habermasin mukaan juuri siitä, että työväen julkisuudet nousevat kamppailemaan porvarillisten kanssa, synnyttävät yhteiskunnallisen liikkeen ja pääsevät lopulta korporatistisen hyvinvointivaltion syntyessä vaikuttamaan päätöksentekoon politiikkaverkoston tyypisten rakenteiden kautta. Habermas kuitenkin jättää julkisuuksien kamppailut, liikkeet ja julkisuuksien vaikutuskeinot vaille huomiota tarkastellessaan *porvarillisen* julkisuuden syntyä. Tämän vuoksi hänen johtopäätöksensä on, että kamppailu ja liikkeet ilmestyivät julkiseen keskusteluun vasta työväen julkisuuksien myötä, ja että tämä johti julkisuuden rappeuttavaan rakennemuutokseen.

Tämän tutkimuksen valossa näyttäisi siltä, että julkisuuden rakennemuutosta Habermasin esittämässä mielessä ei koskaan tapahtunut, tai ainakaan muutos ei ollut julkisen keskustelun kannalta niin tuhoisa kuin hän antaa ymmärtää. Vaikka porvarilliset julkisuudet synnyttivät ihanteen rationaalisesta, konsensushakuisesta keskustelusta, niiden toimintaan liittyi keskinäistä kilpailua ja yhteiskunnallisten liikkeiden toimintaa aivan samoin kuin myöhempien työväen julkisuuksien. Niinpä julkisuus ei myöskään muuttunut hyvinvointivaltiollisen korporatistisen hallintojärjestelmän ja sähköisen, kaupallisen massamedian synnyn myötä epärationaaliseksi ja taantunut, kuten Habermas väittää.

Maailman sosiaalifoorumin globaalien julkisuuksien tarkastelu osoittaa päinvastoin, että julkisen keskustelun ajatus elää ja voi hyvin ja synnyttää uusia kansalaisten poliittisen osallistumisen käytäntöjä. Sitä mukaa kun talous sekä päätöksentekorakenteet globalisoituvat, globalisoituu myös julkinen keskustelu ja siihen liittyvä kansalaistoiminta. Vaikka julkisen keskustelun ajateltaisiin olevan valtasuhteista vapaan, kaikkia hyödyttävän rationaalisen konsensuksen muodostamisen tilan sijaan vallan läpäisemä, ristiriitaisten intressiryhmien näkemysten artikulointiin ja keskinäisen hyväksynnän saavuttamiseen pyrkivä järjestely, tämä ei tee siitä tarpeetonta – pikemminkin välttämätöntä. Vaikka korporatistiset rakenteet ja politiikka-verkostojen tyyppiset vaikutuskanavat voivat pahimmillaan olla suljettuja ja pyrkiä tehokkuuteen demokraattisuuden kustannuksella, voivat ne myös tarjota eri kansalaisryhmille uusia vaikuttamisen mahdollisuuksia – kunhan tämä otetaan verkostojen muodostamisen tavoitteeksi. Ja vaikka tiedotusvälineet globalisoituessaan kaupallistuvat ja viihteellistyvät edelleen, tarjoutuu sekä valtamedioissa että uusille viestintäteknologioille rakentuvissa tiedotusvälineissä mahdollisuuksia myös sosiaalifoorumilla kokoontuvien kaltaisten vastajulkisuuksien toiminnalle.

7. Lähteet

Kirjallisuus

Alapuro, Risto (1997): *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Tammi, Helsinki.

Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1987): Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Alapuro, R. & Liikanen, I. & Smeds, K. & Stenius, H. (toim.): *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä, Helsinki. 7-52.

Arendt, Hannah (2002): *Vita activa: ihmisenä olemisen ehdot*. Suom. E. Virtanen ym., alkuteos The Human Condition 1958. Vastapaino, Tampere.

Barber, Benjamin (1984): *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. University of California Press, Berkley.

Barber, Benjamin (1998): Three Scenarios for the Future of Technology and Strong Democracy. *Political Science Quarterly* 113:4, 573-589.

Beck, Ulrich. (1995): Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, U. & Giddens, A. & Lash, S: *Nykyajan jäljillä*. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino, Tampere.

Brown, David L. & Fox, Jonathan (2001): Transnational Civil Society Coalitions and the World Bank: Lessons from Project and Policy Influence Campaigns. Teoksessa Edwards, M. & Gaventa, J. (toim.): *Global Citizen Action*. Earthscan, London.

Burchell, Graham (1991): Peculiar Interests: Civil Society and Governing "The System of Natural Liberty". Teoksessa Burchell, Graham & Gordon, Colin & Miller, Peter (toim.): *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.

Calhoun, Craig (1992): Introduction. Teoksessa Calhoun (toim.): *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London England.

Calhoun, Craig (2001): Intressit, identiteetit ja ylikansallinen solidaarisuus. Julkisuuden rooli Euroopan yhdyntymisessä. Suom. Tuomas Ylä-Anttila. *Tiede & edistys* 1/2001.

Aguiton, Cristophe & Cardon, Dominique & Carmagnat, Fanny (2002): *La Place des technologies d'information et communication dans le Forum social mondial*. Julkaisematon käsikirjoitus.

- Cole, Alistair (1999): Les réseaux et l'Espace public. Lecons de France et Grande-Bretagne. Teoksessa Neveu, E. & Bastien, F. (toim.): *Espaces publics mosaïques. Acteurs, arènes et rhétoriques des débats publics contemporaines*. Presses universitaires de Rennes, Rennes.
- Crockett, Richard (1994): Thinking the Unthinkable: Think Tanks and the Economic Counter-Revolution, 1931-1983. HarperCollins, London.
- Castells, Manuel (1997): The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol. 2, The Power of Identity. Blackwell, Oxford.
- Castells, Manuel (2001): The Internet Galaxy : Reflections on the Internet, Business, and Society. Oxford University Press, Oxford.
- Cohen, Jean L. ja Arato, Andrew (1992): *Civil Society and Political Theory*. MIT Press, Cambridge.
- Curran, James (1991): Rethinking the Media as a Public Sphere. Teoksessa Dahlgren, P. & Sparks, C. (toim.): *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. Routledge, London.
- Dahlgren, Peter (1991): Introduction. Teoksessa Dahlgren, P. & Sparks, C. (toim.): *Communication and Citizenship: Journalism and the Public Sphere in the New Media Age*. Routledge, London.
- Dahlgren, Peter (2002): In Search of the Talkative Public: Media, Deliberative Democracy and Civic Culture. *Javnost – The Public* 9:3, 5-26.
- Deacon, Bob with Hulse, Michelle & Stubbs, Paul. (1997): *Global Social Policy. International Organizations and the Future of Welfare*. Sage, London.
- della Porta, Donatella (2000): Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet. Suom. Tiina Rättilä. *Politiikka* 42:4, 234–248.
- della Porta, Donatella & Diani, Mario (1999): *Social Movements: an Introduction*. Blackwell, Cambridge.
- DeNardo, James (1985): *Power in Numbers. The Political Strategy of Protest and Rebellion*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- Dewey, John (1927): *The Public and Its Problems*. Henry Holt & co., New York.
- Drescher, Seymour (1987): *Capitalism and Antislavery: British mobilisation in Comparative Perspective*. Oxford University Press, Oxford and New York.
- Dutt, Amitava Krishna (2001): *Globalization, North-south Uneven Development and International Institutions*. A paper prepared for the conference "The Role of International Institutions in Globalization" organized by the Center for the Study of International Institutions, University of Innsbruck and AGOF, Vienna.
- Egret, Jean (1977): *The French Prerevolution, 1787-88*. University of Chicago Press, Chicago.

Eley, Geoff (1992): Nations, Publics and Political Cultures. Placing Habermas in the Nineteenth Century. Teoksessa Calhoun (toim.): *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London England.

Fisher, William F. & Ponniah, Thomas (toim.) (2003): *Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*. Zed Books, London and New York.

Fraser, Nancy (1992): Rethinking the Public Sphere. A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Teoksessa Calhoun, C. (toim.): *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London England.

Garnham, Nicholas (1992): The Media and the Public Sphere Teoksessa Calhoun (toim.): *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London England.

Giddens, Anthony (1998): *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge, Polity.

Gill, Stephen (1990): *American Hegemony and the Trilateral Commission*. Cambridge UP, Cambridge.

Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Kääntänyt T. McCarthy. Alkuteos Theorie des kommunikativen Handelns, Band 1: Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung (1981). Polity Press, Cambridge.

Habermas, Jürgen (1987): *The Theory of Communicative Action. Vol. 2: Lifeworld and Systems. A Critique of Functionalist Reason*. Kääntänyt T. McCarthy. Alkuteos Theorie des kommunikativen Handelns Band 2 : Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft (1981). Polity Press, Cambridge.

Habermas, Jürgen (1989): *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Trans. by Thomas Burger. Polity Press, Cambridge. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit 1962.

Habermas, Jürgen (1992): Further Reflections on the Public Sphere. Teoksessa Calhoun, C. (toim.): *Habermas and the Public Sphere*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London England.

Hague, Barry & Loader, Brian (1999): *Digital Democracy. Discourse and Decision Making in the Information Age*. Routledge, London and New York.

Hegel, G. F. W. (1994 [1821]): *Oikeusfilosofia*. Suom. Markus Wahlberg. Pohjoinen, Oulu. Alkuteos Grundlinien der philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse.

Held, David (1996): *Models of Democracy (2nd edition)*. Polity Press, Cambridge.

- Held, David & McGrew & Goldblatt & Perraton (1999): *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford University Press, Stanford.
- Hirst, Paul & Thompson, Grahame (1999): *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Polity Press, Cambridge.
- Kangas, Risto (2001): *Yhteiskunta. Tutkielmia yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Kant, Immanuel (1995 [1784]): Vastaus kysymykseen: Mitä on valistus. Teoksessa Koivisto, Juha & Mäki, Markku & Uusitupa, Timo (toim.): *Mitä on valistus?* Vastapaino, Tampere.
- Keane, John (1988): *Democracy and Civil Society. On the Predicaments of European Socialism, the Prospects for Democracy, and the Problem of Controlling Social and Political Power*. Verso, London.
- Keane, John (1998): *Civil Society :Old Images, New Visions*. Polity Press, Cambridge.
- Keane, John (2000): Structural Transformations of the Public Sphere. Teoksessa Hacker, K. L. & van Dijk, J. (toim.): *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*. Sage, London.
- Keck, Margaret E. & Kathryn Sikkink (1998): *Activists beyond borders : advocacy networks in international politics*. Cornell University Press, Ithaca, NY.
- Keck, Margaret E. & Kathryn Sikkink (1999): Transnational Advocacy Networks in International and Regional Politics. *International Social Science Journal*, Vol. 51 Issue 159.
- Keck, Margaret E. & Kathryn Sikkink (2000): Historical Precursors to Modern Transnational Social Movements and Networks. Teoksessa Guidry, John A. & Michael D. Kennedy, & Mayer N. Zald (toim.): *Globalizations and Social Movements : Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*. University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Kettunen, Pauli (1998): Miksi toista työmarkkinaosapuolta kutsutaan liikkeeksi? Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Vastapaino, Tampere.
- Kettunen, Pauli (1997): Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Korten, David (1997): *Maailma yhtiöiden vallassa*. Alkuteos When Corporations Rule the World. Suom. T. Norkola. Like, Helsinki.
- Kymlicka, Will (2001): *Contemporary Political Philosophy - An Introduction*. (2nd ed.). Oxford, Oxford University Press.
- Kickert, W.J.M & Klijn E.-H. & Koppenjan, J.F.M (1997): Introduction: A Management Perspective on Policy Networks. Teoksessa Kickert, W.J.M

& Klijn E.-H. & Koppenjan, J.F.M (toim.): *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*. Sage, London.

Kunelius, Risto (1999): Journalismi keskustelun tiellä. *Tiedotustutkimus* 22(1999), 42-59.

Lippman, Walter (1922): *Public Opinion*. Macmillan, New York.

Maier, Pauline (1972): *From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain, 1765-1776*. Knopf, New York.

Manin, Bernard (1998): *Principes du gouvernement représentatif*. Flammarion, Paris.

Mansbridge, Jane (1990): Feminism and Democracy, *The American Prospect* no. 1 (Spring 1990).

Martin, Hans-Peter & Schumann, Harald (1998): *Globalisaatioloukku*. Vastapaino, Tampere.

Marx Ferree, Myra & William A. Gamson & Jürgen Gerhards & Dieter Rucht (2002): Four models of the Public Sphere in Modern Democracies. *Theory and Society* 31: 289-324.

Marx Ferree, Myra & William A. Gamson & Jürgen Gerhards & Dieter Rucht (2002b): *Shaping Abortion Discourse: Democracy and the Public Sphere in Germany and the United States*. Cambridge University Press, New York.

McCarthy, John (1997) The Globalization of Social Movement Theory. Teoksessa Smith, Jackie & Charles Chatfield & Ron Pagnucco (toim.): *Transnational social movements and global politics : solidarity beyond the state*. Syracuse U. P., Syracuse, NY, 243-259.

Money, John (1977): *Experience and Identity: Birmingham and the West Midlands, 1760-1800*. Manchester University Press, Manchester and McGill-Queen's University Press, Montreal.

Neveu, Eric (1999): Medias, mouvements sociaux, espaces publics. *Réseaux* no. 98, 15-86.

Neveu, Eric & Bastien, Francois (toim.) (1999): *Espaces publics mosaïques. Acteurs, arènes et rhétoriques des débats publics contemporaines*. Presses universitaires de Rennes, Rennes.

Neidhardt, Friedhelm & Rucht, Dieter (1991): The Analysis of Social Movements: The State of The Art and Some Perspectives for Future Research. Teoksessa Rucht, D. (toim.): *Research on Social Movements: The State of The Art In Western Europe and the USA*. Campus and Westview Press, Frankfurt/M and Boulder, CO, 421-464.

Oliver, Pamela E. & Myers, Daniel, J. (1999): How Events Enter the Public Sphere: Conflict, Location and Sponsorship in Local Newspaper Coverage of Public Events. *American Journal of Sociology* vol. 105:1, 38-87.

- Paine, Thomas (1989): *Political Writings*. Toim. Bruce Kulick. Cambridge University Press, Cambridge.
- Patomäki, Heikki (1999): *Tobinin veron toteutus. Kohti demokraattisempaa ja oikeudenmukaisempaa globaalia taloutta*. Like, Helsinki.
- Patomäki, Heikki (2001): *Democratizing Globalization: The Leverage of The Tobin Tax*. Zed Books, London.
- Patomäki, Heikki & Teivainen, Teivo (2003): *Globaali demokratia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Pietilä, Veikko & Ridell, Seija (1998): Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21:1, 95.
- Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki, Gaudeamus.
- Rekola, Juha (1994): *0,28% itsekkyyden asteikolla. Raportti kehitysyhteistyöstä lama-Suomessa*. Like, Helsinki.
- Ricci, David (1993): *The Transformation of American Politics: The New Washington and the Rise of Think Tanks*. Yale UP, New Haven and London.
- Rucht, Dieter (1999): The Transnationalization of Social Movements: Trends, Causes, Problems. Teoksessa della Porta, Donatella & Hanspeter Kriesi & Dieter Rucht (toim.) (1999): *Social movements in a globalizing world*. Macmillan, Basingstoke.
- Rucht, Dieter (2000): Distant Issue Movements in Germany: Empirical Description and Theoretical Reflections. Teoksessa Guidry, John A. & Michael D. Kennedy, & Mayer N. Zald (toim.): *Globalizations and Social Movements : Culture, Power, and the Transnational Public Sphere*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 76-108.
- Rättilä, Tiina (2001): Kansalaistuva politiikka? Huomioita kuntalaisaktiivisuudesta poliittisena toimijuutena. *Politiikka* 43:3, 190-207.
- Saastamoinen, Kari (1998): *Eurooppalainen liberalismi. Etiikka, talous, politiikka*. Atena, Jyväskylä.
- Sassi, Sinikka (2000): *Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä : tutkimus internetistä ja uusista politiikan muodoista*. Viestinnän julkaisuja 3. Helsinki, Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Seoane, José & Taddei, Emilio (2002): From Seattle to Porto Alegre: The Anti-Neoliberal Globalization Movement. *Current Sociology* 50:1, 99-122.
- Siisiäinen, Martti (1990): *Suomalainen protesti ja yhdistykset: tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksujen subteesta suurlakosta 1990-luvulle..* Tutkijaliitto, Helsinki.
- Smith, Adam (1920 [1776]): *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Methuen, London.

Smith, Jackie & McCarthy, John D. & McPhail, Clark & Augustyn, Boguslaw (2001): From Protest to Agenda Building: Description Bias in Media Coverage of Protest Events in Washington, D.C. *Social Forces* 79:4, 1397-1423.

Stegemann, Klaus (2000): The Integration of Intellectual Property Rights into the WTO System. *The World Economy* 23:9, 1237-1264.

Stenius, Henrik (1997): The Good Life as a Life of Conformity: The Impact of Lutheran Tradition on Nordic Political Culture. Teoksessa Sørensen, Ø. & Stråth, Bo (toim.): *The Cultural Construction of Norden*. Scandinavian University Press, Oslo.

Stone, Diane (2000): Introduction to the Symposium: The Changing Think Tank Landscape. *Global Society Vol. 14, No 2*, 149-152.

Stone, Diane (2000b): Think Tank Transnationalisation and Non-profit Analysis, Advice and Advocacy. *Global Society Vol. 14, No 2*, 154-172.

Swedberg, Richard (1986): The Doctrine of Economic Neutrality of the IMF and the World Bank. *Journal of Peace Research* 23:4.

Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement*. Cambridge University Press, Cambridge.

Teivainen, Teivo (2002): *Enter Economism, Exit Politics : Experts, Economic Policy and the Damage to Democracy*. Zed Books, London.

Teivainen, Teivo (2002b): The World Social Forum and Global Democratization: Learning from Porto Alegre. *Third World Quarterly, Vol 23, No 4*, 621-632.

Tilly, Charles (1986): *The Contentious French*. Harvard University Press, Cambridge.

Tobin, James (1974): *The New Economics One Decade Older. The Eliot Janeway Lectures in Honour of Joseph Schumpeter*. Princeton, Princeton UP.

Tilly, Charles (1993): Contentious Repertoires in Britain, 1758-1834. *Social Science History* 17:253-280.

Tönnies, Ferdinand (1922): *Kritik der öffentlichen Meinung*. Springer, Berlin.

Warner, Michael (2002): *Publics and Counterpublics*. Zone Books, New York.

Warren, Mark E. (2001): *Democracy and Associations*. Princeton University Press, Princeton, N.J.

Muut lähteet

6000 kilometrin mittainen kiulu (2002). Kaleva 6.2.2002.

Afganistanin sota haukuttiin Porto Alegressa (2002). Kansan Uutiset 5.2.2002.

En annorlunda världsekonominforum utan kravaller (2002).
Hufvudstadsbladet 5.2.2002.

Argentiina on esimerkki ongelmista (2002). Aamulehti 5.2.2002.

Asiantuntija pitää Kepan esitystä hyvänä pohjana keskustelulle, mutta Euromaiden erillinen Tobin-vero ei onnistu. (1999). Kansan Uutiset 4.3.1999.

Bello, Walden (2001): When Davos Meets Porto Alegre: A Memoir.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/eng_bbello.asp
(30.9.2003)

Bello, Walden (2002): Enron ja Argentiina puhalsivat uutta puhtia sosiaalifoorumiin. Yhtiövetoinen globalisaatio saa taas pyyhkeitä rötöksistään. Kansan uutiset 30.1.2002.

Bello, Walden (2002b): Organisations internationales et architecture de l'administration globale.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/fra_pcf_Walden.asp
(3.10.2003)

Bello, Walden (2002c): Porto Algre Social Summit Sets Stage for Counteroffensive Against Globalization.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/eng_b_WaldenBello.asp
(29.7.2003).

Bello, Walden (2002d): Toista tietä. Uutispäivä Demari 1.2.2002.

Bello, Walden (2002e): Yhtiövetoinen globalisaatio tilille uusista rötöksistään. Enronin ja Argentiinan skandaalit antavat puhtia Maailman sosiaalifoorumille. Tiedonantaja 1.2.2002.

Call of social movements. Resistance to neoliberalism, war and militarism: for peace and social justice. (2002).
http://www.movsoc.org/htm/call_2002_english.htm (18.6. 2003)

Cassen, Bernard (1999): La dictature des marchés ? Un autre monde est possible. <http://attac.org/planet/fra/intro.htm> (30.9.2003)

Centre for the Study of Developing Societies. (2003).
<http://www.csdsdelhi.org> (8.7.2003)

Centro Flora Tristan. (2003). <http://www.flora.org.pe/> (8.7.2003)

Che Guevaran hengessä globalisaatiota vastaan (2002). Aamulehti 2.2.2002.

Composition of the International Council. (2003).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=3_2_1&cd_language=2 (3.10.2003)

Contrôle des capitaux financiers. (2002).
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/fra_pcf_controle_fin.asp (3.10.2003)

COSATU (2003): About COSATU.
<http://www.cosatu.org.za/docs/aboutcos.htm> (12.7.2003)

CUT (2003): História. <http://www.cut.org.br/f1.htm>

En dag i världens alternativa centrum (2002). Hufvudstadsbladet 10.2.2002

The Directions of the World Social Forum process. (2003).
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.asp?pagina=ci_rumos_in_g (30.9.2003)

Euroalueen talous piristymässä (2002). Kaleva 2.2.2002.

Eduskunta Tobinin veron puolella. (2001).
<http://www.kepa.fi/uutiset/talous/1837> (30.9.2003)

Five thematic areas. (2003).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=7_9&cd_language=2 (1.10.2003)

Forum du Tiers Monde. (2003). <http://www.refer.sn/ftm//ftm.htm> (8.7.2003)

Gates: jos köyhimmät asuisivat naapurissa, ihmisluonto pakottaisi meidät toimimaan (2002). Helsingin Sanomat 4.2.2002.

Globalisaatiokriitikot koolla Brasiliassa (2002). Helsingin Sanomat 31.1.2002.

Globalisaatiokriitikki palasi näkyvästi terrori-iskujen ”surukauden” jälkeen. (2002). Helsingin Sanomat 6.2.2002.

Globalisaatiotutkijat ehdottavat keinoja kansanvaltaisempaan politiikkaan. (2002). Helsingin Sanomat 21.5.2002.

Hardt, Michael (2002): Porto Alegre: Today’s Bandung? New Left Review 14 (Mar.-Apr. 2002)

Hienoa olla maailman ykkönen (2002). Kaleva 3.2.2002.

IBASE. (2003). <http://www.ibase.org.br> (8.7.2003)

IC – Nature, responsibilities, composition and functioning. (2001).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=3_2_2_1&cd_language=2 (1.10.2003)

ICFTU (2003): Annual survey of violations of trade union rights 2003.
http://www.icftu.org/www/pdf/pub_survey2003en.pdf (12.7.2003).

IPS (2003): About us. http://www.ips.org/IPS/About_us.htm (29.7.2003)

IMC (2003): About Indymedia. <http://www.indymedia.org/about.php3> (29.7.2003)

Järjestöt tiivistivät verkostoja Maailman sosiaalifoorumissa (2002). *Kansan Uutiset* 5.2.2002.

KCTU (2003): This is KCTU.
http://www.kctu.org/2003/html/sub_01.php

Kehitysyhteistyön palvelukeskus (2001): Vapaus verottaa. Vastaselvitys pääomaliikkeiden seurauksista ja niiden hallinnasta
http://www.kepa.fi/tekstit/f4000_suomi/raportit/38_patomakitobin.pdf
(30.9.2001)

Kehysjärjestöt saavat puolet kansalaisjärjestöjen hanketuesta. (2001).
Kehitysuutiset 1/2001.
http://global.finland.fi/uutiset/teksti_popup.php?id=331 (30.9.2003)

Keskustelua pääomaliikkeiden vaikutuksista on syytä käydä. (1999).
Helsingin Sanomat 7.3.1999.

Kiinnostaako Suomea viiden miljardin potti? Janne Juuselan mielestä Tobinin vero täytyisi saada voimaan mahdollisimman monessa maassa. (1999).
Taloussanomat 9.2.1999.

Klein, Naomi (2001): A Fete for the End of the End of History.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/eng_bnaomi.asp
(26.6.2003)

Maailman talouseliitti kokoontui New Yorkiin (2002). *Kaleva* 2.2.2002.

Mertes, Tom (2002): Grass-Roots Globalism. *New Left Review* 17 (Sep.-Oct. 2002).

Mikä on Maailman sosiaalifoorumi? (2002). *Tiedonantaja* 25.1.2002.

Le Monde Diplomatique (2003): Editions étrangères. <http://www.monde-diplomatique.fr/int/> (29.7.2003)

Network Institute for Global Democratization (2003): NIGD Goals.
<http://www.nigd.org/home.html> (6.7.2003)

Network Institute for Global Democratization (2003b): New or Restored Democracies. <http://www.nigd.org/democracies.html> (6.7.2003).

New Yorkissa vältyttiin mellakoilta (2002). *Aamulehti* 5.2.2002.

Niinistö: Hallitus on menettänyt iskukykyään (2002). *Helsingin Sanomat* 4.2.2002.

Nisula, Laura & Sehm-Patomäki Katarina (2003): *Maailman sosiaalifoorumi - toisenlaisen maailman puolesta*. NIGD Discussion paper 1/2003. Network Institute for Global Democratization, Helsinki.

Note from the Organizing Committee on the principles that guide the WSF. (2002).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=4_2&cd_language=2 (18.6. 2003).

- Observatorio Social (2002): Tiivistelmä tutkimusraportista, Nokian matkapuhelintehtas Manauksessa.
<http://www.sask.fi/Documents/NokiaRaporttiSuom.doc> (9.7.2003)
- Official statistics for the World Social Forum. (2002).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=14_2_3&cd_language=2 (1.10.2003)
- OneWorld (2003): OneWorld in a Nutshell.
<http://www.oneworld.net/article/archive/2333> (29.7.2003)
- Patomäki, Heikki & Denys, Lieven (2002): *Draft Treaty on Global Currency Transactions Tax*. NIGD Discussion paper 1/2002. Network Institute for Global Democratization, Helsinki.
- Patomäki, Heikki & Teivainen, Teivo & Rönkkö, Mika (2002): *Global Democracy Initiatives: The Art of Possible*. NIGD Working Paper 2/2002. Network Institute for Global Democratization, Helsinki.
- Pohjoismaissa asiat tutkitusti hyvällä tolalla (2002). Kaleva 3.2.2002.
- Pour la réforme des institutions économiques Internationales. 2002.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic/fra_pcf_Fabio_Campar.asp (3.10.2003)
- Poliittinen tahto ratkaisee. Pääkirjoitus. (1999). Suomen Kuvalehti 5.3.1999.
- Porto Alegre Call for Mobilization. (2001).
http://www.movsoc.org/htm/call_2001_english.htm (18.6. 2003)
- Pääkkönen Jukka (2002): Ammattiliitot etsivät Porto Alegresta: Uusia liittolaisia ja ituja uudenlaiseen globalisaatioon. *Työmaana maailma, huhtikuu 2002*. <http://www.sask.fi/lehti/lehti2002/PortoAlegre0402print.htm> (9.7.2003)
- Rauniot pysäyttivät pääministerin (2002). Kaleva 3.2.2002.
- Reuters (2003): Strategy.
<http://about.reuters.com/aboutus/strategy/> (29.7.2003)
- Rikkilä, Leena & Sehm Patomäki Katarina (toim.) (2001): *Democracy and Globalization: Promoting a North-South Dialogue*. Department for Development Cooperation of the Ministry of Foreign Affairs of Finland, Helsinki.
- Rikkilä, Leena & Sehm Patomäki Katarina (toim.) (2002): *From a Global Market Place to Political Spaces. The North-South Dialogue Continues*. NIGD Working Paper 1/2002. Network Institute for Global Democratization, Helsinki.
- Sader, Emir (2002): Beyond Civil Society. *New Left Review* 17 (Sep.-Oct. 2002).
- Socialforum inleddes (2002). Hufvudstadsbaldet 1.2.2002.

Soros, George (1998): Global Meltdown (Unless We Heed the Wake-Up Call). The London Times, 30.11.1998.

Sosiaalifoorumikin arvosteli USA:ta (2002). Aamulehti 5.2. 2002.

Sosiaalifoorumi ensi vuonnakin Porto Alegressa (2002). Uutispäivä Demari 7.2.2002.

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus täytyy myös globalisoida (2002). Uutispäivä Demari 5.2.2002.

Spahn, Paul Bernard (2002): On the Feasibility of a Tax on Foreign Exchange Transactions. <http://www.wiwi.uni-frankfurt.de/professoren/spahn/tobintax/Tobintax.pdf>

Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus (2002): Vuosikertomus 2001. http://www.sask.fi/Documents/Vuosikertomus_2001.rtf (9.7.2003)

Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus (2003): Saskin työmaana on maailma. <http://www.sask.fi/info/mikasask.htm> (30.9.2003)

Talousfoorumi antoi huutia Yhdysvalloille (2002). Kaleva 4.2.2002.

Tobin, James (1997): Editorial. The Washington Post, 21.12. 1997.

Tobinskatten vaknar till liv. Hufvudstadsbladet 3.3.1999.

Ulkoasiainministeriö (2002): *Suomen kehitysyhteistyö 2001*. Ulkoasiainministeriö, Helsinki.

Ulkoasiainministeriö (2003): *Suomen kehitysyhteistyö 2002*. Ulkoasiainministeriö, Helsinki.

Uusliberalismi yskii kun vastarinta laajenee. Globalisaatiokritiikkiä ja vaihtoehtoja Porto Alegressa. Tiedonantaja 7.2.2002.

Valtiovarainministeriö (2001): Selvitys kansainvälisten pääomaliikkeiden vakautta edistävästä toimista. <http://www.vn.fi/vm/julkaisut/tutkimuksetjaselvitykset/pdf/paaoma.pdf> (30.9.2003)

Varjokokous alkoi Brasiliassa (2002). Aamulehti 1.2.2002.

Väkivaltainen tietomurto Brasilian ammattijärjestössä (2002). Uutispäivä Demari 5.2.2002.

Väkivaltainen tietomurto Brasilian ammattijärjestössä (2002b). Kansan Uutiset 5.2.2002.

Väyrynen, Raimo (2002): Globalisaation vastainen protesti muuttaa muotoaan. Järkipohjaisen keskustelun puolustajat eivät halua jättää kritiikkiä anarkismin etuoikeudeksi. Turun Sanomat 5.2.2002.

Wallerstein, Immanuel (2002): New Revolts Against the System. New Left Review 14 (Nov.-Dec. 2002).

Waterman, Peter (2002): Building A Social Movements World Network.
<http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?SectionID=41&ItemID=2790> (26.6.2003)

Waterman, Peter (2002b): *Reflections on the 2nd World Social Forum in Porto Alegre: What's Left Internationally?* ISS Working Paper Series No. 362, The Institute of Social Studies, The Hague.

Waterman, Peter (2003): 2nd Thoughts on The WSF: Place, Space and the Reinvention of Social Emancipation on a Global Scale.
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.asp?pagina=bal_waterman2_ing (26.6.2003)

Whitaker, Francisco (2001): World Social Forum: origins and aims.
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=2_1&cd_language=2 (30.9.2003)

World Call of the Social Movements. (2003).
http://www.movsoc.org/htm/call_2003_english.htm (18.6. 2003).

World Social Forum circulates 23 million dollars. Press Release. (2003).
http://www.forumsocialmundial.org.br/dinamic.asp?pagina=release_dinh_ciro_ing (1.7.2003)

World Social Forum Charter of Principles. (2001).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=4&cd_language=2 (18.6. 2003).

WSF Secretariat. (2002).
http://www.forumsocialmundial.org.br/main.asp?id_menu=3_1&cd_language=2 (1.7.2003)